

STAFÉTA [7] ■ 2022

Előszó /3/

■ GAZDASÁGTUDOMÁNY

FAZEKAS RÉKA – FÜLEKI S.BOTOND: Sikeres stratégia receptje, avagy a Mercedes-Benz Manufacturing Hungary stratégiai elemzése /5/
MISIK DÓRA: A turisztikai egységek szerepe a helyi lakosság életében. Esettanulmány Kisiratos példáján /29/
SZŐKRÖN ESZTER: Filmturizmus – A kulturális turizmus részterméke /43/
VERES DÁVID-GÁBOR – BALLA JÁNOS – FAZEKAS FLORANCE TITANILLA: Utazási szokások a COVID-19 kezdete óta /61/
BADON DAVID: Román élelmiszeripari vállalatok teljesítményének elemzése /83/
RÁK EVELIN: Tőkepiaci válságok hatása a kőolajárakra /105/

■ MŰVÉSZET, KOMMUNIKÁCIÓ- ÉS MÉDIATUDOMÁNY

TISZA ELEONÓRA MÁRTA: A young adult fantasy könyvpiaci helyzete és műfaji megítélése Magyarországon /125/
ANGYAL OLIVIA: Partiumi gyermekkönyv-illusztrációk a XX. század második felében. A szatmári mesterek illusztrációi /137/
RÉTI KINCSŐ-ZITA: Sosemvolt mesék /145/
VINCZE ZSÓFIA: Gilmore Girls: American Cultural References in the Hungarian Translation /151/
LÁSZLÓ ILDIKÓ: Táj - tag /167/

■ NEVELÉSTUDOMÁNY

BAJUSZ MÁRIA BEÁTA: Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekirodalommal, az emocionális készségek fejlesztése, az érzelmek felismerése és kifejezése céljából /171/
KLÉH ZSÓFIA: Az érzelmi intelligencia fejlesztése élményközpontú versfeldolgozással II. osztályban /183/
KOÓR GRÉTA: A Kokas-pedagógia módszertanának jelentősége a 21. századi gyermeknevelésben /199/

■ TÁRSADALOMTUDOMÁNY

GÁSPÁR MILÁN: Közösségi média használata
a középiskolások körében /213/

HORVATH YVETTE: Egészségmagatartás vizsgálata
középiskolás fiatalok körében /235/

RANCZ TAMÁS: Az iskolai erőszak, a depresszió és az inszomnia közép-
iskolások körében /247/

KIS VIKTÓRIA: Nevelőszülői elhelyezés sajátosságai /265/

ÁGOSTON ANDOR: Kulturális fogyasztás
a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatói körében /279/

■ KIVONATOK /291/

■ ABSTRACTS /301/

ELŐSZÓ

A huszadik század során, az első és a második világháborúból, mint természetes kísérletekből kapott tapasztalati adatok azt mutatták, hogy mivel a képzés a háborúk alatt megszakításokkal járt, ezek a megszakítások nyomot hagytak a fiatalok életpályájának képzési szakaszán. Azok, akik 20-25 évesek voltak a háború idején, azok számára az utána következő öt évben lecsökkent annak a valószínűsége, hogy gyökeresen újat hozzanak létre, pedig addigra már a háború véget ért. Ez azt jelenti, hogy a kutatók nem varázsszóra, gombnyomásra kezdték meg az innovációt, hanem először be kellett hozniuk a képzési szakaszból származó lemaradásokat. Ha a tudást LEGO-kockáknak tekintjük, és az új találmányok, elgondolások ezeknek a daraboknak az újszerű kombinálásából adódnak, akkor előbb kellő számú elemet kell összegyűjtenünk, ahhoz, hogy felépíthessünk valami értelmeset. Még egyetlen 18 évesnek sem sikerült semmi olyasmit létrehoznia, ami Nobel-díjat érdemelne, mert amíg egy fiatal tanul, az oktatás szükségessége miatt nem lehet kivételes teljesítménye. Ez összhangban van azzal a pszichológiában sokszor vitatott „10.000 órás hipotézissel”, amely szerint az emberi tevékenység számos területén nagyjából tízéves tudatos gyakorlás kell ahhoz, hogy valaki azon a területen kiválóvá váljon. [Persze, az is fontos, hogy ne legyen közben háború!]

A „tudásteher” elmélete alapján minden újtónak elsősorban megfelelő oktatásban kell részesülnie ahhoz, hogy eljuthasson a tudás pillanatnyi határáig. S mivel a tudomány exponenciálisan bővül, a határ eléréséhez az idő előrehaladtával egyre több ismeretre van szükség. A tudomány exponenciális növekedése miatt gyakran ütközünk a „túl sok mindent kell elolvasni” helyzetbe. Az információáradat, amelyben élünk és mozgunk minden nap, azt a hamis illúziót kelti, hogy már nem tudunk újat mondani. Ne higgyünk ennek! Nem véletlen, hogy mondanivalónk van a világ számára. A realitás az, hogy Nagyváradon, 2022-ben részt veszünk egy dolgozattal a Partiumi Keresztény Egyetem által, immár 25-jére megszervezett Partiumi Tudományos Diákköri Konferencián. Ami valójában történik, az sokkal több, mert a valóság az, hogy minden megnyilvánulásunkkal hatunk. Hatunk a körülöttünk lévőkre és azzal, hogy akartuk és mertük beleásni magunkat egy kutatásba, hatunk saját gondolkodásunkra is. Az egész világ kölcsönhatások keresztüzében fejlődik, ehhez a fejlődéshez pedig bárki hozzájárulhat saját nézőpontjával. Ez sose tévesszük szem elől!

Hallgatóként mindannyiunkban felmerült már, hogy még úton vagyunk, még nem fejeződött be az ismeretek elsajátítása, és vártuk, hogy diplomás szakemberekként ez lezáruljon. Később oktatóként szembe-sültünk azzal, hogy a tanulás nem fog befejeződni, hogy a tanulás folyamata által nőnek a kis dolgok nagyokká és válnak a nagyok érthetővé, a világ pedig értelmezhetővé.

Értékeljük az apró megérkezéseket. Tekintsünk úgy hallgató kollégáink és a magunk mostani tudományos munkájára is, mint egy megérkezésre, a PTDK-ra pedig, mint a megosztott gondolatok ünnepére. *„A gondolatoknak, miként a színeknek vagy a szavaknak, harmonikusan kell egymáshoz illeszkedniük.” [Godfrey Harold Hardy]*

Debrenti Edith

SIKERES STRATÉGIA RECEPTJE, AVAGY A MERCEDES-BENZ MANUFACTURING HUNGARY STRATÉGIAI ELEMZÉSE

■ FAZEKAS RÉKA ■ fazekas.reka7@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Vállalkozások fejlesztésének menedzsmentje, I. év

■ FÜLEKI SÁNDOR BOTOND ■ fulekisandorbotond@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Vállalkozások fejlesztésének menedzsmentje, I. év

■ Témavezető: DR. NÁBRÁDI ANDRÁS, egyetemi adjunktus

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

BEVEZETÉS

Dolgozatunk során stratégiai elemzést végzünk a Mercedes-Benz Magyarországon működő leányvállalatáról, a Mercedes-Benz Manufacturing Hungary-ról. Célunk egy átfogó képet kapni arról, hogy miként tudja versenyképességét tartani egy ilyen gyorsan fejlődő iparágban, mint a luxusautógyártás. Illetve felfedezni a vállalat által még kiaknázatlan területeket, hogy saját magunk próbáljunk megoldási javaslatokkal, ötletekkel előállni, amely még előrébb vinné a szektorban.

A cég részletes bemutatását követően a vállalatra ható külső környezetet vizsgáljuk makro és mikro szinten. Ezeknél segítségünkre van a PEST analízis, a Porter féle öt tényezős modell és a külső faktor értékelő mátrix. Ezután pedig a belső környezetet elemezzük a belső faktor értékelő mátrix alkalmazásával. Ezekután áttérünk a versenytársak erejének felmérésére, amelynél a CPM mátrix lesz segítségünkre. Majd a korábban elemzettek során szerzett információk segítségével meghatározzuk a lehetséges stratégiai irányokat. Ekkor elemzést végzünk a BCG, IE és GSM mátrixok használatával. Szintén felhasználva az eddigi eredményeket hosszú távú stratégiai célkitűzéseket rögzítünk a TOWS mátrix elkészítésével, Probléma-célfel elemzéssel, Porter féle Generikus mátrix-al és a külső/belső célok felderítésével. Végül megvizsgáljuk milyen stratégiák állnak rendelkezésünkre és a választottat elemezzük.

A különböző stratégiai elemzési módszereket követve szeretnénk átfogó képet kapni a vállalat működéséről. A külső és belső faktorok értékelésével olyan információ birtokába kerülhetünk, amely a mélyebb elemzési módszerek alkalmazásában nyújt nagy segítséget. A versenytárs értékelés stratégiai menedzsment eszköztárában fellelhető módszer alkalmazásával az eddigieken túl pedig arra kerestük a választ, hogy a Mercedes hol sikeres, és hol nem a fogyasztói sikertényezők kielégítésének mértékében.

Ezek által elegendő információ áll rendelkezésünkre, hogy észrevételeinket javaslatok formájában kinyilvánítsuk és következtetéseket vonjunk le a luxusautóipar ezen vállalat által alkalmazott stratégia előnyös részegységeiről.

1. CÉG BEMUTATÁSA

1. táblázat: Mercedes-Benz Manufacturing Hungary cégadatok

Cégnév	Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft.
Adószám	HU 14398649203
Cégjegyzékszám	03 09 119767
Ország	Magyarország
Település	Kecskemét
Cím	Magyarország, 6000 Kecskemét, Mercedes út 1.
Cégforma	Korlátolt felelősségű társaság
Web	www.mercedes-benz.hu
Fő tevékenység	2910. Közúti gépjármű gyártás
Alapítása dátuma	2008.06.17.
Jegyzett tőke	2 000 300 HUF
Utolsó létszám adat [2021.11.03]	4913 fő
Vezetők száma	6 fő

Forrás: Saját szerkesztés

Általunk megfogalmazott misszió és vízió:

Misszió

Cél a jövő luxusautógyártó úttörő teljesen környezetbarát üzemévé válni, amellyel nem csak minőséget adunk, hanem védjük a bolygónkat, ezáltal védelmet nyújtva vásárlóinknak is.

Vízió

Elkötelezettek vagyunk vásárlóinkkal, környezetünkkel és magunkkal szemben. Ezért törekszünk a minőség megtartásával létrehozni a jövő autóját a Mercedes-Benz márka név alatt, ezáltal megtartani az úttörő címünket.

Mivel az üzem jó működése attól függ, hogy globális szinten milyen magas az érdeklődés és mennyire nagy az igény a luxusautókra ezért fontos megvizsgálni, hogy maga a Mercedes Benz, mint brand milyen álláspontot foglal el a luxusautók eladás terén.

2. MAKRO- ÉS MIKROKÖRNYEZET ELEMZÉSE

A vállalat elemzését makro- valamint mikrokörnyezet vizsgálatával kezdtük. Első lépésként a makrokörnyezetet vettük szemügyre egy PEST elemzés elvégzésével. A mikrokörnyezet tanulmányozása a Porter féle 5 erő modellen alapult és elkészítettük a vállalat Külső Faktor Értékelő Mátrixát.

A PEST analízis során 4 környezeti tényezőt vizsgáltunk meg. A politikai tényezőnél a stabil kormánypart mellett Magyarország adózása volt jelentős, hiszen a szociális hozzájárulási adó 2022. január 1-jét 13%-ra csökkent, a társasági adó mértéke EU-s tagállamok közötti viszonylatban 9%-ával a legalacsonyabb helyen szerepel és az üzemenyagárakra árplafont szabott meg az állam [480 Ft/l]. Kedvezőtlen azonban az ÁFA 27%-os mértéke [nav.gov.hu, 2022]. Gazdasági tényezők felfedték az egyik legjelentősebb autóipart érintő problémát, a chip hiányt. A magyar szociokulturális helyzet hasonlóan az öregedő társadalomra hívta fel a figyelmet, amely a legtöbb európai országnál jelen van, valamint a környezettudatosság is mindennapi témává nőtte ki magát. Az elektromos autók megjelenésével a technológia ad az utóbbira egy új lehetőséget.

A Porter 5 erő modell legértékesebb részét a versenytársak erejének felbecslése teszi ki. A Mercedes-Benz autógyárnak Magyarországon az Audi a legjelentősebb versenytársa, azonban néhány éven belül elkészül a BMW gyára Debrecenben. A két versenytárs hasonlóan van jelen az iparban, ezért folyton változó a ranglétrán betöltött helyük is, így erre az erőre fokozott figyelmet kell fordítani. A versenybe lépés körülményei alacsony, mint ahogyan a helyettesítő termék fenyegetettsége is, hiszen utóbbi esetében a közösségi közlekedésre lehet gondolni, amely nem tudja ugyanazt a kényelmet és kötetlenséget biztosítani, mint egy luxusautó. A gyártáshoz szükséges alkatrészek nagyrészt beszállítóktól érkeznek, ezért ezeknek alkuereje magas. Továbbá az iparban megcél-

zott fogyasztók igényei változékonyságát tekintve a vevők alkuereje is jelentős.

2.1. Külső Faktor Értékelő Mátrix

A Külső Faktor Értékelő Mátrix segítségével megszerezhetjük a külső gazdasági környezetben valószínűsíthető változásokat. Vállalattól független kialakulású lehetőségeket és veszélyeket rendelünk a mátrixba. Eredményünk pedig megmutatja, hogy a Mercedes Benz Manufacturing Hungary Kft. mennyire van ezekre felkészülve és milyen mértékben tudja kihasználni az adódó piaci lehetőségeket.

A Külső Faktor Értékelő Mátrix [3. táblázat] elvégzése során olyan tényezőket vettünk lehetőségekné, mint az elektromos autók gyártásának előtérbe helyezése, állami hozzájárulás 15 milliárd Ft értékben az elektromos autó fejlesztéséhez [Szandányi, 2021] és a robotizáció elterjedése. Ezen faktorok magas súlyokat és rangokat kaptak, tehát úgyesen élnek a lehetőségekkel. Veszélyek szempontjából az üzemenyagárok emelkedésére olyan szintben készülnek fel, mint az elektromos autók fejlesztésébe vetett erőfeszítések, azonban a chipek hiányát nem tudja jelenleg kiküszöbölni, hiszen külső beszállítótól függ, ezért ez a jövőben komoly akadályt gördíthet az ipar felé. A KFÉM mutató eredménye 2,81 lett, ami átlag felett van. Tehát elmondható, hogy a Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. jelentősen fel tudja használni az esetleges kialakuló lehetőségeket és fel van készülve a külső veszélyekre.

3. CÉG BELSŐ ELEMZÉSE

A cég belső elemzése a Belső Faktor Értékelő Mátrix alkalmazásával történik. Ennek segítségével a vállalat belső tényezőit vizsgálhatjuk meg. A kívánt jövőkép elérése érdekében az erősségeket és a gyengeségeket vizsgáljuk, ezzel rálátást nyerve a még fejlesztésre szoruló tényezőkre.

Az elemzés során feltüntetett erősségek közül kiemelendő [4. táblázat], hogy 2021-ben világszinten második helyen szerepel a luxusautógyártás terén a Mercedes-Benz [Florine, 2021], így a globális pozíció pozitív hatással van a magyar üzemenyére. Magyarországon belül a legnagyobb bevétellel rendelkező cégek listáján 4. helyen szerepelt a 2020-as évben [hvg.hu, 2021]. A munkaerőpiac tekintetében is jelentős adatokkal szolgál, hiszen magyarországi viszonylatban az

2. táblázat: Külső faktor értékelő mátrix

Sorszám	Megnevezés	Stratégiai elemző súly	Stratégiai elemző rangszám	Súlyozott rangszámok
Lehetőségek	1. Elektromos autók gyártása előtérbe került.	0,047	4	0,19
	2. A gyártási hulladékok az iparágban egyre nagyobb mértékben újrahasznosíthatóak.	0,076	4	0,31
	3. Az állam 15 milliárd Ft-tal járult hozzá az EQB kompakt SUV modell gyártásához szükséges fejlesztéséhez.	0,067	4	0,27
	4. Eletszínvonal növekedésével egyre jobban nő a luxusautók iránti kereslet.	0,042	4	0,17
	5. Online vásárlási folyamat elterjedése	0,042	4	0,17
	6. A térségben növekszik a gépgyártással kapcsolatos szakképzések helye és száma.	0,042	4	0,17
	7. Környezetvédelmi akciók megjelenése a piacon.	0,042	4	0,17
	8. Robotizáció elterjedése.	0,047	4	0,19
	9. Nagycsaládok támogatása új autó vásárlására.	0,017	3	0,05
	10. Luxusautóipar árazásának változása.	0,067	3	0,20
Veszélyek	1. Belsőgésű motor gyártásának unióból való kilitása	0,037	2	0,07
	2. Chipek hiánya	0,052	2	0,10
	3. Üzemanyságarak emelkedése	0,037	1	0,04
	4. Keleti gépjármű gyártó cégek behatolása az EU piacra	0,062	2	0,12
	5. Egy újabb járvány miatti természetes leállítás	0,062	2	0,12
	6. Magasabb adók törvénybe iktatása	0,052	2	0,10
	7. Állam által szabályozott magas munkabér.	0,052	2	0,10
	8. Erős piaci verseny	0,047	2	0,09
	9. Új technológiával működő gépjárművek megjelenése a piacon.	0,067	2	0,13
	10. Infrastrukturális hiány	0,047	1	0,05
Összesen		1,000	-	2,81

Forrás: saját szerkesztés

Mercedesautógyártó cég közel 5000 [4913] munkahelyet teremt mind felső és középfokú végzettségűeknek egyaránt, ezt az Audi Győrben elhelyezkedő üzeme múlja csak felül a 12.786 fős létszámával [ceginformacio.hu, 2022].

A Mercedes-Benz részegységeinek nagy részét saját maga gyártja, más országokban üzemelő gyáraikban, így a termelés leállításának ezen

része nem jelent problémát számára. Ezzel szemben a chipeket nem saját maga gyártja, így ennek hiánya problémát jelent, ahogyan az jelenleg is megmutatkozik. Hiszen ez, típustól függetlenül, minden gépjárműbe elengedhetetlen alkatrész.

Másik figyelemre méltó gyengeség az elektromos autók árának magas szintje. Mivel maga a technológia eléggé új, ráadásul prémium minőségben gyártja le a Mercedes-Benz, ezért nagyobb költséggel is jár. Ennek a problémának megoldását támogatásokkal segíti az állam mind a vásárlókat, hogy elfogadhatóbb áron tegyenek szert elektromos gépjárműre, mind a vállalatot, hogy a lehető legjobban fejlődjön ez az új technológia a környezet kémelése érdekében. A vállalat is tesz lépéseket, különböző engedményeket ad a vásárlóknak.

A fejezetben leírtak alapján is feltűnt, hogy rendkívül magas értékű erősségekkel rendelkezik, és a gyengeségeit is megfelelő módon próbálja korrigálni. Ez a pozitív produktum a Belső Faktor Értékelő Mátrix eredményében is mutatkozik, hiszen 2,91-es értéket kaptunk az elemzést követően. Ez egy átlag feletti összeg, tehát kijelenthetjük, hogy a vállalat fel van készítve a lehetséges problémákra, és képes uralni ezeket, hogy a vállalat ne szenvedjen veszteséget.

4. VERSENYTÁRSÁK ELEMZÉSE

Ahhoz, hogy a versenytársak erejét fel tudjuk mérni, érdemes néhány kulcsfontosságú tényezőt feleleveníteni a vizsgált vállalatról. Majd az Audi Hungaria Zrt- vizsgáljuk meg aki ugyan úgy prémium minőségű autót forgalmaz.

A Mercedes-Benz Hungary Kft. autógyár Kecskeméten, az 5-ös főút mentén, közel az M5-ös autópályához helyezkedik el. Ezáltal egy jól pozicionált helyen van Magyarország területén, mivel az autópálya közelsége a világgiazi exportálás szállítási logisztikáját megkönnyíti.

A Mercedes-Benz által épített luxus kategóriájú gépjárművek mondhatni a világ minden pontján megtalálhatóak. Németországi anyavállalaton kívül több országban is vannak üzemei, többek között Ausztriában, Bosznia-Hercegovinában, Dániában és Magyarországon, illetve Európán kívüli országokban is találhatóak üzemek, mint például Kanadában, Kínában, Brazíliában és Ausztráliában [Daimler, 2021]. Ahogyan a Mercedes, úgy más nagyobb volumenű autógyártó vállalat is kiterjesztette iparát. Magyarországon jelenleg három másik autógyár üzemel, azok közül az

3. táblázat: Belső faktor értékelő mátrix

Sorszám	Megnevezés	Stratégiai elemző súly	Stratégiai elemző rangszám	Súlyozott rangszámok	
Erősségek	1.	Kiváló minőség	0,066	4	0,26
	2.	2021-ben világszinten második helyen szerepel luxusautógyártás terén.	0,057	4	0,23
	3.	2018-ban egy 8000 nm-es épületbe hozott létre, hogy kitanítsa a munkaerejét	0,048	4	0,19
	4.	Munkaerő megbecsülése.	0,057	4	0,23
	5.	Ügyfélhűség	0,066	4	0,26
	6.	Magyarország legnagyobb cégek listáján 4. helyen való szereplés.	0,043	4	0,17
	7.	Közel 5000 munkahelyet teremt Magyarországon. [4913]	0,039	3	0,12
	8.	Egymás után másodszer nyerte meg a legjobb gyárnak járó díjat a nemzetközi „MPSleague” versenyen.	0,048	4	0,19
	9.	Új vásárlóerő bevonása	0,030	3	0,09
	10.	Ismert márka	0,066	4	0,26

Gyengeségek	1.	Magyarországon csak egy leányvállalat működik.	0,048	2	0,10
	2.	2021-ben a járvány miatt 30 000 db gépjárművel kevesebbet gyártottak	0,053	2	0,11
	3.	Termelés leállás veszélye az alkatrészek külső behozatali függés miatt.	0,057	2	0,11
	4.	Megrendelésekkel késés.	0,062	2	0,12
	5.	Járványveszély miatti korlátozások [pl.: helységben megszabott alacsony létszámú dolgozó] betartása	0,039	2	0,08
	6.	Átlagemberek nem tudják megfizetni a termékeiket.	0,034	1	0,03
	7.	Kiemelkedően magas az elektromos autók ára	0,053	2	0,11
	8.	Még mindig magas a CO2 kibocsátása a belső égésű motorral működő autókknak.	0,048	2	0,10
	9.	Minőség romlása.	0,062	2	0,12
	10.	Anyavállalat politikai befolyásoltsága	0,025	1	0,03
Összesen			1,000	-	2,91

Forrás: saját szerkesztés

Audi amelyet fontos ki emelni mint versenytárs. A jövőben várható még egy erős vetélytárs, a BMW. 2018-ban jelentették be Debrecenbe való gyárépítési szándékukat, azóta már a gyár egy része felépült, de a munkálatok még zajlanak [BMW, 2021].

Termékminőségi szempontból a Mercedes Benz Hungary Kft.-nek az egyik legnagyobb versenytársa az Audi Hungaria Zrt. Mivel az Audinak is a termékpalettája luxusautógyártáson alapszik, ezért minőségi szempontból egyenrangú versenytársnak tekinthető. A munkahelyteremtés szempontjából magyarországi viszonylatban az Audi emelkedik ki mind közül a 12.786 fős létszámával a Mercedes pedig közel 4913 főt szám-

láló alkalmazottal rendelkezik. Globális kitekintésben azonban a Mercedes emelkedik ki 173.000 alkalmazottal, ezt követi az Audi több, mint 90.640 fővel. Az Audi által gyártott gépjárművek érdekeltsége országos szinten alacsony, mivel egy prémium luxusautógyártó cégről van szó, ezért az árak is sokkal magasabbak és nehezebben elérhetőek a Magyarországon élő emberek többségének. Az eladás szempontjából sokkal magasabb az érdekeltségi szint ezekre a gépjárművekre a fejlettebb országokban, ahol a bérezési ráta is jóval magasabb, ezáltal pedig sokkal elérhetőbbé válik emberek számára.

Eladási téren Magyarországra nézve a Mercedes dupla annyi eladással rendelkezik országos szinten mint az Audi hiszen 2021-es adatok alapján Magyarországon a Mercedes közel 5682 gépjárművet adott el míg az Audi csak 2107 gépjármű eladással rendelkezik. [Portfolio, 2022].

A versenytársak erősségeinek pontos mérhetősége érdekében elkészítettünk egy versenyképességi mátrixot [CPM] amely eredményei a következők: A Mercedes-Benz 3,62-es [5. táblázat], az Audi 3,68-as értéket kapott. Az eredmények jól láthatóan mutatják, hogy mindkét vállalat átlag felett teljesít, és a két vállalat értékei közel vannak egymáshoz, sőt majdnem megegyeznek. Az Audi és a Mercedes hasonló helyzetben van, ami a munkaerő kitanítását illeti, hiszen egyetemvárosban üzemel mindkét gyár, valamint a környezettudatosság megteremtését elektromos autók továbbfejlesztésével egyformán végeznek kutatásokat és fejlesztéseket.

4. táblázat: Versenyképességi mátrix

Sorszám	Megnevezés	Stratégiai elemző súly	Saját vállalat rang	Mercedes súlyozott rang	Audi	Audi súlyozott rang
1	Termék minősége	0,134	4	0,54	4	0,54
2	Környezettudatosság	0,080	4	0,32	4	0,32
3	Innováció	0,134	4	0,54	4	0,54
4	Szakképzett munkaerő	0,134	4	0,54	4	0,54

5	Több nyelven elérhető	0,045	3	0,13	3	0,13
6	Versenyképesség a versenytársakkal szemben	0,134	3	0,40	3	0,40
7	Reklám tevékenység	0,045	3	0,13	3	0,13
8	Képzett vezetés	0,134	4	0,54	4	0,54
9	Munkahely teremtés alacsony és magas képzettségűeknek egyaránt	0,063	3	0,19	4	0,25
10	Nemzetközileg kiterjedt hálózat	0,098	3	0,29	3	0,29
Összesen		1	-	3,62	-	3,68

Forrás: Saját szerkesztés

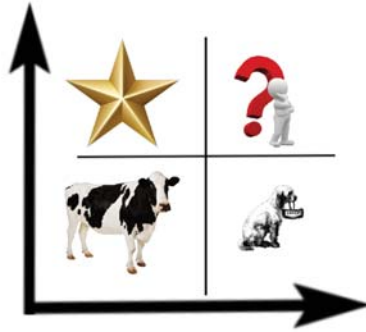
5. LEHETSÉGES STRATÉGIAI IRÁNYOK MEGHATÁROZÁSA

5.1. BCG Mátrix

A BCG mátrix-al a vállalat divízióit ábrázolhatjuk relatív piaci részesedés és iparági növekedés viszonylatában. 1970 körül dolgozta ki a Boston Consulting Group, ahonnan a neve is származik.

Alkalmazása során elsőként feltüntetjük a vállalat 5 legeladottabb termékét és az ezekből származó nettó árbevételt, majd az adott termék piacvezető értékét írjuk fel. Ezek után meghatározzuk az adott iparági divízióknak a növekedési ütemét [jelen esetben -20%-tól +20%-ig], így megkapjuk milyen helyet foglal el a piacon. A mátrixban 4 féle helyen szerepelhetnek ezek. Kérdőjel nevű kategóriába sorolható [1. ábra], ha kis piaci részesedést és magas piaci növekedést ér el. Döglött kutyák közé, ha a piaci növekedés alacsony és nagyon kis piaci részesedést értek el. Fejőstehenek közé, ha 10 százalék alatti piaci növekedésnél is meg tudják őrizni a vezető szerepüket. Sztárok osztályába, ha magas piaci növekedés mellett magas piaci részesedést érnek el.

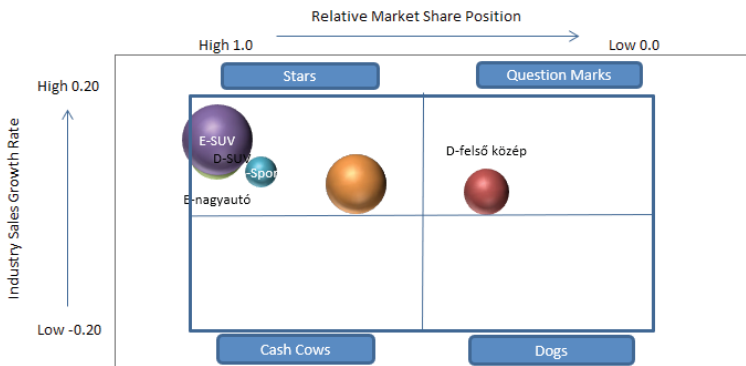
1. ábra: BCG mátrix

Forrás: Saját szerkesztés

A BCG mátrix használatával a Mercedes-Benz vállalatot 5 termék kategóriába elemeztük. Az eredmény mutatja [2. ábra], hogy nagyrészt sztár kategóriába tartozik. Egy termékcsoport jelent meg a kérdőjelek kategóriába [D-felső közép], ez azzal magyarázható, hogy a mostani piaci igények a nagyméretű autókra vannak kiéleződve, ezért kisebb a piaci részesedése. A vállalat erős piaci pozíciót tudhat magáénak a 2021-es év első felében, hiszen a 5 termék kategória közül 2-nél, az E-nagyautónál és az E-SUV-nél ő képviseli a vezető céget az ipari divízió bevételét tekintve [Lendvai, 2021].

2. ábra: BCG mátrix Mercedes-Benzre

5.2. Külső-Belső [IE] mátrix

A Külső-Belső [Internal-External], tehát IE mátrixban a szervezet divíziói egy 3x3-mas mátrixban jelennek meg. A 2 tengelyen jelenik meg a belső faktor értékelő mátrix és a külső faktor értékelő mátrix súlyozott értékei. Látható, hogy a korábban vizsgált BCG mátrixhoz képest, itt több információra van szükség.

A külső és belső faktor értékelő mátrixnál kapott mutatók elhelyezése után 3 stratégiai irányt kapunk:

1. Offenzív stratégiát érdemes választani, ha a KFÉM-nál kapott eredmény 3 és 4 között van és a BFÉM-nál lévő érték pedig nagyobb az átlagnál, 2,5-nél, tehát fejlesztés javasolt. Azonban fejlesztés javasolt még, ha a KFÉM értéke 2-2.9 közötti, ebben az esetben viszont moderáltabb módszerekkel érdemes fejlesztést gyakorolni.

2. Defenzív stratégiának alkalmazása akkor indokolt, ha a KFÉM értéke 1-1,9 közötti és a BFÉM értéke 2,5-ös átlag alatti. Ebben az esetben átszervezés, valamilyen visszavonulás javasolt.

3. Helyben maradási stratégia választandó, ha mindkét tengelynél pont átlagos értéket értek el.

A Mercedes Benz Hungary Manufacturing Kft esetében a külső faktor értékelő mátrix értéke: 2,81, illetve a belső faktor értékelő mátrixé 2,91. A külső és belső faktor elemzés alapján a Mercedes-Benz fejlesztési lehetőség kategóriába helyezkedik el [5. táblázat]. Ez azt mutatja, hogy a cég fejlesztésre kell tegye a hangsúlyt, mivel előrehaladását nem akadályozzák lehetséges kialakuló veszélyek. E mellett figyelembe kell venni azt, hogy a különböző kialakuló lehetőségeket maximálisan kihasználja, ezáltal a továbbhaladása sokkal erőteljesebbé válhat. Az IE mátrix alapján a Mercedes Benz Hungary Manufacturing kft.-nek egy agresszív módszerrel való fejlesztés ajánlott.

5. táblázat: IE mátrix

		Külső faktor értékelő mátrix			
		K/B	3-4	2-2.9	1-1.9
Belső faktor értékelő mátrix	2.5<	Fejlesztés	Fejlesztési lehetőség	Választás	
	2.5	Fejlesztési lehetőség	Helyben maradás	Lassú visszavonulás	
	2.5>	Választás	Lassú visszavonulás	Visszavonulás	

Forrás: Saját szerkesztés

5.3. GSM mátrix

A vállalatot sok részletes és precíz elemzésnek vetettük alá, tehát elegendő információ áll rendelkezésünkre, hogy behatároljuk a nagy stratégiai mátrixban 4 negyed közül melyikben helyezkedik el.

Az első negyedbe tartozó cégeknek a legkedvezőbb a helyzetük, piac fejlesztés, piac mélyítés, termékfejlesztés, integrációs stratégia javasolt számukra. Amennyiben vezető termékkel rendelkezik, akkor kapcsolt diverzifikáció elfogadható stratégia. A második negyedbe eső vállalatoknak erősíteniük kell a jelenlegi pozíciójukat, ahhoz, hogy versenybe tudjanak kelni. A harmadik negyedben gyors változtatásra van szüksége a vállalatnak, ezt elérheti akár az erőforrásaik átcsoportosításával vagy kivonásával. A negyedik negyedbe eső vállalatoknak érdemes más iparágba befektetniük, mert az aktuális piac lassú növekedésű.

3. ábra: GSM

Forrás: Saját szerkesztés

A dolgozat alatt végzett elemzések arra utalnak, hogy a vállalat Offenzív [3. ábra] stratégiát kell folytasson. Hiszen a BCG mátrix használata során kiderült, hogy a sztár kategóriába került, azaz magas a piaci részesedése és növekedése. A versenyképességi mátrix felfedett egy erős versenytársat, tehát a piac fejlesztésre és mélyítésre, illetve a termékfejlesztésre érdemes nagyobb hangsúlyt fektetni.

6. HOSSZÚ TÁVÚ STRATÉGIAI CÉLKITŰZÉSEK RÖGZÍTÉSE

6.1. TOWS, [megjelenés/fontosság] mátrix

A korábban elemzett külső és belső faktor értékelő mátrixok szempontjai segítségével további elemzést folytatunk a vállalat hosszú távú stratégiai célkitűzései kapcsán. A TOWS mátrix szembeállítja egymással a vállalat erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és veszélyeit, ezáltal létrehozva irányokat. Offenzív abban az esetben, amikor az erősségeket és lehetőségeket állítja egymással szembe, diverzifikáció [megszüntető irány] amikor veszély-erősség stratégia lép fel, változásorientált offenzív [kikerülő irány] lehetőség-gyengeség stratégiát követően és defenzív a veszély-gyengeség stratégia esetén [6. táblázat].

6.1.1. Offenzív irányok

A Mercedes Benz sokkal több mesterséges intelligenciával működő gépeket kellene használni a gyártási folyamat során. Mivel a humán munkaerő kihagyhatatlan a gyártási folyamat során mégis vannak olyan termelési részek, ahol a robotizált gyártásnak köszönhetően a sebesség és pontossági arány magasabb. Ezek a gépek indulásként egy nagy befektetési tőkét igényelnek, amelyet a végső fogyasztó nem láthat, de maga a termelési folyamat hatékonyságára pozitív hatással lehet, ami hosszú távon kifizetődő a vállalat számára is. Ugyan akkor mivel vannak olyan részlegek, amelyek csak a humán munkaerő által valósíthatók meg és figyelembe véve a Magyarországi viszonylagos olcsó munkaerőt ezért egy üzem növelés vagy egy újabb üzem építés Magyarország területén egy jó döntés lehet, főleg, ha az új üzem termékepalettája köze olyan alkatrészek tartoznak, amelyek a jelenlegi üzemben nincsenek gyártás alatt, de szükségesek a kész termék előállításában.

6.1.2. Kikerülő irányok

A piacon lévő versenytársak figyelése, és a piaci változásokra való időbeni reakció nagyon fontos tényező a megfelelő működés számára. A magyar autógyártó piacon jelenleg 4 vállalat létezik (Audi, Mercedes, Suzuki, Opel), amelyből csak az Audi tekinthető versenytársan, azonban a közel jövőben egy újabb versenytárs jellenlétére is számítani kell, ugyanis a BMW Debrecenben kezdte el építeni magyarországi üzemét.

Az innováció szint növekedése fontos a vállalat számára mivel az autó ipar az egy olyan ipar, ahol innováció nélkül nem lehet létezni. A folyamatos kutatások és tervezések nem csak a gépjárművekben lévő technológiának a fejlesztését jelenti, hanem maga a termelési folyamat hatékonyabbá tétele is ide tartozik.

Az alkalmazottak folyamatos oktatása és fejlesztése nagyon fontos a vállalat számára, mivel ha egy alkalmazott szakmailag megfelelő módon képzett akkor egyes fennálló problémákat ő maga is megtudja oldani anélkül, hogy a felette lévő vezető közbenjárására szükség legyen. Ez által, hogy az alkalmazottakat a megfelelő szakképzettségre vannak oktatva csökken a probléma megoldási idő intervallum attól a ponttól, ahonnan észlelve van a probléma a tényleges és végleges megoldásig.

6.1.3. Megszüntető irányok

A Covid-19 egy olyan járvány volt, amely bebizonyította, hogy az üzem nem volt felkészülve egy ilyen külső probléma faktorra. A tapasztalatok alapján ajánlatos egy esetleges járvány kezelési stratégia kialakítása annak érdekében, ha bármi ehhez hasonló történne a jövőben sokkal hatékonyabban kezelni az akadályt, ami által a kihatások a gyártási folyamatra alacsonyak vagy akár érzékelhetetlenek legyenek.

A 21. századi tendenciák a gépjárművek iránt azt mutatja, hogy az érdeklődés az elektromos járművekre folyamatosan növekedik és az Uniós tervek is azt az irányt veszik, ami az elektromosság felé mutat és a belső égésű gépjárművek végét jelzi. Ennek a tendenciának a követése képpen magasabb hangsúlyt tenni az iránt, hogy a termékpalettában szereplő elektromos járművek száma folyamatosan növekedjen amíg eléri a 100%-os arányt.

Az üzemi gyártás folyamán egy fennálló probléma a külső vállalatok által beszerzett alkatrészek hiánya negatív hatást gyakorolhat a gyártásra. Ez a fennálló probléma nem csak maga a gyártásra van rossz hatással, hanem a klienseknek a véleményére is kihatással van. Mivel, ha egy

partner vállalat nem szállítja le időben a szükséges alkatrészeket ezért a gyártás stagnálhat és ez a stagnálás a rendelt járművek kiszállítására is negatív hatással vannak. Ennek az akadály elkerülésének az érdekében ajánlatos lenne, hogy vagy maga az üzemben legyenek ezek is kialakítva, vagy az anyavállalat által egy saját leányvállalat gyártassa ezeket.

6.1.4. Defenzív irányok

Egy megfelelő defenzív irányzat a vállalat számára a versenytársak termékeit kiszorítani úgy, hogy a saját termékpalettáját erősíti. Illetve a Mercedes Benz brand által kialakított magas minőségi szintnek a megtartása. Az, hogy a vállalat egyik fő erőssége a magas minőség egy olyan faktor, amit fontos folyamatosan megtartani és fejleszteni.

6. táblázat: TOWS mátrix

TOWS MÁTRIX Megjelenés/ Fontosság Mátrix	Lehetőségek	Veszélyek
Erősségek	Offenzív irányok	Kikerülő irányok
	<ul style="list-style-type: none"> robotizációs szint növelése humán munkaerő oktatása új üzem építése külső beszállítók által érkező alapanyagokat felváltani saját gyártásával 	<ul style="list-style-type: none"> Piaci versenytársak figyelése piaci változásokra reakció innováció növelése problémamegoldási időcsökkentése
Gyengeségek	Megszüntető irányok	Defenzív irányok
	<ul style="list-style-type: none"> Járványkezelési stratégia kialakítása elektromos járművekre való áttérés kiszállítási idő optimalizálása 	<ul style="list-style-type: none"> versenytársak kiszorítása

Forrás: Saját szerkesztés

6.3. Porter féle Generikus mátrix

A vállalat lehetőségeinek és erőforrásainak elosztásának meghatározására Porter szerint szükséges költség-haszon elemzéseket végezni. A megfelelő elosztással növelheti a cég a versenyképességét és csökkentheti a költségeit.

A Porter féle Generikus mátrix 2 dimenzióra épül [7. táblázat], az iparág méretére és az alkalmazandó stratégiára. A modell alapján három általános versenysztratégiát fogalmazott meg Porter. Vállalat lehet költségvezető, differenciáló és fókuszáló, valamint, ha egyik stratégiai irány közül sem képes választani, akkor azt „középen megrekedés” állapotának nevezi.

Költségvezető stratégiát azon cégek választanak, amelyek tevékenységét meghatározza a vásárlók árérzékenysége, márkahűség hiánya és alkuereje. Ezáltal alacsony költség vagy a legjobb ár-érték arány elérése a cél. Tehát a versenytársak árazása alatt tartani a saját árakat, ezáltal őket kiszoríthatja a piacról. Azonban ezt a stratégiát úgy kell felépíteni, hogy az nehezen legyen másolható vagy helyettesíthető és ritka legyen, különben nem kerül nagy erőfeszítésébe a versenytársnak is ezt a stratégiát alkalmazni, ezzel újra szoros versenyt generálva. A Mercedes-Benz nem alkalmazza ezt a stratégiát, hiszen maga a brand elterjedt és márkahű vásárlókat vonzz a piacára.

Differenciáló stratégia viszont annál inkább a Mercedes-Benz asztala, hiszen termékük gyártása során célja a minőség, kényelem és több funkció elérése, mindezeket pedig egyedi, saját kifejlesztés során létrejött technológiával teszi. Ezáltal nem csak a minőséget nyújtja vásárlóinak, hanem a márkával járó presztízst teszi elérhetővé. Ezért is hiába létezik több jó minőségű autó, az nem tudja a Mercedes termékeit helyettesíteni. Ebben az esetben a termékfejlesztési stratégiát követve fenn tudja tartani a piacon elért helyét.

A *fókuszáló stratégia* piacfejlesztési és piacbővítési stratégia alkalmazása során ajánlott. Ennek lényege kihasználni az adott piaci részt, például egy még nem célzott fogyasztói igényt elégíti ki a piacfejlesztéssel és piacbővítéssel. Azonban kockázat merül fel, ha ezt felismeri egy versenytárs és ő is ezen vevőkre fókuszálni. A Mercedes, mint említettünk ad egy presztízst az életben, a társadalom magasabb rétegeit célozza meg luxusautóival, tehát elmondhatjuk, hogy alkalmazza a fókuszáló stratégiát is.

7. táblázat: Porter féle generikus mátrix

Megnevezés Költségvetető		Az alkalmazandó stratégia		
		Differenciáló	Fókusz	
Piac mérete	Nagy	Alacsony költség; Legjobb ár- érték arány	Erős kutatás és fejlesztés; Fejlesztő részleg; Marketing; Felszereltség	-
	Kicsi	-		Piacbővítés, Piacfejlesztés

Forrás: Saját szerkesztés

6.4. Külső és belső célok

Mivel egy vállalat számára a jó működés titka, a megfelelő célok és ezeknek az időtávjának a meghatározása egy kihagyhatatlan kulcsfontosságú tényező. A hosszú távú stratégiai célok, azok, amik segítenek a jövőre tekinteni. A jól meghatározott stratégiai lépések kidolgozása és ezeknek a betartása által a meghatározott célokat ellehet érni. Mivel a célokat mi magunk fogalmazzuk, meg ez által ugyan csak mi határozzuk meg az időtávot, ami alatt ezeket a célokat teljesíteni kell. Ezek kéttípusúak lehetnek: belső és külső.

A következő táblázatban lettek feltüntetve ezek a célok [8. táblázat].

A belső célok a vállalat pénzügyi részére vonatkoznak. Ezek a célok a jövedelem növekedésére, nagyobb haszonkulcshoz, befektetések jobb megtérüléséhez, a részvények növekedésére és a javuló chas flow-hoz kapcsolódnak.

A stratégiai célok, azok, amik külső célok közé tartoznak. Ezek nem egyeznek meg mindig a belső célokkal mivel vannak esetek, ahol egyik a másikat gátolhatja. A célok megfogalmazásakor fontos figyelembe venni, hogy ezek arra összpontosítsanak, hogy a vállalat álláspontját erősítsék, a versenyképességét megtartsa a piacon és a jelenlegi piaci helyzetét megtartsa, vagy előbbre vigye.

8. táblázat: Külső és belső célok

Belső célok	Külső célok
<ul style="list-style-type: none"> • Külső szállítók felé való függés csökkentése • A legyártott autók darabszáma növelése • Egy járvány kezelési terv kialakítása, ami által egy esetleges újabb járvány kitörés minimális hatással legyen az üzem működésére • Alkalmazottak folyamatos képzése • Egyetemek általi kapcsolatok erősítése, a fiatal munkaerő bevonása érdekében • 2039-ig CO2-semlegessé válni • Az éves forgalom növelése 10%-kal 2024 ig. • Likviditások stabilizálása • Termékek folyamatos felülvizsgálása • Tisztán elektromos SUV gyártása • 2030-ig a portfólió több mint 50%-a Plug-in Hybrid és tisztán elektromos járművekből álljon • Minőség megtartása • Több szakmai program kialakítása 	<ul style="list-style-type: none"> • Új üzem építése Magyarország területén • A jelenlegi piaci pozíciót megtartani vagy növelni • Kutatás fejlesztésre magasabb hangsúlyt fektetni • Reklám marketing fejlesztése • Környezetvédelmi akciók számának növelése • Társadalmi felelősségvállalás megtartása • Fenntartható hulladékgazdálkodás biztosítása • Víz-, talaj- és levegőterhelő anyagok kibocsátásának minimalizálása • Munkatársak és partnerek környezettudatossága növelése • A telephely energiafelhasználásának folyamatos csökkentése

7. DÖNTÉS AZ ALKALMAZANDÓ LEGJOBB STRATÉGIAI VÁLTOZATRÓL

A Kvantitatív Stratégia Tervező Mátrix [QSPM] használata által meghatároztuk, hogy a Mercedes Benz Manufacturing Hungary Kft számára melyik stratégia alkalmas ahhoz, hogy erősítse még jobban a pozícióját a piacon. A külső, illetve belső faktortértékelő mátrixoknak a szempontjai alapján valósítottuk meg. Ezeknek a szempontok alapján értékeltük a három stratégiai típust.

Az értékelésnek a technikája a következőképpen történt: A három stratégiai irány a szempontok alapján vonzósági sorrendben lettek értékelve, ahol az egyes a legkevésbé vonzót jelent, illetve a hármas pedig nagyon vonzót jelent. Minden szempont alapján rangsoroltuk és ezt a rangsort a hozzá rendelt súllyal szoroztuk be. A végső összegzés alapján elhatározzuk a vállalat számára legmegfelelőbb stratégiát.

Vállalatunk számára a három lehetséges stratégiai terv a következők:

7.1. Piacmélyítés

Magyarország által nyújtott viszonylagos olcsó munkaerőt kihasználni és ez által egy újabb üzemet telepíteni az ország területére vagy a meglévő üzemet megnövelni. Az állam által nyújtott potenciális támogatások maximális kihasználása, ami nem csak a vállalt számára egy pozitív tényező legyen, hanem az alkalmazottaknak is.

A biztonsági szervezetekkel, mint például a rendőrség, olyan kapcsolat létrehozása, amivel a szervezetek egy bizonyos kedvezményvel vásárolhassanak a Kecskeméti üzemben gyártott gépkocsikat, amellyel a kiöregedő flottát új, modern, és magas teljesítményű járművekre cserélni. Ez által ezek az szervezetek is elérhetőbb áron tehetnek szert olyan járműre, amely képes versenyt tartani egy esetleges rendőrségi eset során, illetve a vállalatnak is egy jó eladási arány növekedéssel jár.

7.2. Piacfejlesztés

Újabb piacokba való belépés vagy esetleg azok az ágazatok, amelyben eddig kis arányban volt jelen ennek a részvételi arányát növelni és fejleszteni. Újabb vevői ágazatnak az érintését kialakítani és tesztelni ennek a hatását a meglévő piacra.

7.3. Termékfejlesztés

A jelenlegi elektromos gépjárművekre való igény alapján a kutatás és fejlesztés részleg magasabb hangsúlyt tegyen ilyen gépjárművek kialakítására és tervezésére, amelyek a piacon meglévő versenytársakkal szemben versenyképesek legyenek.

Mivel a jelenlegi akkumulátorok kobaltot tartalmaznak és ez az, ami miatt egy elektromos gépjárműnek az ára nagyon magas, ezért egy olyan akkumulátor kifejlesztése, amely kobalt mentesen működjön és ez által nem csak egy újabb előretörése alakuljon ki az elektromos gépjármű iparban, hanem költségcsökkentés és megvalósulhatóbbá válik.

9. táblázat: QSPM

Megnevezés	Súly	Alternatív stratégiák					
		Piacmé-lyítés		Piacfe-jlesztés		Termék-fejlesztés	
		VG	TVG	VG	TVG	VG	TVG
Kulcsfontosságú külső tényezők, lehetőségek, veszélyek							
Kulcsfontosságú belső tényezők, lehetőségek, veszélyek							
Mindösszesen, vonzóság összesen	2	-	3,92	-	4,13	-	3,93

Forrás: Saját szerkesztés

A QSPM Mátrix elemzése alapján [9. táblázat] a piacfejlesztés iránti stratégiai irányt kaptuk ajánlottnak a vállalatunk számára. Ez az eredmény alapján kimondható, hogy az újabb vevő ágazatok iránti fejlesztés egy jó irányzat lehet. Mivel a vállalat azokon az ágazatokban, amelyekben jelenleg jelen van erős pozíciót foglal el ezért a lehetőség, hogy ezekben az ágazatokban visszaessen alacsony. Egy újabb piac felé való nyitás egy új lehetőség lehet. Ez a piaci ágazat olyan kell legyen, ami szállítás téren legyen ugyan úgy jelen, de a piaci telítettség nem magas.

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az elemzés során sikerült átlátnunk a Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. stratégiai felépítését. Néhány még fejlesztést igénylő részt fedtünk fel.

Elsősorban említendő, hogy egy nagyon erős luxusautó-ipari vállalatról van szó, azonban van versenytársa a piacon, valamint lesz is a jövőre nézve. Mint gyár működési szempontból jelentős teljesítményű, hiszen hosszú ideje tudja tartani értékét, és a COVID-19 járvány sem okozott a termelésben maradandó kárt.

Viszont komoly probléma a chipek hiánya, amire érdemes lenne a jövőben a K+F-t elmélyíteni mivel a chipek értéke egy modern gépjárműben egyre nagyobb értéket képviselnek és jelentenek a technológiai felszerelések miatt.

A PEST-elemzés elvégzése során olyan figyelemre méltó adatok lettek feltüntetve, amelyek a vállalat megfelelő működése érdekében fontosak. Ezeket a továbbiakban is követni és adaptálódni kell, mint például a technológiai tényezőknél említett elektromosság felé irányuló ipar és piaci igény.

A külső és belső faktor értékelések alapján mindkét felmérés átlag feletti eredménnyel szolgált [2,81 és 2,91], ami azt támasztja alá, hogy a vállalat felkészültségi szintje magas. Amennyiben olyan lehetőség adódik, amely a vállalatnak a vezetői pozícióját továbbá erősítené, teljes mértékben ki tudja használni, és ezt a saját érdekeire felhasználja, illetve az adódó veszélyekre is képesek alkalmazkodni és kezelni úgy, hogy ezek ne okozzanak negatív változásokat a vállalat számára, akkor ajánlatos azt előtérbe helyezni.

A BCG-mátrix elemzésekor öt olyan fő kategória lett figyelembe véve az autóiparban, amelyből 80%-a, azaz négy ilyen termékkategória a sztár kvadránsban helyezkedik el. Ezeknek a termékeknek a piaci részesedési aránya magas, és az iparági fejlődéssel folyamatos lépést tartanak.

Összességében a Mercedes-Benz Hungary Manufacturing Kft. több stratégiai elemzésének elvégzése után az eredmények azt mutatják, hogy egy olyan vállalattal állunk szemben, amely a lehető legjobban kihasználja a lehetőségeit és veszélyességi szintje alacsony. Ha egy váratlan probléma merülne fel a jövőben, a vállalat fel van készülve és képes az összes ilyen problémát kiküszöbölni, és az adandó lehetőségeket kihasználni. A vállalat folyamatos figyelmet fordít az elektromos luxusautó-iparra való áttérés érdekében, és erre a kutatásfejlesztés területén folyamatosan befektet. Ugyanakkor a jelenlegi környezetvédelem iránt is folyamatosan befektetnek és a semleges széndioxid-kibocsátás cél felé folyamatos lépéseket tesznek.

FORRÁSJEGYZÉK

- BMW Group [2021], *2022-ben megkezdődik a BMW Group debreceni gyárának következő építési szakasza*, [Online], Elérhető: https://www.bmwgroup-werke.com/debrecen/hu/aktuelles/next_construction_phase_of_bmw_group_plant_debrecen.html#1497480378, [Letöltve/olvasva: 2021.12.27.]
- Daimler [2021], Location Overview, [Online], Elérhető: <https://www.daimler.com/career/about-us/locations/>, [Letöltve/olvasva: 2022.01.11.]
- Florine E. B. [2021], LUXE DIGITAL, *The 15 Most Popular Luxury Car Brand Online In 2021*, [Online], Elérhető: <https://luxe.digital/business/digital-luxury-ranking/best-luxury-car-brands/>, [Letöltve/olvasva: 2021.12.27.]
- HVG & Céginformáció [2022], *Audi Hungaria Zrt.*, [Online], Elérhető: <https://www.ceginformacio.hu/cr9318561564>, [Letöltve/olvasva: 2022.01.12.]
- HVG & Céginformáció [2022], *Magyar Suzuki Zrt.*, [Online], Elérhető: <https://www.ceginformacio.hu/cr9310001540>, [Letöltve/olvasva: 2022.01.12.]
- HVG & Céginformáció [2022], *Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft.*, [Online], Elérhető: <https://www.ceginformacio.hu/cr9316406201>, [Letöltve/olvasva: 2022.01.11.]
- hvg [2021], hvg.hu, *Top 500: az 1200 milliárd forintos zuhanás ellenére is a Mol maradt a legnagyobb árbevételű magyar cég*, [Online], Elérhető: https://hvg.hu/kkv/20211117_Top_500_mol_audi_mvm, [Letöltve/olvasva: 2021.12.26.]
- Lendvai Zs. [2021], totalcar.hu, *Ismét a Suzuki lett a magyarok kedvence*, [Online], Elérhető: https://totalcar.hu/magazin/kozelet/2021/07/12/uj_auto_forgalombahelyezesi_statisztika_2021_elso_felev/?fbclid=IwAR1Uo1wbPXXItMcfI7XE-IVtX6y49cd00uGZFsV0eZU96uG5sgGsl3q91Rs, [Letöltve/olvasva: 2022.01.18.]
- Mercedes-Benz [2022], *Árlista*, Elérhető: file:///C:/Users/Boti/Downloads/Mercedes-Benz_szemelygepkocsi_alaparlista_2022.01.13.pdf, [Letöltve/olvasva: 2022.01.19.]
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal [2022], *Szociális hozzájárulási adó mértéke*, [Online], Elérhető: https://nav.gov.hu/nav/ado/szocialis_hozzajarulasi_ado/ado_merteke.html, [Letöltve/olvasva: 2021.12.27.]
- Portfolio [2022], portfolio.hu, *Kijött a 2021-es ranglista: ezeket az autókat vásárolták úgy a magyarok, mint a cukrot*, [Online], Elérhető: <https://>

www.portfolio.hu/global/20220104/kijott-a-2021-es-ranglista-ezeket-az-autokat-vasaroltak-ugy-a-magyarok-mint-a-cukrot-519444, [Letöltve/olvasva: 2022.01.12]

Szandányi [2021], portfolio.hu, *Íme a Mercedes-Benz EQB, Magyarország első elektromos autója a világnak*, [Online], Elérhető: <https://www.portfolio.hu/global/20210418/ime-a-mercedes-benz-eqb-magyarorszag-elso-elektromos-autoja-a-vilagnak-479184>, [Letöltve/olvasva: 2022.01.12.]

A TURISZTIKAI EGYSÉGEK SZEREPE A HELYI LAKOSSÁG ÉLETÉBEN. ESETTANULMÁNY KISIRATOS PÉLDÁJÁN

■ MISIK DÓRA ■ misik-dora@partium.ro

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Kereskedelem, turizmus és szolgáltatás gazdaságtan II. év

■ Témavezetők: DR. SZILÁGYI FERENC, egyetemi adjunktus
Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
CZUCZOR KRISZTINA, egyetemi adjunktus

TURISZTIKAI LÉTESÍTMÉNYEK A KÖZSÉGBEN

Egyre több kisvállalkozó jelenik meg Kisiratos térségében és a közelében lévő településeken is. Kisvállalkozók legfőbb célja az önálló haszonmaximalizálás a rendelkezésükre álló gazdasági erőforrások kihasználása által. Innovatív kínálatot, lehetőséget hoznak létre a turizmus- és a munkaerőpiacán. Általában ezek nem hagyománykövetők, így hasznosítják magukat a piacon, és új beszerzési forrásokat fednek fel. Versenyre való képességük egyaránt fejlődésnek indul, ezt viszont meg kell tartásuk az évek elteltével, hiszen egy vállalkozásnak meglehetősen fontos a versenyképessége [Dr. Gergely, 2006].

Egy község fontos fakultatív feladatának tudható be maga a község imázsának növelése, akár turisztikai létesítmények létrehozásával, ezzel pedig a vonzerőt is növelni képesek. Egy területnek ez rendkívül fontos, mert így meg tudja magát mutatni a világnak, és komoly bevételeket is szerezhethet általa [Hoffman, 2021].

Az elsődleges szuprastruktúra, mely a szállás és vendéglátóhelyeket jelenti egy térségen belül, elengedhetetlen ahhoz, hogy azt idegenforgalmi desztinációnak hívjunk, hiszen a látogatóknak szükségük van rá. A másodlagos szuprastruktúra pedig egy turisztikai desztinációban a kisebb kereskedelmi attrakciókat és egyéb szolgáltatóegységeket működtető egészet jelent, amelyek nem csak a vendégek, hanem a helyi lakosok igényeit is igyekeznek kielégíteni [Czuczor, 2021].

Kisiratos Arad megyében található, Aradtól [megyeszékhely] körülbelül 25 km-re, a magyar határhoz közel. A föld mélyén található freatikus termálvíz az egész környéket behálózza, ennek köszönhető a szomszédos Kürtösön, Sofronyán és Kisiratoson is mélyfúrással létrehozott források, melyek 50-60 fokok hőmérsékletű vizét melegházakban és nyílt termálvízű gyógymedencékben is hasznosítják. [Dr. Gergely, 2006].

Kisiratos össznépsége 1635 lakosból áll a 2011-es népszámlálás adatainak megfelelően, a becsült népesség ma már 1320 főre csökkent. A becsült lélekszám aránya a jelenlegi állapotban azt mutatja, hogy 627 fő magyar, míg 693 fő román nemzetiségű él a községben. Ezek az adatok a legutóbbi népszámláláson a következőképpen jöttek ki: 1429 ember vallotta magát magyar nemzetiségűnek a maradék 141 pedig román nemzetiségűnek [Tóth & Papp, 2020]. Kisiratos a magyarság megőrzése érdekében csupán magyar nyelvű általános iskolát működtet.

A Miska étterem Kisiratos központjában helyezkedik el, kívülről egy kis parasztháznak tűnő épületben, mely családias és barátságos. 2019-ben nyitotta meg Misik Endre, kinek már kiskora óta egy étterem megnyitása volt az álma. Endre főztjét már több helyen is ízlelhatték a vendégek, azonban ő szülőfalujában szeretett volna maradni. Ételei tükrözik a magyar/székelly/kisiratosi gasztronómiát, reggelitől kezdve levesen és főételen át egészen a desszertig vannak választanivalók, melyek megközelítőleg 15 és 49 lej között változóan mozognak. A vendég be is tekinthet a konyhai munka folyamataiba, hiszen a tulajdonos így szeretne volna, hogy az ott ételt fogyasztók lássák, hogyan készülnek az ételek [Internet1., 2022].

A község szélén található a Kisiratosi Termálfürdő, ránézésre egy erdős parknak tudná leírni a látogató, hívogató és kellemes vonzattal. A fürdőt az 1980-as évek végén építette ki, a község akkori Kollektívista szervezete, jelenleg az Agrodor tulajdonában van. Ezzel kijelenthetjük, hogy ez a turisztikai létesítmény a legrégebbi Kisiratoson. Az utóbbi években bérlőknek adták ki a strandot, akik a karbantartásért és üzemeltetésért felelősek. Jelenleg Bodonea Gabriel a bérlője [Sarusi, 2018]. A szabadtéri fürdőben 3 medence található, egy teljesen termálvízzel feltöltve, 2 pedig hideg- és termálvíz kombinációjával. Belépők ára egy felnőtt számára 30 lej, időseknek és tanulóknak 20 lej, 14 éves kor alatti gyermekeknek, fiataloknak pedig 10 lej egy napra [Internet2., 2022].

A Rózsa Panzió szintén a fő utcán helyezkedik el, mely kívülről egy igazán új és modern épület. Ez a panzió a lehető legújabb turisztikai lé-

tesítmény a községben, 2021-ben nyitotta meg kapuit a vendégek számára. Pályázat segítségével újíttotta és szerelte fel a régi bolt épületét Fodor Mátyás és családja, akiknek a tulajdonában van még a községben a Rózsa Presszó és Pizzázó is. A szállóhely összesen 18 vendéget képes egyszerre befogadni, 6 szobával rendelkezik, melyek tisztán vannak tartva és nagyon jól felszereltek. Plusz szolgáltatásként szolgál a szauna is, amely nagy különlegességnek számít, főleg egy Kisiratoshoz hasonló község számára. Egy éjszakára egy két fős befogadóképességgel rendelkező szoba 150 lejbe kerül [Internet3, 2022].

KISIRATOS VISZONYULÁSA A TURIZMUSHOZ

A kérdőívet 100 személy töltötte ki, amelynek a nemi eloszlása 64% nő és 36% férfi. Az életkorokat tekintve a legfiatalabb kitöltő 16 éves, míg a legidősebb 86 éves volt. Az átlag életkor a kitöltők között 39 év. A következő demográfiai kérdés, amit feltettem, hogy vannak-e gyerekek a háztartásban, amire a következő válaszokat kaptam, 61% rendelkezik gyerekekkel, 39% pedig nem. A 61% közül 39,6%-nak 1 gyermeke van, 27,7%-nak 2 és 9,9% 3 vagy több gyermekkel rendelkezik.

Az iskolai végzettségeket tekintve 4 osztállyal 1%, 8 osztállyal a kitöltők 13,9%-a rendelkezik, posztliceális szakképzéssel 6,9%, szakiskolával 18,8%, érettségivel 33,7%, egyetem/főiskolai végzettséggel 21,8%, és mesteri képzéssel pedig 4%.

Mivel a turisztikai egységekről vártam véleményeket és arról mennyire veszik igénybe a szolgáltatásaikat fontosnak tartottam megkérdezni, mennyi a nettó havi keresete a válaszadóimnak. Természetesen nem direkt módon kérdeztem rá és nem tettem kötelezővé a kérdést, ezzel is megtartva bizalmukat a kitöltés során. A következő válaszok születtek: 7,9 % 800–1200 lej között, 8,9% 1201–1600 lej között, 15,8% 1601–2000 lej között, 2001–2400 lej között keres a kitöltők 10,9%-a és 2401 lej felett 23,8% keres. Ezek mellett 18,8% nem rendelkezik havi keresettel, ezen válaszadók valószínűleg kiskorúak vagy még nem dolgozó nagykorú gyermekek, és 13,9% nem szeretett volna válaszolni erre a kérdésre.

Mivel igyekeztem a helyieket megkérdezni, ezért érdekes tényezőnek tartottam, azt a szempontot is megvizsgálni, hogy mióta lakik az adott községben. Több mint 15 éve lakik a községben 5,9%, 81,2% születése óta, ez bizonyítja a község erősségét, élhetőségét, hiszen elég kevés

a kivándorlás, több mint 10 éve 5%, több mint 5 éve 2% és végezetül a kitöltők 5,9% kevesebb, mint 5 éve lakik a településen.

A három főbb kérdéscsoportom első kérdése minden egyes kérdéscsoportban ugyanaz volt, hogy a kitöltő ismeri-e az adott turisztikai intézményt. A válaszok nem meglepők, az összes kitöltő természetesen ismerte mind a három turisztikai helyszínt a községben.

1.1. Étteremmel kapcsolatos kérdések

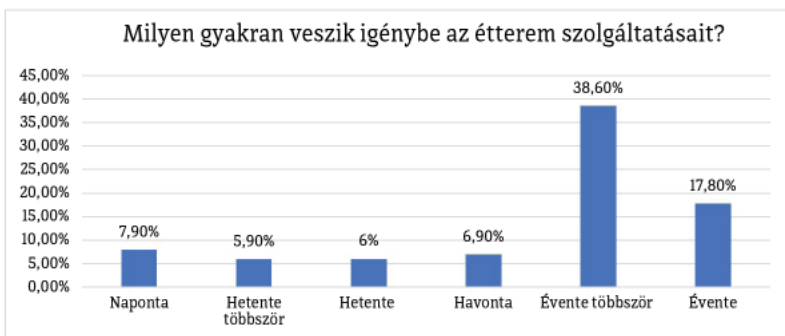
Ahogy az alábbi diagram mutatja, a megkérdezettek 83,20% igénybe szokta venni az étterem szolgáltatásait, csupán 16,80% pedig nem.

4. ábra: Étterem igénybevételének gyakorisága

N=100 Forrás: Saját ábra

5. ábra: Az étterem szolgáltatásai igénybevételének gyakorisága

N=100 Forrás: Saját ábra

A második, kérdőívhez kapcsolódó ábrán látható az, hogy a helyi lakosok milyen gyakorisággal veszik igénybe, az étterem szolgáltatásait: 7,90% naponta, 5,90% hetente többször, 6% hetente látogatja a vendéglátóegységet, 6,90% havonta, 38,60% és 17,80% pedig évente. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a szolgáltatásokat hétköznapokon vagy nap szinten leginkább nem a községben élők veszik igénybe.

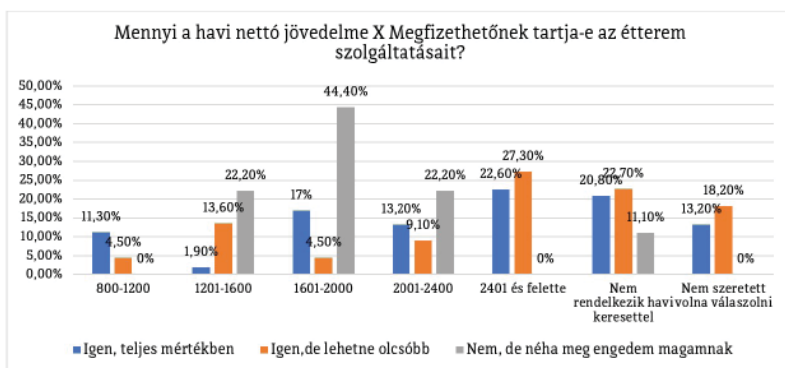
Az a 16,80%, aki nem szokta igénybe venni e vizsgált étterem szolgáltatásait, a következő válaszokat adta meg. 1%-nak nem megfizethető a szolgáltatások, 14,90% azért, mert egyáltalán nem szokott étterembe járni, és további 1%-nak nem keltette fel az érdeklődését.

6. ábra: Miért nem veszik igénybe az étterem szolgáltatásait

N=100 Forrás: Saját ábra

7. ábra: A havi jövedelem és a megfizethetőség közötti kapcsolat

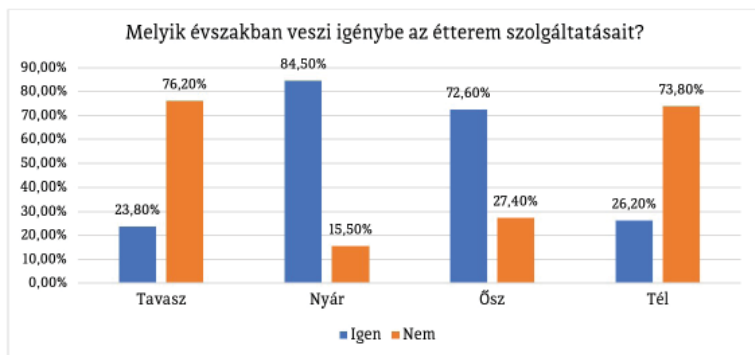
N=100 Forrás: Saját ábra

Azon személyeknek, akik igénybe szokták venni az éttermet, ösz-szevettem a havi jövedelemét, azzal a kérdéssel, hogy „Megfizethető-nek tartja-e az étterem szolgáltatásait?”. A következő adatokat kaptam: azok a személyek, akik 800-1200 lej közötti jövedelemmel rendelkeznek, 11,30%-a igen, teljes mértékben megfizethetőnek tartja, 4,50%-a gondolja, hogy igen, de lehetne olcsóbb is. Azok közül, akiknek a havi jövedelme 1201-1600 lej között van, 1,90%-a tartja teljes mértékben megfi-zethetőnek, 13,60% gondolja, hogy megfizethető, de lehetne olcsóbb, és 22,20% szerint nem megfizethető, de néha meg engedhető. A következő bevételi kategória az 1601-2000 lej közötti jövedelmeket takarja. Ebbe az intervallumba eső emberek 17%-a teljes mértékben megfizethető-nek tartja, 4,50%-a gondolja, hogy megfizethető, de lehetne olcsóbb és 44,40% nem gondolja megfizethetőnek, de néha meg engedhetőnek.

A 2001-2400 lejt kereső emberek közül 13,20% teljes mértékben megfizethetőnek tartja, 9,10% gondolja, hogy megfizethető, de lehetne ol-csóbb és 22,20% gondolja azt, hogy csak néha engedheti meg magának. A 2401 lej felett keresők közül 22,60% teljesen meg van elégedve az árakkal, 27,30% szerint lehetne olcsóbb. Azon személyek közül, akik nem rendel-keznek havi keresettel 20,80% megfizethetőnek tartja az árakat, 22,70% szerint rendben vannak az árak, de lehetnének olcsóbbak is a szolgáttatá-sok és 11,10% túlárzottnak tartja, csak néha engedheti meg magának.

Azok, akik nem szerették volna megadni mennyi a havi keresetük, közü-lük 13,20% megfizethetőnek és 18% pedig változóan tartja megfizethetőnek.

8. ábra: Az étterem évszakonként való igénybevétele

N=100 Forrás: Saját ábra

A 7. ábra szemlélteti, hogy melyik évszakban veszik igénybe az étterem szolgáltatásait leginkább. A legnépszerűbb a nyár lett, azt követi az ősz majd a tél és végezetül a tavasz. Ennél a kérdésnél több válaszlehetőséget lehetett bejelölni, mely alapján az előbbi népszerűségi sorrend jött ki.

1.2. Stranddal kapcsolatos kérdések

A második kérdéscsoportom a helyi strandra vonatkozó kérdések voltak. Természetesen az első kérdés itt is az volt, ismeri e az adott turisztikai helyszínt és itt is megismétlődött az adat, minden egyes kitöltő ismerte.

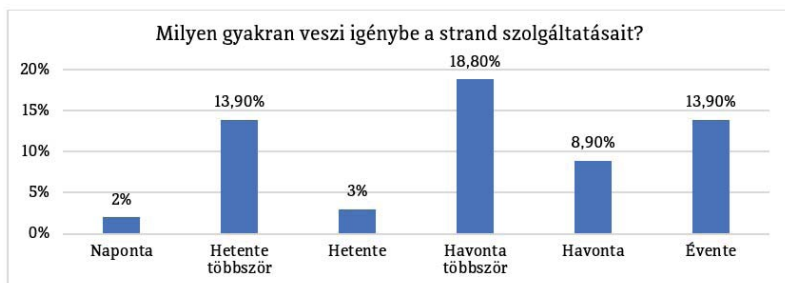
A strand esetében a kitöltők 60,40%-a szokta igénybe venni a turisztikai létesítmény szolgáltatásait, és 39,60%-a nem.

9. ábra: Strand szolgáltatásainak igénybevétele

N=100 Forrás: Saját ábra

10. ábra: A strand igénybevételének gyakorisága

N=100 Forrás: Saját ábra

Azon személyek közül, akik igénybe szokták venni a strand szolgáltatásait, 2% naponta, 13,90% hetente többször, 3% hetente, 18,80% havonta többször, 8,90% havonta, 13,90% pedig évente teszi ezt meg.

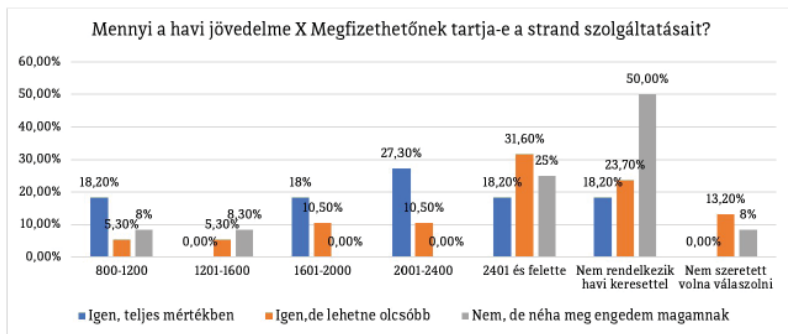
11. ábra: Miért nem veszik igénybe a strand szolgáltatásait

N=100 Forrás: Saját ábra

A maradék kitöltők, akik nem szokták igénybe venni a strand szolgáltatásait, azok 2%-nak nem megfizethető, 25,70% nem szokott strandra járni, 4%-nak nem keltette fel az érdeklődését, és 7,90% egyéb okok miatt.

12. ábra: A havi jövedelem és a megfizethetőség összevetése

N=100 Forrás: Saját ábra

A strand tekintetében is megkérdeztem, a jövedelem függvényében azokat, akik járnak a strandra, hogy megfizethetőnek tartják-e szolgálta-

tásait. Az, aki 800-1200 lej között keres, közül 18,20% teljes mértékben megfizethetőnek tartja, 5,30% megfizethetőnek tartja, de szerinte lehetne olcsóbb is és 8% szerint nem megfizethető, de néha megengedi magának. Azon kitöltők közül, akik 1201-1600 lej között keresnek, azok 0%-a tartotta megfizethetőnek, 5,30% választotta a megfizethető, de lehetne olcsóbb választ is és 8,30% nem tartotta megfizethetőnek, de néha megengedi magának. Akik a 1601-2000 lejes kategóriába tartoznak, azok 18%-a teljesen megfizethetőnek tartotta, 10,50% gondolja, hogy lehetne olcsóbb.

A következő intervallum a 2001-2400 lej közöttiek. Innen 27,30% tartja teljes mértékben megfizethetőnek és 10,50% szerint megfizethető, de lehetne olcsóbb is. A 2401 vagy ezen összeg felett kereső személyek közül 18,20% szerint megfizethető, 31,60% szerint lehetne olcsóbb is és 25% szerint nem megfizethető, de néha megengedi magának.

Azok közül akik nem rendelkeznek havi keresettel, azok 18,20%-a szerint megfizethető, 23,70% szerint lehetne olcsóbb is, és 50% szerint nem megfizethető csak néha engedheti meg magának. Az utolsó kategória, akik nem szerették volna megadni a havi keresetüket, azok közül 13,20% megfizethetőnek tartja, de kicsit sokalja az árakat és 8% csak néha engedi meg magának.

13. ábra: Strandszezon népszerűsége

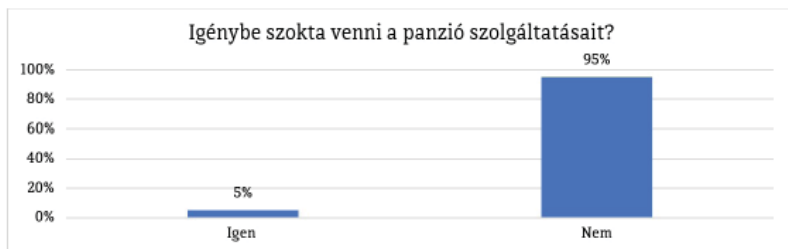
N=100 Forrás: Saját ábra

Az utolsó kérdésem a stranddal kapcsolatosan, hogy a nyári strandszezon melyik részében veszik igénybe leginkább szolgáltatásait az érdeklődők, a válaszok megoszlását a 12. ábra szemlélteti. Azok közül, akik ezt megteszik, azok 2%-a strandszezon elején leginkább, 24,80% a szezon közepén, 5% a szezon vége felé, és 28,70% egész nyáron egyformán látogatja a strandot.

1.3. Panzióval kapcsolatos kérdések

Az utolsó fő kérdéscsoportban a helyi panzióval kapcsolatos kérdéseket tettem fel. Ebben az esetben is az első kérdés tartotta az eddigi sémát, és a kitöltők 100%-a ismerte a turisztikai helyszínt.

14. ábra: Panzió igénybevételének gyakorisága

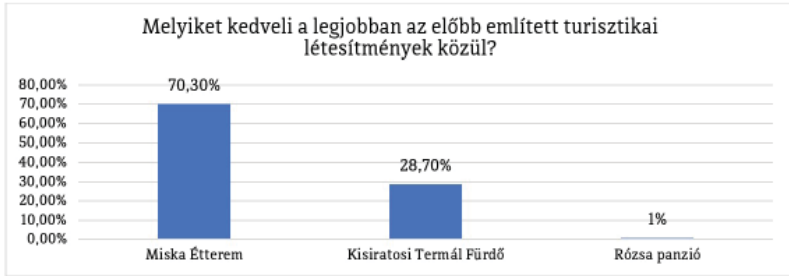
N=100 Forrás: Saját ábra

Természetesen a panzióval más a helyzet, hiszen a helyi lakosok felé nem célja szolgáltatást nyújtani, mivel a helyszínen van a lakóhelyük és az az 5% is csak évente egyszer használja ki a hely nyújtotta szolgáltatásokat. A panzió esetében egy 1-5-ig terjedő skálán kérdeztem meg, [ahol az 1, hogy egyáltalán nem 5 a teljes mértékben igen], hogy mennyire zavarja őket, ha idegenek is megszálnak a panzióban és valamilyen szinten a mindennapi életükbe belefolyanak. Az átlag 1,73 lett, ami azt jelenti, hogy egyáltalán nem zavarja a helyi lakosokat az idegenek jelenléte a községben.

1.4. Kérdések összesítése

Ha az összes adatot figyelembe vesszük abban a helyi lakosok többsége leggyakrabban az étterem szolgáltatásait veszik igénybe, leginkább nyáron. A strand szolgáltatásait kissé túlárazottnak tartják, de néha megengedik maguknak a fürdő által nyújtott élvezeteket. A panzió esetében pedig befogadók és egyáltalán nem zavarja a helyieket a turisták jelenléte, akik igénybe veszik a panzió által nyújtott szolgáltatásokat.

15. ábra: Népszerűségi sorrend

N=100 Forrás: Saját ábra

A fenti ábrán az látszik, hogy melyik létesítményt kedvelik legjobban, ebben pedig a Miksa Étterem lett a „győztes” 73,30%-kal, második a Kisiratosi Termálfürdő és végezetül a Rózsa Panzió, ami véleményem szerint csak azért van így, mert nem befolyásolja az ott élő emberek életét, mivel nem veszik igénybe a szolgáltatásokat.

A nyílt kérdések csoportosítása után, azt az eredményt kaptam, hogy az emberek azért döntöttek az előző kérdésben ilyen módon, mert a finom hazai ízek mellett, a kellemes otthoni hangulatot is előnyben részesítik, amit az étterem hangulata, és a kiszolgálása nyújtani tud. A strand esetében pedig a gyógyvíz hatását említették többször, illetve, hogy több eseményt szokott szervezni a fiatalok számára.

Utolsó kérdésem az volt, hogy a kitöltők szerint szükség van-e új turisztikai vagy szabadidős szolgáltatók megjelenésére. Számomra meglepő módon igen válaszokat kaptam legnagyobb mértékben, amely a válaszadók 43,60%-át jelentette, 19,80% nem szeretne több ilyen létesítményt, a maradék 36,60% pedig nem tudja pontosan, mit válaszoljon erre a kérdésre. Ezek után azok esetében, akik az igen választ adták meg, rákérdeztem arra, hogy pontosan milyen szolgáltatókra lenne igény a községben véleményük szerint. Eredményeim azt mutatják, legtöbbször a fürdő kibővítését szorgalmazzák és új szolgáltatások megjelenését azon belül, fiataloknak és időseknek is szabadidős tevékenységet biztosító létesítmény létrehozását szeretnék, valamint cukrászdát, kávézót vagy hasonló kulturált szórakozást biztosító vállalkozást tartanak szükségesnek a helyiek.

ÖSSZEGRZÉS

Kisiratos lakossága igen is kihasználja a körülötte lévő lehetőségeket! Nagyon sokat fejlődött az évek során, bár még mindig kívánja az újításokat, és ez egyáltalán nem gond. Meglepettséggel és örömmel tölt el, hogy befogadók a lakosok és nem zavarja őket, hogy mások is igénybe veszik a szolgáltatásokat, tisztában vannak azzal, hogy ezek a turista-csoportok jót tesznek a községnek.

Rendkívül sokat számít az infra- és szuprastruktúra megfelelő erőssége, kiépítettsége és megléte a turizmusban, ezeken kívül a turista és a helyi lakos hozzáállása az idegenforgalmi létesítményekhez. Az élmény, a külsín nagyban befolyásolja a vendéget a községbéli szolgáltatóságok pedig nagyon is jól tudják ezt.

A helyiek is nagymértékben inkább nyáron veszik igénybe, ugyan úgy az étterem és a fürdő szolgáltatásait, hiszen a szezon rájuk is hatással van. A panziót meg általában a rokonoknak, ismerősöknek veszik ki, ha esetleg arra járnak, mivel az kifejezetten turistákra van orientálódva. Érdekes módon láthatjuk a kutatásban, hogy az embereket mennyire köti a havi keresete, és mennyire befolyásolhatja ez a véleményüket. Meglepő módon, mégis azok állnak a legpozitívabban az étterem és a fürdő szolgáltatásaihoz, akik a legkevesebb nettó havi jövedelemmel rendelkeznek.

Tanulságosnak tartottam a kutatás elkészítését, hiszen így megismerhettem több ember véleményét is, amely viszonyítási alapot adott a szolgáltatóegységek közt. Jó volt írni a községről, ahol lakom és sok érdekes dolgot tudtam meg vele kapcsolatban. Rengeteget tanultam a turizmusról, egy kérdőív elkészítéséről, de főleg az emberekről.

IRODALOMJEGYZÉK

- Czuczor, K. [2021]. Bihar megyei idegenforgalmi szolgáltatók szerkezeti jellemzői, a vállalkozások térbeli vetületei. *Acta Carolus Robertus*, 3-17.
- Dr. Gergely, S. [2006]. Kiszállkozás a vidékfejlesztés kulcsa! *GAZDÁLKODÁS: Agrárgazdasági Tudományos Folyóirat*, 1-80.
- Hoffman, I. [2021]. *Nem községeknek való vidék? – Fakultatív községi feladatok, különös tekintettel a COVID19pandémia időszakára*. Budapest: ELTE ÁJK. Forrás: http://real.mtak.hu/138607/1/falukonferencia-2022_hoffman.pdf?fbclid=IwAR3RON4Y7alscP273ISzpac_CM-AGJyDjv6YgmQAQyyq_qN5TiDG0bxMVA

- Internet1. [2022. 04 12]. *Miska Étterem Facebook oldala*. Forrás: Facebook: <https://www.facebook.com/Restaurant-Miska-1897993510305736>
- Internet2. [2022. 04 12]. *Kisiratosi Termálfürdő Facebook oldala*. Forrás: Facebook: <https://www.facebook.com/Gradina.Termala>
- Internet3. [2022. 04 12]. *Rózsa Panzió Facebook oldala*. Forrás: Facebook: <https://www.facebook.com/pensiunearozsa/>
- Sarusi, M. [2018]. *Kisiratos 200 éve képekben*. Arad: Irodalmi Jelen Könyvek.
- Tóth , B., & Papp, S. [2020]. A közösségi média társadalomföldrajzi alkalmazásának lehetőségei egy etnikai földrajzi példán. *Területi Statisztika*, 714-741.

FILMTURIZMUS

- A KULTURÁLIS TURIZMUS RÉSZTERMÉKE

■ SZÖKRÖN ESZTER ■ szokroneszter@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Kereskedelem, turizmus és szolgáltatás gazdaságtan II. év

■ Témavezetők: DR. MOLNÁR ELISABETA-ILONA, egyetemi docens
Partiumi Keresztény Egyetem
GULYÁS GRÉTA, egyetemi tanársegéd, Partiumi Keresztény Egyetem

BEVEZETŐ

A kulturális turizmus egyáltalán nem újkeletű fogalom, ezzel szemben a fi lmturizmus maga nem tekint vissza több ezeréves múltra, már csak az első fi lmek, mozgóképek megjelenése miatt sem.

Hajdan az utazások elsődlegesen a testi épség megőrzéshez, mozgáshoz vagy lelki épség megőrzéshez kötődtek. A Rómaiak után a turisztikai ágazat stagnálásnak indult és csak az ipari forradalom hatására váltak jelentős motivációvá a turisztikai utazások, amikor elindultak a nagyobb fejlesztések, mind a tömegközlekedés, mind pedig az úthálózat terén. Az első utazásszervező Thomas Cook volt 1855-ben, aki a Párizsi világkiállításra embereket szállított, és később általa kiállított utazási csekket világszerte elfogadták. A második világháború után a turizmus fejlődésnek indult [Michalkó, 2016].

Ilyen minta alapján alakult ki a fi lmturizmus is. Ennek ellenére jelentősége egyáltalán nem elhanyagolandó, elég csak az ennek nyomán kialakult turistaáradatig. Mely gyakran nem csak magas turistaszámot, de akár overturizmust is képes generálni.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

Turizmusnak számos defi níciója lehet, de legtöbbször az UNWTO szerint fogadják el, eszerint a turizmus „olyan társadalmi, kulturális és gazdasági jelenség, amely magába foglalja az emberek mozgását a szo-

kásos környezetükön kívüli országokba vagy helyekre személyes, vagy üzleti, szakmai célokra. Ezeket az embereket látogatóknak nevezik [...] és a turizmusnak köze van a tevékenységükhöz, melyek közül néhány turisztikai kiadásokkal jár.” [Glossary of tourism terms UNWTO]. A turista minimum egy éjszakát adott helyen tölt, egyéb esetekben a vendég kiránduló vagy egynapos látogató jelzõt kap [Sári, 2015]. A kezdetben még csak zárandoklatok, az ez okbóli helyváltoztatás érdekes események, helyszínek meglátogatása, a közlekedési eszközök fejlődése bírtak erős motivációs erõvel [Michalkó, 2016]. Hajdan egy-egy állam [pl. ókori Görög] körbeutazása a gazdagok kiváltsága volt [Zuelow, 2015]. Napjainkban ennél jóval nagyobb rétegét öleli fel a társadalomnak a turizmus, s jóval szerteágazóbb motiváció jellemzi az utazókat. Ilyen lehet például a kulturális turizmus.

A kulturális turizmusban a fő motiváció az intellektuális élmények megismerése, átélése a megmaradt műemlékek iránt. Régen és ma is, népszerű fesztiválok növelték egy-egy nemzet varázsát, látogatottságát. Ez a varázs fokozódott a televíziók megjelenésével is. [Lőrincz & Sulyok, 2017] a fokozott hatásra reagálva alakult ki a filmturizmus [Ding, 2019].

Nagyon valószínű, hogy a filmek megjelenése előtt az emberek nagyon sokszor a könyvekben olvasott regények vagy történelmi események miatt is meglátogattak egy-egy desztinációt. De szép lassan a könyvek szerepét felváltották a filmek, melyek képesek jobban növelni a desztináció látogatottságát [Jewell & McKinnon, 2008].

A film történetében három legfontosabb időszakot kell megemlíteni, az egyik az első világháború utáni időszak, amikor nagyobb mennyiségben jutunk hozzá amerikai produkciókhoz, a második időszak a televízió, mozi megjelenése és a harmadik, mikor a néző elszakad a mozitól [Horváth, Nyirõ & Csordás 2016].

A szakirodalom számos képviselője foglalkozik a filmturizmussal, s ha egy ezek nyomán kialakított definíció megalkotása lenne a cél, akkor a filmek, sorozatok által generált turizmus lenne a középpontban [Jászberény, 2020]. Amiben azonban nyelvterületenként eltérés lehet, az a filmturista kifejezés, mely angolul “film-induced tourism” [Pérez, Sacaluga & Moreno, 2021; Soliman, 2011; Cardoso et al., 2017], melynek jelentése „filmek által indukált turista vagy turizmus”, de használják ennek ritkábban használt megfelelőjét a „film tourism” [Saltık & Dönmez, 2020].

Az utazók ma már tájékozottabbak, újabb és újabb tapasztalatokat és célokat keresnek. Ezért a desztinációs marketing szervezet [DMO] meg

kell próbáljon a turistákhoz igazodni a fennmaradás érdekében. Feltárni és reagálni a valós keresletre, beépíteni azt a marketingtevékenységbe. Ilyen lehetőségeket rejteget magában a filmturizmus is, ennek ellenére meglepően kevés figyelmet kap úgy a turizmus szakterülettel foglalkozóktól, mint turizmus szakterületén dolgozóktól [Rewtrakunphaiboon, 2009].

Több kutatás foglalkozott azzal, hogy milyen filmek vonzzák leginkább a turistákat, ilyen tematikák lehetnek a történelem, sci-fi, romantika [Soliman, 2011]. Ahogyan az érdeklődési körökben, úgy a filmturisták tipologizálásában is jelentős különbségek figyelhetők meg, vannak ugyanis: elszánt- [elsődleges céljuk a filmhelyszín meglátogatása], felderítő- [nem szervezett utazások keretében látogatnak el a filmforgatási helyszínekre], követő filmturisták [nem ismerik a filmet/sorozatot, s így is ellátogatnak adott helyszínekre] [Pandula & Zsiros, 2018]. A tipologizáláson túl azonban számos olyan belső és külső tényező van, mely hat az utazók döntésére, például a jövedelem, költési hajlandóság, preferenciák [O'Connor, Flanagan & Gilbert, 2010]. Az egyik leghíresebb filmturisztikai desztináció Új-Zéland északi szigetén, Matamata-ban látogatható, mely terület arról híres, hogy ott található Tolkien Hobbit falvája, ott forgatták a Gyűrűk Ura hobbit falu jeleneteit [Singh & Best, 2004]. Ha a filmen látott hely valódi helyszínen lett forgatva, akkor a néző felkeresi a helyszínt, ha a képernyőn bemutatott desztináció kitalált, akkor a forgatási hely lesz felkeresve, ha a forgatási helyszín más bőrébe bújik, a fogyasztó az eljátszott helyet látogatja meg [Topler & Špenko, 2019]. Kutatások szerint sokszínűség jellemzi a desztináció látogatókat is, egészen az egyszerű érdeklődőtől, a rajongóig [Riley, Baker & Van Doren, 1998].

Bár számos pozitív hatása van a filmturizmusnak például munkahelyteremtés, bevétel-növekedés a desztináció számára egyfajta marketingeszközként is funkcionálhat [Riley, Baker & Van Doren, 1998; Beeton, 2011], azonban nem szabad megfeledkezni annak negatív hatásairól sem. Az ennek nyomán kialakult tömegturizmus rendkívüli környezetromboló hatással bírhat. Felforgatja a helybéliek mindennapjait, negatívan hathat a környezet diverzifikációjára [Beeton, 2004].

Több kutatás vizsgálja a motivációkat, amiért egy-egy filmforgatási helyszín felkerül az utazók bakancslistájára, egyik ilyen épp a Gyűrűk Ura filmforgatási helyszínek iránti keresletet vizsgálta. Eredményként első pontban a Hobbitok természeti tájának, a filmhelyszín megtapasztalá-

sának az átélése az ok. Ez után, az ismeretszerzés forgatás készítésével kapcsolatosan, következésként az élményszerzés és újdonság, negyedik pontban az íróhoz való hűség s végül, ötödik és a hatodik pontként a gyermekek érdeklődése az író iránt és Matamata megközelíthetőségét takarta [Singh & Best, 2004].

A filmben szereplő desztinációnak nem ígérnek pénzügyi növekedést vagy magasabb látogatottságot, de feltételezni, hogy az emberek érdeklődhetnek olyan helyszínek után, amit filmekben már láttak. Mivel egyre nagyobb hangsúlyt kap napjainkban a film, a filmsorozatok gyártása, különböző streaming szolgáltatók versengése, egyre jobban elképzelhető, hogy a filmturizmus a következő években virágozni fog [Riley, Baker & Van Doren, 1998].

Előzetes kutatások alapján az embereket befolyásolhatja egy-egy mozgóképes produkció turisztikai döntéshozatal szempontjából, [Connell & Meyer 2009; O'Connor, Flanagan, Gilbert 2010] sőt remek reklámjai is lehetnek egy-egy desztinációnak ezek a produkciók. [Tooke & Baker, M. 1996].

KUTATÁSMÓDSZERTAN ÉS HIPOTÉZISEK

Ezek alapján ez a kutatás a kulturális turizmus egyik ágának, a filmturizmusnak az ismertségét vizsgálja, célja megtudni, mennyire ismerik az emberek a filmturizmust, mint fogalmat, és akik nem ismerik vagy nem találkoztak még ezzel a fogalommal, azok szoktak-e olyan helyszíneket meglátogatni, amiket filmekben láttak. Vagy fordítva: befolyásolja-e a nézőt, hogy mit nézzen meg, ha számára ismert helyszínen készült a film, vagy ha tudja, hogy hol forgatták.

Befolyásolja-e a fogalom nem ismerete abban a fogyasztót, hogy filmturistává váljon. Van-e hajlandósága a nézőknek, hogy meglátogassanak egy-egy desztinációt a filmek megnézése után, vagy esetleg máshonnan szerzett információk alapján hozza meg utazási döntését. Nagyon fontos még annak a vizsgálata, hogy mennyire befolyásolják az utazásban az embereket különböző külső tényezők, mint például, a meglátogatni kívánt desztináció távolsága, az anyagi helyzetük, vagy akár barátaik ajánlása.

MINTAVÉTEL ÉS MINTA

Online önkényes mintavételen keresztül tizennyolc éven felüliek megkérdezése volt a cél. A kérdőívek terjesztése e-mailen illetve két kérdőív kitöltő csoportba voltak feltöltve. Eredményként 235, magyar nyelven szétosztott 27 kérdést tartalmazó kitöltött kérdőív érkezett be. Válaszok érkeztek több európai országból: Magyarország, Románia, Svájc, UK, Ausztria, Csehország. A filmturizmus fókuszú kérdőív kérdései vizgálták, többek közt az emberek mennyi időt töltenek nyaralással, miért – milyen turizmustípust részesítenek előnyben, illetve mennyire ismerik a filmturizmus fogalmát és azok között, akik ismerik, voltak-e már filmturisták, desztinációkkal kapcsolatosan, költekezési hajlandóságot. A kérdőív a LimeSurvey rendszeren keresztül készült el, és a program alapján generált webcím lett szétosztva a már említett módokon.

HIPOTÉZISEK

H1: A filmturizmus fogalma kevésbé ismert, azonban egyre nagyobb igény mutatkozik a fogalom köztudatbani térnyerésére.

H2: A filmturisták számára indifferens a desztináció külföldi vagy belföldi mivolta, sokkalta inkább filmvászonra vitt táj hat rájuk.

H3: A mozgóképen megjelenített táj nagymértékben befolyásolja a filmturistákat, azonban elsődlegesen mégis az anyagi helyzet határozza meg desztinációválasztási döntéseiket.

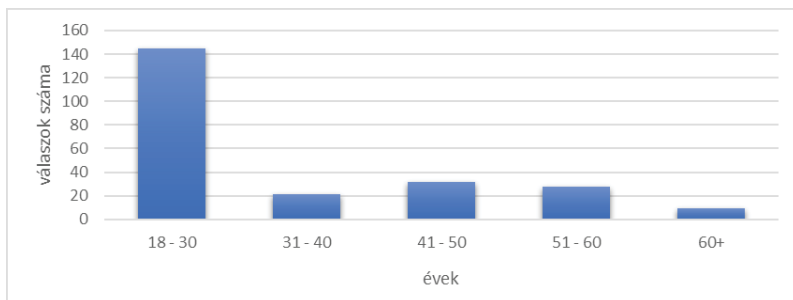
H4: Filmturizmus desztinációk iránti keresletre nagy hatással van a social media felületeken történő reklámozása, azonban elsődlegesen mégis a filmbéli megjelenítés a mérvadó.

KUTATÁS ELEMZÉS ÉS EREDMÉNYEK:

A 235 kitöltő között 68,94% nő és 31,06% férfi volt. Az országonkénti nemek szerinti elosztásban is hasonló arányok jellemzőek.

Kor szerint a kitöltők között nagy számban voltak a 18-30 év közöttiek [145 kitöltő], őket követte 41-50 év közötti korosztály [32 kitöltő], ezután 51-60 év közöttiek [28 kitöltő], 21 válaszadó vallotta magát 31-40 év közöttinek és 9 ember 60 fölöttinek. [1. ábra]

1. ábra: Válaszadók korösszetétele

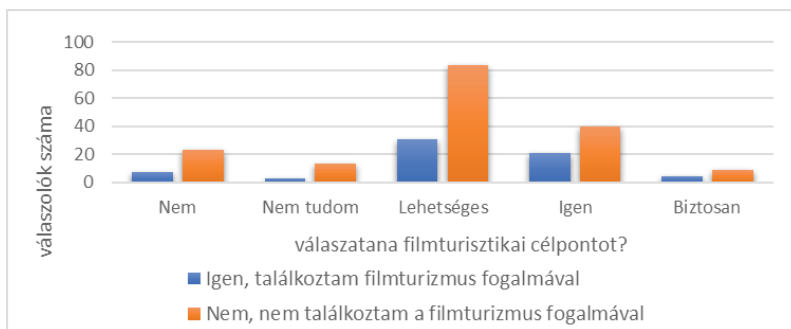
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

H1: A filmturizmus fogalma kevésbé ismert, azonban egyre nagyobb igény mutatkozik a fogalom köztudatbani térnyerésére.

Az emberek mennyire ismerhetik vajon a filmturizmus fogalmát? 156 emberből, akik szoktak kultúrturizmuson is részt venni 47-en mondták azt, hogy ismerik a fogalmat, 19-en pedig nem szoktak kulturális célból desztinációt választani, de ismerték a filmturizmus fogalmát. De a nem ismeret vajon passzív magatartást von maga után vagy az utazókban igenis él a vágy az új információk megszerzése iránt? A fogalmat nem ismerőkből [169 fő] 106 ember szeretne információkat kapni a témakörben, 110 diákból 30,9% már találkozott a fogalommal, 69,1% azonban nem, de ők is érdeklődőek további tájékoztatás iránt.

A megkérdezettek között 115-en lehetségesnek tartják, hogy meglátogatnának egy filmben látott helyszínt, 13-an pedig biztosak benne, hogy választanának olyan célpontot, amit filmben vagy sorozatban láttak. A 115 lehetségesnek tartó filmturisztikai helyszínrre utazó közül 73,0%-a nem találkozott még a filmturizmus fogalmával, azok, akik biztosan választanának filmben látott helyszínt abból 69,2%-uk nem találkozott még a fogalommal.

2. ábra: Filmben látott helyszínek iránti utazási hajlandóság, a filmturizmus fogalmának ismerete tükrében

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

Van-e szignifikáns kapcsolat a végzettség és a között, hogy ismerik az emberek a filmturizmus fogalmát?

1. táblázat: végzettség szerinti filmturizmus fogalom ismeret

Végzettség	Ismeri a filmturizmus fogalmat	Nem ismeri a filmturizmus fogalmat	Összesen
Középiskola	28	74	102
Főiskola/Egyetem	32	77	109
Egyetem utáni képzés	6	18	24
	66	169	235

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

A fentiek értelmében nincs szignifikáns kapcsolat, mivel a Chi-Square 0,22, ami kisebb, mint a táblázatban szereplő 5,99-es érték.

H2: A filmturisták számára indifferens a desztináció külföldi vagy belföldi mivolta, sokkalta inkább filmvászonra vitt táj hat rájuk.

Akik találkoztak a fogalommal, válaszolhattak arra a kérdésre, hogy utaztak-e filmturisztikai motivációval, és 66 válaszadó 83%-a nem utazott még filmturisztikai motivációval. 11 [már utazott ilyen céllal] személy leggyakrabban választott indoka a filmturizmusra a „A filmben látott természeti táj megismerése” volt, ezt követően a „film hangulata” és harmadik helyen a „Tanulási vágy, például: történelmi helyszín felkere-

sése” állt. Kettő egyéb saját válasz is érkezett, az egyik a „Filmben látott épületek megnézése-megismerése” és a másik „Része lenni egy kicsit egy teljesen más világnak”. Azok, akik már filmturisztikai motivációval jártak nyaralni leírhatták, hova mentek. Legtöbbször európai helyeket látogattak meg. A 11 kitöltőből, 5 romániai és 6 magyarországi kitöltés érkezett.

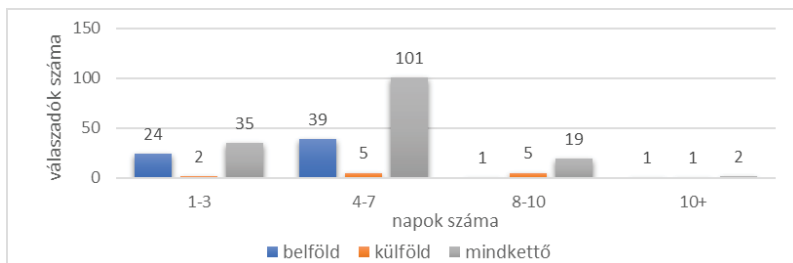
3. ábra: Filmes desztinációk, ahol a kitöltők már jártak

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

Arra a kérdésre, hogy belföldi vagy külföldi turisztikai célpontokat választják inkább, a válaszadók többsége [157 fő] 66,18%-a számára indifferens, 27,66%-a csak belföldi, s 5,53%-uk kizárólag a külföldi úti célokat részesíti előnyben. Periódus tekintetében a legnépszerűbbnek az egy hetes utazások számítottak.

4. ábra: Külföldi vagy belföldi utazás és az utazási időtartam

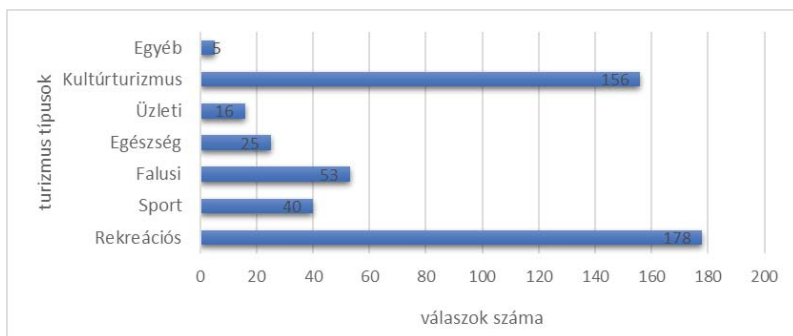

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

A filmturizmus a kultúrturizmus része, ezért a kérdőív kérdései ki-
tértek arra is, hogy a válaszadók milyen típusú turizmusban vesznek részt.

A kitöltők legtöbbször rekreációs céllal mennek nyaralni [75,74%],
az összes kitöltés 473, 40,73%-a, emellett nagyon sokan utaznak
kultúrturistaként [156 kitöltő], ez a 235 személy 66,38%-a, az összes
elfogadott válasz 32,98%-a [5. ábra].

5. ábra: Turizmus típusok

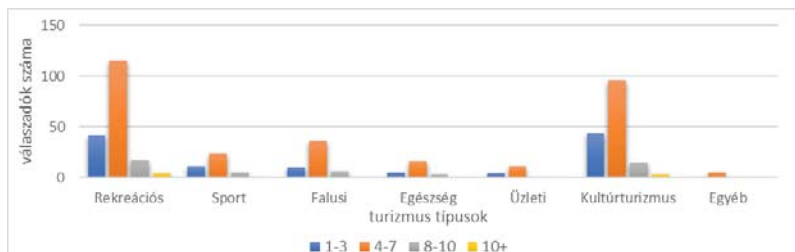

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

A 6. ábra azt szemlélteti, hogy azok az emberek, akik kiválasztot-
tak egy vagy több turizmus típust, általában hány napra szoktak elmenni
nyaralni. 6. ábra is mutatja, hogy a válaszadók leggyakrabban négytől hét
napig terjedő utazásokon szoktak részt venni, ezt követi az egytől három
napig terjedő utazás, majd nyolctól tízig terjedő, illetve a tíz nap fölötti
nyaralási idő.

Nyílt kérdésben volt lehetőség arra, hogy amennyiben kicsi esély is
van rá, hogy elmenjenek egy filmben látott helyszínre, leírják, hogy me-
lyik lenne az. Az előzetes várakozásokkal ellentétben országneveken kí-
vül filmcímek, helyszínleírások is érkeztek. Legnépszerűbb desztinációk
Európán belül, Párizs, Róma, Skócia; Amerikában New York; de Új-Zéland
is nagyon népszerű volt.

6. ábra: Turizmus típusok és utazási időtartam

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

7. ábra: Válaszadók filmturisztikai vágyai

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

A 60 fölötti korosztályt képviselők, Törökországot, Olaszországot, Spanyolországot és A hegyi doktorból ismert Ausztriát írta be. A válaszok többsége az előbb említett helységekkel érkezett, de voltak a válaszok között filmcímek is, kiemelve párat: a Gyűrűk Ura [13], a Trónok harca [12], a Harry Potter [10], Mamma mia [9] alkalom. Vannak válaszadók, akik rajzfilm helyszínre szeretnének eljutni, mint például a Szászholdas Pagony vagy a Kipufogó fürdő.

H3: A mozgóképen megjelenített táj nagymértékben befolyásolja a filmturistákat, azonban elsődlegesen mégis az anyagi helyzet határozza

meg desztinációválasztási döntéseiket. Keller és Kotler [2016] nyomán az anyagi helyzetük mellett további hatást fejthet ki a szájmarketing is.

Ezt a hipotézist a kutatás félig igazolta. Mérésre részben egy 1-5-ig terjedő skálán [1, az egyáltalán nem- és 5, a nagyon befolyásolt] kellett a válaszadók bejelöljék, hogy a felsorolt tényezők mennyire befolyásolták őket utazási döntésükben. A lehetőségek között szerepelt az előbb említett anyagi helyzet, a szájmarketing, direkt- és indirektreklám, stb. [2-es táblázat]. A legjobban befolyásoló tényező az anyagi helyzet, a maga 4,16-os átlagával. Második legjobban befolyásoló dolog a megközelíthetőség lett 3,71 átlaggal és harmadik helyen szerepel a barátok ajánlása, a maga 3,49es átlagával. Illetve magas átlagszámot ért még el a desztináció távolsága az utazótól [3,28]. [2. táblázat]

Az utazás iránya [belföldre, külföldre, belföld-külföldre utazók] és a desztináció meglátogatására hatással lévő tényezők közül legerősebb [mindhárom esetben] az anyagi helyzet. A külföldi desztinációk mellett döntők a megközelíthetőséget majd az akciókat tartották a második és harmadiknak legfontosabbnak. A belföldi utazók esetében a barátok és mások véleménye hasonló hatású, addig a külföldre utazóknál megegyezik a jelentőség [3,23]. [3.táblázat]

2. táblázat: Utazási döntést befolyásoló tényezők

Befolyásoló tényezők	Skála					Átlag
	1	2	3	4	5	
	Hány jelölést kapott az adott szám					
Akción	37	31	51	67	49	3,26
Anyagi helyzet	3	6	46	75	105	4,16
Barátok ajánlása	6	30	65	110	24	3,49
Direkt marketing	70	70	71	19	5	2,23
Indirekt marketing	52	73	77	29	4	2,4
Last minute út	72	53	57	38	15	2,45
Mások véleménye	12	40	101	64	18	3,15
Megközelíthetőség	11	18	62	81	63	3,71
Pozitív mozgókép	22	34	80	70	29	3,21
Távolság	25	33	63	79	35	3,28

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

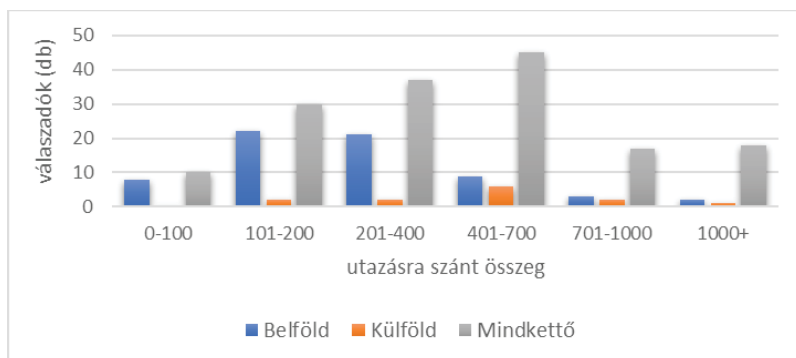
3. táblázat: Külföldi és belföldi utazást befolyásoló tényezők

Befolyásolási tényezők	Belföld	Külföld	Mindkettő
Anyagi helyzet	4,11	4,31	4,17
Barátok véleménye	3,58	3,23	3,48
Mások véleménye	3,25	3,23	3,11
Pozitív mozgókép	3,23	3,15	3,21
Direkt marketing	2,23	2,85	2,18
Indirekt marketing	2,4	2,46	2,39
Távolság	3,31	3,38	3,26
Megközelíthetőség	3,77	4,08	3,66
Last-minute utak	2,29	2,08	3,67
Akciók	3,35	3,54	3,19

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

Mivel a kereset befolyásolja a desztináció kiválasztását, a kérdőív kutatta, hogy átlagosan mennyit költenek évente egy utazásra. A belföldre utazók legtöbbször a 101-200 eurós összeget jelölték meg, de nem sokkal maradt le a 201-400 eurós nyaralás sem. Ezzel szemben azok, akik külföldi desztinációkat választanak egy-egy utazás alkalmával vagy külföldi és belföldi között is válogatnak 700 eurót is elköltenek egy-egy utazásra. [8.ábra]

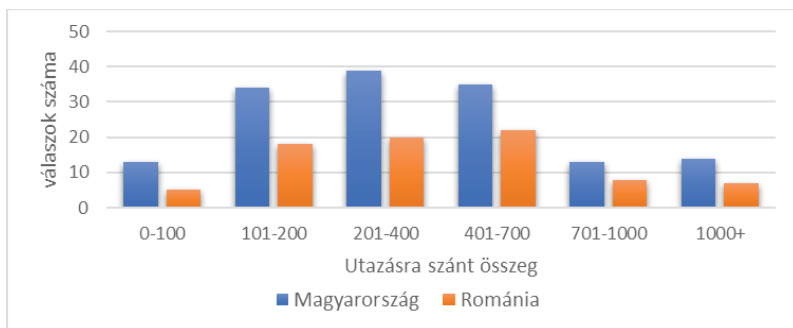
8. ábra: Egy határon belüli vagy túli nyaralásra szánt összeg

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

A lenti diagram bemutatja, hogy Magyarországi és Romániai kitöltők mennyit költenek nyaralásra. A 9. ábra is mutatja, hogy a magyarországi kitöltések alapján 201-400 eurós, míg a Romániai kitöltések alapján 401-700 euró az átlag költési hajlandóság.

9. ábra: Romániai, illetve Magyarországi utazók költési hajlandósága

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

Van olyan utazó, aki többet is költené egy-egy filmturisztikai utazásra? Összességében a válaszadók többsége [163] nem költené többet. Azok között, akik költenének 18-30 éves korosztály a meghatározó 34,5% arányukkal, a legkisebb aránnyal a 31-40 korosztály rendelkezett 9,5%. A 18-30 és 31-40-es korosztályra a 20%-os többlet költési hajlandóság a jellemző.

Akik átlagosan 401-700 eurót költenek egy nyaralásra, ők nyilatkozták a legtöbben, hogy többet költenének erre a turizmusformára. [10. ábra] És ők 30%-kal költenének többet.

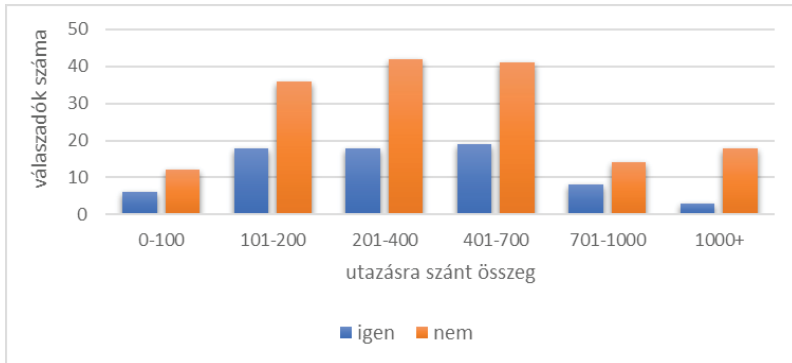
A válaszadók „filmturizmus” fogalmával találkozása, a fogalom ismerése nem befolyásolja jelentős módon a költési hajlandóságot.

H4: Filmturizmus desztinációk iránti keresletre nagy hatással van a social media felületeken történő reklámozása, azonban elsődlegesen mégis a filmbeli megjelenítés a mérvadó.

Egy-egy filmturisztikai desztináció meglátogatása után fontos, hogy az illető elégedett volt vagy csalódott a desztinációban. Azok, akik kitöltötték a kérdőívet és el is mentek filmturisztikai desztinációra [11 ember], 45,45%-ban elégedettek voltak a meglátogatott helyszínnel és 54,55%-ban részben voltak elégedettek. A részben elégedett válaszadók problémája az volt, hogy máshogy képzeltek el a helyszínt, a filmekből

sokszor nem derül ki, hogy mennyire népszerű a hely, milyen nagy tömeg van jelen egy-egy desztinációnál.

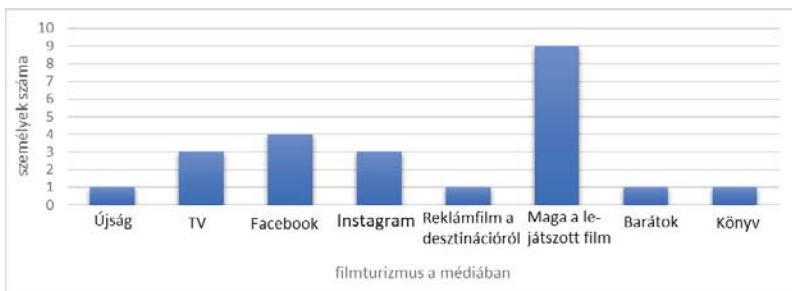
10. ábra: Filmturisztikai utazási költségi hajlandóság, az átlagos utazási költségi szinttel összehasonlítva

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

Fontos az is, hogy honnan tájékozódnak egyes filmforgatási, vagy filmstúdió helyekről, amiket meg lehet látogatni. 11 emberből 9 maga a lejátszott filmből tájékozódott, amit a 11. ábra mutat, az is látszik, hogy a közösségi medián keresztül sok információhoz jutottak a válaszadók.

11. ábra: Média, információszerzés és filmturizmus

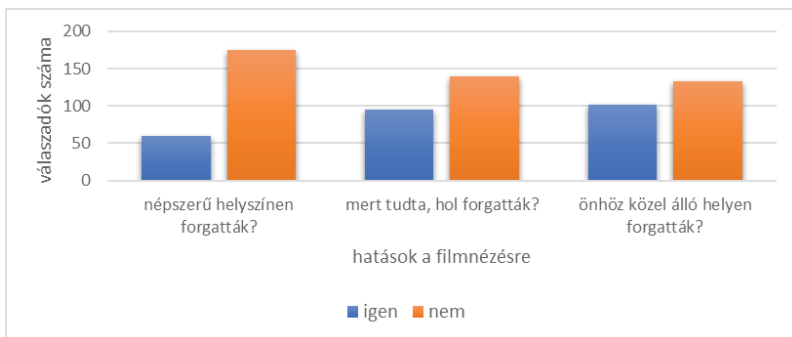

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

Miért lehet egy filmforgatási helyszín olyan népszerű? 173 válasz nyomán ennek oka az, hogy a filmben látott helyszín jól van felvéve, a film kívánatossá és vonzóvá teszi a helyszínt, így sarkalva a nézőben az érdeklődést a hely iránt. A producerek szép helyeket választanak a filmben szereplő helyszíneknek, de a szépségen túl a válaszadók szerint a történelmi háttér is vonzóvá tehet egy desztinációt, a történetek segítik a kapcsolódást is egy-egy helyszínhez. Az „ismerősség érzése” is erősíti, a pozitív kötődést az adott helyhez. Vannak azonban olyanok is, akik számára a film semmit nem tesz hozzá a desztinációhoz, sőt van olyan is, aki jobban lelkesedik a filmforgatási hely iránt, ha elmondhatja a film előtt már járt ott.

A kérdéskör, amely azt vizsgálta, a fogyasztó néz azért filmet, mert tudta róla, hogy hol forgatták esetleg népszerű vagy a megkérdezetthez közel álló helyen? Az eredmény az, hogy legjobban a hozzájuk közel álló hely titulus hat a fogyasztókra.

12. ábra: Filmforgatási helyszín és a filmnézési szokásokra gyakorolt hatása

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés

A népszerű helyszín miatt filmet megnézők 40%-a találkozott már a filmturizmus fogalmával, akik igennel válaszoltak arra a kérdésre, hogy nézett már meg azért filmet, mert tudta hol forgatták, nekik 36%-uk találkozott a filmturizmus fogalmával.

Van olyan utazó, aki többet is költene egy-egy filmturisztikai utazásra? Összességében a válaszadók többsége [163] nem költene többet, azok között, akik költenének 18-30 éves korosztály a meghatározó 34,5% arányukkal. A 18-30 és 31-40-es korosztályban a 20%-os többlet költési hajlandóságra jellemző.

KÖVETKEZTETÉS

Kutatásból kiderült, hogy akik, nem ismerték a filmturizmus fogalmát szeretnének informálódni róla, így levonható az a következtetés, hogy maga a fogalom kevésbé ismert, de van igény arra, hogy megismerjék miről is szól. Ide tartozik még az is, hogy habár valaki nem ismeri a fogalmat mégis filmturizmus motivációval megy nyaralni. Ez azért lehet fontos, mert ebből látszik, hogy ennek az ágazatnak van turisztikai jelentősége.

A kutatás azt is vizsgálta, hogy nincs a filmturistákra hatással az, hogy hol helyezkedik el a desztináció, jobban vonzza őket a táj szépsége. Ez is beigazolódott, mivel a legtöbben azt választották, ha választani lehet nem számít, hogy külföldi vagy belföldi célpont, sokkal fontosabb a táj szépsége. De fontos megemlíteni, hogy az anyagi helyzet, nagymértékben hat a desztináció kiválasztására.

A kutatás felszínre hozza, hogy a filmes desztinációt meglátogatók elsődlegesen a megnézett filmek alapján ismerik meg a helyszínt, de a social média felületek is hatással vannak a filmes helyszín reklámozására.

Érdekes még azt is megfigyelni, hogy akik találkoztak ezzel a fogalommal, nem voltak még filmturisták, vagyis nem volt elsődleges céljuk utazásaik alkalmával filmben látott helyszín meglátogatása. Habár nem találkoztak vele, mégis lehetségesnek tartják, hogy ellátogassanak egy film vagy sorozatban szereplő helyszínre.

ÖSSZEGRÉS

Kutatások alapján el lehet mondani, hogy egyre jobban növekszik az érdeklődés az ágazat iránt. A 21. században, ahol a különböző streaming szolgáltatók és filmes platformok szárnyalnak, nem szabad elmenni a desztinációknak a filmes reklám mellett. Az emberek nyitottsága nem kétséges, fontos lenne további kutatásokat végezni, akár filmek tematikája útján, vagy korcsoport szerint is, így megvizsgálva melyik korosztály fogékonyabb erre a turisztikai ágazatra. Illetve fontos a desztinációknak már filmforgatási tárgyalásoknál felkészülni a filmturizmusra, ezzel elkerülve a látogató csalódottságát. Ezekon felül a különböző reklámozásokra is nagyobb hangsúlyt kéne fektetnie egyes desztinációknak, amelyek akár erre építhetik a márkájukat.

IRODALOMJEGYZÉK:

- Beeton, S. [2004]. Rural tourism in Australia—has the gaze altered? Tracking rural images through film and tourism promotion. *International journal of tourism research*, 6(3), 125-135.
- Beeton, S. [2011]. Tourism and the moving image—Incidental tourism promotion. *Tourism Recreation Research*, 36(1), 49-56.
- Cardoso, L., Estevão, C. M., Muniz, A. C. F., & Alves, H. [2017]. Film induced tourism: A systematic literature review. *Tourism & Management Studies*, 13(3), 23-30. <https://doi.org/10.18089/tms.2017.13303>
- Connell, J., & Meyer, D. [2009]. Balamory revisited: An evaluation of the screen tourism destination-tourist nexus. *Tourism Management*, 30(2), 194-207. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.06.001>
- Ding, Z. [2019]. Research on the Influence of Reality Shows on Tourist Destinations, *Turisme [GTUR]*.
- Horváth D., Nyirő N., Csordás T. [2016]. Médiaismeret. Akadémiai Kiadó. International Hellenic University. [221-222], Greece, <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5159065>
- Jászberényi M. [szerk.] [2020]. A kulturális turizmus sokszínűsége. Akadémiai Kiadó.
- Jewell, B., & McKinnon, S. [2008]. Movie tourism—A new form of cultural landscape? *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 24(2-3), 153-162.
- Keller, K. L., Kotler, P. [2016]. *Marketingmenedzsment*. Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789630597784>
- Lőrincz K. & Sulyok J. [2017]. *Turizmusmarketing*. Akadémiai Kiadó.
- Michalkó, G. [2016]. *Turizmológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- O'Connor N, Flanagan S and Gilbert D [2010]. The use of film in re-imaging a tourism destination: a case study of Yorkshire, UK. *Journal of Vacation Marketing* 16(1), 61-74 <https://doi.org/10.1177/1356766709356611>
- Pandula, B., & Zsiros, B. [2018]. A képernyőtől az utazásig: A Trónok harca generálta filmturizmus sajátosságai [TDK, BCE]. Elérhető: http://publikaciok.lib.unicorvinus.hu/publikus/tdk/Pandula_Zsiros_TDK.pdf [Elolvasva: 2022.03.10]
- Pérez García, Á., Sacaluga Rodríguez, I., & Moreno Melgarejo, A. [2021]. The development of the competency of “Cultural awareness and expressions” using movie-induced tourism as a didactic resource. *Education Sciences*, 11(7), 315. <https://doi.org/10.3390/educsci11070315>

- Rewtrakunphaiboon, W. [2009]. Film-induced tourism: Inventing a vacation to a location. *BU Academic Review*, 8[1], 33-42.
- Riley, R., Baker, D., & Van Doren, C. S. [1998]. Movie induced tourism. *Annals of tourism research*, 25[4], 919-935.
- Saltık, İ. A. & Dönmez, F. G. [2021]. The impact of socio-demographics on film tourism satisfaction of local residents: The case of Muğla. in Christou, E., Fotiadis, A., & Alexandris, K. [eds][2021]. *Restarting tourism, travel and hospitality: The day after*.
- Sári, D. [2015]. The unexploited potential's causes and possible solutions in the Hungarian film tourism. Dissertation. University of Pannonia, Veszprém.
- Singh, K., & Best, G. [2004]. November]. Film-induced tourism: Motivations of visitors to the Hobbiton movie set as featured in *The Lord of the Rings*. In *International tourism and media conference proceedings vol. 24*, pp. 98-111]. Tourism Research Unit, Monash University: Melbourne, Australia.
- Soliman, D. M. [2011]. Exploring the role of film in promoting domestic tourism: A case study of Al Fayoum, Egypt. *Journal of Vacation Marketing*, 17[3], 225-235, <https://doi.org/10.1177/1356766711409183>
- Tooke, N., & Baker, M. [1996]. Seeing is believing: The effect of film on visitor numbers to screened locations. *Tourism management*, 17[2], 87-94. [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(95\)00111-5](https://doi.org/10.1016/0261-5177(95)00111-5)
- Topler, J. P., & Špenko, T. [2019]. Film tourism as a tool of tourism development: The Representation of Scotland in the *Outlander* TV series. *Tims. Acta: naučni časopis za sport, turizam i velnes*, 13[2]. <https://doi.org/10.5937/timsact13-23119>
- UNWTO, Glossary, Glossary of tourism terms, Elérhető: <https://www.unwto.org/glossarytourism-terms> [Elolvasva: 2022.03.10]
- Zuelow, E. [2015]. *A history of modern tourism*. Macmillan International Higher Education.

UTAZÁSI SZOKÁSOK A COVID-19 KEZDETE ÓTA

■ VERES DÁVID-GÁBOR ■ veres-david@partium.ro

■ BALLA JÁNOS ■ balla-janos@partium.ro

■ FAZEKAS FLORANCE TITANILLA ■ fazekas-titanilla@partium.ro

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Menedzsment szak, II. év

■ Témavezetők: DR. SZÉKEDI LEVENTE, egyetemi adjunktus

Partiumi Keresztény Egyetem

CZUCZOR KRISZTINA, egyetemi tanársegéd, Partiumi Keresztény Egyetem

BEVEZETŐ

Az elmúlt évtizedekben több, komoly regionális vagy világméretű válság sújtotta a turizmus szektorát. A 2008-as globális gazdasági válság, természeti katasztrófák [például: vulkánkitörések, hurrikánok, tornádók, havazás, viharok, stb.], egészségügyi vészhelyzetek [például: Ebola, COVID-19, MERS, stb.], amelyek, ha változó mértékben is, de érezhetően alakították az utazási szokásokat és mérsékeltek egyes desztinációk népszerűségét akár ideiglenesen, akár hosszabb távon is. A COVID-19 járvány olyan helyzetet teremtett a világ számára, amely sok szempontból példa nélküli a modern, fejlett turizmus történetében. A világ lakosságát multilaterálisan érintette, a nemzetközi utazási korlátozások által [példának lehet említeni az országok határának ideiglenes lezárását, a légitársaságok útvonalának ideiglenes leállítását, a nemzetközi teherforgalom ideiglenes lassítását és leállítását], illetve a közösségi összejövetelek teljes betiltásával [például: koncertek, fesztiválok betiltása] a turizmus gyakorlatilag ellehetetlenült, leállt 2020 márciusában. Hónapokkal később kezdett lassan újjáéledni a turizmus szektora, viszont nagyfokú bizonytalanság és járványügyi szabályok betartása mel-

lett [például: csak PCR teszt elvégzésével és karanténkötelezettséggel lehetet belépni az országokba], amely ebben az alapvető bizalomra építő ágazatban erősen visszafogta az utazási kedvet. A turisták utazási szokásait és terveit a válság teljes mértékben felülírta, áthágtá, akik kénytelenek voltak az új helyzetben utazási döntéseiket az aktuális járványügyi helyzet ismeretében meghozni, legrosszabb esetben az utazást lemondani vagy későbbre halasztani.

A kutatásunk célja volt, hogy megvizsgáljuk a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatóinak az utazási szokásait a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta, amelyet a romániai megjelenéséhez mérten, 2020 márciusától számolunk. Kutatásunkkal olyan kérdésekre keressük a választ, mint például: Milyen desztinációkba és hány alkalommal utaztak a világjárvány kitörése óta? Milyen szempontok segítettek a döntés meghozatalában?

Kutatásunkat egy online kérdőív segítségével valósítottuk meg, melyben rá kérdeztünk arra, hogy milyen tényezők befolyásolták az utazással kapcsolatos kiadásait, illetve fontosnak találtuk felmérni azt is, hogy milyen módon tudják megszervezni, milyen módon tudnak felkészülni, ezekre az utazásokra. A válaszokból azt szűrtük le, hogy a kitöltők nagy részét az önállóság, másoktól való függetlenség jellemzi, hiszen saját maguk tervezik meg utazásaikat, saját gépjárművel utaznak, és mindezt saját jövedelmükből, megtakarított pénzükből teszik.

MÓDSZERTAN

Kutatási kérdések

- Milyen desztinációkba utaztak a világjárvány kitörése óta?
- Hány alkalommal utaztak a világjárvány kitörése óta?
- Milyen szempontok segítettek a döntés meghozatalában?

Kutatási terv

Az egyik legdinamikusabban fejlődő és egyben változó iparág a turizmus és ennél az iparágnál a szervezetek információigénye napról napra nő. A mindennapi működéshez és életben maradáshoz nélkülözhetetlen szempontjává vált a turisztikai területen a meghatározó információk birtoklása. A proaktív stratégia megvalósításához vagy egyszerűen csak a külső környezetben bekövetkező változásokhoz való sikeres alkalmazkodás érdekében a menedzsereknek mindig aktuális információkkal kell rendelkezniük a környezetükről és a releváns piacról, ezért egyre több

vállalat kezdi felismerni a kutatás jelentőségét és az abban rejlő lehetőségeket. Ez azt jelenti, hogy ha a vállalatok nem végeznek kutatást, nem figyelik rendszeresen környezetüket, behozhatatlan versenyhátrányba kerülhetnek a konkurenciával szemben [Mitev, 2019].

A kutatás célja és egyben fő feladata is az, hogy minél több információszerzés, a releváns információk kiszűrése az egyre nagyobb információdömpingből, az adatok elemzése és strukturálása, illetve a kapott eredmények megfelelő bemutatása [Mitev, 2019].

A hatékony és eredményes kutatási terv szerint a kutatás elengedhetetlen feltétele és a kutatási projekt vázaként szolgál. A kutatási probléma függvénye a kutatási terv, amely megadja a kellő információ megszerzésének menetét, módszereit és a kapott adatok elemzését. A kutatási terv tartalmazza a kutatási módszer[eke]t, a mérési és skálázási módszert, az adatgyűjtési módszerét, mintavételi módszert, a kérdőív tesztelését. Ezek közül a továbbiakban a kutatási módszerekre és azok kapcsolatára, a mérésre és skálázásra és a mintavételre térünk ki részletesen [Mitev, 2019].

Kutatásunk előremenetében hozzájárultak a szakirodalmi áttekintések is, melyek egy átfogó rendszert biztosítottak ötleteink letisztázásához, dolgozatunk struktúrájának felépítéséhez, ismereteink, illetve tapasztalataink kibővítésére.

Statisztikai módszerek segítségével a kérdőív által megszerzett információkat feldolgoztuk, adatai között összefüggéseket kerestünk, összehasonlításokat, számításokat és méréseket végeztünk.

Lineáris idősoros elemzés segítségével pedig szemléltettük, ábrázoltuk azokat a különbségeket, változásokat, amelyek a COVID-19 világjárvány előtti, majd utáni időkre vonatkoztak.

Célcsoport és minta

A kutatásunk célcsoportja a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatói voltak. Alap- és mesterképzéses hallgatókat kérdeztünk meg utazási szokásaikról. A COVID-19 világjárvány megelőzési szabályai és a hallgatók gyors elérése miatt egy online kérdőívet szerkesztettünk meg. A kész kérdőív meghívóját az egyetem titkársága és diákszervezete segítségével továbbítottuk a hallgatók felé, egy kör e-maillal. Továbbá egyéb egyetemi csoportokon keresztül is megosztottuk a hallgatókkal a kérdőívet.

Kutatási eszköz

A 17 kérdést tartalmazó online kérdőívet 2021 decemberében, 21 hónappal a COVID-19 világjárvány kitörésének elteltével végeztük. A kérdések kategóriáit tekintve, kíváncsiak voltunk demográfiai adatokra és a hallgatók utazási szokásaira.

A helyzetre való tekintettel a kérdőívet csak online formátumban lehetett kitölteni, a LimeSurvey rendszerbe feltöltött online kérdőív segítségével.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A minta megoszlása

A kérdőívet 165 Partiumi Keresztény Egyetemes hallgató töltötte ki, melyből 127 teljes és 36 részleges kitöltés volt.

Demográfiai adatok

A válaszadók nemi aránya nagyban eltért egymástól. A következő ábrán nagyon jól látható, hogy majdnem kétszer annyian töltötték ki nők, mint férfiak. A kitöltők közül a legfiatalabb 18 éves és a legidősebb 59 éves volt.

1.ábra: A válaszadók nemi arányának eloszlása

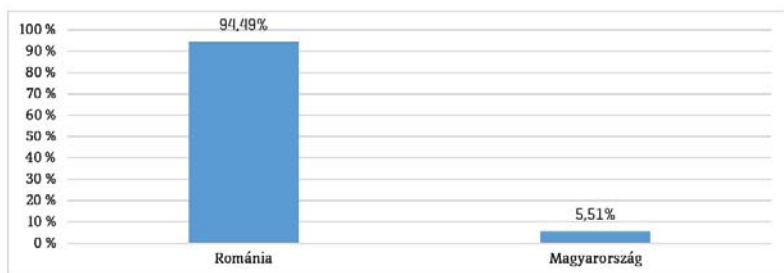

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A területi adatokat nézve a válaszadók nagyon nagy része Romániában él, pár választ azért kaptunk Magyarországról is. A második ábra nagyon jól szemlélteti százalékos formában a területi eloszlásokat.

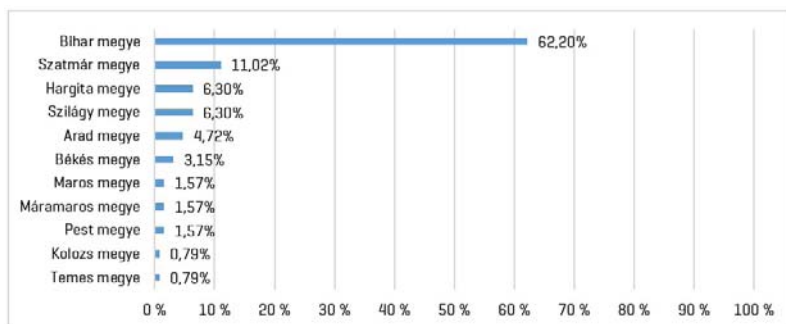
A 3. ábrán látható, hogy a megyei adatokat vizsgálva kiugróan magas a kitöltők között a Bihar megyei hallgatók száma, az összes kitöltőnek 62.20 százaléka. Említésre méltó még Szatmár, Hargita és Szilágy megye. Magyarországi hallgatóink közül a legtöbben Békés megyében élnek és ezt követi Pest megye.

2. ábra: A válaszadók országának aránya

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

3. ábra: A válaszadók megyéjének aránya

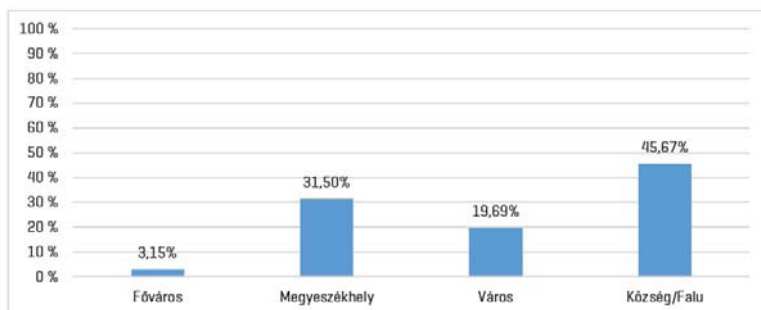

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A település típusát tekintve, kitöltőink majdnem fele községben vagy faluban él, a maradék, közel 55 százalék pedig megyei jogú városban, városban vagy a fővárosban. A kitöltők közül nagyon kevesen laknak fővárosban, ők mint magyarországiak. [4. ábra].

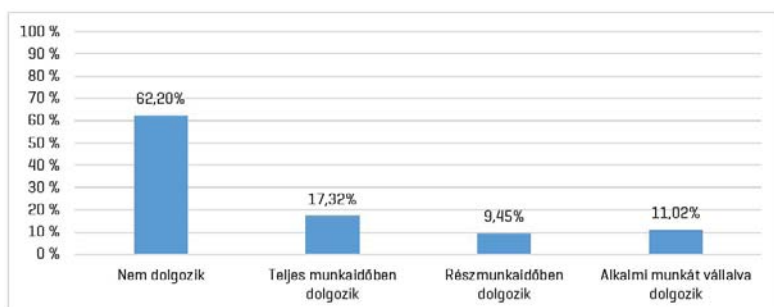
A munkahelyet tekintve a válaszadók több, mint a fele nem dolgozik, a másik fele pedig teljes munkaidőben, részmunkaidőben vagy alkalmi munkát vállalva dolgozik [5. ábra]. A nem dolgozók aránya azért lehet ilyen nagy, mert az egyetemisták ösztöndíjban vagy sok szülői támogatásban részesülnek, egy háztartásban élnek velük.

4. ábra: A válaszadók település típusának aránya

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

5. ábra: A válaszadók foglalkoztatottsági aránya

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

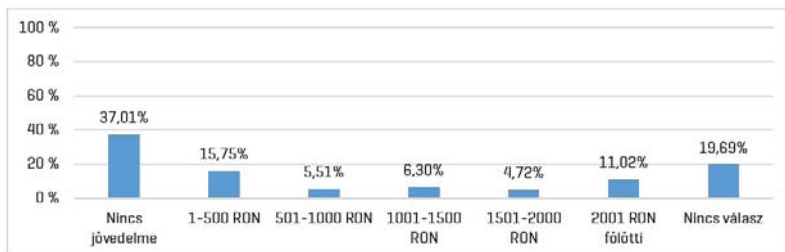
Kitöltőink számára nem volt kötelező válaszolni a havi nettó jövedelmmel kapcsolatos kérdésre, így mindösszesen 102 választ kaptunk. Válaszadóink nagyobb része azt jelölte, hogy nincs jövedelme, de szép százalékban voltak képviselve az 1-500 RON közötti és 2001 RON havi nettó jövedelme fölötti intervallumok is. [6. ábra].

Utazással kapcsolatos kérdések

A COVID-19 világjárvány kitörése óta kitöltőink közel fele mindösszesen 1 vagy 2 alkalommal utazott el, nem meglepő, hiszen az enyhítések csupán nyáron léptek érvénybe. Kiderült, hogy a válaszadók közel

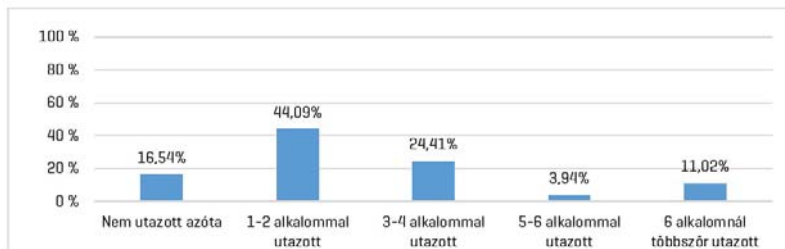
negyede 3 vagy 4 alkalommal, míg a kitöltők hatoda a vírushelyzet óta sehova sem utazott el.

6. ábra: A válaszadók havi nettó jövedelmének aránya

Forrás: Saját szerkesztés, N=102

7. ábra: A válaszadók turisztikai célú utazásainak száma a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta a válaszadókra jellemzőbb volt, hogy utazásuk célpontjának Romániát válasszák, Magyarország vagy egyéb külföldi országokkal szemben, ami szintén nem meglepő, hiszen hallgatóink nagyon nagy része romániai és a különböző állami intézkedések korlátozták a határokon való átlépést. Az eredményekből az is kiderült, hogy a válaszadókra nem igazán volt jellemző a hegyekbe, tengerpartra vagy neves épületekhez, múzeumokhoz tervezett utazások. A városnézés megközelítőleg majdnem mindegyik kategóriában ugyanolyan arányban volt képviselve.

Magyarázat az 1. táblázathoz:

- 1-2: Egyáltalán nem jellemző vagy nem jellemző;
- 3: Nem jellemző és jellemző - Semleges;
- 4-5: Jellemző vagy teljes mértékben jellemző.

1. táblázat: A válaszadók számára mennyire jellemző a különböző helyszínekre való utazás a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta.

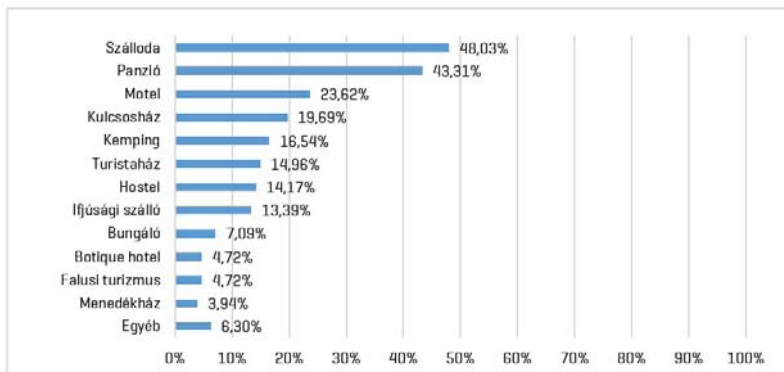
	1-2	3	4-5
Romániában szokott utazni	22.05%	20.47%	57.48%
Magyarországon szokott utazni	52.76%	23.62%	23.62%
Külföldre szokott utazni [nem Románia vagy Magyarország]	76.38%	6.30%	17.32%
Városba szokta tervezni az utazását	31.50%	33.86%	34.65%
Hegyekbe szokta tervezni az utazását	44.88%	16.54%	38.58%
Tengerpartra szokta tervezni az utazását	53.54%	17.32%	29.13%
Utazása során múzeumokat, szobrokat, nevezetes épületeket szokott megnézni	47.24%	23.62%	29.13%

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta a válaszadók leggyakrabban szállodákat és panziókat vettek igénybe utazásuk során, de a motel, kulcsosház és a kemping is nagy népszerűségnek örvendett. Körülbelül azonos arányban választották az ifjúsági szállók, turistaházak és a hotelek opciót kitöltőink. Az eredményekből kiderült az is, hogy kevésbé preferálják a válaszadók a boutique hoteleket, a falusi turizmusban szereplő szállásokat [farm, tanya], illetve a menedékházakat és a bungálókat. A hallgatók egyéb válaszlehetőséget is megadtak: rokonnál, ismerősnél való megszállás, tábor vagy Airbnb [8. ábra].

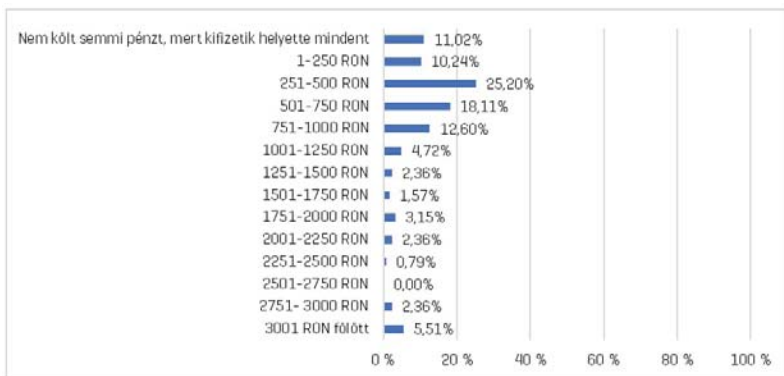
A válaszadók többsége az eredmények alapján, a vírushelyzet kitörésének kezdete óta 251-500 RON és 501-750 RON között szokott szánni egy utazására. Hasonló arányban érkezett válasz az 1-250, a 751-1000 RON és a semmit sem költők közül. Az eredményekből az is kiderült, hogy kevesen szánnak egy utazásra többet 1000 RON-nál, ami betudható annak, hogy sok egyetemista még nem dolgozik, így nincs állandó keresete [9. ábra].

8. ábra: A válaszadók aránya, hogy milyen szállás típust vesznek igénybe a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

9. ábra: A válaszadók aránya, hogy mennyi pénzt költenek egy utazásra a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

Kíváncsiak voltunk arra, hogy mely tényezőkön, szempontokon spóroltak legtöbbet hallgatónk. A válaszokból kiderült, hogy a hallgatók közel fele a szórakozáson, szuvenírek vásárlásán szoktak spórolni, míg a legkevesebben a szállás árán és az étkezésen aminek oka lehet a járvány előtti életszínvonal fenntartása, a biztonság és az alapvető szükségletek

kielégítése. Fontos megjegyezni, hogy több választ is be lehetett jelölni, ezért haladja meg az összérték a 100%-t [10. ábra]

10. ábra: A válaszadók aránya, hogy hol spórolnak a kiadásaikon az utazás során a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta

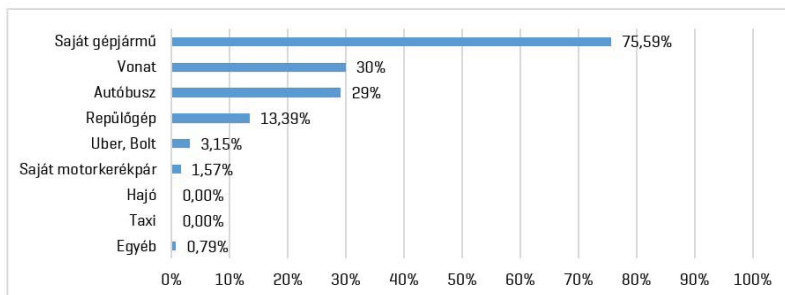
Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A világjárvány megváltoztatta az emberek életét, szokásait, ami a közlekedési formák kiválasztásában is meglátszódik. Az eredményekből kiderült, hogy a válaszadók a vizsgált periódusban utazásaikat leggyakrabban saját gépjárművükkel szervezték meg, háromnegyedük is bejelölte opcióként. A vonat és autóbusz szinte ugyanolyan mértékben volt jellemző hallgatóink számára. Meglepetés volt számunkra, hogy a hajót és taxit, senki sem választotta, vette igénybe utazásai során, egy gyalog válasz is érkezett az egyéb opcióból. Az előző kérdéshez hasonlóan, itt is több választ jelölhettek kitöltőink. [11. ábra]

A vizsgált periódusban, válaszadóink nagy többsége saját maga tervezte meg az utazását, de a családtag általi szervezés is 25,20 százalékos arányt kapott. Minösszesen a kitöltőink tizede bízott meg családján kívüli személyt, szervezetet utazásainak megtervezésével, ami a világjárvány okozta bizonytalanságnak tudható be. [12. ábra].

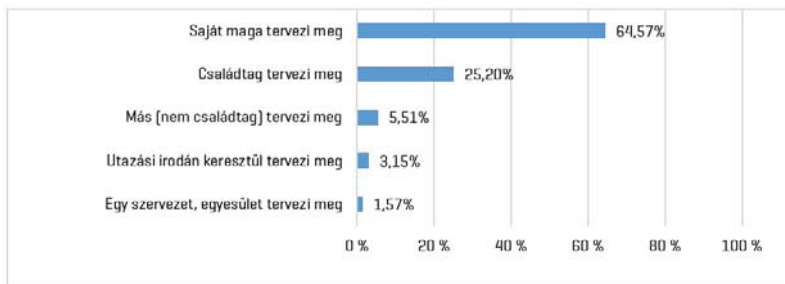
A táblázatból, ami az utazási desztinációk kiválasztásakor figyelembe vett legfontosabb szempontokat tartalmazza, azt vehetjük észre, hogy mindegyik mérvadó kitöltőink körében, de a költségek, úti cél elérhetősége, a természeti környezet és a látnivalók a legmeghatározóbbak. [2. táblázat].

11. ábra: A válaszadók aránya, hogy milyen közlekedési formát használtak az utazásuk során a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

12. ábra: A válaszadók aránya, hogy kivel tervezik meg az utazásuk a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

Magyarázat a 2. táblázathoz:

- 1-2: Egyáltalán nem fontos vagy nem fontos;
-
- 3: Nem fontos és fontos – Semleges;
- 4-5: Fontos és nagyon fontos.

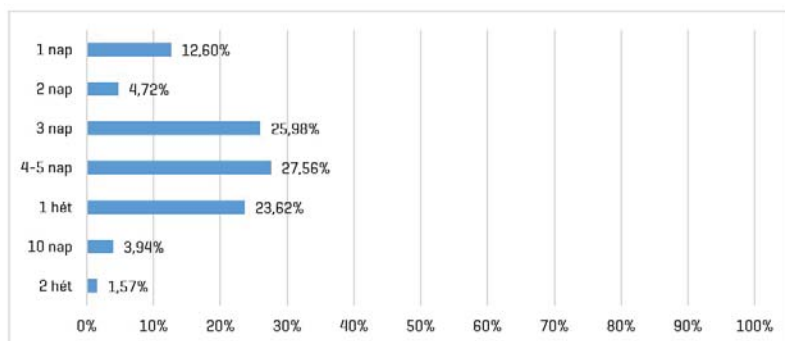
2. táblázat: A válaszadók aránya, hogy milyen fontos szempontokat vesznek figyelembe az utazás során a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta

	1-2	3	4-5
Költségek	3.94%	15.75%	80.31%
Utazás időtartalma	8.66%	23.62%	67.72%
Szállás minősége	4.72%	29.92%	65.35%
Az úti cél elérhetősége	5.51%	14.96%	79.53%
Legyen kevésbé zsúfolt	13.39%	25.98%	60.63%
Látnivalók	7.87%	17.32%	74.80%
Természeti környezet	4.72%	17.32%	77.95%
Helyi különlegességek, tradíciók	24.41%	22.83%	52.76%

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta a válaszadók legjellemzőbben 3 nap és 1 hét közötti intervallumra szervezik utazásaikat, körülbelül a kitöltők ötöde tervezett ennél rövidebb vagy hosszabb időre. [13. ábra].

13. ábra: A válaszadók aránya, hogy hány napra szokták szervezni az utazásukat a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta

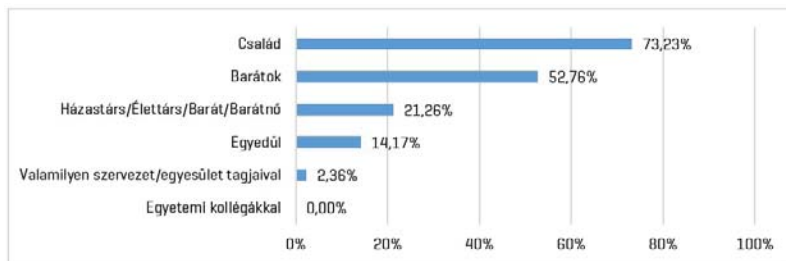

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

Hallgatóink legtöbbször szeretteikkel, családtagjaikkal, barátaikkal, szerelmükkel utaztak el a vírushelyzet óta. Nagyon kevesen utaztak vala-

milyen szervezet, egyesület tagjaival, egyetemi kollégákkal viszont egyikük sem. Meglepő volt, hogy a kitöltők hetede egyedül szokott utazni. Ez is egy olyan kérdésünk volt, ahol több választ is be lehetett jelölni [14. ábra].

14. ábra: A válaszadók aránya, hogy kikkel utaznak a COVID-19 világjárvány kitörésének kezdete óta

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

Számítások

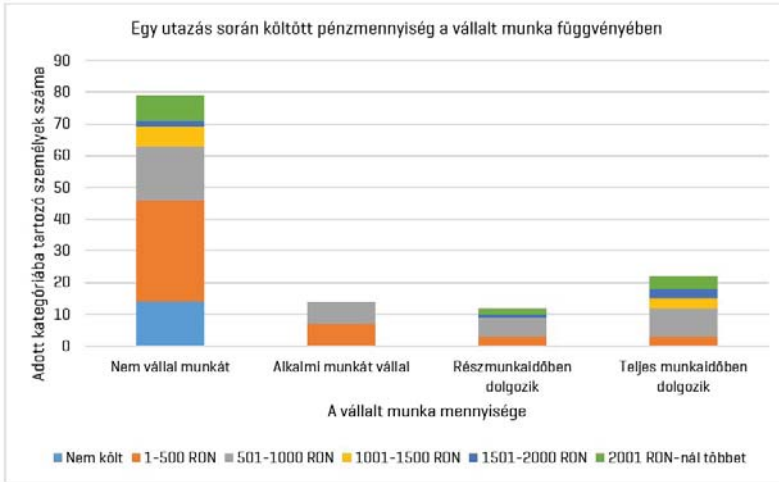
Mint, ahogy korábban is tárgyaltuk, kutatásunk során több kérdésre is kerestük a választ, ennek érdekében pedig számításainkhoz különböző méréseket végeztünk, két fő kategóriában: az egyik az anyagiakkal, míg a másik az utazások szervezésével volt kapcsolatos.

Az első kategóriában azt néztük meg, hogy mennyire befolyásolja a munka szintje, azt, hogy mennyit költenek kitöltőink egy utazásuk során, illetve milyen összefüggés áll fenn a megszerzett jövedelem és az elköltött pénzmennyiség között.

A 15.ábra azt szimbolizálja, hogy a különböző kategóriába tartozó személyek milyen mennyiségben költenek pénzt egy utazásuk alkalmával. Az ábrából leolvasható, hogy csupán olyanok választották azt az opciót, hogy: „Nem költök semmi pénzt, mert kifizetnek helyettem mindent.”, akik nem vállalnak semmilyen munkát, az ő számuk 14fő, ami azt jelenti, hogy ennek a kategóriának a 17.72%-át teszik ki. Az 1-500 RON, illetve az 501-1000 RON közötti intervallumokban is ez a kategória [munkát nem vállaló] képviselteti magát leginkább. Az ábra szintén szemlélteti, hogy az alkalmi munkát vállalók 1, illetve 1000 RON között fizetnek egy utazásuk alkalmával. Az egyetlen olyan intervallum, ahol nem a munkát nem vállalók száma a leggyakoribb, az az 1501-2000 RON-os intervallum,

ebbe a kategóriába 1 válasszal érkezett több a teljes munkaidőt vállalók részéről. [15.ábra]

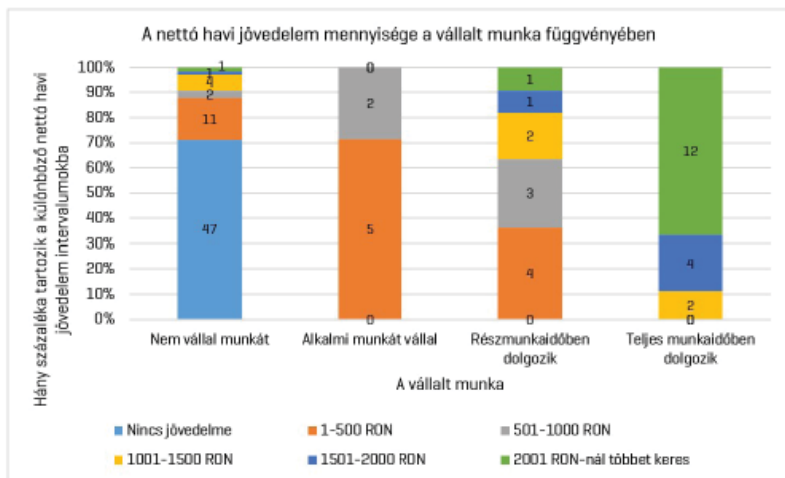
15. ábra: Egy utazás során költött pénzmenyiség a vállalt munka függvényében

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A 16.ábra azt illusztrálja, hogy az elvégzett munka függvényében, milyen havi nettó jövedelemmel rendelkeznek kitöltőink. Mivel nem volt kötelező válaszolni erre a kérdésre, 25 hallgató egyik opciót sem választotta, ezért az ábra csak azokat a személyeket tartalmazza, akik kijelölték valamelyik választ. Az ábra megmutatja, hogy azon hallgatók 70%-a akik nem vállalnak munkát tanulmányi éveik során nem rendelkeznek saját jövedelemmel, így ők a különböző ösztöndíjakkól, zsebpénzből, szülői támogatásból finanszírozzák utazásaikat. Az alkalmi munkát vállalók havi jövedelme 1 és 1000 RON közé tehető, jellemzőbb az ő esetükben az 1-500 RON sáv. A rész munkát vállalók válaszaik igen eltérőek, minden csoportban található legalább 1 képviselő. Ebből a kategóriából csak 1 személy volt, aki nem árulta el havi nettó jövedelmét. A teljes munkaidőben dolgozók több, mint 65%-a 2000 RON-nál nagyobb havi jövedelemmel rendelkeznek, mindösszesen 2 olyan illető volt, akik az 1001-1500 RON-os kategóriát választották ki.

16. ábra: A nettó havi jövedelem mennyisége a vállalt munka függvényében

Forrás: Saját szerkesztés, N=102

A következő számításoknál nem vettük figyelembe azt, hogy a kitöltők milyen munkaidőben dolgoznak. Kiszámoltuk, hogy a hallgatók válaszai alapján átlagosan mennyi pénzt költenek el egy utazásuk során. Egy fontos megjegyzés: a számítások egyszerűsítése végett a 3001 RON feletti kategóriának, a 3250 RON-os felsőhatárt szabtuk meg, így a végeredményünk egy becsült érték. A számításaink alapján elmondható, hogy a súlyozott átlag: 810.48 RON, azaz ennyi az 1 főre eső kiadás egy utazás során a kitöltőink körében.

Azokat a kitöltőket, akik nem válaszoltak arra a kérdésre, hogy mennyi a havi nettó jövedelmük, nem tudtuk beleszámolni az eredményeinkbe, így a maradék 102 válaszadó kitöltése alapján számoltunk átlagot. Fontos megjegyezni, hogy annak érdekében, hogy intervallumaink ugyanolyan hosszúságúak legyenek a 2001 RON feletti kategóriának 2500 RON-on felső határt szabtuk ki, így számításaink csak megközelítőleg pontosak. Az ilyen módon végzett számításaink alapján a válaszolók havi nettó jövedelmének átlaga: 610.56 RON.

A korábbi két értékünk alapján elmondhatjuk, hogy az átlagos költségek megközelítőleg 200 RON-nal több, az átlagos egy havi nettó jövedelemnél.

Következő lépésben súlyozott számtani átlagot számoltunk az utazások időtartamából, melyet napokban határoztunk meg választási lehetőségként. Megjegyzés a számítással kapcsolatban: mivel lehetett választani egy "4-5 napos" opciót is, ezért azt 4.5-ös értéknek számoltuk. A végeredmény 4.51 lett, azaz átlagosan ilyen hosszúra terveznek egy utazást kitöltőink.

Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy átlagosan mennyit költenek egy utazásuk egy napján, akkor becsléseink és hallgatóink válasza alapján a 179.71 RON-nyi értéket kapjuk.

Minden elköltésre szánt pénzintervallumra lebontottuk a hallgatók válaszait, annak függvényében, hogy mikén spórolnak utazásaik során. Ezeket az adatokat a következő táblázat foglalja össze:

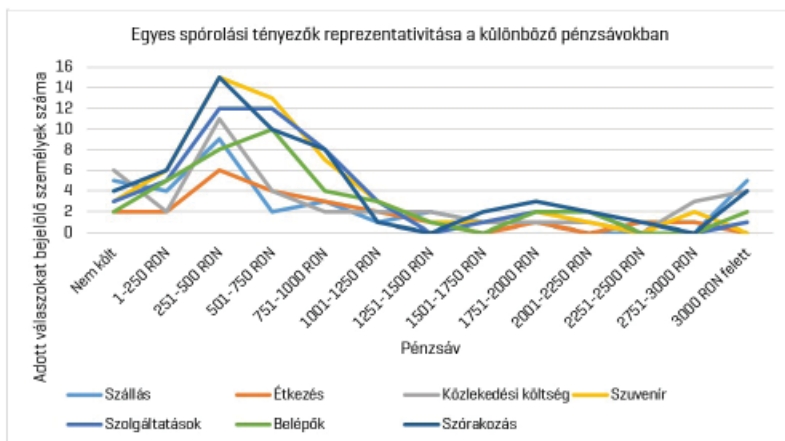
3. táblázat: Spórolási szempontok válaszainak lebontása a megjelölt pénzintervallumok függvényében

	Szállás	Étkezés	Közlekedési költség	Szuvenir	Szolgáltatások	Belépők	Szórakozás	Összesen
Nem költ	5	2	6	3	3	2	4	14
1-250 RON	4	2	2	6	5	5	6	13
251-500 RON	9	6	11	15	12	8	15	32
501-750 RON	2	4	4	13	12	10	10	23
751-1000 RON	3	3	2	7	8	4	8	16
1001-1250 RON	1	2	2	3	3	3	1	6
1251-1500 RON	2	1	2	1	0	1	0	3
1501-1750 RON	1	0	1	1	1	0	2	2
1751-2000 RON	1	1	1	2	2	2	3	4
2001-2250 RON	0	0	1	1	2	2	2	3
2251-2500 RON	0	1	0	0	0	0	1	1
2751-3000 RON	0	1	3	2	0	0	0	3
3000 RON felett	5	0	4	0	1	2	4	7
	33	23	39	54	49	39	56	293

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A táblázatban [3.táblázat] minden kategóriában előforduló legnagyobb érték, kék színnel van beszínezve. A négy legkisebb kategóriában a szuvenir vásárlás és a szórakozás több pénzsávban is a leggyakoribb válasz volt. Ezek mellett a közlekedési költség, a szolgáltatások és a szállás is nagy számban előfordultak. A 751-1500 RON közötti sávban, a szolgáltatásokat és a szuvenir vásárlásokat egyaránt 11-en jelölték be a 25 főből. 1500 RON feletti sávokban egyértelműen a szórakozáson való spórolás vezeti a listát. A két legnagyobb kategóriában, viszont a szállás és újból a közlekedési költség volt a két legnépszerűbb válasz.

17. ábra: Egyes spórolási tényezők reprezentativitása a különböző pénzsávokban

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

Az alábbi vonal diagrammon [17.ábra], amely összesíti az előző táblázat adatait, látható, hogy a szórakozás, szuvenír vásárlás és a szolgáltatások voltak azok a tényezők, amelyeken kitöltőink legtöbbet spóroltak. Az ábra szintén szemlélteti, hogy az étkezésem spóroltak a legkevesebbet hallgatóink. Jelentősebb mértékben az 1250 RON-ig elköltő személyek körében jelent meg válaszként, a nagyobb pénzkategóriákban mindösszesen csak 3-szor jelent meg a 23 főből. A szállás, ami összességében a második olyan tényező, amin nem igazán spóroltak kitöltőink, a 3000 RON feletti kategóriákban a legtöbb jelölést kapta.

A szervezéssel kapcsolatos méréseknél, először azt vizsgáltuk meg, hogy milyen átlagértékelés jött ki az egyes desztinációkra a különböző települési helyeken élő személyek csoportjától. A táblázatban [4.táblázat] szereplő "Külföld" kifejezés a Románián és Magyarországon kívüli területeket jelenti. Minden településtípusnál kijövő legnagyobb átlagértékek kék színnel vannak feltüntetve a táblázatban.

4. táblázat: Különböző utazási desztinációk ellátogatásának gyakoriságának átlagban kifejezett értéke, a különböző település helyeken élők csoportjainak függvényében

	Románia	Magyarország	Külföld	Város	Hegy	Tenger	Múzeum, neves épületek	Kitöltők száma
Község/Falu	3.57	2.57	1.64	2.95	2.81	2.07	2.45	58
Város	3.56	2.80	1.60	2.80	2.48	2.72	2.52	25
Megyeszékhely	3.73	2.45	2.28	3.28	3.20	2.88	3.00	40
Főváros	2.75	2.50	3.25	3.00	2.25	3.50	4.00	4
Súlyozott átlag	3.59	2.57	1.88	3.02	2.85	2.50	2.69	127

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A bejövő válaszok alapján 4-ből 3 kategóriában is a Románián belüli utazás volt a legjellemzőbb kitöltőink körében. Ez annak is betudható, hogy a kérdőívet kitöltők nagyon nagy része Romániában él. Azért nem volt mérvadó a romániai válasz a fővárosiak körében, mert ők mind Magyarországon élnek. A számokból az is kiderülhet, hogy általánosságban Magyarországon és Románián kívül nem volt jellemző más országokba való elutazás a COVID-19 kitörése óta.

Ha azokat a válaszokat nézzük meg, amelyek nem valamilyen országhoz kötődnek, akkor láthatjuk, hogy nagyjából ugyanabban az intervallumban vannak az átlagértékek. Amely adatok jobban kitűnnek: a megyeszékhelyen élők szívesen utaztak el városnézésre, illetve a hegyekbe a többi csoporthoz képest, a községben/faluban élőkre nézve nem igazán volt jellemző, hogy utazási célpontjuk valamelyik tenger legyen, elmentében a 4 fővárosi kitöltőnkénél akiknél népszerű választásnak számított, de ők legjellemzőbben múzeumokat, szobrokat, neves épületeket látogattak meg az elmúlt 2 év során. [4.táblázat]

Összehasonlítottunk különböző szempontokat egymással, figyelve, hogy milyen arányban teljesedik be mindkét feltétel kitöltő hallgatóink körében.

Érdekel minket, hogy a saját gépjárművel utazóknak hány százaléka szervezi meg saját maga utazását. A következő összesített táblázatot kaptuk:

5. táblázat: Összesítő táblázat a saját gépjárművel utazók és a saját maguk által szervezett hallgatóink számára

	Saját maga szervezi	Nem ő szervezi	Összesen
Saját gépjárművel utazik	62	34	96
Nem utazik saját gépjárművel	20	11	31
Összesen	82	45	127

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A táblázatból kiszámolható, hogy a saját gépjárművel utazók 64.58%-a saját maguk által tervezik meg utazásukat, azokból pedig, akik saját maguk szervezik meg utazásukat 75.61% saját gépjárművel utaznak. Kitöltő hallgatóinkból, azaz a 127 főből, 62-re igaz az, hogy saját gépjárművével utaznak és saját maguk is szervezik meg utazásaiknak részleteit, ami azt jelenti, hogy a válaszadók közel felére igaz ez a kijelentés. Ez arra enged következtetni, hogy válaszadóinkat a másoktól való függetlenség jellemzi. Ezzel szemben 11 olyan hallgató töltötte ki a kérdőívünket akik nem saját gépjárművel utaznak, és nem is ők szervezik meg kirándulásaikat.

6. táblázat: Összesítő táblázat az utazási költségeken spórolók és a tömegközlekedéssel utazó hallgatóink számára

	Tömegközlekedéssel (vonat, busz) utazik	Nem tömegközlekedéssel (vonat, busz) utazik	Összesen
Spórol a közlekedési költségen	19	20	39
Nem spórol a közlekedési költségen	43	45	88
Összesen	62	65	127

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

Arra a kérdésünkre, amelyben a spórolási tényezőkre, szempontokra kérdeztünk rá, 39-en jelölték azt, hogy a közlekedési költség az egyik olyan terület, ahol óvatosabban bánnak a pénzüikkel. Kiderült, hogy ezekből a hallgatókból 19 tömegközlekedéssel utazik, ami 30.64%-t tesz ki ennek a csoportnak. Külön érdekesség, hogy a maradék, közel 70%-a hallgatóinknak tömegközlekedéssel utazik, de nem abból a megfontolásból, hogy spóroljon kiadásain. 20 olyan hallgató töltötte ki a kérdőívünket,

aki nem tömegközlekedéssel utazik, mégis úgy gondolja spórol közlekedési költségein, ők mind saját gépjárművel szoktak utazni vagy 1 olyan válasz is érkezett, hogy az illetőre a saját motorkerékpárral való utazás jellemző. Szintén meglepő volt számunkra, hogy 62 tömegközlekedéssel utazóból, mindösszesen 19-en gondolnak arra, hogy spórolnak ezáltal költségeiken, ami csupán a harmada ennek a rétegnek.

Szintén kíváncsiak voltunk arra, hogy melyek az úti célok kiválasztásakor figyelembe vett főbb szempontok a férfi és a női kitöltőink körében. A következő táblázat azt mutatja meg, hogy nemek szerint milyen átlagértékek voltak ezeknek a különböző szempontoknak. Megjegyzés: férfi kitöltőink száma 43, női kitöltőinknek pedig 84.

7. táblázat: Utazások tervezésekor kiválasztott, figyelembe vett főbb szempontok átlagolva nemek szerint

	Költség	Utazás időtartama	Szállás minősége	Úti cél elérhetősége	Zsúfoltság	Látnivalók	Természet	Helyi különlegességek
Férfi	4.28	3.86	4.07	4.23	3.72	4.21	3.93	3.53
Nő	4.24	3.93	3.82	4.17	3.77	4.15	4.29	3.49

Forrás: Saját szerkesztés, N=127

A táblázat alapján elmondható, hogy míg a férfiak szemszögéből a legfontosabb szempontok az úti cél kiválasztásakor: a költség, az úti cél elérhetősége és a látnivalók, addig a nők körében a természeti környezet, a költségek és az úti cél elérhetősége. A táblázatból észrevehetjük, hogy nagyon minimális különbségek, eltérések vannak az átlagértékek között az adott kategórián belül, egyedül a szállás minőségére érkezett a férfiak körében 0.25 ponttal több, 0.36-nyi századdal pedig a nők körében számít jelentősebbnek a környezeti természet az úti cél kiválasztásakor az ellenkező nemhez képest.

Végezetül megnéztük a csak Bihar megyei hallgatóink körében, mivel kitöltőink közel 2/3-a képviseli ezt a csoportot, hogy hány alkalommal utaztak el a COVID-19 kezdete óta, illetve azt, hogy általában milyen hosszúságú utazásokat terveztek. A két adatcsoportot a következő táblázat összesíti.

8. táblázat: A Bihar megyei kitöltők utazásaik számának, és utazásaik időtartamának összesítő táblázata

	1 nap	2 nap	3 nap	4-5 nap	1 hét	10 nap	2 hét	Összesen
Nem utazott azóta	2	1	3	1	2	0	0	9
1-2 alkalom	4	1	9	10	7	1	0	32
3-4 alkalom	1	1	7	5	5	0	1	20
5-6 alkalom	0	0	2	1	1	0	0	4
6-nál több alkalom	2	0	1	3	6	2	0	14
Összesen	9	3	22	20	21	3	1	79

Forrás: Saját szerkesztés, N=79

ÖSSZEFOGLALÁS

A kérdőív kitöltéseinek a száma akkor ugrott meg, mikor Facebook-os csoportokon keresztül is megosztottuk a hallgatókkal a kérdőívet, hiszen egy ismert platform a fiatalok, egyetemisták körében főleg.

A kitöltők közül nagyon sokan voltak Bihar megyeiek. Ez nem meglepő, hiszen a környező településekről nagyon sokan jönnek a Partiumi Keresztény Egyetemre tanulni. A kérdőívet kitöltőink nemének aránya pedig ugyanolyan eloszlású, mint a teljes egyetemi közösségnek nemi megoszlása.

A hallgatók nagyrésze Romániába szervezte utazásait a kutatott periódusban, mivel nagyon nagy részük itteni származású, illetve a korlátozások megnehezítették a külföldre való kimenetelt is.

A hallgatók jobban kedvelik a szállodákat és panziókat, amelyeket a mai világban az internet segítségével nagyon könnyen le lehet foglalni, ki lehet bérelni. Nem igazán jellemző, hogy ezen a szemponton spórolnának válaszadóink, ahogy az étkezésem sem, hiszen az alapvető szükségletek közé tartozik a napi étkezés, alvás, pihenés.

A hallgatók átlagosan 800 RON körüli összeget szánnak utazásaikra, legtöbbször 1 vagy 2 alkalommal tették meg a világjárvány kitörése óta, 3 napnál hosszabb 1 hétnél kevesebb időintervallumra, ami mutatja, hogy inkább kevesebb, de hosszabb utazásokat szerveznek meg, mint többet, de rövidebbeket, illetve az is hozzájárulhat, hogy az egyetemisták sokat tanultak év közben, így csak nyáron van lehetőségük és idejük elutazni.

A válaszadók 72 százaléka saját járművel szervezi meg az utazását, hiszen így nincs kötve egyéb tömegközlekedési eszközhöz, és maga oszthatja be az idejét vagy szűrhet be egy-egy megállót. A kutatásban

részt vevők 65 százaléka saját maga szervezi meg az utazásait, hiszen nincs kötve senkihez. Így nincs egy fix útiterv, szabadon módosíthat az utazási programon. Ha valami megtetszik az utazás során szánhat rá több időt, vagy ellenkező esetben kevesebbet. Általában a családdal szervezik meg az utazásaikat. Elmondhatjuk tehát, hogy a világvjárvány kitörése óta a kutatásban részt vevők óvatósabbak, fel lettek készítve az önállóságra, a másoktól való függetlenségre.

SZAKIRODALOM

- Csapó János, & Törőcsik Mária. [2020]. *A TURIZMUS JÖVŐJE, A NEMZETKÖZI ÉS HAZAI TURIZMUS LEGÚJABB TRENDJEINEK ELEMZÉSE ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI MEGKÖZELÍTÉSBN*. Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar. Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23854/csapo-torocsik-a-turizmus-jovoje-a-nemzetkozi-es-hazai-turizmus-legujabb-trendjeinek-elemzese-elmeleti-es-gyakorlati-megkozelitesben-PTE-KTK-2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Jancsik András, Jászberényi Melinda, Kökény László. [2019]. *AZ UTAZÁSSZERVEZÉS ÚJ DIMENZIÓI*. Budapest, Magyarország: Akadémia Kiadó. Forrás: <https://doi.org/10.1556/9789630599535>
- Lőrincz Katalin. [2017]. *Turizmusmarketing*. In Lőrincz Katalin, & S. Judit [Szerk.], *Turizmusmarketing*. Budapest, Magyarország: Akadémia Kiadó. Forrás: <https://doi.org/10.1556/9789634540601>
- Mitev Ariel Zoltán . [2019]. *Kutatásmódszertan a turizmusban*. Budapest, Magyarország: Akadémiai Kiadó. Forrás: <https://doi.org/10.1556/9789634544135>
- Pierburg M. [2021]. *Reisen während der COVID-19-Pandemie: die Erosion alltäglicher Gewissheiten*. Forrás: <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/3581/4671>
- Raffay Zoltán. [2020]. *A COVID-19 járvány hatása a turisták fogyasztói magatartásának változására*. Forrás: https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/008_A%20COVID-19%20jarvany%20hatasa%20a%20turistak%20fogyasztoi%20magatartasanak%20valtozasara.pdf
- Szabó Klaudia. [2019]. *A téli utazási szokások hatása az utazásszervezésre*. Forrás: http://dolgozattar.repositorium.uni-bge.hu/21948/1/szabo_klaudia_R14QXA.pdf

ROMÁN ÉLELMISZERIPARI VÁLLALATOK TELJESÍTMÉNYÉNEK ELEMZÉSE

■ BADON DAVID ■ badon.david16@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Bank és Pénzügyek, II. év

■ Témavezetők: DR. TARNÓCZI TIBOR, egyetemi docens

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
DR. KULCSÁR EDINA, egyetemi adjunktus

BEVEZETÉS

Napjaink gyors és kiszámíthatatlan világgazdasági alakulásait tekintve, a gazdasági szereplők közötti verseny egyre erőteljesebbé válik. A vállalatvezetők stratégiájukat csak releváns információkra és racionális összefüggésekre alapozhatják. A vállalatok minél hatékonyabb működése elengedhetetlen a versenyben maradáshoz. Ennek alapvető feltétele a vállalati teljesítmény folyamatos „nyomon követése”. A vezetők számára adottak a vállalat kötelező éves beszámolóinak az adatai, de ezek önmagukban nem elegendőek érdemi jövőbeli döntések meghozatalához.

Annak érdekében, hogy átfogóbb képet kapjak a vállalatok teljesítményét illetően, a vállalati teljesítménymérés egyik komplex módszerét használtam. A hagyományos pénzügyi mutatókkal szemben, amelyek egydimenziós teljesítménymérést biztosítanak, a DEA [Data Envelopment Analysis] benchmarking eljárás átfogóbb elemzést tesz lehetővé, aminek eredményeképpen pontosabban meghatározhatóvá válnak a különböző hatékonysági szintek is.

Dolgozatom megírásánál az volt a célom, hogy a romániai élelmiszeriparban tevékenykedő vállalatok teljesítményére vonatkozóan tudjak következtetéseket levonni, illetve a kapott eredmények alapján javaslatokat tudjak tenni. A választásom azért esett az élelmiszeriparra, mivel ennek működése jelentős hatással van az emberek életére. Magába foglalja az összes vásárlói korosztályt, mert élelmiszerre mindenkinek

szüksége van. Véleményem szerint, a román élelmiszeripar nem eléggé fejlett ahhoz, hogy a hazai vásárlói keresletnek eleget tegyen, aminek következtében évről évre egyre több külföldi termék jelenik meg a hazai élelmiszeripari kínálatban. A problémáért valószínűleg nem teljesen az élelmiszeripari vállalatok okolhatók, arra kihat a román mezőgazdasági termelés szintje is. A román mezőgazdaság nem képes elegendő alapanyagot biztosítani az élelmiszeripari vállalatok számára. Ennek oka a jelenleginél nagyobb értékű finanszírozás hiánya. Ennek következtében a különböző folyamatok automatizálása is megvalósulhatna úgy a mezőgazdaságban, mint az élelmiszeriparban. Viszont az, hogy egy vállalatban vagy egy iparágon belül melyek azok a területek, amelyekre érdemes több tőkét fordítani, illetve mennyi legyen a finanszírozás mértéke, azt nehezebb meghatározni. Ekkor válnak kulcsfontosságúvá a menedzserek döntései, amelyeket a különböző teljesítmény- és egyéb pénzügyi mutatókra alapozva hoznak meg.

Dolgozatomban, mind hagyományos módon, pénzügyi mutatók felhasználásával, mind a DEA eljárást felhasználva vizsgáltam a romániai élelmiszeripari vállalatokat. Az elemzést megalapozó számításokat a Microsoft Excel táblázatkezelő, illetve az R statisztikai rendszerben végeztem. A romániai élelmiszeripari vállalatok átfogóbb elemzését első sorban a teljes sokaságra, majd alágazatokra bontva hajtottam végre. A felhasznált adatbázisban eltérő méretű és tulajdonságú vállalkozások szerepelnek.

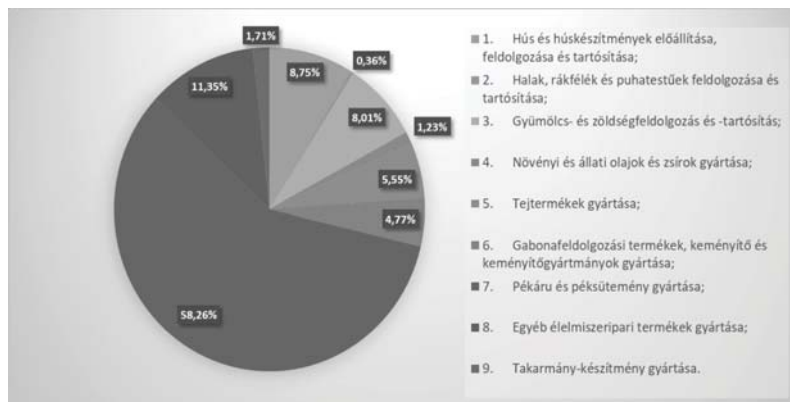
1. A ROMÁNIAI ÉLELMISZERIPAR BEMUTATÁSA

Románia élelmiszeripara a Havasalföldre alapozódik a leginkább és többnyire innen látják el az ország valamennyi pontját élelmiszerrel. A terület kiemelkedő a kukoricatermesztésben, amit felhasználnak népelelmezésre is. Az országban a napraforgó – mint ipari növény – termesztése rendkívüli méreteket öltött. A leggyakrabban előforduló növény a búza, az árpa, a cukorrépa és a takarmánynövények. A Moldvában megtermelt szőlőből kitűnő és egyben híres minőségű bort állítanak elő, amit exportálnak is. Románia primőr zöldségei Nyugat-Európába kerülnek, mint például a paradicsom, a paprika stb. [Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, 2020].

Azon túl, hogy Románia összesen 13,5 millió hektárnyi mezőgazdasági termőterülettel rendelkezik, ami az Európai Unióban az ötödik

legnagyobb. Az országnak mégis egyre több, importból származó élelmiszerre van szüksége. Románia csak gabonaféléket, káposztát, juh- és kecskehúst termel elegendő a belföldi kereslet kielégítésére, míg a többi élelmiszeripari termék esetében egyre inkább csak a behozatal képes fedezni a hazai keresletet. [Kronika online, 2022].

1. ábra: A romániai élelmiszeripar alágazatokban aktív vállalatok számának eloszlása 2020-ban

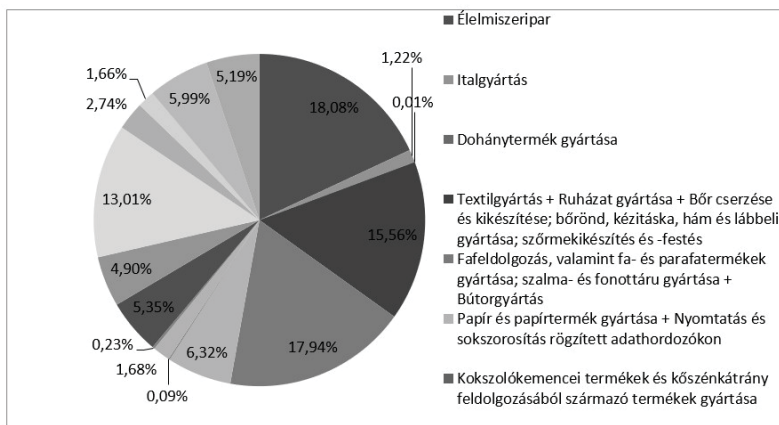
Forrás: Saját szerkesztés az INS adatai alapján.

Romániában az élelmiszeripar kilenc csoportra tagolódik, ahogy az fenti ábrán is megfigyelhető.

Az 1. ábrán látható, hogy az élelmiszeriparon belül a pékárú és péksütemény gyártása csoport [58,26%] képez jelentősebb arányt és ez a későbbi számításokban is feltűnik majd. Ezt követi az egyéb élelmiszeri termék gyártása [11,35%], illetve a hús- és húskészítmények előállítása, feldolgozása csoport [8,75%].

A 3. ábrából az is leolvasható, hogy a feldolgozóiparon belül közel 18%-ot tesz ki az élelmiszeripar Romániában, ami jelentős aránynak számít a többi alágazathoz képest. Ez alapján elmondható, hogy Romániában az élelmiszeripar nagy jelentőséggel bír és annak változása több ponton is érintheti az ország gazdaságát.

2. ábra: Az élelmiszeripar aránya a feldolgozóiparon belül

Forrás: Saját szerkesztés az INS adatai alapján

1.1 Jövedelmezőségi mutatók

A jövedelmezőségi mutatók azt a célt szolgálják, hogy a befektetők által vállalkozás rendelkezésére bocsátott eszközök milyen mértékben képesek többletértéket előállítani, nyereséget termelni.

A saját tőke arányos mutató, a **ROE** (Return on Equity) azt mutatja, hogy a saját tőke által mekkora hozamot képes a vállalat előállítani a tulajdonosok számára. [Zéman & Béhm, 2019].

A **ROA** (Return on Assets) az eszközarányos jövedelmezőség, ami azt fejezi ki, hogy a vállalkozás összes eszközével, 100-zal megszorozva, hány százalékos nyereséget hozott létre. [Zéman & Béhm, 2019].

A **ROS** (Return On Sales) az árbevétel arányos jövedelmezőségi mutató a vállalkozás nettó nyereségét viszonyítja az eladások árbevételéhez [Zéman & Béhm, 2019]. Vagyis, hogy hány százaléka a profit a nettó árbevételnek.

A ROA mutató és a saját tőke multiplikátor [STM] szorzata a ROE mutatót adja. A STM mutató azt mutatja meg, hogy a vállalkozás milyen mértékben tudta a saját tőkéjével megtöbbszörözni eszközállományát. [Tarnóczy, 2015].

1.2 A DEA módszer alkalmazása a hatékonyság elemzésében

Azonos működésű, szinte egyforma erőforrásokkal dolgozó és hasonló termékeket vagy szolgáltatásokat kínáló vállalatok esetében többször nehézségbe ütköznek az elemzők, mikor arról kell dönteniük, hogy miként hasonlíthatják össze a vállalatokat teljesítményük szempontjából. Az elemzések során olyan mutatószámok kiszámítására kerül sor, amelyek más-más célt szolgálnak és a közös nevezőre hozásuk igen nehézkes, annak érdekében, hogy össze lehessen hasonlítani azokat. Ezért érezték szükségét annak, hogy kialakítsanak egy olyan módszert, amely egyetlen tulajdonságra összpontosít, ami nem más, mint a hatékonyság. Ez a módszer a Data Envelopment Analysis, röviden DEA módszer [Temesi & Varró, 2017].

A hatékonyság kapcsolatban van a stratégiával és ezen belül a versenyképességgel. Az alap ebben a kontextusban az, hogy adott erőforrás-mennyiségből mekkora teljesítményt képes elérni egy adott entitás. Ehhez viszont hozzáadódik a verseny, vagyis más vállalathoz - versenytárhoz - való viszonyítás. Egy vállalat akkor hatékony, ha adott körülmények, erőforrások és költségek mellett jobb minőségű, a fogyasztói elvárásokat magasabb szinten teljesítő terméket vagy szolgáltatást képes létrehozni [Vörös, 2018]. Ebben a perspektívában is az input és output mértéke jelenik meg és ezek változása befolyásolja a legjobban a hatékonyságot. Emellett, megjelenik a versenytárs fogalom, ami igazán fontos a hatékonyság könnyebb méréséhez. Különböző tevékenységeket folytató és különböző területeken működő vállalkozásokat nagyon nehéz összehasonlítani hatékonyság szempontjából. Éppen ezért a romániai élelmiszeripari vállalatokat is külön-külön a kilenc csoporton belül fogom a későbbiekben elemezni és alkalmazni a DEA módszert.

A DEA hatékonyság elemzés során olyan egységeket szoktak vizsgálni, amelyek működésük során egy vagy több input felhasználásával egy vagy több outputot hoznak létre. Ezek lehetnek cégek, termelőegységek, bankok, iskolák stb., dolgozatomban esetében a romániai élelmiszeripari vállalatok, a vizsgált egységeket Decision Making Unit-nak [DMU] azaz döntéshozó egységnek nevezik [Temesi&Varró, 2017].

A DEA eljárásnak kétféle megközelítése létezik input és output orientáltság. Az input orientáltság használatánál minden DMU-hoz 0 és 1 közötti érték fog kapcsolódni, amíg az output orientáltságnál minden DMU 1-et vagy annál nagyobb értéket fog felvenni. Minél közelebb he-

lyezkedik el a DEA elemzésből kapott érték az 1-hez annál nagyobbak mondható egy adott DMU hatékonysága. A kapott hatékonysági érték egy adott DMU esetében csak az adott vizsgálati környezetben és a felhasznált adatbázisban megtalálható többi DMU-hoz mérten lesz érvényes. [Fenyves et al., 2018]

2. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

Dolgozatom célja, hogy a romániai élelmiszeripari vállalatok működésének elemzése és az elemzések alapján következtetések levonása az élelmiszeripar egészére vonatkozóan. A számításokhoz a Microsoft Excel táblázatkezelőt, illetve az R statisztikai rendszert használtam és ezek segítségével készítettem el az ábrákat és diagramokat is.

Az R statisztikai program erősségei közé tartozik, hogy sok olyan hasznos tulajdonsággal bír, amelyek nagyban megkönnyítik a különböző számítások elvégzését és az adatok vizualizációját.

1. táblázat: A vizsgált vállalkozások NUTS2 szerinti statisztikai régiókba sorolása

Régió neve	Vállalkozások száma (darab)
Észak-Nyugat	230
Központ	258
Észak-Kelet	201
Dél-Kelet	169
Dél Munténia	184
Bukarest-Ilfov	192
Dél-Nyugat Olténia	104
Nyugat	127
Összesen	1465

Forrás: saját számítás

A rendelkezésre álló élelmiszeripari vállalati sokaságot részhalmozokra bontottam. Az vállalkozásokat székhelyük szerint a NUTS2 statisztikai régiókhoz rendeltem [1. táblázat].

A romániai élelmiszeripari vállalatok beszámolóinak adatait az EMIS adatbázisból kerültek letöltésre, három évre 2018, 2019 és 2020-ra vo-

natkozóan. Ezek a vállalatok a CAEN kódok alapján Romániában kilenc csoportra vannak felosztva 101-től a 109-ig. A vizsgált adatok közé csak azok az aktív vállalkozások adatai kerültek be, amelyek a vizsgált években rendelkeztek számviteli beszámolókkal és amelyeknek az árbevétele legalább 100000 euró. Néhány vállalatot szükséges volt kihagyni az elemzésekből, mert bizonyos mutatók tekintetében [jövődolgozó mutatók] túlzottan magas illetve alacsony értékeket tartalmaztak [kiugró értékek voltak].

2. táblázat: A vizsgált vállalkozások száma a CAEN szerinti alágazatokban

Alágazat CAEN kódja	Alágazat elnevezése	Vállalkozások száma az alágazatban
101	Hús és hústermék előállítása, feldolgozása és tartósítása	252
102	Halak, rákfélék és puhatestűek feldolgozása és tartósítása	15
103	Gyümölcsök, zöldségek feldolgozás és tartósítása	57
104	Növényi és állati olajok és zsírok gyártása	110
105	Tej és tejtermékek gyártása, feldolgozása	120
106	Malomipari termék, keményítő gyártása	5
107	Pékáru, tésztafélék gyártása	680
108	Egyéb élelmiszer gyártása	187
109	Takarmány gyártása	39
Összesen		1465

Forrás: Saját szerkesztés

Figyelembe véve, hogy egyes alágazatokban, mint például a halfeldolgozással és tartósítással, malomipari termék, keményítő és takarmánygyártással foglalkozó vállalkozások száma viszonylag alacsony [2. táblázat], az elemzések egyes részeiből ezeket kihagytam. A további elemzésekhez összesen 1465 romániai élelmiszeripari vállalat éves beszámolóinak adatait használtam fel, három évre [2018-2020] vonatkozóan.

2.1 A romániai élelmiszeripari vállalkozások vizsgálata DEA módszerrel

A romániai élelmiszeripari vállalkozások hatékonyságát - a pénzügyi mutatókon túl - a DEA [Data Envelopment Analysis] matematikai programozási eljárással is vizsgáltam. Ezáltal kiderül, hogy a vizsgált cégek közül melyek azok, amelyek kibocsátása optimális figyelembe véve az általam megadott felhasznált erőforrásokat, azaz az inputokat.

Input:

- Felhasznált nyersanyagok és eszközök
- Személyi ráfordítások
- Értékcsökkenés, amortizáció, értékvesztés

Output:

- Összes működési bevétel
- Üzemi, üzleti eredmény
- Adózott eredmény
- Pénzügyi ráfordítások
- Egyéb működési költségek

A felsorolt inputok és outputok közül azokat a kombinációkat keresem, ahol ezeknek az aránya, egymáshoz mérten a legkisebb. Ezzel a tulajdonsággal rendelkező vállalkozás hatékonysági értéke 1 lesz, a többi vállalkozás 0 és 1 közötti értéket fog kapni, az előbbi vállalkozás 1-es értékéhez viszonyítva. Az a vállalkozás, amelyik a legkevesebb kibocsátást képes elérni egy adott input felhasználásával, az adott vállalkozásokhoz mérten, 0 értéket fog kapni. Egy másik érdekesség, hogy olyan vállalkozások is 1-es értéket fognak kapni, amelyek nem rendelkeznek a legnagyobb kibocsátással, viszont a magas technológiai fejlettségüknek köszönhetően a leghatékonyabban működnek.

III. EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

A 3. táblázatból látható, hogy a négy számveteli jellemző esetében nagyon jelentős az adatok terjedelme, vagyis minimumtól a maximumig nagyon nagy a távolság, ezáltal a szóródás mértéke is sokkal nagyobb. Az elemzés szempontjából a magas szóródás nem kedvező, mivel ilyen magas szóródásnál az átlag általában nem megfelelő a sokaság jellemzésére. A magas szórás és a magas relatív szórás a táblázatban is jól látszik. Az előzőekből azt a következtetést lehet levonni, hogy magas fokú az adatbázis inhomogenitása, amit az elemzés érdekében célszerű

csökkenteni. Ezek alapján éreztem szükségességét az egyes alágazatok külön-külön való elemzésének DEA modell segítségével.

3. táblázat: Az összes eszköz, a saját tőke, az árbevétel és a nettó profit statisztikai jellemzői 2018-2020 között az évek átlagával együtt

Évek	Statisztikai jellemző	Összes eszköz	Saját tőke	Árbevétel	Nettó profit
2018	Minimum	1,52	-99917,97	18,76	-20862,86
	Maximum	406 921	255 526	445 692	16 414
	Átlag	4 294	1 941	6 296	246
	Relatív szórás	386,54%	497,78%	338,00%	503,98%
2019	Minimum	44,71	-57892,9	3,16	-9989,62
	Maximum	400 861	260 574	402 737	40 543
	Átlag	4 498	2 112	6 708	310
	Relatív szórás	380,93%	462,61%	330,85%	495,65%
2020	Minimum	100,26	-38758,09	100,89	-14926,44
Maximum		375 642	253 408	426 028	18 655
	Átlag	4 681	2 297	6 737	308
	Relatív szórás	373,4%	435,5%	336,2%	469,3%
Évek átlaga	Minimum	49	-65 523	41	-15 260
	Maximum	394 474	256 503	424 819	25 204
	Átlag	4 491	2 116	6 580	288
	Relatív szórás	380,27%	465,29%	335,02%	489,66%

Forrás: Saját szerkesztés

3.1 Jövedelmezőségi mutatók változása

A vizsgált időszakban, a jövedelmezőségi mutatók [ROS, ROA, ROE] értékei változékonyak. Az 5. ábrából látható, hogy a vizsgált vállalatok eléggé különbözőek a ROS, a ROA és a ROE jövedelmezőségi mutatók tekintetében, mivel jelentős szóródások figyelhetők meg. Figyelembe véve, hogy az élelmiszergyártás viszonylag tőkeigényes iparág, amelyben nagy értékű kezdeti beruházások szükségesek, a ROA és a ROE mutatók alacsonyabb értékeket mutatnak.

A ROA és ROE alacsony értékéhez társul a ROS mutató értéke is, mert az árbevétel nagy része a költségek fedezését szolgálja. Ez azt jelenti, hogy adott profit eléréséhez jóval nagyobb árbevételre van szüksége a vállalatnak.

Az eszköz arányos jövedelmezőség (ROA) a ROS-hoz hasonlóan alakult 2018-ban és 2019-ben. 2018-ban 11% volt és 11,2%-ra *növekedett 2019-ben az értéke. 2020-ban viszont hirtelen zuhanásnak indult és 10,3%-nál állt meg.* A 2020-as zuhanást okozhatta az árbevétel csökkenése, vagy a termelési költségek növekedése, ami nem is annyira meglepő, ha a koronavírus járványra gondolunk. 2020-ban a gazdaság több pontját is nagyban érintette ez a világjárvány, aminek hatása a következő elemzésekben és eredményekben is megmutatkozik majd (3.ábra).

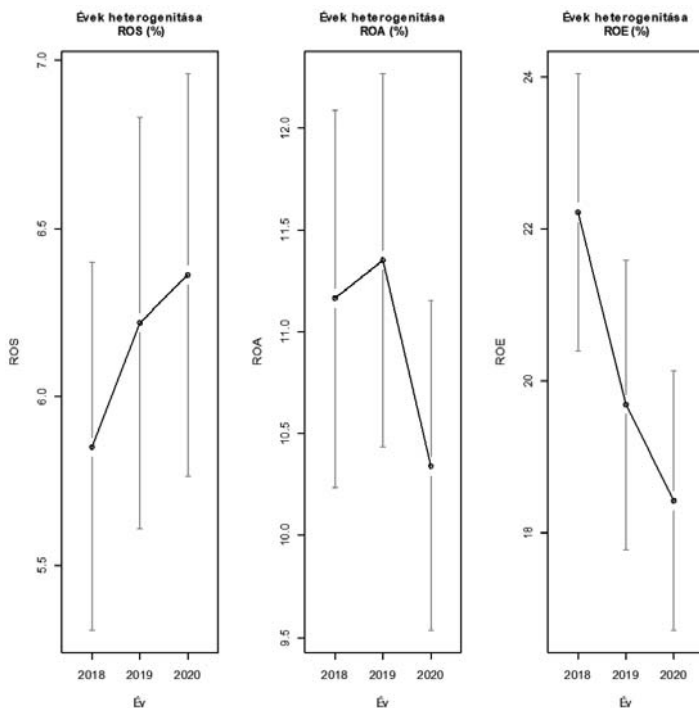
A saját tőke arányos jövedelmezőség (ROE) szinte az ellentéte a ROS mutató változásának. 2018-ban 22,2% körül volt a ROE értéke, ami folyamatos zuhanásnak indult. 2019-ben 19,5%, majd 2020-ban 18% lett. Az ingadozás ez esetben volt a legnagyobb 4% körül mozgott. A ROE mutató esetében is nagyon változóak a vizsgált vállalatok, amit a jelentős terjedelem és szórás is jeleznek (3.ábra).

3.3 A vizsgált élelmiszeripari vállalatok jövedelmezőségi mutatóinak régiónkénti összehasonlítása

Ebben az alfejezetben megvizsgálom, hogy a vizsgált élelmiszeripari vállalatok teljesítménye regionként eltér-e. A NUTS2 szerint, Románia nyolc statisztikai régióval rendelkezik. Ezt a MANOVA, többváltozós varianciaanalízissel végeztem el. A teljesítmény mérőszámaiként a fentebb említett jövedelmezőségi mutatókat, valamint az árbevétel arányos mutatókat használtam fel.

A varianciaanalízis eredményei alapján elmondható, hogy a különböző régiókba tartozó vállalkozások teljesítménye eltér egymástól, mivel a szignifikancia szint kisebb, mint 0,05.

3. ábra: A vizsgált romániai élelmiszeripari vállalatok jövedelmezőségét jellemző pénzügyi mutatók alakulása [2018-2020]

Forrás: Saját számítások alapján

4. ábra: A jövedelmezőségi mutatók régiókra vonatkozó különbözőségének vizsgálata

<code>man=manova(cbind[ROS, ROA, ROE]~ Region, elem)</code>						
<code>> manov1=summary(man)</code>						
	Df	Pillai approx	F num	Df	den Df	Pr(>F)
Region	7	0.014418	3.0217	21	13140	3.925e-06 ***
Residuals	4380					

Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1						

Forrás: saját számítások alapján

Ezt követően megvizsgáltam van-e szignifikáns eltérés a vizsgált élelmiszeripari vállalatok árbevétel arányos mutatói között attól függően, hogy melyik alágazatban tevékenykednek.

5. ábra: Az árbevétel arányos mutatók alágazatok közötti különbözőségének vizsgálata

man=manova(cbind[EBITDAMarg, SEBNS2, RMCNS, DANS2, OOENS]~ Sector, elem)					
> manov2=summary(man)					
	Df	Pillai approx	F num	Df den	Df Pr[>F]
Sector	8	0.46773	56.206	40	21785 < 2.2e-16 ***
Residuals	4357				

Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1					

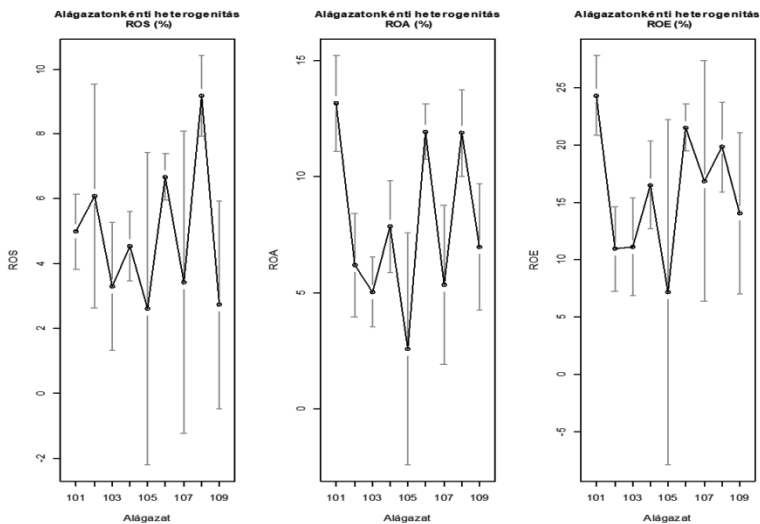
Forrás: saját számítások alapján

A 5. ábra alapján elmondható, hogy az árbevétel arányos mutatók értékeinek nagyságát befolyásolja az, hogy az adott vállalkozás melyik alágazatban folytatja tevékenységét. Erre is alapozva, a következő alfejezetekben a jövedelmezőségi mutatókat külön alágazatonként is megvizsgálom.

3.4 Alágazatok jövedelmezőségi mutatóinak változása

A román élelmiszeripari vállalatoknál az értékesítés nettó árbevételéből átlagosan elég kis hányad marad meg adózott eredményként. A legkevesebb a tej és tejtermékek gyártásával és feldolgozásával foglalkozó [CAEN 105] vállalatoknál figyelhető meg, ahol 2,1% ez az eredmény és ebben az ágazatban a legnagyobb az adatingadozás mértéke is, körülbelül 10%. Ide tartoznak még a takarmánygyártással foglalkozó vállalatok is. A legnagyobb hányaddal rendelkező ágazatok esetében kiemelkedő az egyéb élelmiszerek gyártásával foglalkozó vállalatok [CAEN 108], ahol az árbevétel 9%-a marad meg profitként, esetükben az ingadozás 2% körüli [6.ábra].

6. ábra: Jövedelmezőségre vonatkozó pénzügyi mutatók a vizsgált élelmiszeripari alágazatok esetében

Forrás: Saját számítások alapján

Ha a vállalkozások összes eszközét az adózott eredményhez viszonyítjuk, akkor azt vehetjük észre, hogy a ROA mutatók nagyobb értékeket képviselnek a ROS mutatókhoz képest. A legnagyobb érték a ROA esetében a hús és hústermék előállításával, feldolgozásával és tartósításával foglalkozó vállalatoknál látható. Elmondható, hogy a vállalatok átlagosan megfelelő eszközgazdálkodási hatékonysággal rendelkeznek [6.ábra].

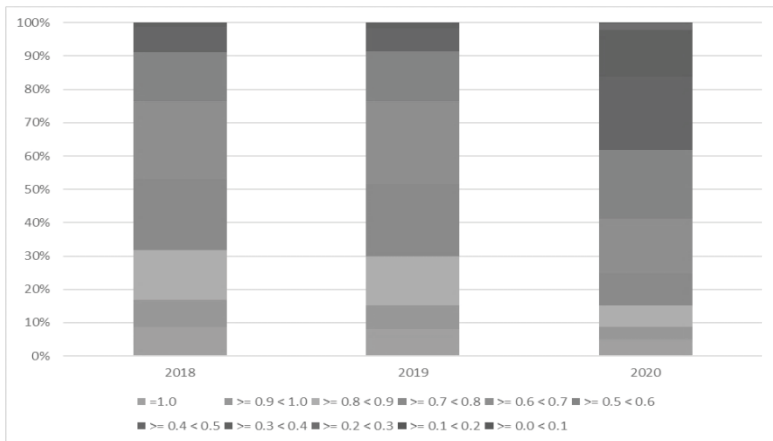
A ROS és a ROA mutatók után, a ROE mutatók sokkal nagyobb értékeket érnek el. Ennek oka az magasabb tőkeáttétel. Ez azt is jelenti, hogy a saját tőke egy egységére több egység adózott eredménye jut. Saját tőke multiplikátor 2 és 4 közötti értéke az, ami megtöbbszörözi a ROA-t ezzel nagyobb értéket elérve [6.ábra], egyúttal jelezve az eladósodottságot is.

3.6 A romániai élelmiszeripari vállalatok hatékonyságának vizsgálata DEA módszerrel

Az elemzések első részben a teljes sokaságra [1465 vállalat] végeztem el a számításokat. Az eredményeket oszlopdiagramok formájában mutattam be. Azért választottam ezt az ábrázolási formát, mert véleményem szerint ez jobban szemlélteti az egész mintához viszonyítva a hatékonysági együtthatók eloszlását. A második részben külön-külön alágazatonként végeztem el a számításokat, majd az eredményeket szintén oszlopdiagramok segítségével ábrázoltam.

0,1-es léptékkel haladva alakítottam ki 11 csoportot, melynek alakulását három évre 2018, 2019 és 2020-ra vonatkozóan vizsgáltam. Mind a két részben, azaz a teljes sokaságra és az alágazatokra is minden évben átlagot számoltam, amelyek szintén segítenek a változások vizsgálatában.

7. ábra: A vizsgált romániai élelmiszeripari vállalatok a DEA módszer alapján [2018-2020]

Forrás: Saját számítások alapján

A teljes sokaságra vonatkozóan, az eredmények alapján a vállalkozások körülbelül 9%-ához rendelt a modell 1-es értéket az első két évben. 2020-ban ez megváltozott és észrevehetően minden értéket jelölő

színsáv kisebb lett. A hatékonyság drasztikus esésének a hátterében a koronavírus járvány állhat, ami korlátozta nem csak a román gazdaságot, de szinte az egész világgazdaságot, és negatívan érintette a vállalkozások hatékonyságát is.

Annak érdekében, hogy még pontosabban értelmezni lehessen a hatékonyság romlását kiszámoltam, hogy a legtöbb vállalkozás, pontosan a vizsgált vállalkozások 60%-a 2018-ban a 0,6 és 0,9 értékű hatékonysági együtttható intervallum közé esett, ami 2019-ben 61%-ra *növekedett*. 2020-ban ez az arány visszaesett szinte a felére. A vállalkozások 32% került be a megadott hatékonysági intervallumba. Az éves hatékonysági átlagok is jól tükrözik a visszaesést, 2018-ban 72,17%, 2019-ben 71,79% és 2020-ban 58,56%.

Eltételezve a 2020-as változástól az előző két évben megállapítható, hogy az élelmiszeripari vállalatok hatékonysága az átlagosnál jobb. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az élelmiszeriparon belül tevékenykedő vállalatok hatékonysága került összehasonlításra. Így nem feltétlenül kaphatunk olyan sok hatékony vállalatot. Ami nagyban befolyásolja az eltérést az nem más, mint az egyes alágazatok tevékenységének sajátosságai. Ez alatt azt értem, hogy például egy pékárúkkal foglalkozó vállalat technológiáját és termelési folyamatát igencsak nehezen lehet egy halak, rákfélék és puhatestűek feldolgozásával és tartósításával foglalkozó vállalat technológiai felszerelésével és alkalmazott termelési folyamataival összehasonlítani. Másak a tevékenységükben felhasznált erőforrások igényei, legyen szó anyagi, humán vagy természeti erőforrásról. Az előző problémát kissé tompítja az, hogy pénzürtékben kerültek az összehasonlítások elvégzésre. A DEA elemzés ágazatokra való felosztása hasonló indok miatt történt meg, mivel szerkezetileg megegyeznek az élelmiszeripari vállalatok eredménykimutatásai, viszont a háttérben maradt információk miatt félrevezethetők lehetnek a hatékonysági együttthatók.

3.7 A romániai élelmiszeripari alágazatok hatékonyságának vizsgálata DEA módszerrel

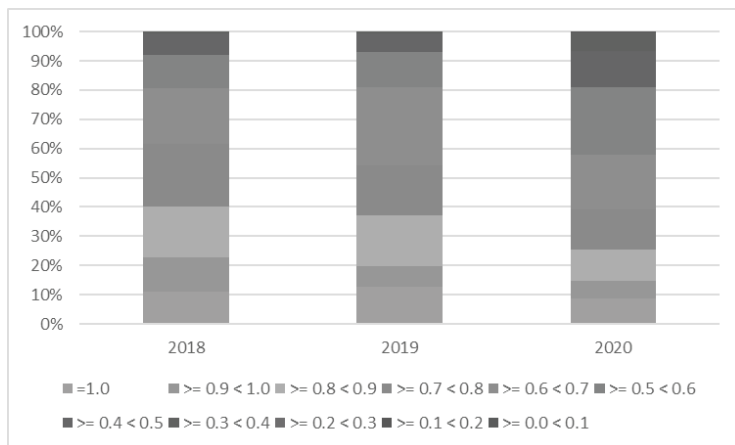
Dolgozatom terjedelmére való tekintettel, a romániai élelmiszeripari alágazatok DEA hatékonyság vizsgálatát csak 3 alágazatra végeztem el. Ebben a 3 alágazatban szerepel az élelmiszeriparban tevékenykedő és fentebb elemzett vállalkozások túlnyomó része: Hús és hústermék

előállítás, feldolgozás és tartósítás; Pékáru, tésztafélék gyártása; Egyéb élelmiszer gyártása. A kiválasztott alágazatok a teljes vállalati minta 76,38% teszik ki.

Azért tartom fontosnak a DEA hatékonysági vizsgálat eredményeit alágazatokra bontani, mert így a vállalatok teljesítménye jobban jellemezhető. Emellett az előzőekben bemutatott nagymértékű szórás is csökkenhet valamelyest. A hasonló késztermékek, folyamatok, termelésben felhasznált eszközök, gépek, alapanyagok és munkaerőigény, mind olyan egyedi tényező, amelyek még adott alágazatban is – mint például, az árbevétel arányos mutatók vizsgálatánál tapasztalt nagy adatingadozási szintek miatt – eltérhetnek egymástól. A teljes vállalati mintára jellemző jelentős heterogenitás így módon valamelyest fokozható, ami valószínűleg jobban tükrözi a valóságot.

Az első alágazat a hús és hústermék előállítás, feldolgozás és tartósítása [CAEN 101]. Ide tartoznak azok a vállalatok, amelyek főtevékenységben húsfeldolgozással, annak tartósításával, baromfihús feldolgozással és tartósítással, valamint hús-, és baromfihús készítmények gyártással foglalkoznak. Ebben az alágazatban 252 vállalat teljesítményét vizsgáltam.

8. ábra: Hús és hústermék előállítás, feldolgozás és tartósítása alágazat vizsgálata [2018-2020]

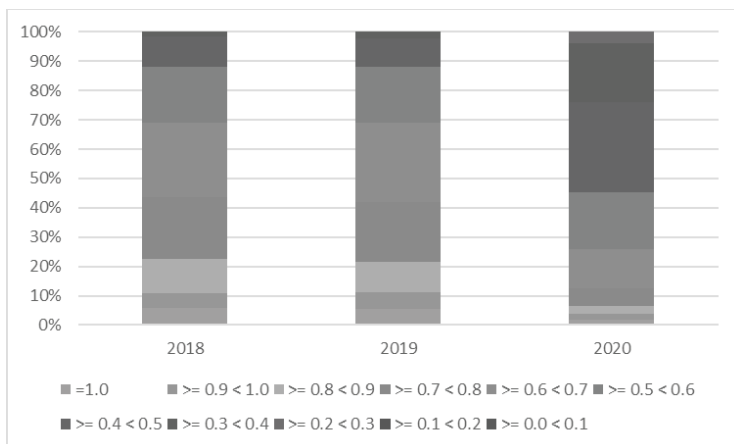

Forrás: Saját számítások alapján

A 8. ábra oszlopdiaagramjaiból kitűnik, hogy a teljes sokasághoz mérten magasabban indul az adott színek osztása, ami arra utal, hogy több vállalat bizonyult hatékonynak. Több kevésbé vagy egyáltalán nem hatékony vállalat az adott csoport megszűnését eredményezte. 2018-ban és 2019-ben a legtöbb vállalat a 0,5-ös hatékonysági együttható fölött helyezkedett el, viszont 2020-ban jól látszódik a hatékonyság romlása. A vállalkozások 55,56%-a, amely az előző két évben 0,6 és 0,9 hatékonysági intervallumba helyezkedett el, most 0,5 és 0,8 között található. Az átlag hatékonysági együttható 74%-ról 66%-ra csökkent 2020-ban.

A második alágazat a pékáru, tésztafélék gyártása [CAEN 107] a legnagyobb vállalatszámmal rendelkezik, összesen 680 cég szerepel a számításokban. Ide tartoznak a kenyeret és friss pékárut, tartósított lisztes árut, valamint a tésztaféléket készítő vállalkozások. Az előző ágazathoz képest kevésbé mondható gyengébb hatékonyságúnak ez az ágazat. A vállalatok 58%-a 2018-ban és 2019-ben is 0,5 és 0,8 közötti hatékonysági értéket kapott. A 2020-as esés itt a legintenzívebb, ugyanis 2 hatékonysági együtthatói intervallumot estek vissza a vállalatok, és ezzel közel 70%-a 0,3 és 0,6 közötti értéket ért el. Az előző magasabb intervallumban pedig már csak a vállalatok 22%-a volt fellelhető.

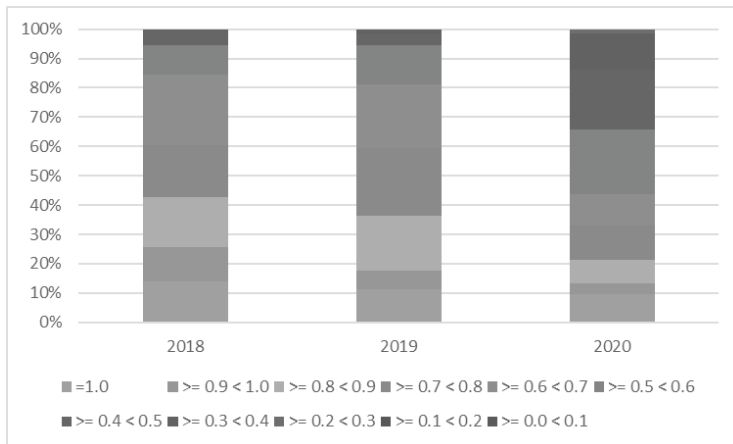
9. ábra: Pékáru, tésztafélék gyártása alágazat vizsgálata [2018-2020]

Forrás: Saját számítások alapján

Végezetül az egyéb élelmiszer gyártása alágazatba [CAEN 108] 187 vállalkozás került. Az egyéb élelmiszer gyártása alágazatba azok az élelmiszert előállító vállalkozások tartoznak, amelyek nem sorolhatóak be a többi vizsgált alágazatba. Ide tartoznak többek között azok a vállalatok, amelyek főtevékenységük szerint cukrot, édességet, fűszert, ételízesítőt, készételet, vagy homogenizált, diétás ételt gyártanak, illetve kávé-, vagy teafeldolgozással foglalkoznak.

10. ábra: Egyéb élelmiszer gyártása alágazat vizsgálata [2018-2020]

Forrás: Saját számítások alapján

Ez az alágazat különböző tevékenységekkel foglalkozó vállalatokat tartalmaz emiatt ez eléggé heterogénnek tekinthető. Ilyenek lehetnek például olyan technológiai eljárások, gépek vagy munkaerőigények, amelyek teljesen eltérnek vállalatonként. Jó példa erre a készétel gyártók összehasonlítása a fűszergyártókkal. Már a végtermék is nagyban különbözik. A készétel gyártók esetében a fűszergyártók végterméke segédanyagként szolgál a készételgyártók folyamataiban. Az átlagárak szintjén is nagy az eltérés, vagyis összességében, több vállalat esetében is, az input-output arány sokkal nagyobb mértékben tér el egymástól más alágazatokéhoz képest. Az első két évben a vállalatok nagy része meghaladta a 0,6-os hatékonysági együtthatót, de 2020-ban visszaesett ez a tendencia. 2018-ban és 2019-ben 0,6 és 1 értékek között a vállalatok

több mint 80%-a szerepelt és ez 2020-ra lecsökkent 43%-ra. Ebből is látszik, hogy a 2020-as változások nem kíméltek egy román élelmiszeripari ágazatot sem.

IV. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Kutatásom során a Romániában aktívan tevékenykedő és éves beszámolókat leadott élelmiszeripari vállalatokat elemeztem 2018 és 2020 között. Elsősorban megvizsgáltam az EMIS adatbázisból letöltött vállalatok adatait, amelyekből alapos szűrés után 1465 vállalat maradt meg a számításaimhoz. A szűrés által elkerültem a kiugró adatok torzító hatását, amelyek kevésbé releváns képet mutattak volna a román élelmiszeriparra nézve. Az elemzéseket két nagyobb részre bontottam fel. Az elemzésem első részében a román élelmiszeripari vállalatok teljes mintájára végeztem el a számításokat. Az elemzésem második részében az élelmiszeripari vállalatokat a CAEN kódjaik alapján felosztottam 9 ágazatra. Először az éves beszámolóik alapján számítottam ki a jövedelmezőségi mutatókat teljes mintára és az ágazatokra bontva is. Tekintettel arra, hogy az élelmiszeriparon belül az egyes ágazatok eléggé különbözőek, mind a jövedelmezőségi mutatókat, mind a DEA elemzés teljes mintára majd ágazatonként is elvégeztem.

A teljes sokaságra végzett általános statisztikai elemzés eredményeiből kiderült, hogy a vizsgált mutatók tekintetében ezek a vállalatok nagyon változékonyak, hiszen magas relatív szórás értékekkel rendelkeznek és jelentős a terjedelmük a kiválasztott mutatók tekintetében. Ebből kiderült, hogy a magas fokú az adatállomány inhomogenitása és a megfelelő eredmények elérése érdekében szükséges volt az adatokat felosztani, amire az ágazati bontás megfelelő eljárásnak bizonyult.

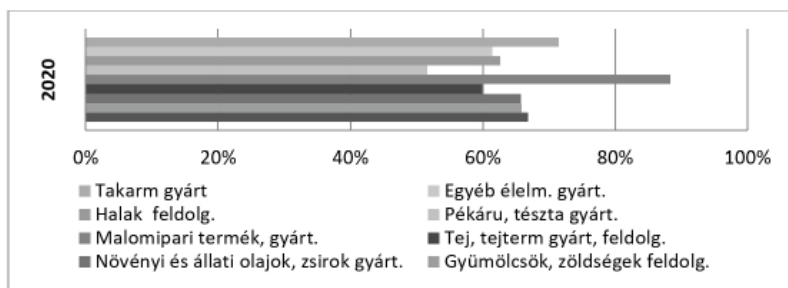
A jövedelmezőségi mutatók változatosan alakultak. Az élelmiszeriparon belül az árbevétel átlagosan 5-6%-a képez profitot. A legkisebb ROS mutatóval a tej és tejtermékek gyártásával és feldolgozásával foglalkozó [CAEN 105] vállalatok rendelkeznek, ahol 2,1% az eredmény. Ide tartoznak még a takarmány gyártással foglalkozó vállalatok is. A legnagyobb hányaddal rendelkező ágazatok esetében kiemelkedő az egyéb élelmiszerek gyártásával foglalkozó vállalatok [CAEN 108], ahol az árbevétel 9%-a marad profitként a vállalatoknál. A két legalacsonyabb értékkel bíró ágazat esetében azt a következtetést lehet levonni, hogy ebben a két ágazatban a költségekhez képest elég kevés nyereséget tudnak elérni a vállalkozások. Az eszközarányos jövedelmezőség [ROA] 2018-ban

11% volt majd enyhén növekedett 2019-re és 2020-ban viszont hirtelen lecsökkent. A saját tőke arányos jövedelmezőség [ROE] esetében is hasonló tendencia figyelhető meg.

Az alágazatokra végzett DEA elemzésnél megfigyelhető, hogy 2018-hoz képest 2019-ben szinte minden alágazatnál nőtt a hatékonyabb vállalatok száma. 2020-ban viszont minden ábrán megmutatkozik a koronavírus okozta hirtelen hatékonyságromlás. Ugyanakkor a 2020-as hatékonysági átlagok összehasonlítása a 19. ábrán is látható..

11.ábra: Az élelmiszeripari alágazatok átlagos hatékonysági együtthatói a 2020-ban.

Forrás: Saját számítások alapján

Kitűnik, hogy a malomipari termékek gyártásával foglalkozó vállalatok hatékonysága a legmagasabb, viszont ebben az ágazatban a többihez képest kevés vállalat található. A hús és hústermékek előállításával, feldolgozásával és tartósításával foglalkozó vállalatok esetében igazán kiemelkedő a hatékonyság, pedig nagyszámú vállalat tartozik ebbe a csoportba. Ebből következően felismerhető az a tény, hogy a 101-es CAEN kódú alágazatban szereplő vállalatok jól tudnak reagálni, fennmaradni és hatékonyan működni még a világjárvány negatív hatásai ellenére is.

Az eredmények alapján, elmondható, hogy bizonyos alágazatok, mint a hús és hústermékek előállítása, feldolgozása és tartósítása, növényi és állati olajok és zsírok gyártása és a pékáru, tésztafélék gyártása viszonylag kevésbé reagáltak érzékenyen a járvány negatív hatásaira. Mivel ezen alágazatok esetében nagy valószínűséggel stabilabb nyereség realizálható, illetve a környezeti hatásokra is képesek megfelelőbben reagálni, úgy gondolom, hogy ezek előnyben részesülhetnek befektetések tekintetében.

IRODALOMJEGYZÉK

- CoduriCaen.ro [Letöltve: 2022.04.02. https://www.coduricaen.ro/10-industria-alimentara?fbclid=IwAR2-3actJmLUkwZk2EH6N82Vt_eVZ-QIKnlXab8GOCODmQVEagbjBc2alnU].
- Charnes, A., Cooper, W., Rhodes, E. [1978]. Measuring the efficiency of decisionmaking units. In: *European Journal of Operational Research* 2.
- Charnes, A. [1994]. *Data Envelopment Analysis: theory, methodology and application*, Springer. Chapter 2-3.
- EMIS adatbázis [Letöltve: 2022.03.25 <https://www.emis.com>]
- Fenyves Veronika, Bács Zoltán, Karnai Laura, Nagy Adrián, Tarnóczy Tibor [2018]: Financial Performance Measurement of Hungarian Retail Food Companies. *CONTEMPORARY ECONOMICS* 12 : 4 pp. 459-471. . 13 p.
- Farrel, M.J. [1957]. The Measurement of Productive Efficiency. In: *Journal of the Royal Statistical Society*.
- Fenyves V., Tarnóczy T., Bács Z., [2015/a]: A Data Envelopment Analysis [DEA] alkalmazhatósága a teljesítménymérésben, Beyond Financial Reporting– A számviteli beszámolóson túl, Nemzetközi Számvitel Konferencia, BGF PSZK, Debrecen.
- Fenyves, V. Tarnóczy, T. Zsidó, K. [2015/b]: Financial Performance Evaluation of agricultural enterprises with DEA Method, *ScienceDirect, Procedia Economics and Finance* 32 [2015]
- Kronika online [2022]: Románia egyre nagyobb mértékben importból fedezi élelmiszer-szükségletét [Letöltve: 2022.04.02. <https://kronikaonline.ro/gazdasag/romania-egyre-nagyobb-mertekben-importbol-fedezi-elelmiszerszuksegletet#>].
- InvestingAnswers [2019]: Earnings Before Interest, Tax, Depreciation and Amortization (EBITDA) [Letöltve: 2022.04.05 <https://investinganswers.com>]
- INS Institutul Național de Statistică [Letöltve: 2022.04.02. <https://insse.ro/cms/ro>].
- Magyar Kereskedelmi és Iparkamara [2020]: *Piaci útmutató Romániáról*. Nordhaus, William D.–Samuelson, Paul A. [2016]: *Közgazdaságtan [Digitális kiadás.]* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Temesi József–Varró Zoltán [2017]: *Operációkutatás [Digitális kiadás.]* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Vörös József [2018]: *Termelés- és szolgáltatásmenedzsment [Digitális kiadás.]* Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Tarnóczy T. [2015]: Pénzügyi kimutatások elemzése. In: Alapvető pénzügyi és számviteli ismeretek a gyakorlatban. [Szerk. Fenyves Veronika]. Debreceni Egyetem, Debrecen.
- Zéman Z., Béhm I. [2019]. Módszertan vállalkozások pénzügyi teljesítményének mérésére. Akadémiai Kiadó.
- Zéman Z., Béhm I. [2017]. A pénzügyi menedzsment kontroll elemzési eszköztára. Akadémiai Kiadó.

TŐKEPIACI VÁLSÁGOK HATÁSA A KŐOLAJÁRAKRA

■ RÁK EVELIN ■ evelin_rak@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Bank és Pénzügyek, III. év

■ Témavezetők: DR. KRÁLIK LÓRÁND-ISTVÁN, egyetemi adjunktus
Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

BEVEZETŐ

Dolgozatom témája egy, a gazdasági életben is kiemelkedő szerepű fosszilis energiahordozó, a kőolaj árváltozása kapcsolatának feltárása a pénzpiacokra is kiható válságok meghatározó mutatóival. Két kőolajfajta, a West Texas Intermediate (WTI), valamint a Brent piaci árfolyamait, továbbá az S&P Oil & Gas Exploration & Production Select Industry (SPXSOP) szektorális mutatót és az S&P500 amerikai tőzszeindexet felhasználva kívánom kimutatni a tőkepiac és az olajárak közötti kapcsolatot. A változók értékeit az amerikai jegybank FRED adatbázisából, továbbá az investing.com weboldalról vettem át. A statisztikai összefüggések vizsgálatára egy 2006. december 1-jétől 2021. december 31-ig terjedő időskálát használtam fel, melyen belül több világgazdasági esemény következett be: az amerikai jelzálogpiacról kiinduló pénzügyi válság, a görög államadósságválság, és a közelmúltbeli COVID-19 világjárvány, melyek figyelembevételével alidőszakokra osztottam az időperiódust. Az első szakasz 2006. december 1-től 2008. augusztus 31-ig terjed, majd a következő 2008. szeptember 1. és 2009. július 31. között helyezkedik el. A harmadik időszak 2009. augusztus 1-től 2010. december 31-ig foglalja magába az adatokat, majd ezután 2019-ig minden év adataira külön számításokat végeztem. Az utolsó időszakok 2019. január 1-től 2020. december 31-ig, 2020. február 1-től 2020. június 30-ig, majd 2020. július 1. s 2021. december 31-ig tartanak.

Alapfeltevésem, miszerint létezik kapcsolat a kőolaj árváltozása és a tőkepiaci válságok idején jelentkező részvényárfolyam-volatilitások között, kiegészítve azon hipotézis vizsgálatára, mely szerint főként gazdasági válságok ideje alatt az APT tőkepiaci modellben megnő a makroökonomiai faktor [kőolajár] magyarázó ereje.

Dolgozatomat a fent már említett mutatók szórásának vizsgálatával kezdem, majd egy közös kovariancia-ábrázolás keretén belül világítok rá a VIX félelemindex egyedi mozgására. Ezután egyenként bemutatom regressziós vizsgálattal, hogy miként változott a korrelációs kapcsolat az SPXSOP olajipari index, mint függő változó, illetve a többi mutató között.

A kutatás második részében korrelációs kapcsolatot vizsgáltam a WTI kőolaj árfolyama, és a többi négy mutató között. A feldolgozott időintervallum ugyanaz, mint az első részben.

Az elemzés célja igazolni a feltételezést, hogy létezik korrelációs kapcsolat a kőolaj árfolyama és a tőzsdét jellemző mutatók, illetve földgáz ára között, mindez kiugró korrelációs értékeket eredményezve pénzügyi válságok ideje alatt.

A Pearson-féle korrelációs kapcsolat ábrázolásával kezdtem, az említett kőolajfajta loghozamai és a tőkepiaci mutatók loghozamai között. Ezt az értéket négyzetre emelve megkapjuk a determinációs együtthatót (R^2), amely ismerteti a függő változóban bekövetkező változások arányát, mindezt a független változók függvényében.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

Corbet, Hou, Hu, Oxley és Xu [2021] a TVP-VAR modellt alkalmazza a WTI, valamint más amerikai energiahordozó-árak, részvényárak és piaci árfolyamok közötti dinamikus kapcsolat feltárása érdekében, a negatív WTI kőolajár értelmezésére. A COVID-19 világjárvány hatására 2020 április 20-án a WTI ára -37,63 \$ volt, amely alátaszítja a hatékony piacok elméletét, erősítve a tovagyrúzó hatást. Április és május között a volatilitási átgyűrűzési iránya megváltozik, a páronkénti kapcsolódási index meredeksége pedig pozitív.

Devpura és Narayan [2020] azt tárgyalták, hogy a volatilitás megemelkedett a COVID-19 kitörésének következtében, emellett az olajárak ingadozása negatívan befolyásolta a globális ipari termelést. Az óránkénti adatok eredményei azt mutatják, hogy a világjárványt követően hatszorosára nőtt az olajár szórásával mért volatilitás, ugyanakkor az

óránkénti megtérülés jelentősen csökkent. A meredekségi együtthatók statisztikailag különbözőek nullától, tehát a járvány növelte az olajár ingadozását, viszont a volatilitásnövekedésre hatással van a megbetegedések- és halálesetek száma is.

Ferreira, Pereira, da Silva és Pereira cikke [2018] a korrelációs együtthatók kapcsán a 2008-as válság idején kiemeli az olajárak és részvénytőzsdék közötti kölcsönös függőséget. Hatással voltak az OPEC döntései az árakra és árfolyamokra, az inflációra, a GDP-re, a munkanélküliségre és más makrogazdasági tényezőkre. A keresztkorrelációs elemzés [DCCA] eredménye, hogy a válság előtt alacsony korreláció volt jellemző, míg válság után az értékek növekedtek.

Zavadzka és Morales, Coughlan-nal együtt [2020] a Brent nyersolaj árának ingadozásait vizsgálta nagyobb válságok idején. A Brent olaj spot és határidős árának volatilitása 1990-2011 között magas perzisztenciát mutatott, ugyanakkor kiszámíthatatlanul változhatnak hosszabb időtávon, ami kevesebb arbitrázs lehetőséget kínál. Az ázsiai és a pénzügyi válság hatását az olajra és az olajpiacra fejtette ki.

Jebabli, Kouaissah, Arouri írásában [2021] összehasonlítja a 2008-as pénzügyi válságot a COVID-19 okozta válsággal, illetve a részvény- és energiapiacok közötti volatilitási átgyűrűzéseket vizsgálja. Kutatásukból kiderül, hogy a részvénytőzsde nettó volatilitás-továbbító az energiapiacok felé, ugyanakkor a földgáz nagyobb fedezeti hatékonysággal rendelkezik a részvénytőzsdék kielégítéséhez, mint a nyersolaj. A 2008-as válság a másodlagos jelzáloghitelpiacról indult ki, érintve a keresleti oldalt, míg a COVID-19 elsősorban a termelés kínálatát befolyásolta.

Joo, Park. „Az olajár-ingadozás hatása a részvénytőzsdékre: bizonyítékok olajimportáló országokból” [2021] című cikkében tíz olajimportőr ország részvényhozamait vizsgálják 2001 májusa és 2019 decembere között, kvantilis regressziós modellel. A növekvő olajár-ingadozás negatívan befolyásolta a részvényhozamokat, amennyiben az ingadozás mértéke és a részvényhozamok szintje is együttesen alacsony. Abban az esetben, amikor a részvényhozamok magasak, de az olajár volatilitása alacsony, az olajár volatilitásának növekedése a részvényhozamok növekedését eredményezi.

Mollick, Assefa cikkükben [2013] az 1999 januárja és 2011 decembere közötti napi adatokkal vizsgálják az S&P500, a Dow Jones, a NASDAQ és a Russell2000 részvényhozamok alakulását, felhasználva a VIX volatilitást, az inflációs várakozásokat, a kamatlábakat, az arany árat,

valamint az USD/Euró árfolyamot. Sikerül kimutatniuk, hogy az olajárak nagymértékben negatív hatással vannak a részvényhozamokra, ugyanakkor a pénzügyi válság előtt az USD/Euró árfolyam negatív befolyásoló volt, azután pedig pozitívvá vált. A VIX volatilitás-változásának várható előjele negatív, hiszen a részvényhozamok általánosságban fordítottan arányosak az S&P500 volatilitásával, ellenben pozitívan korrelálnak az inflációs várakozásokkal.

Tsai [2015] 682 vállalat napi adataiból elemezi 1990 januárja és 2012 decembere között, ahogyan az amerikai részvényhozamok reagálnak az olajársokkokra a pénzügyi válság előtt, alatt és után. A pozitív és negatív olajársokkok aszimmetrikus hatással vannak a részvények hozamaira mindhárom esetben. A kis cégek esetében az olajársokkok részvényhozamokra gyakorolt hatása nagyobb valószínűséggel lesz pozitív, továbbá amilyen mértékben nő egy vállalat, úgy fog nőni e hatás negatív jellegének valószínűsége.

ADATOK ÉS MÓDSZERTAN

A kutatásban felhasznált adatok az investing.com-ról, illetve az amerikai jegybank FRED adatbázisából származnak, egy olyan időszakot felölelve 2006-2021 között, amely lehetővé tette, hogy a tőkepiac és az olajárak közötti kapcsolatot statisztikai összefüggések révén vizsgáljam válságidőszakokban is.

Az első vizsgált mutató az amerikai tőzsdéken jegyzett nagy olajipari vállalatok szektorális mutatója [SPXSOP], amelyet jelenleg 61 olajipari cég részvényeinek kapitalizációval súlyozott árfolyama alapján számolnak ki.

A második mutató, az S&P500 a két vezető amerikai értéktőzsde: a New York Stock Exchange és a Nasdaq közös mutatója, ahol a részvénykosárban az 500 legnagyobb vállalat 505 részvénye szerepel.

A VIX a Chicago Board Options Exchange [CBOE] indexe, amely kiindulópontjaként tekinthetőek az S&P500 index opciói. Félelemmérő indexként is emlegetik.

A West Texas Intermediate-et [WTI] tekintjük a nyersolaj egyik változataként, emellett a kőolaj azonnali-, határidős- vagy becsült áráként, amely a New York-i árutőzsdén kereskedett határidős kontraktusra utal. Az olajárak kialakításában e nyersolajfajtát veszik viszonyítási alapul.

A földgáz árának alakulását jelző mutató az NGF2 index, amely a New York-i árutőzsde mutatója.

Dolgozatomban első sorban a vizsgált indexek és árfolyamok hozamának volatilitását vizsgáltam, illetve a mutatók közötti regressziós kapcsolatot. A hozamoknál napi záróértékeket számítottam minden egyes vizsgált adatsornál, az aznapi- és az előző napi záróérték logaritmálásával, stacionáriussá téve a pénzügyi idősorokat. Ennek köszönhetően az adatsor értékei egy állandó átlagos érték körül ingadoznak, állandó szórással.

A volatilitás vizsgálatánál a szórást elemeztem, hogy az érték milyen mértékben tér el a várható értéktől, a következő képlet szerint:

$$\text{Szórás} = \sqrt{\frac{\sum(x - \bar{x})^2}{n}}$$

Regressziós kapcsolat [$Y=f(X_i)+\varepsilon$] véletlen változók esetében, amikor az Y függő változó egy, az X-től függő változóból, és egy véletlen tagból áll. Az R-négyzet a korreláció négyzete, azt mutatja, hogy a függő változó mennyire magyarázza a független változó változását. Zéróhoz közeli értéknél a függő változó nem magyarázza, viszont, ha közelít egyhez, akkor szoros összefüggés áll fenn. Céлом meghatározni, melyek azok a változók, amelyek érdemben befolyásolják az olajipari részvények árfolyamát, és e kapcsolat hogyan változik nyugalmi periódusokban, illetve válságok idején.

Vizsgáltam ezen kívül az olajipari vállalatok piaci relatív volatilitását. Ebben a béta kockázati mutató volt a segítségemre, amely egy statisztikai regressziós együtthatónak felel meg. Képlete a következő:

$$\rho_{X,Y} = \frac{\text{cov}(X,Y)}{\sigma_X \sigma_Y}$$

Két adathalmaz, vagy véletlen változók összetevőinek lineáris korrelációinak mérésére alkalmas a Pearson-féle korrelációs együttható [r]. A kapott eredmények minden esetben -1 és 1 közötti értéket vehetnek fel. Pozitív előjel esetében a pontok egy növekvő egyenes mentén helyezkednek el, negatív előjel esetén pedig egy csökkenő egyenesen, fordítottan arányos kapcsolatot igazolva.

A Pearson-féle korreláció képlete a következő:

A változók kapcsolatának szignifikanciája feltételezi, hogy ezek egymástól lineárisan függetlenek, ezért a korrelációs együttható értéke nem különbözik zérótól szignifikánsan. Ezen próbafüggvény képlete a következő:

$$t = \frac{r_{xy} \sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r_{xy}^2}}$$

E kutatásban a szignifikanciaszintet [p-value] 0,01-ben állapítottuk meg. Ha a korrelációértékünk 0-0,2 közötti tartományban helyezkedik el, abban az esetben szinte elhagyható a kapcsolat, oly gyenge. Ha 0,2-0,4 értéket kaptunk, akkor a fennálló kapcsolat már biztos, de még gyenge. 0,4-0,7 tartománybeli érték esetén már közepes kapcsolattal állunk szemben. Ennél markánsabb kapcsolatot a 0,7 fölötti eredmények indokolnak, magas korrelációs kapcsolatot feltételezve. A szignifikanciaszintet meghaladó p-értékre a korreláció statisztikai szempontból nem szignifikáns.

A determinációs együttható [R^2] egy olyan mérőszám, amely a független változók révén megmutatja a függő változók változásának a százalékos arányát. Lineáris függvénykapcsolat esetében a determinációs együttható megegyezik a Pearson-féle korrelációs együttható négyzetével. 0 kapott érték esetében a változók között nem áll fenn kapcsolat, viszont amikor az érték pontosan 1, a kapcsolat függvénytiszta. A változók [X, Y] szerepei felcserélhetők a számítás alatt.

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

1. Leíró statisztika

A leíró statisztika keretein belül a válságok hatásaként keletkező, kiugró értékeket vizsgáltam. Az alábbi ábra tartalmazza az SPXSOP szórására vonatkozó adatokat. Megfigyelhető, hogy a 2006-2008-as 17,31% értékhez viszonyítva a következő érték ennek szinte kétszerese [34,46%], mivel 2008-ban zajlott a világméretű gazdasági válság. 2011-ben is magasabb értéket jegyezhetünk fel a görög adósságválsághoz kapcsolódóan. Ilyen kiugró érték még a 2020-as [27,65%], amely a koronavírus világválság útján jött létre, viszont kisebb mértékű a 2008-as értéknél.

A második ábrán az S&P500 tőzsdeindex szórása látható. Hasonlóan a 2008-2009-es érték [19,57%] csaknem duplája a 2006-2008

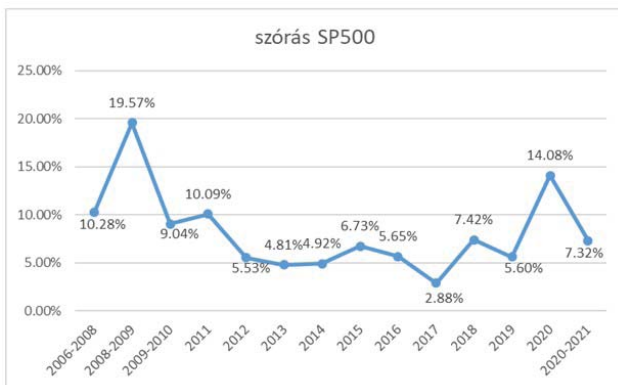
között feljegyzett értékek. A COVID-19 világvárvány szinte két és félszeresére emelte a 2019-es 5,60%-os szórást, kisebb mértékű növekedést kiváltva, mint a 2008-as válság.

Ábra 1. Az SPXSOP szórása

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

Ábra 2. Az S&P500 szórása

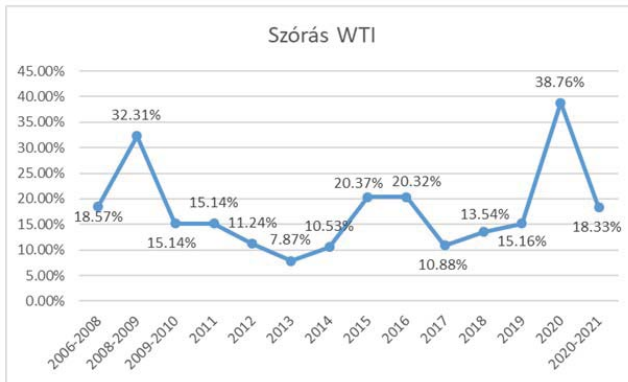

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

A harmadik ábrán a WTI nyersolaj árfolyamának szórása esetében most is találhatunk kimagasló értékeket, mégpedig a 2008-2009-es

időperiódusban [32,31%], illetve 2020-ban [38,76%]. A 2011-es görög államadósság válság után a szórás értéke lecsökkent 11,24%-ra.

Ábra 3. A WTI szórása

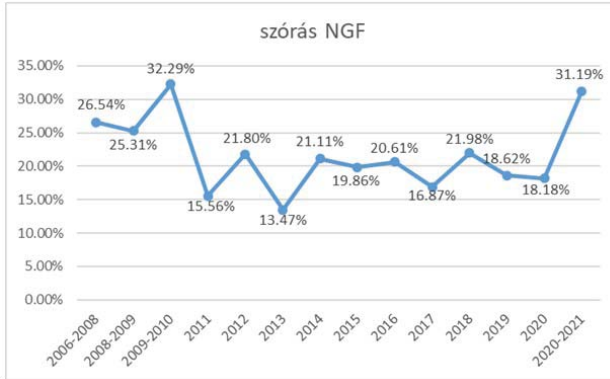

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

A negyedik ábrán az NGF2 földgáz határidős árfolyamának szórása látható. A földgázár-folyam tulajdonsága révén a kiugró értékek gyakorlatilag kilenc hónapos késéssel (lag) követik az olaj árfolyamait. Ennek megfelelően 2009-2010 között jelentkezett a pénzügyi válság hatása, majd 2012-ben a görög válság hatása. A koronavírus válság esetében is megfigyelhető a késés, így 2020 és 2021 között jelentkezett a kiugróan magas szórás, 31,19%-kal.

Az ötödik ábra a VIX félelemmérő index átlagának adatait szemlélteti. Ezesetben a görög államválság nem fejtette ki hatását, illetve nagyon rövid időtartamú volt. Kiemelendő, hogy a COVID-19 világjárványból kialakult egy válság, mely hatása érzékelhető a következő időszakban is [24,20% és 29,87%], hiszen a vírushelyzet 2021-ben is jelen volt a világon. Okként megnevezhető ezenfelül a befektetőkben is megmaradó, fokozódó félelem.

Ábra 4. Az NGF2 szórása

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

Ábra 5. A VIX átlag szórása

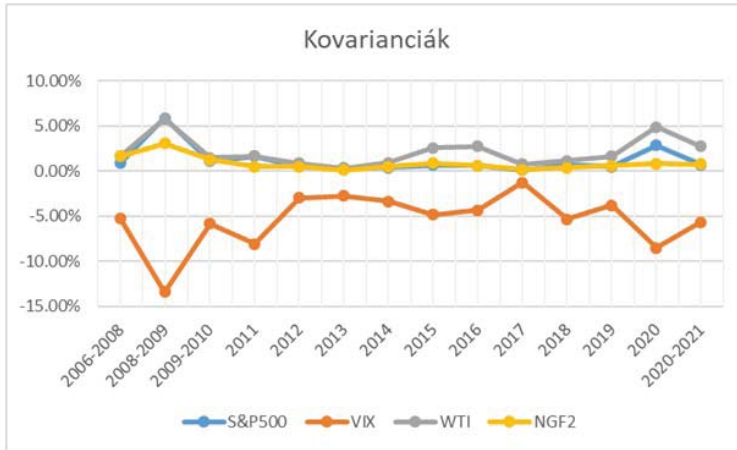

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

2. KOVARIANCIÁK

A továbbiakban az SPXSOP olajipari mutató és az S&P500 tőzsde-index-, a VIX index-, a WTI kőolaj árfolyama-, valamint az NGF2 földgáz határidős árfolyama kovarianciáját tanulmányoztam, együttesen megjelenítve egy ábrán.

Ábra 6. Kovarianciák

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

Látható, hogy a négyből három mutató [S&P500, WTI, NGF2] megközelítőleg együtt mozog: amennyiben az egyik értéke emelkedik, úgy a többi értéke is emelkedni fog. Ami az NGF2 adatait illeti, a 2020-as tartományból kiderül, hogy nem teljesen követi az olajárakat. A VIX indexről érdemes külön szót ejteni, ugyanis tökéletesen ellentétesen mozog a többi index-szel, negatív tartománybeli értékeket felvéve, ami negatív kapcsolatot is jelent. Ilyen például a 2008-2009-es pénzügyi válság-, kisebb mértékben a 2011-es görög adósságválság-, vagy 2020-ban a koronavírus hatása. Pozitív kilengésről is az említett válságok alatt eshet szó, hiszen a többi három változót is befolyásolták az események.

3. REGRESSZIÓS KAPCSOLATOK

Ezek után a regressziókkal vizsgáltam, hogy miként változott a korrelációs kapcsolat, egyrészt a SPXSOP olajipari index, mint függő változó, másrészt a WTI kőolajár, az S&P500 tőzsdeindex, a VIX volatilitási index és az NGF2 földgázár között. Az ábrákon az R-négyzet magyarázó tényező látható.

Először a WTI kőolajfajta esetét vizsgálva kimutatható, hogy a gazdaság főbb történései igencsak kiugró értékeket eredményeztek. Ilyen például a 2008-2009-es pénzügyi válság [46,66%], a 2011-es görög válság [45,15%], vagy a koronavírust követő időszak [39,83%].

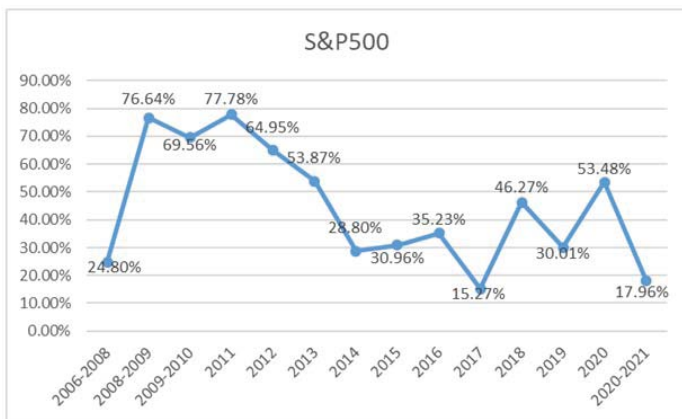
Ábra 7. Az SPXSOP és a WTI regressziós kapcsolata.

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

Az S&P500 tőzsdeindex esetében is a 2011-es válság alatt [77,78%], a gazdasági válság idejében [76,64%], illetve a koronavírus idején [53,48%] jelentkezték számottevő kiugrások.

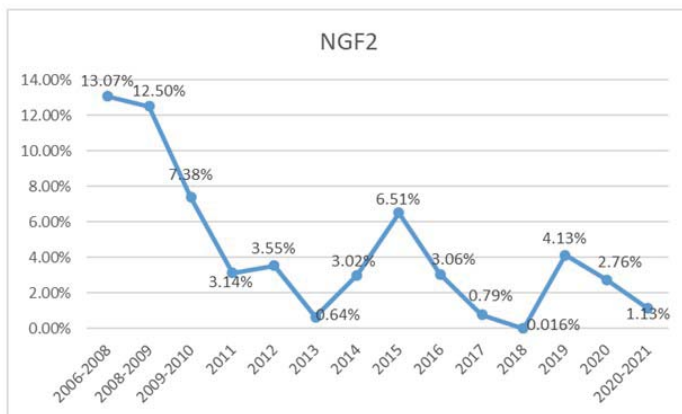
Ábra 8. Az SPXSOP és az S&P500 regressziós kapcsolata

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

Az NGF2 földgáz adatait tekintve 2012-re [a gázra jellemző késedelemmel] 3,55%-os értéket sikerült kimutatni. A koronavírus számos hulláma inkább lefelé mozdította el a regisztrált értékeket.

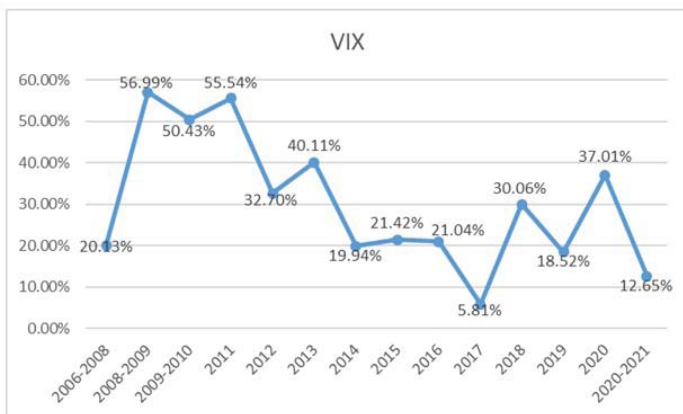
Ábra 9. Az SPXSOP index és az NGF2 regressziós kapcsolata

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

A VIX indexnél megjelenik mindhárom említett válság hatása: 2008-2009 között 56,99%, 2011-ben 55,54%, 2020-ban pedig 37,01%.

Ábra 10. Az SPXSOP index és a VIX index regressziós kapcsolata.

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

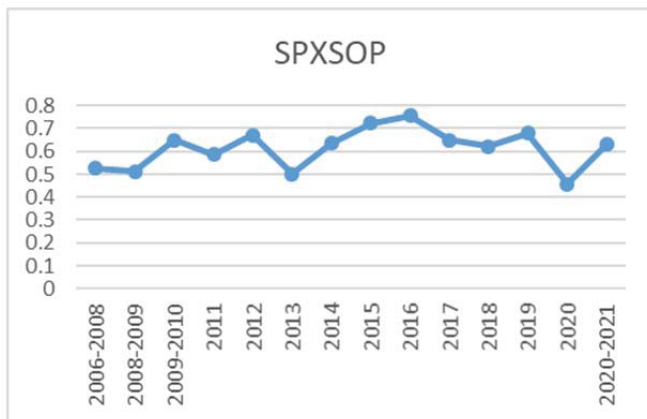
4. KORRELÁCIÓS KAPCSOLATOK

A WTI kőolajfajta árfolyamának alakulását befolyásoló tényezők meghatározására a WTI árának log-hozamát vettem össze először az SPPXSOP index-szel, majd az S&P500 tőzsdei index-szel, illetve a CBOE VIX indexével, valamint a földgázár alakulását mutató NGF2 index-szel.

A tizenegyedik ábrán a WTI és az SPXSOP korrelációs kapcsolata látható. A teljes időintervallum alatt a kapott korrelációs értékek viszonylag magasak, 0,5 fölöttiek, vagyis közepes erősségű kapcsolattal állunk szemben. Ezenfelül a 2008-as pénzügyi válság hatására a 0,51-es érték 0,65-re növekedett. További kilengést okozott a 2011-es görög adósságválság [0,67], valamint a koronavírus világválság [0,63]. A legnagyobb korrelációs értékeket mégis 2015-2016-ban mérhetjük. Ennek magyarázata egy valamivel több, mint egy évig tartó piaci turbulencia [stock market selloff]. Bár nem alakult ki válság, a tőkepiaci viszonyokat befolyásolta a görög adósságválság utolsó epizódja, valamint a brit Brexit-népszavazás is, elsősorban a kőolaj árában és a kőolajipari vállalatok teljesítményében eredményezve visszaesést.

Mivel a korreláció mutató, felcserélhető kétoldalú kapcsolatot jelez, elmondható, hogy az olajipari vállalatok mutatóit igencsak nagymértékben befolyásolták a kőolaj árban bekövetkező változások.

Ábra 11. Az SPXSOP index és a WTI kőolajár korrelációs kapcsolata

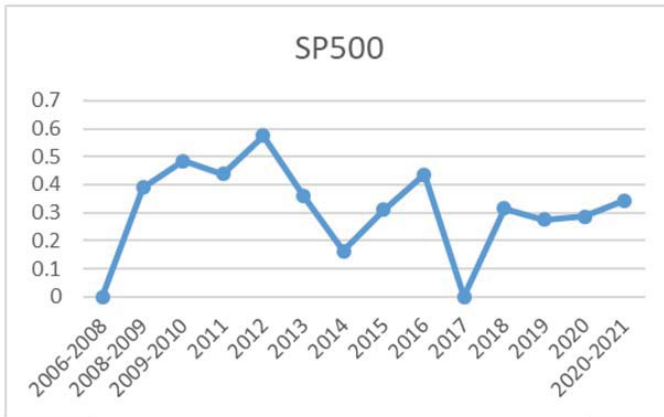

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

A tizenkettedik ábra az S&P500 tőzsdei mutató és a kőolajárak korrelációs kapcsolatát mutatja be. Hasonlóan, az Egyesült Államokból kiinduló 2008-as válság kiugró értéket eredményezett. A következő kilengést a 2011-es görög válság első szakasza váltotta ki 2012-ben, majd a COVID-19 világjárvány is 0,34-re emelte az értéket. Ennek értelmében gazdasági turbulenciák időszaka alatt a korrelációs kapcsolat közepes erősségű, míg nyugalmi állapotban gyenge kapcsolattal állunk szemben. Ez azt jelenti, hogy a tőzsdei válságesemények befolyásolták a kőolaj ármozgásait, ám hatásuk legfeljebb közepes értékűre erősödött.

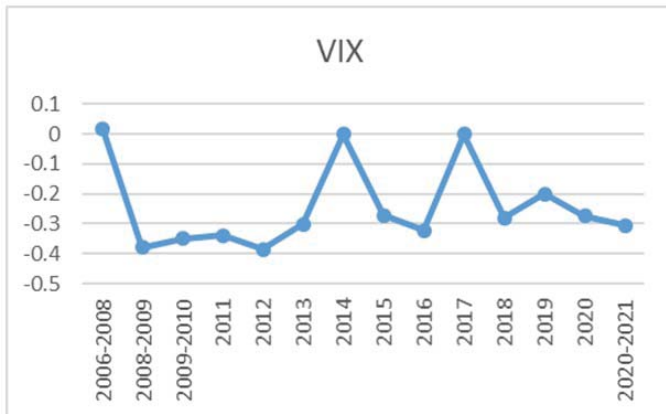
A következő ábra a VIX félelemmérő index korrelációs kapcsolatát ábrázolja a WTI kőolajfajta árfolyamával. Fontos, hogy ebben az esetben negatív kapcsolattal állunk szemben, viszont kilengések itt is megfigyelhetők. Összességében a kiugró korrelációs értékek gyenge kapcsolatra utalnak. Eme kapcsolat jellege a piacon jelenlévő nagymértékű bizonytalanság eredménye. Az erősödő bizonytalanság, esetleg válság hat a kőolaj árfolyamának szórásának növekedésére is, csupán közepes erősségűvé növelve azt.

Ábra 12. Az S&P500 index és a WTI kőolajár korrelációs kapcsolata

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

Ábra 13. A VIX index és a WTI kőolajár korrelációs kapcsolata

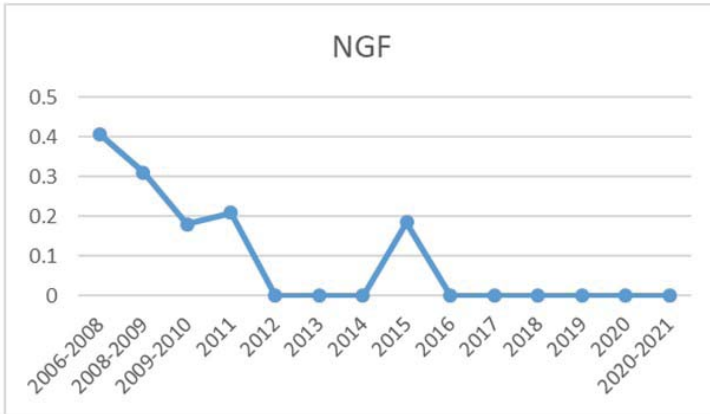

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

Az alábbi ábra az NGF2 földgáz árai és a WTI kőolajfajta árai korrelációs kapcsolatát szemlélteti. Az első vizsgált periódusban a legnagyobb a korreláció értéke [0,41], közepes erősségű kapcsolatot feltételezve. A korrelációs kapcsolat vizsgálatának keretén belül a kőolaj árának válto-

zása befolyásoló erejű a földgáz árait tekintve, ezért a gyenge kapcsolat ellenére a földgáz árváltozásának nincs hatása a kőolajárakra.

Ábra 14. Az NGF2 földgáz- és a WTI kőolajár korrelációs kapcsolata

Forrás: investing.com, saját szerkesztés

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányomban öt mutatót analizálva próbáltam kimutatni a tőkepiac és az olajárak közötti kapcsolatot. Ezen mutatók közül az egyik a West Texas Intermediate kőolaj, további kettő tőkepiaci mutató [S&P Oil & Gas Exploration & Production Select Industry Index, illetve S&P500], a VIX index, ugyanakkor a Natural Gas Futures földgáz. Alapfeltételezésem, hogy összefüggő kapcsolat létezik a tőkepiaci válságos időszakok és a részvényárfolyamok volatilitása között, továbbá az APT tőkepiaci modellben megnő a makroökonómiai faktorként használt kőolajárak magyarázó ereje.

A teljes vizsgált időintervallum vizsgálata során sikerült kimutatni a tőkepiac, valamint az olajárak közötti kapcsolatot statisztikai összefüggések révén. Az elemzés során érzékelhető a 2008-as pénzügyi gazdasági válság, a 2011-es görög adósságválság, továbbá a nemrégiben [2020] zajló koronavírus válság hatása, igencsak befolyásolva a kőolaj világszertei árát is.

A szórás a kapott érték elvárt értéktől való eltérésének mértékét mutatja. Az SPXSOP olajipari mutató esetében a 2008-as válság nagyobb szórásértékeket [34,46%] eredményezett, mint a COVID-19 világjárvány [27,65%]. Az S&P500 tőzsdeindex esetében a világjárványnak kisebb hatása volt [14,08%], a WTI nyersolajár esetében ellenkezőleg: a koronavírus hatása nagyobb [38,76%], mint pénzügyi válságé [32,31%].

A földgáz árfolyamának lag-tulajdonsága miatt a szórás értékbeni kilengése csak a pénzügyi válság után eredményezett értéknövekedést, hasonlóan a görög adósságválság után, illetve a koronavírus válság első, nagy hullámát követően 2021-ben.

A VIX félelemmérő index szórásában is az értékek volatilitása válságok idején megnő, emellett 2019-től 2021-ig folyamatosan növekszik. Ennek oka az emberek félelme a gazdasági recessziótól, a további vírus-hullámok megjelenése által.

Az S&P500, a VIX, a WTI, valamint az NGF2 mutatók kovariancia vizsgálata igazolja, hogy a VIX index kivételével a jelzőszámok nagymértékben együttesen mozognak. Kivétel a félelemindex, mely tökéletesen ellentétesen, negatívan mozog mindhárom mutatóval.

A regressziós vizsgálatban függő változóként minden esetben az SPXSOP kőolajipari részvényindexet használtam, magyarázó változó pedig a WTI olaj ára, a S&P500 tőzsdeindex, a VIX index, illetve az NGF2 határidős földgázár volt. A függvényyszerű kapcsolatban a változók közötti korrelációt vizsgáltam.

A változópáronkénti regresszió eredményei világosan igazolják az alapfeltételezés, miszerint a tőzsdei árfolyamok kapcsolatban állnak az olajárak változásával, s ez a kapcsolat válságok idején sokkal erősebb. A SPXSOP kőolajipari index és WTI árfolyam kapcsolata jelentősen megnövekedett a 2008-as pénzügyi válság idején, de 50% fölötti korrelációs értékekkel találkozunk a 2015-2016-os tőzsdei korrekció alatt. A VIX index és a kőolajipari részvényindex kapcsolatában is mindhárom gazdasági válság érzékelhető volt. Az S&P500 tőzsdeindex és az SPXSOP kőolajipari index együtt mozgása is a görög adósságválság, illetve a 2008-as pénzügyi válság idején nagyon erős, míg a kőolajipari cégek árfolyamindexe és NGF2 földgázár-folyam közötti korrelációs kapcsolat nagyon gyenge.

Végérvényben az alapfeltételezés beigazolódott, a kőolaj árutőzsdei árfolyamának szórása válságok idején, a részvényárfolyamokhoz hasonlóan megnő. E feltételezést igazolja az elvégzett szórás vizsgálata, hanem a mutatók kovarianciájának elemzése és értelmezése is. A reg-

ressziós elemzések alapján elmondhatjuk, hogy piaci turbulenciák időszakában a korrelációs kapcsolat is megerősödik, majd nyugalmi periódusokban meggyengül.

Kutatásom második felében a Pearson-féle korrelációs együttható kiszámítása révén kapcsolatot igyekeztem kimutatni a WTI kőolajfajta árfolyamainak log-hozama, az SPXSOP mutató és S&P500 index, a VIX index, valamint az NGF2 földgáz árfolyamai között.

Az SPXSOP mutató korrelációs kapcsolata a WTI kőolajfajta árfolyamával szignifikáns, minden esetben 0,5 fölötti, közepes erősségű. A tőkepiaci válságok hatása beigazolódott, kilengések figyelhetők meg a 2008-as időszakban, a 2011-es görög adósság válság idején, ugyanakkor a koronavírus következtében is. A legerősebb korreláció a 2015-2016-os piaci turbulencia alatt mérhető. Az olajipari vállalatok mutatóit igencsak nagymértékben befolyásolták a kőolaj árában bekövetkező változások.

Az S&P500 tőzsdei mutató korrelációs kapcsolata a WTI árfolyamával szintén közepes erősségű a görög adósságválság ideje alatt, ellenben gyenge a kapcsolat a gazdasági válság idején, illetve a COVID-19 világjárvány ideje alatt is. A tőkepiacokra is hatást gyakorló válságesemények nem befolyásolták nagymértékben a kőolaj árának változását.

Ami a VIX félelemmérő index korrelációs kapcsolatát illeti a WTI kőolaj árfolyamával, negatív kapcsolattal állunk szemben ugyan, de kilengések ebben az esetben is megfigyelhetők. Gyenge, de értékelhető a kapcsolat, hiszen mindhárom esetben 0,2-0,4 közötti értéket eredményezett a Pearson-féle korrelációs számítás.

Az NGF2 földgáz árai gyenge kapcsolat ellenére sem befolyásolják a kőolajárak elmozdulását. A jellemző lag-hatás ellenére a legnagyobb regisztrált kiugró érték a legelső vizsgált időszakban, 2006-2008-ban, közepes kapcsolatot igazol.

Korrelációs kapcsolat elemzése révén sikerült bebizonyítani tehát, hogy a tőkepiacon végbemenő válság jellegű eseményeknek hatásuk van a kőolaj árfolyamára, mérsékelt, vagy néha erősebb hatást eredményezve. A gazdaság nyugalmi állapotában a változók közötti korrelációs kapcsolat nagymértékben gyengült, ilyenkor az olaj árfolyamának alakulását elsősorban más tényezők befolyásolják.

A kutatást a jövőben más makroökonómiai faktorok, valutaárfolyamok, tartalékeszköz szerepét betöltő arany árfolyama, vagy piaci kamatlábak alakulásának hatását is lehet vizsgálni a kőolajárakra, illetve a kőolajpiaci vállalatok részvényeinek árfolyamára.

BIBLIOGRÁFIA

- Corbet, S., Hou, Y. [Greg], Hu, Y., & Oxley, L. [2021]. Volatility spillovers during market supply shocks: The case of negative oil prices. *Resources Policy*, 74, 102357.
- Devpura, N., & Narayan, P. K. [2020]. Hourly Oil Price Volatility: The Role of COVID-19. *Energy Research Letters*, 1[2], 13683
- Ferreira, P., Pereira, É. J. de A. L., Silva, M. F. da, & Pereira, H. B. [2019]. Detrended correlation coefficients between oil and stock markets: The effect of the 2008 crisis. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 517, 86–96.
- Jebabli, I., Kouaissah, N., & Arouri, M. [2021]. Volatility Spillovers between Stock and Energy Markets during Crises: A Comparative Assessment between the 2008 Global Financial Crisis and the Covid-19 Pandemic Crisis. *Finance Research Letters*, 102363.
- Joo, Y. C., & Park, S. Y. [2021]. The impact of oil price volatility on stock markets: Evidences from oil-importing countries. *Energy Economics*, 101, 105413.
- Mollick, A. V., & Assefa, T. A. [2013]. U.S. stock returns and oil prices: The tale from daily data and the 2008–2009 financial crisis. *Energy Economics*, 36, 1–18.
- Tsai, C.-L. [2015]. How do U.S. stock returns respond differently to oil price shocks pre-crisis, within the financial crisis, and post-crisis? *Energy Economics*, 50, 47–62.
- Zavadaska, M., Morales, L., & Coughlan, J. [2020]. Brent crude oil prices volatility during major crises. *Finance Research Letters*, 32, 101078. Investing. <https://www.investing.com/>
- Tarnóci László [é.n.]: Bevezetés a biometriába [on-line]. Elérhetőség: <http://xenia.sote.hu/hu/biosci/docs/biometr/course/concepts/#regression> [Letöltve 2022. február 11.].
- Dr. Csallner András Erik [é.n.]: Bevezetés az SPSS statisztikai program-csomag használatába [on-line]. Elérhetőség: http://www.jgypk.hu/tamop15e/tananyag_html/spss/lineris_regresszi.html [Letöltve 2022. február 11.].
- Mayer [2021]: Mikor és hogyan alkalmazd a Pearson korreláció-t? [on-line]. Elérhetőség: <https://spssabc.hu/ketvaltozos-elemzes/korrelacio/> [Letöltve 2022. május 3.].
- Kovács, Kazár, Kuruczleki [2018]: Általános statisztika II. [on-line]. Elérhetőség: http://eta.bibl.u-szeged.hu/1407/6/EFOP343_AP6_GTK_1

_%C3%81tal%C3%A1nosstatisztika2_6fejezet_1lecke.pdf [Letöltve 2022. május 5.].

Dr. Balázs Katalin [é.n.]: Korreláció [on-line]. Elérhetőség: https://psycho.unideb.hu/munkatarsak/balazs_katalin/stat1/stat1ora3.pdf [Letöltve 2022. május 5.].

A YOUNG ADULT FANTASY KÖNYVPIACI HELYZETE ÉS MŰFAJI MEGÍTÉLÉSE MAGYARORSZÁGON

■ TISZA ELEONÓRA MÁRTA ■ tisza.eleonora@gmail.com

Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, MA II. év

■ Témavezetők: DR. KÁLAI SÁNDOR, habilitált egyetemi docens
Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék

1. DOLGOZAT CÉLKITŰZÉSE ÉS MÓDSZERTANA

Dolgozatom célja, hogy áttekintse a magyarországi young adult fantasy könyvpiaci helyzetét, bemutassa a terület rövid történetét, kitérjen a produkciós oldal erősségeire és gyengeségeire, a befogadók által megfogalmazott kritikákra és preferenciákra. Összevetve a nemzetközi és a magyar kritikai és kutatói diskurzusban megjelenő kérdéseket reflektálok arra, melyek a piac jellegzetességei, tendenciái, legégetőbb hiányosságai. A dolgozat megírásához szükséges adatok és információk a Moly.hu könyves közösségi oldalról származnak. Az oldal felhasználóinak olvasásai alapján összeállított YA fantasy toplistát alapul véve képet kaphattam arról, mit olvastak az elmúlt tizennégy évben az elkötelezett YA fantasy rajongók.¹ A toplista könyveit az ifjúsági [young adult címke nem létezik az oldalon, de az ifjúsági ebben a kontextusban egyenértékű a YA-

¹ Ebben az esetben ez csupán a Moly.hu felhasználói által összeállított toplistát jelenti, tehát nem tekinthetjük reprezentatívnak az itt található adatokat, de kiindulási alapként szolgálhatnak a közösség preferenciáit illetően.

val^{2]} és a fantasy címkéket³ használva szűkítettem le a 2008 utáni magyar megjelenésekre.⁴ A YA fantasy könyvpiaci szempontjából a 2008-as évet az *Alkonyat*-sorozat magyarországi megjelenése fémjelzte, amely fordulóponthoz jelentett a hazai young adult történetében. A disztópia és a realista-romantikus történetek mellett a modern YA regény fejlődése erősen összefonódik meghatározó fantasy kötetek megjelenésével.

Az említett fantasy-ifjúsági toplista 63 elemét listáztam, ezekről a regényekről nem irodalmi értéküket boncolgató, szoros olvasást, szövegelemzést biztosító, a távoli olvasás módszerét [Moretti, 2013, pp. 47-48] alkalmazva, olyan általános jellemzőket vizsgáltam meg, amelyek segíthetnek abban, hogy az a vizsgált irodalmi mező bestseller kötetének jellemzői láthatóbbá váljanak. A lista 63 könyvét olvasottság szerinti sorrendben rögzítettem, így a sorrend tükrözi Moly.hu felhasználói által a platformon legtöbbet olvasottnak jelölt regényeket. Az olvasottság szűrése mellett elérhető a csillagozás szerinti rangsorolás is, a Moly.hu 5 csillagos értékelési rendszert kínál a felhasználóknak a tetszésnyilvánításuk kifejezésére. Első látásra a csillagozás által generálható toplisták is hasznosnak és kutatásba integrálhatónak bizonyult, azonban hamar kiderült, hogy kifejezetten kis számú, de magas értékeléssel [5 csillag] rendelkező könyv is könnyen az toplisták első néhány helyére kerülhet. A csillagozás szűrővel ellátott listán olyan könyvek is szerepeltek, amelyek igazán kicsi és elkötelezett rajonói bázissal rendelkeztek, így ez a be-

2 A weboldal kontextusában egyenértékűnek tekinthetők az ifjúsági és a YA, young adult kifejezések, azonban a tanulmány további részében következetesen a YA, young adult szavakat használom, amelyeket relevánsabbnak tartok, hiszen sokkal inkább összefonódnak a tárgyalt területtel, míg a magyar ifjúsági jelző könnyen félrevezető lehet.

3 A weboldalon több száz címke közül válogathatnak az olvasók. A címkék a könyv adatlapján jelennek meg, közvetlenül a fűlészöveg és az eredeti megjelenés dátuma alatt, funkciójuk, hogy a kötet jellegzetességeit megmutassák. Vonatkozhatnak történetre, zsánerre, arra a történelmi korszakra, amelyben született a regény, formátumra, de irodalomtudományi irányzatokra is. Az oldal folyamatosan bővül a hazai és nemzetközi megjelenések könyvadatlapjaival, ezeket az adatokat [cím, szerző, borító, megjelenés helye és ideje, fűlészöveg, címkék] legtöbbször az olvasók küldik be, majd az adminisztrátorok elbírálása után válnak nyilvánossá. A címkék az oldalon belüli keresést és navigációt is segítik, hiszen rájuk kattintva megjelenik az összes könyvadatlap, amelyen megtalálható az adott címke.

4 Néhány magyar szerző kötetétől eltekintve a könyvek nagy része fordítás.

állítás egyértelműen torz képet adott arról, mit olvasnak a YA fantasyt kedvelő fiatalok. A lista összeállításának további szempontja volt, hogy bizonyos írók több regényükkel csak akkor szerepelhetnek, ha azok a regények nem ugyanazon sorozat tagjai.⁵ Példaként említhetők Cassandra Clare vagy Kerstin Gier regényei, míg az előbbinek *A végzet ereklýei* és a *Pokoli szerkezetek*, az utóbbinak az *Időtlen szerelem* és a *Silber-trilógia* kötetei is megtalálhatóak a listán. Minden sorozat kötetét csupán egyszer, az első felbukkanásánál tüntettem fel, így mindenképpen részévé vált az adatbázisnak, az ebből adódó folyamatos ismétlést, amely a Moly.hu toplistájának egyébként szerves része, inkább igyekeztem elkerülni. A lista első kötete az *Alkonyat*-sorozat első része, 12.411 olvasással, míg az utolsó választott kötet, az *Éjféli bál*, 1469 olvasással rendelkezik⁶.

A vizsgált jellemzők a következők voltak: a szerző nemzetisége és neme, film vagy sorozatadaptáció megléte, a fantasy műfaján belül milyen szubzsáner jellegzetességeit mutatja a kötet, a nemzetközi és magyar megjelenés éve, a magyarországi kiadásban érintett kiadók, a főszereplő kora és neme, továbbá érintőlegesen figyelembe vettem bizonyos narratívához kapcsolódó jellegzetességeket is. Jelen tanulmányban röviden kitérek ezekre a vizsgált szempontokra, hangsúlyosabban azokra a jellemzőkre koncentrálok, amelyek valamilyen okból kiugróan árulkodó sajátosságra utalnak a magyar könyvpiac helyzetét vagy a befogadói preferenciákat illetően

Az ebből kapott adatkészlet figyelembevételével készítettem egy kutatáshoz kapcsolódó kérőívet, amellyel igyekszem felmérni, a kategória elkötelezett olvasói hogyan vélekednek a piac, a célközönség és a műfaj jellemzőiről. A kitöltők főleg zárt kérdésekben válaszoltak meg, mely kiadóktól vásárolnak és mi alapján választják ki ezeket a regényeket, melyik alszánert részesítik előnyben, mi jellemző szerintük a YA fantasyt olvasó közösségre. A saját hipotéziseim felmérésére Likert-skálát alkalmaztam, a kitöltők értékelhették, mit gondolnak, a YA fantasyban megjelenő szerelmi szálakról, a magyar szerzők helyzetéről és attitűdjéről, a YA és a magyar közoktatás kapcsolatáról, a YA fantasy

5 A Moly.hu összeállításában gyakran akár egymást is követték egy sorozat különböző részei, így előfordulhatott, hogy a tizedik helyen egy első rész, majd a tizenharmadik helyen a második kötet állt. Ugyanazon sorozat köteteit nem tüntettem fel egynél többször a listán.

6 Az adat a dolgozat írásának időszakára vonatkozik, az olvasottságra vonatkozó számokat 2022. március 10-én rögzítettem.

történetek legfontosabb elemeiről, a műfaj népszerűségéről, valamint a regényekben szereplő társadalmi kisebbségek reprezentációjáról. A kérdőívet jelen dolgozat elkészüléséig még nem zártam le, eddig közel 500 kitöltés érkezett, s mivel ezeknek a feldolgozása még ezután kezdődik, az onnan kapott adatokról ebben a dolgozatban nem tudok számot adni. Így leginkább a listára és az ahhoz kapcsolódó saját feltételezéseimre, megfigyeléseimre fogok koncentrálni.

A Z generáció popkultúra felfogásában a 2000-es évektől a YA szerepe megkerülhetetlen, a nagy sikernek örvendő bestseller könyvek, majd a belőlük készült blockbusterek egy generáció számára jelentenek meghatározó film- és könyvélményt. A hazai piacot is a népszerű nemzetközi bestsellerek uralják, ebből adódóan a könyvek hasonló narratívával, karakterekkel, visszatérő témákkal rendelkeznek, gyakori főszereplőjük a modern női fantasy akcióhős. Kitérek arra, melyek azok a célközönséget, produkciós oldalt érintő jelenségek, amelyekkel a YA fantasy könyvpiaci pozíciója kapcsán szembesülhetünk. A dolgozat első része a listán szereplő szövegek távoli olvasás módszerével való vizsgálata, ezt követi a témához szervesen kapcsolódó kérdés [az elnőiesedés] elemzése. Az elemzést a női szerzők, olvasók és főszereplők dominanciája indokolja, így ez a szövegrész már túllép a listáról származó adatok vizsgálatán és a YA-t érintő nagyobb tendenciák megismerését tűzi ki célul.

2. BEFOGADÓI PREFERENCIÁK A VIZSGÁLT MŰVEK KÖZÖS JELLEMZŐINEK TÜKRÉBEN

2.1. A kiadás éve és az érintett kiadók

Elsőként a nemzetközi és magyar kiadás évét vettem figyelembe, a 63 kötet tetemes része a 2008-2014 közötti időszakban jelent meg Magyarországon. 2014 utáni megjelenésű regény viszonylag kevés van, kivételt képeznének ez alól a különböző sorozatok folytatásai. A debütált sorozatok további epizódjai természetesen a 2020-as és 2021-es évben is nagy érdeklődésnek örvendenek, de ezek nincsenek a listán. 2008 és 2014 között inkább egy koncentráció figyelhető meg, ebben az időszakban sok olyan regény jelent meg, amely mai napig őrzi népszerűségét a YA olvasói között. 2018-as megjelenése már mindössze 3 regénynek van, 2019-től 2021-ig terjedő megjelenések egyáltalán nincsenek a listán. Következésképpen 2019 óta nem indult el olyan YA fantasy sorozat, amely

felzárkózott volna rajongói olvasottság alapján a lista korábban megjelent elemeihez. Ez utalhat arra is, hogy az említett hyper canonhoz tartozó regények dominanciája 2019 óta fellazulni látszik Magyarországon, így azok kötetek, amelyek a korábbi években nagyobb elismerésre tettek volna szert, 2019 óta nem kapnak akkora figyelmet, tehát a könyvek olvasottsága jobban eloszlik, szélesebb rétegekhez ér el. Kiadó döntésnek kevésbé fedezhetjük fel nyomát, ugyanis a kiadott címek alapján nem tűnik úgy, hogy csökkenne a piacra kerülő YA fantasy regények mennyisége.

A kiadók összetételében hangsúlyos eltolódás van az ifjúsági populáris irodalmat népszerűsítő Könyvmolyképző Kiadó javára, akik a 63 cím közül 44-et birtokolnak. A Gabo, Agave, Fumax, Libri, Alexandra, Maxim, Ciceró, Geopen, Manó könyvek, Kolibri kiadó kínálatából csupán néhány cím fedezhető fel, a második legmagasabb számmal a Maxim kiadó rendelkezik, azonban ez is csupán 5 könyvet jelent. A YA fantasy népszerűsítése terén már kitértem a Könyvmolyképző jelentőségére, amely a listából is visszaköszönni látszik. A kiadói brand, a Vörös Pöttyösök közkedveltsége okán a kiadó egyeduralkodónak számít a hazai könyvkiadók ifjúsági témájú regényeinek népszerűségét vizsgálva.

2. 2. Sorozat és filmadaptációk

14 alkotásból készítettek adaptációt, filmeket vagy sorozatot. Ezek az alkotások kritikai szempontból sok esetben bukásnak számítottak, pénzügyileg néhány esetben pozitív a mérleg. Kivételnek számít az *Eleven testek* adaptációja⁷, amelyet a rajongók és a kritikusok is pozitívan értékelték, a *Vámpírnaplók*-könyvekből készült közönségkedvenc sorozat, a *Vándorsólyom kisasszony különleges gyermekei* izgalmas hangulatú regény⁸ adaptációját és az *Alkonyat*-filmeket viszonylagos kritikai és rajongói siker övezte. A további filmeket [*Nap nap után*, *Lenyűgöző teremtmények*, *Vámpíradadémia*] vegyes fogadtatás jellemezte, míg a *Beastly*, a *szörnyszívű*, a *Fallen - Kitaszítva*, a *Percy Jackson*, a *Rubinvörös*, a *Csontváros* könyvek adaptációi leginkább bukásként írhatók le. A kritikusokon túl ezek a filmek legtöbbször rajongóknak is csalódást okoztak, így a megfilmesítés további lehetősége többnyire egy esetleg két rész után elbukott.

7 A regény hibriditására, műfajára a következő alponban térek ki, ugyanis nem nevezhetjük klasszikus fantasy regénynek.

8 A regény írásához a szerző régi fényképeket használ fel, amelyek egyszerre vezetik a történetet, irányítják a szerző történetalakítását és illusztrációként szolgálnak az olvasónak.

A 2021-es évben debütált a *Hat varjú* és az *Árnyék és csont*⁹ regénysorozatokat feldolgozó sorozat a Netflix kínálatában. Az *Árnyék és csont* trilógia központjában Alina Starkov áll, akinek fényidézésre képes grishaként [kasztokba sorolható varázsló karakterek] és kiválasztottként meg kell menteni az emberiséget. A *Hat varjú* karakterei Leah Phillips elemzése szerint a klasszikus nyugati kultúrában meghonosodott hős karakterének individuális ellentétei. A hat szereplő közül két férfi szerelmes egymásba, az egyik lány a Suli nép egyik képviselője, így reflektálva a kisebbségekre, míg a másik női karakter a klasszikus társadalmi elvárásokat testesíti meg a szépség és a képességek tükrében is. Így a karakterek rasszbeli különbségei, szexualitásuk, különböző osztályokból való származásuk, különféle gyengeségeik [egy közülük diszlexiás, másikuk haphéfóbiás vagyis kórosan retteg az érintéstől] és erősségeik okán tekinthetők a nyugati kultúra klasszikus hősképeinek [fehér, heteroszexuális férfi, rendkívüli képességek, pénz és jó származás birtokában] dekonstrukciójaként [Phillips, 2020, pp. 128]. Az első évad remek fogadtatásban részesült, a kritikusok és a rajongók tetszését is elnyerte.

2. 3. Alzsánerek és hibriditás

A YA fantasy alzsánereit nem szükségszerűen kell elválasztanunk egymástól, de természetesen nagyobb a szakadék a történelmi és az urban fantasy között, azonban az urban fantasyt kifejezetten nehéz elválasztani a paranormális romántól. Alapvetően 4 különböző szubzsánert vélttem felfedezni a YA fantasy listán belül, ezek a történelmi fantasy, az urban fantasy, a high fantasy és a paranormális románc, ezen kívül akadtak még low fantasyhoz, dark fantasyhoz kapcsolódó, vagy misztikusnak is számító kötetek. A szubzsánereken túl a YA könyvekre jellemző hibrid zsánerek vagy zsánerkeveredés kifejezetten megfigyelhető a listán szereplő könyvek esetében: a fantasy címke mellett megjelent néhány kifejezetten más zsáner is: a *Cinder* [sci-fi], a *Nap nap után* [sci-fi], a *Ne érints* [disztópia], az *Eleven testek* [horror, disztópia], az *Enigma* [természetfeletti krimi]. Ezekben az esetekben nem vegytiszta fantasy könyvekről van szó, időnként a krimi, leggyakrabban a sci-fi vagy disztópia elemei is keveredhetnek a fantasy zsáner jellemzőivel.¹⁰

9 A közös szerzővel rendelkező sorozatok ugyanabban az univerzumban játszódnak, így lehetséges volt egy adaptáció keretein belül feldolgozni mindkét történetet.

10 Fontos megjegyezni, hogy a Moly.hu-n található címkék felhasználók által

Gombos Péter szerint a „fehér disztópiák” lényege, hogy a disztópiák és a romantikus regények¹¹ zsánerkontaminációja, keveredése okán olyan fiatal nők, akik korábban nem voltak jártasak a műfajban, rendszeres olvasókká válnak, hiszen a központba helyezett szerelmi szál vonzóvá teszi számukra a történetet. Ez az állítás a young adult fantasyra is alkalmazható, mindkét műfaj hasonló népszerűségi görbén rajzolható le, a film-adaptációk esetében némi eltolódást láthatunk a disztópia irányába. A disztópiák térnyerésére számos magyarázat létezik, hiszen kifejezetten problémaérzékeny műfaj, gyakran megjelenik benne a politikai, társadalmi oppresszió, az ehhez kapcsolható kisebbséghez való tartozás érzése pedig a kamaszlét egyik alapvető velejárója. Emellett a növekvő globalizáció, az információs társadalom, az álhírek gyors terjedése, s mindezek aktualitása is indokolja a disztópia népszerűségét [Gombos, 2019, pp. 52-54].

Jill Coste szintén a disztópiákat és a mese feldolgozásokat említi, mint a YA működésén belüli hibrid regények melegágyát [Coste, 2020, pp. 95]. A *Cinder* esetében érthető mindkét címke jelenléte a Moly.hu könyvadatlapján, hiszen a regény egy kiborg Hamupipőke történetét meséli el, a sorozat későbbi köteteiben Piroska, Rapunzel és Hófehérke is megjelenik modern science fiction feldolgozásban és környezetben. Az olvasó számára a *Cinder* szervesen hozzátartozik a fantasyhoz és a sci-fihez is, hiszen science fiction környezetben élhet át újra egy olyan történetet, amelyet gyerekkora óta meseként, fantasztikus történetként ismer.

2. 4. A főszereplő kora és neme

A regények főszereplőinek kora legtöbb esetben 16-18 év között van, ám akad néhány regény, amelyek főszereplője 12-14 év közötti. A nemek közötti eloszlás tekintetében a 63 közül 47 regénynek női, 11-nek férfi, fiú főszereplője van. 5 kötet valamilyen egyéb kategóriába sorolható be, váltott szemszögből vagy több szemszögből ismerjük meg a

gyártott tartalomnak számítanak, tehát a felhasználók tehetnek címke javaslatokat, amelyeket az oldal adminisztrátorai elutasíthatnak, ha hibásnak, nem megfelelőnek ítélik meg őket. Így kijelenthető, hogy a könyvek címkézése egy többek által ellenőrzött folyamat, amely elsődlegesen az olvasói benyomások rögzítésére szolgál és az olvasók tájékoztatására is. A címkek így nem tekinthetők szakemberektől vagy az írótól származó jelzésnek.

11 Bár Gombos Péter regénynek nevezi őket, számomra a romantikus regény helytállóbb fogalom.

történeket, így nincs könnyen behatárolható főszereplőjük. Láthatóan a női főszereplők élményei kerülnek többségbe ezekben a regényekben. Figyelembe kell vennünk a Moly.hu felhasználóinak nemi arányát is, 3 korábbi kutatásra támaszkodva egyértelműen kirajzolódik, hogy az oldal aktív felhasználói között sokkal több a nő.¹² Így érzékelhetünk egy eltolódást a nemi arányok tekintetében, mind a Moly.hu felhasználói, a YA-hoz kapcsolható online tartalomgyártásban résztvevők és a YA fantasy regények elsődleges célközönsége esetében is.

2. 5. Visszatérő narratív elemek és fantasztikus témák

A vizsgált kötetek történetek, karaktertípusok tekintetében hasonló, gyakran ismétlődő útvonalak járnak be [kiválasztott, különleges képességű hős felnövése], mégis ötletek, szerzői technikák terén rendkívül széles spektrumon mozognak. A történeteknek szinte kötelező eleme a hangsúlyos szerelmi szál, a főhősök egymásra találása szinte ugyanolyan súllyal jelenik meg, mint a világépítés. A románcnak gyakori eleme a szerelmi háromszög, a hősök romantikus vívódása. Az olvasók számára ez egy egyre kevésbé favorizált elemnek tűnik: „Vannak a tipikus young adultok, ahol a lány vívódik valamiért két fiú között. Na ezzel ki lehet kergetni a világból. [...] Sajnálom kinőttem ebből, nem is olvasok már young adultot. Mégse mondom, hogy tűzre vele, mert nekem is megfordult jó pár a kezemben, amikor még 1-el kezdődtek az éveim számai” [Nienna001, 2020]. A bejegyzés írója összeköti a young adult történeteket az általa kevésbé kedvelt romantikus motívumokkal, sőt annyira összetartozónak véli őket, hogy már a kategória regényeit sem olvassa. Ez a gyakorlat felveti azt a problémát, hogy azok a YA elemek, amelyek a tizenéves korosztály számára még vonzóak, az idősebb generációk számára már taszító erővel bírnak, ellenérzést váltanak ki, ezáltal a YA regények talán legnagyobb erőssége [a szerelmi szál], az olvasó felnövéseivel párhuzamosan, gyengessé válik.

A *Harry Potter* óta az iskola, a bentlakásos iskolai környezet kifejezetten kedvelt helyszíne az ifjúsági fantasyknak, a vizsgált lista elemei közül a *Vándorsólyom kisasszony különleges gyermekei*, a *Vámpíráka-*

¹² Vogl Ádám Moly.hu-val kapcsolatos kutatásának kérdőívét 561-en töltötték ki ennek 92%-a nő volt [Vogl, 2016], a Jávorka Brigittáét 360-an töltötték ki, ebből 324 nő [Jávorka, 2013], Tóth Máté kérdőívét 436-an töltötték ki, ebből 83% nő [Tóth, 2011].

démia, a *Silber*, a *Hex Hall*, a *Fallen* – *Kitaszítva*, a *The Summoning* – *A szellemidéző*, a *Rettentő gyönyörűség* című regényekben is megjelenik, a fiataloknak, általában különleges képességeik okán, együtt kell élniük. Az iskola különböző alakváltozatokban jelenik meg, olykor leánynevelde, máskor elmezavarral küzdők számára fenntartott intézményként. Az ábrázolásokban közös, hogy a *Harry Potter*től eltávolodva, ahol az iskola egy pozitív helyszíneként és otthonként funkcionált az árva Harrynek, ezek a bentlakásos intézmények a társadalomtól való elzárást szolgálják. Ez összefonódik a gótikus történetek 21. századi kulturális felélesztésével, népszerűségével, a történetek hordozzák a gótikus regények jellegzetességeit [romantika, szexualitás, határátlépések, szörnyszerűség]. Michelle J. Smith és Kristine Moruzi úgy vélik, a realisztikusnak számító iskolai környezetet a gótikus jegyek úgy változtatják meg, hogy a történet a kortárs női lét modelljeit is felvázolja az olvasónak. Rávilágítanak, hogy ezek a regények többnyire konzervatívabb, heteroszexuális viszonyokat ábrázolnak, mégis abban újítóak, hogy képesek előtérbe helyezni a női főszereplő romantikus, szexuális vágyait attól függetlenül, hogy az milyen fenyegetést jelent másokra vagy az intézményrendszerre [J. Smith, Moruzi, 2018, pp. 6-8].

A YA fantasy legkedveltebb fantasztikus karakterei között vannak a tündérek [Aprilynne Pike: *Szárnyak*, Julie Kagawa: *The Iron King* – *Vaskirály*, Holly Black: *The Cruel Prince* – *A kegyetlen herceg*], varázslók és boszorkányok [Erin Morgenstern: *Éjszakai cirkusz*, Benina: *A Boszorka fénye*, Cassandra Clare, Sarah Rees Brennan: *Mi történt Peruban?*] a vámpírok [Richelle Mead: *Vámpíradadémia*, Rachel Hawkins: *Hex Hall*] a szellemek és szellemlátók [Kendare Blake: *Vérbe öltözött Anna*, Alyson Noël: *Evermore* – *Mindörökké*] valamint az angyalok és démonok [Becca Fitzpatrick: *Csitt, csitt*, Susan Ee: *Angyalok bukása* tartoznak, Cynthia Hand: *Angyalsors*]. Az egyedülállóbb megközelítésekhez tartoznak a zombik [Isaac Marion: *Eleven testek*], a kalózok [Tricia Levenseller: *Kalózkirály lánya*], a kísértetvadászok [*Vérbe öltözött Anna*], a sellők [Anna Banks: *Po-szeidón*], az úrlények [J.L. Armentrout: *Obszidián*] vagy a tarot kártyák karaktereit megszemélyesítő különleges képességű szereplők [Kresley Cole: *Méreghercegnő*]. Alapvetően mégis a klasszikus, akár klisésnek számító karakter archetípusok dominálják a YA fantasy történeteket. Az említett fantasztikus karakterekben is felfedezhetőek a hibrid zsánerek jellemzői, hiszen az úrlények vagy a zombik sokkal inkább a sci-fik és a disztópiák jellemző lényeként jelennek meg, s kevésbé fantasy regények hőseiként.

A tündérmesék, népmesék újraértelmezési kísérletei is gyakori elemei a YA fantasy regényeknek. A Jessica Day George: *Éjjeli bál* című kötete a Grimm fivérektől ismert 12 táncoló hercegnő története, Alex Flinn kötete a *Csók, pont jókar* Csipkerózsika meséjének feldolgozása, a szerző másik regénye a *Beastly – A szörnyesívű* a szépség és a szörnyeteg újraértelmezése. Marissa Meyer *Cinder* című regénye Hamupipőke története, Maggie Stiefvater kötete a *The Raven Boys – Hollófiúk* pedig a Hét holló német népmese történetén alapszik. Ezek a történetek inkább a mesék sötétebb olvasatai, olyan elemeket emelnek ki, amelyek az évtizedek során kikerültek a gyerekeknek szóló kanonizált szövegekből. Jellemzően és gyakran dolgoznak a gyerekkorban megismert, majd később a Disney adaptációk által nagyban befolyásolt hercegnő képpel, azonban a mesék általában passzív, a velük történő eseményeket inkább csak elszenvedő lányok helyett aktív, cselekvő női karaktereket alkotnak.

2. 6. A szerzők neme és nemzetisége

További közös jellemzőket keresve arra bukkanunk, hogy a regények többsége amerikai, női szerző tollából származik. A már említett 3 magyar író mellett, egy német [Kertin Gier], egy iráni-amerikai [Cassandra Clare], egy izraeli-amerikai [Leight Bardugo], egy francia [Christelle Dabos], egy angol [Joss Stirling] és egy dél-koreai [Kendare Blake] szerző jelenik meg a listában, ezenfelül 6 férfi szerző 8 regénnyel [Rick Riordan és Neil Gaiman két kötettel szerepelnek]. A női szerzők többsége determinálja a női léttel kapcsolatos témák központba helyezését is, valamint a női főszereplők többségét és női célközönség dominanciáját a YA fantasy regények piacán.

3. KONKLÚZIÓ ÉS TOVÁBBI IRÁNYOK

Jelen dolgozat a kérdőív kitöltések feldolgozása nélkül készült, azzal a szándékkal, hogy néhány fontosabb gócpontot felvázoljon a YA fantasy könyvpiaci pozícióját illetően, így kizárólag saját hipotéziseimre, a Moly.hu felhasználók bejegyzéseire, valamint a 2008 óta a platformon leggyakrabban olvasottnak jelölt könyvek listájára támaszkodtam. A kirajzolódó kép rendkívül árnyalt, társadalmi kérdésektől, megítéléstől, közoktatási helyzettől nem független. A kérdőív válaszainak kiértékelése után célom a kutatás folytatása, már az olvasóktól kapott válaszok, felvetések fényében, amelyek további kutatási anyaggal szolgálnak majd.

Számomra is kiindulásként szolgált az a ténymegállapítás, hogy a YA kategóriájához nem kapcsolhatunk egységes definíciót, és bár ez sok zsánerre, könyvpiaci kategóriára szintén igaz lehet, azok behatároltsága, célközönsége, felismerhető műfaji jegyei mégis tisztábbnak látszanak. A YA-t illetően a jelenségre való figyelemfelhívás, az összefüggések mélyebb megértése segítheti a szakembereket abban, hogy kijelöljék a YA-hoz való viszonyukat, így a YA megközelítése nem annyira a tūpon-tos definícióban rejlik, mint inkább a rajongók hozzáállásának, a terület könyvpiaci pozíciójának megértésében. A YA alapvetően tinédzsereknek vagy fiatal felnőtteknek készül, a könyvkiadói pénzügyi törekvések szempontjából fontos, hogy ettől szélesebb réteghez is képes eljutni, ez azonban a történet alakítása, a kötet tartalmának, fordításának minősége szempontjából szinte lényegtelen aspektus. Így a leglényegesebb szem előtt tartandó szempont, hogy ezeket a történeteket, a könyvek marketingjét, a szerzők munkáját a fiatalok korukhoz mért igényeinek kielégítése kell, hogy irányítsa.

A magyar kiadók igyekeznek helytállni az ifjúsági kötetek terjesztésében, progresszív gondozásukban, bár a dolgozatban én is az olvasók álláspontjára és a kutatók nézeteire támaszkodva több helyen negatív képet festettem a vizsgált regényekről, azok tartalmáról és a könyvtárgyak minőségéről, azonban ez nem vonatkozik mindegyik kötetre és természetesen nem az összes érintett kiadóra. A nagy népszerűségnek örvendő, bestseller kötetekkel szemben már a kisebb közönséget lefedő címek is kifejezetten feltörekvő tendenciát mutatnak, bennük pedig már inkább megjelenik a diverzitás vagy a magyar társadalmi problémák reprezentációja. Ezek a regények természetüktől, témaválasztásuktól fogva kevesebb emberhez jutnak el, nem tudnak bestsellerek lenni egyik napról a másikra, így a kutatók, szakemberek, tanárok és kritikusok feladatává válik, hogy eljuttassák őket a megfelelő olvasókhoz.

IRODALOMJEGYZÉK:

- Coats, K. [2011]. Young Adult Literature: Growing Up, in Theory [pp. 315-329]. In: Shelby Wolf, Karen Coats, Patricia A. Enciso, Christine Jenkins [szerk.]. *Handbook of Research on Children's and Young Adult Literature*, Routledge.
- Coste, J. [2020]. New Heroines in Old Skins: Fairy Tale Revisions in Young Adult Dystopian Literature. [pp. 95-108]. In: Fitzsimmons, R. & Wilson, C. A. [szerk.]. *Beyond the blockbusters: Themes and trends in contemporary young adult fiction*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Fitzsimmons, R. & Wilson, C. A. [2020]. Boom! Goes the Hypercanon: On the Importance of the Overlooked and Understudied in Young Adult Literature [pp. ix-xxvi]. In: Fitzsimmons, R. & Wilson, C. A. [szerk.]. *Beyond the blockbusters: Themes and trends in contemporary young adult fiction*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Gombos P. [2019]. A disztópiák Alkonyatjától a disztópiák alkonyáig?. *Korunk*, 2., 49-55.
- Jávorka, B. [2013]. Olvasómozgalmak a Moly. hu könyves közösségi oldalon. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 60 [1], 4-18.
- Moretti, F. [2013]. *Distant Reading*. London: Verso.
- Phillips, L. [2020]. Mythopoeic YA: Worlds of Possibility. [pp. 123-139]. In: Fitzsimmons, R. & Wilson, C. A. [szerk.]. *Beyond the blockbusters: Themes and trends in contemporary young adult fiction*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Smith, M. J., & Moruzi, K. [2018]. Vampires and Witches Go to School: Contemporary Young Adult Fiction, Gender, and the Gothic. *Children's Literature in Education*, 49[1], 6-18.
- Tóth, M. [2011]. A Moly.hu mint virtuális találkozóhely. *Tudományos és műszaki tájékoztatás*, 58 [8], 327-338.
- Vogl, Á. [2016]. Olvasás és hobbik viszonya a Moly.hu felhasználóinak körében. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 25. [9], 33-45.
- Internetes források:
- Blog bejegyzés: Phillips, L. [2017. november 27.]. Part 1: What is YA?. <https://networks.h-net.org/node/2602/discussions/897613/part1-what-ya> Letöltve: 2022. március 22.
- Moly.hu bejegyzés: Nienna001. [2020. május 7.]. Nienna001 felhasználó karca. <https://moly.hu/karcok/1437231> Letöltve: 2022. március 24.

A PARTIUMI GYERMEKKÖNYV-ILLUSZTRÁCIÓK A XX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN. A SZATMÁRI MESTEREK ILLUSZTRÁCIÓI

■ ANGYAL OLÍVIA ■ olivia@gmail.hu

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Történelem és Filozófia Kar, Történelem. Civilizáció. Kultúra Doktori Iskola, II. év

■ Témavezetők: DR. KOVÁCS ANDRÁS, professzor

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Történelem és Filozófia Kar, Magyar Történeti Intézet

BEVEZETŐ

Az erdélyi gyermekkönyv-illusztráció egyéni története 1919-ben kezdődött, amikor sajnálatos módon elszakadt az anyaországtól és Romániához csatolták. A sok negatív következmény mellett sok pozitív változás is kialakult. Az elszakadást követően erdélyi magyar könyvkiadás meglehetősen fellendült, ugyanis több munkalehetőség adódott a hazai íróknak és grafikusoknak egyaránt, továbbá nagy számban jelentek meg az új kiadók, mindez több városban meghatározó könyvkiadói tevékenységet eredményezett. Erdély legnagyobb kiadói városa közzé tartozott: Kolozsvár, Marosvásárhely, Csíkszereda, Nagybánya, Nagyvárad és Szatmár. [Monoki I. 1997] A 20. században a gyermekkönyv-illusztrációk két nagy virágkorát élhette, az első 1919-től 1944-ig a második pedig 1957-től 1989-ig tartott. Mindkét virágkor jelentős illusztrációs örökséggel gazdagította az erdélyi gyermekkönyv-illusztrációk történetét. Ezekben a meghatározó korszakokban különös jelentősége volt a gyermeklapoknak, mivel a grafikusművészek többsége rendszeresen illusztrált ezeknek a folyóiratoknak. Az első virágkor meghatározó gyermeklapja a Cimborá volt, amit Szatmáron adtak ki és Benedek Elek volt a főszerkesztője, a második virágkoré pedig a Napsugár, amely napjainkig aktívan működik továbbra is az erdélyi gyermekkönyv-illusztrációk nagy gyűjtőtáraként szolgálva. [Kántor L. 2011]

A második virágkor a kommunizmus idejében volt, amely igen sok és meghatározó változást hozott a könyvkiadások területén, ekkor kezdődött el a könyvek nagymértékű tömegkiadása, amely minőségi romlást okozott, mivel egyre olcsóbb alapanyagokkal kellett dolgozzanak a kiadók. A legnagyobb nehézséget minden intézmény működésében a cenzúra okozta, ami rendkívüli szigorral igyekezett minden tevékenységet a felügyelete alatt tartani, az esetleges kommunizmus ellenes megnyilvánulások elkerülése végett. Továbbá Erdélyben rendkívül tiltottak voltak a magyar kultúrát hirdető megnyilvánulások, ami a magyar nyelvű könyvkiadásnak komoly nehézségeket okozott. A gyermekkönyv-illusztrációkra pedig még egy különös elvárás nehezedett, miszerint jó lehetőségnek vélték a gyermekek számára mesék által hirdetni a szocialista realizmus eszméit. [Székely S. G. 2011] Ennek hatására kialakult egyfajta illusztrációs szabályzat is, ami ugyan nem létezett írott formában, mégis igyekeztek ahhoz igazodni, mindezt a Napsugár egykori főszerkesztőjével, Zsigmond Emesével és képszerkesztőjével, Müller Katalinnal készített interjúk során lehetett megismerni. Ezek a szabályok a következők voltak: a gyerekek mindig mosolyogjanak, és iskolai egyenruhában legyenek ábrázolva, a kompozíciókban ajánlott volt az iparosodás szimbólumait megjeleníteni, valamint a magyar nyelvű kiadványokban szigorúan tiltott volt a zöld-piros színkombináció használata. Ezek a szabályok megszegése sok esetben komoly kockázatot jelentettek, úgy a kiadóknak, mint az illusztrátoroknak egyaránt. Természetesen a sok negatív következmények mellett voltak pozitívak is, ugyanis a kommunizmusban a kiadók mindegyike teljes mértékben államilag volt finanszírozva így a fenntartási költségek, a bérezések nem befolyásolták a kiadók működését, ami egy anyagi biztonságot nyújtott az alkalmazottaknak, például a 90-es évektől kezdve az egyik legnagyobb nehézséget jelenti ennek a biztonságának a hiánya a könyvpiacra. [egyéni interjú: Zsigmond E. 2022 és Müller K. 2022]

KUTATÁS HIPOTÉZISE ÉS MÓDSZERTANA

A 20. század második felében az illusztrációk egy másik meghatározó sajátossága volt, hogy néhány nagy grafikus művészeknek a stílusa és munkássága, határozta meg az erdélyi könyvművészetet. Általában több kiadónál működő grafikai műhelyek ezeknek a nagymestereknek az esztétikai igényéhez igazodtak, így az erdélyi gyermekkönyv-illusztráci-

ók stílusának tanulmányozása elsősorban ezeknek a nagymestereknek a munkáságán alapszik. A Partium területén belül Szatmáron két grafikusművész is az erdélyi illusztráció nagymesteri közzé tartozott az egyik Paulovics László és a másik Tóth László volt. [Kántor L. 2011] Ezért kutatásomban a következő kérdésekre keresem a választ: Milyen stílus sajátosságai voltak Paulovics Lászlónak és Tóth Lászlónak? A két grafikusmester illusztrációiban voltak e stílusbeli hasonlóságok? Hogyan hatott munkásságuk a partiumi és erdélyi gyermekkönyv-illusztrációkra?

A kérdések megválaszolása érdekében a kezdeti feladat a forrásgyűjtés volt, melynek segítségével meghatározható a két grafikusművész jelentős szakmai tevékenységei és alkotásai. Ezek közül néhány gyermekkönyv-illusztráció részletes elemzésre került a következő szempontok szerint: kép és szöveg kontextus, kompozíciós szerkezet, karakterek megtervezése és a felületkezelés. A további feladat a kiegészítő források gyűjtése volt, melyek segítségével rekonstruálható néhány meghatározó esemény a munkásságukban, valamint betekintést nyújtottak azoknak a munkacsoportnak a mindennapjaiba, amelyben aktívan dolgoztak. Ilyen források voltak az egyénileg készített interjúk, a munkahelyi beszámolók és emlékiratok.

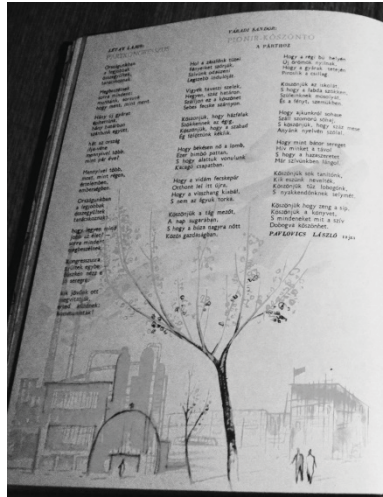
Az elsődleges források gyűjtésének kiinduló pontja Árkossy István egyik írása volt, melynek címe: Négyesben, vonalak játékasztalánál [Cseh Gusztáv, Deák Ferenc, Paulovics László, Tóth László] Ebben az írásában bemutatja ezeknek a grafikus művészeknek a Kriterion Kiadó műhelyében töltött munkás éveiket néhány jellegzetes művükkel, valamint betekintést nyújtott a más kiadóknál való munkáikról és mindezt egy sajátos szemléletből hisz maga Árkossy István is a munkatársuk volt. [Árkossy I. 2011]. A két grafikusról talált leírások nyomán a kiadói archívumok tanulmányozásával sikerült néhány jelentősebb illusztrációs munkájukat megvizsgálni valamint, a Napsugár archívumában számos lapszámban található illusztrációk, mint két művésztől, hisz ők is külső munkatársak voltak a gyermekfolyóiratnál. A 20. század második felében a gyermekkönyv-illusztrációk a legnagyobb szabadságukat a Napsugár folyóiratnál élhették ezért tanulmányomban az ott megjelent illusztrációit szeretném részletesen elemezni a két szatmári képzőművésznél. [egyéni interjú: Zsigmond E. 2022 és Müller K. 2022]

PAULOVICS LÁSZLÓ ILLUSZTRÁTORI MUNKÁSSÁGA

1961-ben kezdődött pályafutása, amikor tanulmányait befejezte Kolozsváron a Ion Andreescu Képzőművészeti főiskolán, Kádár Tibor tanítványaként. 1964-től a Kolozsvári Állami Magyar Színház díszlettervezője volt, majd illusztrátorként dolgozott a Kriterion Kiadónál, az Utunknál, a Korunknál és a Napsugár gyermekfolyóiratnál is. 1985-ben elhagyta az országot és Németországban folytatta munkásságát. 1990-ben Szentendrén telepedett le. [Vécsi N. Z. 2019]

Egyik leg ismertebb munkája az erdélyi írók arcképsorozata volt, mely jól példázta lírai stílusát. Alkotásai gyakran mitológiai ihletésűek voltak. Több alkalommal is tudatos tervezés eredményeként meghatározott egy-egy mitológiai elemet, amely több alkalommal is visszatérő motívuma volt a kompozícióknak. Ez a sajátos kompozíciós megoldás megfigyelhető festményeinél, grafikáinál és illusztrációinál egyaránt. Egy másik jellegzetessége volt a munkáinak az architektúrák iránti érdeklődése, amit gyakran megmutatott a kompozícióiban. [Árkossy I. 2011]

Ebben a tanulmányban a Napsugár folyóiratnál megjelent illusztrációi kerültek részletes elemzésre, ugyanis itt a kor lehetőségeihez mérten a leg szabadabb formában jelenhettek meg a gyermekek számára készült illusztrációk. A Napsugár gyermeklapban 1960-ban jelent meg elsőre illusztrációja. A gyermekeknek szánt illusztrációiban nagyon is valóságos formát öltenek a karakterek és a környezet egyaránt. Valamennyi illusztrációban jellegzetesek a festői felületek, amelyet a tusrajz kínálta technikai lehetőségével hozott létre, így olyanok a rajzai mintha egy akvarell festmények volnának, a körvonalak élénk erőteljes térfoglalásából a színes tintafoltok csak úgy kimosódva lassú átmeneteken tűnnek el a fehér felületeken. Néhol csak egy halvány foltból bontakoznak ki a képi elemek, máskor meg a karakteres és kidolgozott rajz válik folttá a felületen. Meseillusztrációiban kontrasztba kerül a valóság iparos szürkéségei és a festői foltok egy-egy színében tündöklő varázsa. A kompozíciók mindig nyitottak utat adva a varázsnak a hétköznapiak körvonaláiban. Épp ilyen világ tárulkozik a néző elé a Napsugár IV. évfolyamának, 5-ik számában lévő illusztrációjának köszönhetően, amely Létay Lajos Pártkongresszus verséhez és Váradi Sándor Pionír-köszöntő című verséhez készült. A részletesen kidolgozott ipari terület csak úgy eltűnik a narancs tusfoltokban és az emberkéek egészen aprócskák, ahogy körvonalazódnak a részletesen kidolgozott háttérben, mintha ők a munkások nem is számítanának, hanem csak az ipar lenne a lényeg. Ebben a környezetben épp felbukkan egy-két őszi fa, amely aligha körvonalazódik az elterülő halvány színfoltokból és vékony rajz nyomokból.

Paulovics László illusztrációja [1960] Napsugár IV. Évfolyam 5. szám
 [Létay Lajos: *Pártkongresszus verséhez* és Váradi Sándor: *Pionír-köszöntő* című verséhez készült.

TÓTH LÁSZLÓ ILLUSZTRÁTORI MUNKÁSSÁGA

Ahogy Paulovics László, ő is szatmári születésű és Kolozsváron kezdte pályafutását 1957-ben festészet szakon diplomázott, Miklóssy Gábor tanítványaként. Évtizedeken keresztül az Utunk képszerkesztője és illusztrátora volt, valamint gyermekkönyv-illusztrációi jelentek meg a Bukarestben a Ion Creangă Kiadónál és 1961-től a Napsugár gyermekfolyóiratnál. Ahogy Paulovics László esetében is Tóth László gyermekeknek szánt illusztrációi közül a Napsugárnál megjelentek kerültek részletes tanulmányozásra. [Vécsi N. Z. 2019]

Festészet szakon végzett mégis meghatározók illusztrációiban a grafikai felületkezelések a rajzok vonaljátéka és a színek erőteljes dekoratív foltjainak kontrasztja. Stílusára jellemző a részletesen és pontos arányokkal kidolgozott képi elemek, melyek gyakran egy igen kidolgozatlan erőteljes színfolttal kerülnek kontrasztba a kompozíciókban. A szereplők mindig lendületes mozdulatban vannak ábrázolva általában munkavégzés közben. A terek többpontos perspektívában vannak szerkesztve és minden apró felületen munkásokat látni. A szép tájakat csak

úgy átrendezik a nézők szeme láttára a dombok és hegyek előtt tornyosuló tömbházsorok, gyárkémények és daruk. Viszont ebben nagy városi nyüzsgésben mégis minden kicsi emberkének ott a története, melyeket csak meg kell figyelni az arcvonásukon, ruházatukon és mozgásukban. Mindezek a sajátos illusztrációs stílusjegyek megfigyelhetők a Napsugár V. Évfolyamának 7-ik számában lévő illusztrációin, melyek Bálint Tibor Körvirágok Városában meséjéhez készültek. Az expresszív és lendületes vonalrajzok csak úgy ragyognak az erős kék színfoltok között. Minden mozgásban van és mindenki a szocialista realizmus idilli világának apró részecskéje, ahogy az a mesében is olvasható. Hol az ipari városfejlődő nyüzsgése fogadja a nézőt hol pedig a kőművesek munka közben vagy épp a buszok és autók, ahogy elnyomják a szekeret az úttesten, mindenki végzi a dolgát. Ám egy ilyen környezetben igen kevés lehetőség adódik a mesék varázsára, itt a sárkány a daru, amely épp a betonoszlopokat emeli a magasba a tündér-királykisasszony pedig a lányka, aki édesanyjával sétál a zebrán át, a herceg esetleg valamelyik kőműves vagy a buszsofőr lehetne. Ezek a meseillusztrációk valóban expresszívek hisz teljes mértékben kifejezik a szocialista realizmus hű eszméit, amely már gyermekkortól hirdeti a robotvilág lehetőségeit. Vajon tényleg erre volt szüksége egy gyermeknek? Ezt talán Tóth László is gyaníhatta, hisz azért egy-egy arcmimika és egy két mozdulat arról árulkodik, hogy talán valahol mégis ott a mese csak arra lehetőséget kell találni.

Tóth László illusztrációja [1964] Napsugár V. Évfolyam 7. szám
[Bálint Tibor Körvirágok Városában meséjéhez készült.]

PAULOVICS LÁSZLÓ ÉS TÓTH LÁSZLÓ ILLUSZTRÁCIÓS STÍLUSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Mindkét szatmári származású grafikus mester a festészet irányából közelített az illusztrációk felé, kortársként ugyan abban az iskolában és főiskolán tanulva. A többi nagy grafikus mestertől mégis eltért stílusuk, ugyanis ők gyakrabban igyekeztek a realitásokból kiindulva meséket és verseket illusztrálni. Mindketten az alig látható halvány vonalrajzot általában festői foltokkal igyekeztek kiegészíteni egy igen kismértékű különbséggel közöttük: Paulovics László sokkal erőteljesebben építkezett a festői felületekből, mint a Tóth László, aki inkább csak a dekoratív kidolgozatlan színfoltokat használta. Paulovics László művészetét inkább a finom lírai vonalak és felületek jellemezték ellentétben Tóth Lászlónál az expresszív felületek voltak meghatározók. Mindketten a gyermekkönyv-illusztrációkat hűen a szocialista realizmus eszméi szerint fogalmazták meg igen kevés lehetőséget hagyva a fantáziának és a mesék misztériumának. Mindkét művész az erdélyi illusztrációk nagymesterei közzé tartoznak, kivételes tehetségük és szaktudásuknak köszönhetően. Stílusuk pedig az egyik legkiemelkedőbb az erdélyi gyermekkönyv-illusztrációk palettáján a 20. század második felében.

KÖVETKEZTETÉS

Ennek a tanulmánynak a célja a Szatmári származású, grafikus nagymesterek gyermekkönyv-illusztrációinak felkutatása és részletes stílselemzése. Az eddig megismert irodalom alapján az erdélyi grafikus nagymesterek közzé tartozott: Paulovics László és Tóth László, akik szatmári származásúak. Ennek alapján a következő kérdésekre kerestem a választ: Milyen stílus sajátosságai voltak Paulovics Lászlónak és Tóth Lászlónak? A két grafikus mester illusztrációiban voltak-e stílusbeli hasonlóságok? Hogyan hatott munkásságuk a partiumi és erdélyi gyermekkönyv-illusztrációkra? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása érdekében az irodalomban szereplő információkat kiindulópontként felhasználva egy részletes forrásgyűjtés jött létre, amely segítségével sikerült a két grafikus gyermekkönyv-illusztrációinak felkutatása és elemzése. Mivel mindketten több éven át a Napsugár gyermekfolyóirat külső grafikus munkatársai voltak, így az itt megjelent illusztrációik kerültek részletes elemzésre. Mindkét művésznak gyermekkönyv-illusztrációs stílusa meghatározásra és összehasonlításra került. Az elemzések ered-

ményeként a két művész stílusa több hasonló tulajdonságra mutatott rá, melyek a következők: mindketten a festészet területéről közelítettek az illusztráció műfajához, a felületkezelés által létrehozott kontrasztokat gyakran alkalmazták, a háttér kidolgozása mindig hithű volt a szocialista realizmus iparosodó elképzeléséhez, valamint a figurák ábrázolási módját használták a kontraszt gondolatok kifejezésére. Mindkét művész gyermekkönyv-illusztrációi egészen realisták és a szövegek interpretációjaként jöttek létre. Mindezek a tulajdonságok alapján az erdélyi és egyben a partiumi gyermekkönyv-illusztrációk egy igen sajátos színfoltja Paulovics László és Tóth László stílusa.

IRODALOMJEGYZÉK

- Árkossy I. [2011]. *Könyv, grafika. Könyvművészt Erdélyben*, Kolozsvár: Korunk-Komp-press kiadó. [pp. 51-75.]
- Kántor L. [2011]. *Könyv, grafika. Könyvművészt Erdélyben*, Kolozsvár: Korunk-Komp-press kiadó. [pp. 13-23.]
- Monoki I. [1997]. *Magyar könyvtermelés Romániában [1919-1940]*, Kolozsvár- Budapest: Erdélyi Múzeum Egyesület és az Országos Széchényi Könyvtár. [pp. 7-8.]
- Székely Sebestyén Gy. [2011]. *Könyv, grafika. Könyvművészt Erdélyben*, Kolozsvár: Korunk-Komp-press kiadó. [pp. 23-31.]
- Vécsi N. Z. [2019]. *100 év- erdélyi magyar képzőművészet*, Kolozsvár: Iskola alapítvány kiadó. [pp. 424-435.]

ELŐDLEGES FORRÁSOK:

- Napsugár archívum 1957-2021
Egyéni interjú Zsigmond Emesével 2022
Egyéni interjú Müller Katalinnal 2022

KÉPI FORRÁSOK:

- Paulovics László illusztrációja [1960] Napsugár IV. Évfolyam 5. szám [Létay Lajos: *Pártkongresszus verséhez* és Váradai Sándor: *Pionír-köszöntő* című verséhez készült.]
- Tóth László illusztrációja [1964] Napsugár V. Évfolyam 7. szám [Bálint Tibor *Körvirágok Városában* meséhez készült.]

SOSEM VOLT MESÉK

■ RÉTI KINCSTŐ-ZITA ■ kincso.reti@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar,
Képzőművészeti Tanszék, Vizuális Kommunikáció, I. év

■ Témavezetők: DR. BALÁZS ZOLTÁN, egyetemi adjunktus
Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar

BEVEZETŐ

A Sosemvolt mesék egy magyar népmeséken alapuló interaktív kártyajáték. A célom az, hogy egy olyan kártyajátékot alkossak, amely az interaktív jellege révén lehetőséget ad kicsiknek és nagyoknak játszani a mesékkel, azoknak az elemeivel, valamint új történeteket kitalálni képzelőerőjük és kreativitásuk használatával. A játék lényege, hogy az adott kártyákon található elemeket beépítsük egy mesében a szabályok szerint vagy saját szabályaink szerint. A Sosemvolt mesék kártyajátékon keresztül betekintést nyerhetünk magyar, erdélyi népművészet világába, mivel kártyalapjai megjelennek ezeknek elemei és népviseletei. A kártyajáték a mese fő elemeit jeleníti meg egy-egy kártya lapon, ez alatt a szereplőket, helyszíneket, eszközöket [amik magukba foglalják a hétköznapi és a varázstárgyakat], segítőköt, ellenségeket értem. Ezt kiegészítettem egy „mesei fordulatok” megnevezésű mesei mondat szerkezeteket tartalmazó paklival. A játék lényege, hogy az adott kártyákon található elemeket beépítsük egy mesében a szabályok szerint vagy saját szabályaink szerint. Az elsődleges célcsoportja a játéknak az óvodás, kisiskolás korosztály [3-11 évesig], de úgy érzem a magyar népmese életkortól függetlenül olvasható, jelen esetben „játszható”.

A mese témaköre akár irodalmi, akár etnográfiai szempontból sok mindent foglal magában és számtalan lehetőséget tartogat még. Így fogalmazódott meg a gondolta egy olyan társasjátéknak, ami megállja a

helyét a magyar népmesék témakörében, de ennél mélyebb értelemmel is bír. Mivel a mesék őseink tudását és a világról alkotott tapasztalataikat hordozzák magukba, tanítanak minket. De ott van a meseterápia is, amely a mese elemeivel, motívumaival dolgozik, pont, mint a kártyajáték. E kettőt összevonva, egy hiány pótló játék született, amely tanítja őseink tapasztalatait, valamint lehetőséget ad a szakembereknek, pedagógusoknak nem csak a játékos tanulásra, hanem a játékos pszichológiai fejlesztésre és megismerésre is.

Én elsősorban csak a magyar népmesékkal, ezen belül is a tündérmesékkal vagy varázsmesékkal foglalkoztam a fentebb említett indokok miatt is. Ezt a világot jeleníti meg illusztrációiban a Sosemvolt mesék kártyalapjai, valamint a teljes játék [játékdoboz, dobókockák] látványtervei is, tehát a kutatásom témaköre is ez köré koncentrálódik.

Vlagyimir Propp szerint, azokat a meséket nevezzük varázsmeséknek, amelyek valamilyen kár, hiány előidézésével kezdődnek, arra ösztönözve a mese hőst, hogy útnak induljon. Útja során a hős találkozik az ajándékozóval, aki valamilyen varázseszköz adományozásával, segítőtárs kijelölésével segíti őt célja elérésében. Ezután a hős megküzd az ellenféllel, s noha visszatérésekor üldözőbe veszik, mégis hazaérkezik, és saját vagy apósa birodalmában uralkodik tovább és megnősül.¹ Ez a felosztás bővebben a magyar népmesék szerkezetében a következőképpen nyilvánul meg: A „Magyar néprajz” könyvsorozat 5. részében, amely a „Magyar népköltészet” címet viseli, a népmesék szerkezetének a tárgyalásánál az ötös felosztást használják a kutatók, amely a következőt jelenti: kezdőformula, a kezdeti nehézség, az ezt követő bonyodalom, majd a szerencsés kifejtés, valamint a zártformula.² Kutatásom szempontjából ez azért fontos mert elvezet a kártyajáték megalkotásához. Ezek a részek mind-mind egy központi mese elemmel vannak felruházva pl. Kezdőformula után a kezdeti nehézségi szakaszban megismerkedhetünk a hőssel és családjával, a bonyodalomnál bekapcsolódik az ellenség és így tovább. A mesék hasonló szerkezeti felépítése miatt egyik mese kezdetét és annak elemét például a mesehős, a másik mese bonyodalomával is folytathatjuk és teljesen új mesét is alkothatunk. Tehát azok a kulcselemek, szimbólumok, amelyek megjelennek egy mesében változtathatók és egymással kicserélhetőek. A magyar népmesék mese szereplői és

1 Vlagyimir Propp, A mese morfológiája, 1975, Gondolat kiadó, Budapest, 40. old
2 <https://mek.oszk.hu/02100/02152/html/05/4.html>

elemei [a mesékben gyakran előforduló, rendszerint sajátos nevű tárgy, képzet, amelyet minthogy a mesén kívül, hétköznapi életünkben nem szerepel, jellegzetes mesei rekvizitumnak tekintünk] ³ így lehetőséget adnak az interaktív kártyajáték megalkotására.

Az általam felhasznált mese gyűjtemény jelen esetben a „100 magyar népmese” [Alexandra kiadó, Pécs, 2020] a kecskeméti rajzfilmstudio, Magyar népmesék televíziós sorozatának szöveges változata. Ezt azért fontos kiemelni, mivel elsősorban ennek a kötetnek a meséit vettem figyelembe a mesei elemek, szereplők, kiválasztásánál. A szempontjaim a következők voltak: a gyakrabban előforduló mesei elemekre koncentráltam, amelyeket az emberek fejből először mondanának, valamint amelyek jellegzetesen a magyar népmesékben találhatók, pl. az Óperenciás tenger, a hamuban sült pogácsa. Ezt azért tartom fontosnak mivel, ahogy már említettem a játék célcsoportja elsősorban az óvodás, kisiskolás korosztály, így számukra is könnyen érthető és hamar felismerhetők kell legyenek a kártyajáték lapjai.

A magyar népmese fontos eleme az egyidőben történő kódolás és dekódolás, ez alatt a mesemondót és a hallgatóközönséget értem. Így a szülő és gyerek együtt játszhat és mesélhet egymásnak. Mivel vannak olyan kártyák, amelyeken csak szöveg van, elkell a segítség az olvasásban a kisebb gyerekeknél is. Ez a mozzanat elősegíti a szülő - gyerek kapcsolatot, valamint közös élményként fogható fel.

A kártyajáték címe, a Sosemvolt mesék, az „Egyszer volt, hol nem volt” mesei kezdőformula játékos változata, ami arra utal, hogy ez a mese még nem létezik, a játékos jelenléte szüksége a létrejöttéhez.

A Sosemvolt mesék kártyajáték fizikailag a következőket tartalmazza: 52 darab illusztrált kártyalap, amely 5 kategóriára van felosztva [szereplők, helyszínek, eszközök, segítők]. Méretben ezek a kártyalapok A6 azaz ,105 x 148 mm, mivel a célcsoport elsősorban óvodás és kisiskolás korosztály, a nagyobb méretű kártyalapok könnyebben értelmezhetők számukra. Az illusztrációk stílusáról elmondható, hogy elsősorban gyerekközpontúak, az ábrázolt központi elemre helyeztem a hangsúlyt, a háttér árnyék szerű, hogy nem vonja el arról a figyelmet. Színvilágában élénk, amely felkelti a gyerekek érdeklődését. A különböző hely kártyákon, eszköz kártyákon, valamint a segítő kártyákon is megjelennek a népművészetből inspirált díszítő motívumok. A szereplők ruházata a

3 <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1748.html>

magyar népviselet egyes tájegységeinek jellegzetességét hordozza magában. A kártyákon nem szerepel az ábrázolt elem definíciója, ennek két oka van, a kisebb gyerekek számára is játszhatóvá akartam tenni, szülői segítség nélkül, a másik, hogy teret akartam hagyni a szabad asszociációnak, azaz, hogy a gyerek döntse el mit lát a képen.

A játék másik eleme a két dobókocka [kategória és cselekvés], amely egyes játékmódokhoz szükségesek. Kinézete szempontjából alkalmazkodik a kártyajáték stílusához.

A játék könnyebb felhasználása érdekében, egy illusztrált, alátétként használható lapot tartalmaz, amelyen a különböző kártyapakli kategóriáknak van megjelölve a helye.

A játék tárolását szolgáló doboz stílusban egysége a játék többi részének, egy rövid leírás tartalmaz, amely kedvcsinálóként szolgál a játékhoz.

A szabályzatban, amely mellékelve van a játékhoz, 3 ajánlott játékmódot fogalmaztam meg, ezek a Sosemvolt mese, az Ez lesz mese és a Mesekavalkád néven szerepelnek a játék szabályzatában. A játék szabályai még változhatnak, jelenleg pszichológusokkal és meseterápiával foglalkozó szakemberekkel egyeztetek azért, hogy a gyerekek életkori sajátosságait figyelembe véve a leghatékonyabb játékmódokat tartalmazza a kártyajáték.

A „Sosemvolt mese”: Az első játék, amely két dobókockával játszható, így bekapcsolódik a szerencse faktor is a játékba. A két dobókocka: a cselekvés és a kategória segítségével tudjuk meg, hogy melyek azok a kártyák, amelyek bekapcsolódnak a történetbe, valamint tűnnek el belőle. Minden lépésnél amikor megjelenik vagy eltűnik a kártya mesélni kell és beleszólni a történetbe. Szabadon dönthetünk mennyi időt szánunk a mesélésre a két dobás között.

Az „Ez lesz mese”: felfordítunk minden kategóriából egy kártyát és elmesélünk egy történetet. Ezt akár időméréssel versenyként is játszhatjuk.

A „Mesekavalkád”: a szabad játék a lényege, hogy a teljes paklit összekeverve egy egész osztállyal játszhatunk, ahol mindenki egyetlen egy kártyát húz és utánna mesélni kezdnek egymás után. Egymás után alkalmazkodniuk kell a történethez.

Terveim között szerepel a későbbiekben minél több magyar népmese elemeit bevonni, valamint olyan szakemberekkel dolgozni, akik mesepszichológiával, mesekutatókkal foglalkoznak. Napjainkban egyre

alkalmazott terület a mesepszichológia. A Sosemvolt mesék interaktív mivolta, az, hogy a játékos találja ki a mesét, lehetőséget ad ezeknek a megfigyelésére, amely később pszichológiai szempontból is elemezhető lehetne. Tehát az, hogy egy gyerek milyen történetet talál ki, és azt hogyan teszi többet árul el a személyiségéről, problémájáról és élethelyzetéről mind gondolnák. Így a kártyajáték a későbbiekben alkalmazható lehetne, mind pszichológiai megfigyelés, amely segítene a pedagógusok, szakemberek munkáját. Itt viszont kihangsúlyozom azt is, hogy ezeknek az elemzése minden esetben egyedi és szakemberek segítségével történhet. Nem mellesleg, a Sosemvolt mesékkal a gyerekek játszva fejleszthetik a kreativitásukat, elsajátíthatják az improvizáció képességét és történet mesélést tanulhatnak. Megismerik a népmeséket és a magyar néphagyomány elemeit.

BIBLIOGRÁFIA

Vlagyimir Propp [1975] A mese morfológiája, Budapest: Gondolat kiadó
<https://mek.oszk.hu/02100/02152/html/05/4.html>
<https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1748.html>

GILMORE GIRLS: AMERICAN CULTURAL REFERENCES IN THE HUNGARIAN TRANSLATION

■ VINCZE ZSÓFIA ■ vinczezs.a@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar,
Fordító-tolmács, II. év

■ Témavezetők: DR. HABIL. MAIOR ENIKŐ, egyetemi tanár

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar

METHODOLOGY, DATABASE

At the beginning of the paper, I will provide an insight into the methodology of translating realia. The composition of the research paper will happen the following way: first, I will extract the key dialogues, that is, references from the episodes. As there are plenty of them, I will choose the ones that are rather interesting in terms of translation techniques and the required Hungarian equivalent. I will do my research on what or who they are exactly about. At this stage, I will turn to the internet for help. Then I will try to find a match – as accurately as possible – from the Hungarian cultural sphere. I suppose that it is possible to find at least remotely connected phenomena for the translation. Throughout the research paper, I will provide both the English and Hungarian versions of the sections in a table to be examined, followed or preceded by a short explanation regarding the choice I made about the Hungarian counterpart. Finally, I will compare my findings to the already existing Hungarian translation.

METHODOLOGY OF TRANSLATING CULTURAL REFERENCES AND REALIA

According to Kinga Klaudy's definition she formulates in an article with the title Linguistic and cultural asymmetry in the translation of realia in 2013, realia don't have equivalents in other languages, they are culturally bound expressions, meaning that the equivalent they might

have in another language could have a completely different connotation. This is what we will be looking for in the script.

There are different techniques of translating realia of which we will mention some examples. The translator can generalize the realia, which happens when the term in question does not bear relevance for the target reader. Omission can be used when it does not mean anything to the reader of the other culture. Its opposite is the technique of insertion, which is used when some explanation is needed, thus the translator describes the phenomenon. The technique of transliteration means that the culture-specific term is incorporated into the target language, preserving its original form. This is mostly used when the representants of the target language are likely to understand the given term. In this research paper, we are going to apply the technique of analogue translation, which means that we will try to find similar phenomena in the target language.

HUNGARIAN EQUIVALENTS

The episodes are filled with good and better cultural references, thus, we will examine the first half of the first season.

Sample 1.

Original English	My own translation
JOEY: <i>Yeah, I've never been here before. Just, uh, passing through on my way to Hartford.</i>	JOEY: <i>Még sosem jártam itt. Őő, csak épp átutazom Hartford felé.</i>
LORELAI: <i>You're a regular Jack Kerouac.</i>	LORELAI: <i>Egy valószínű Szerb Antal.</i>

JOEY: *Még sosem jártam itt, most is csak átutazóban vagyok, tudja.*

LORELAI: *Kerouac büszke lenne magára.*

Lorelai compares Joey to Jack Kerouac, writer, poet, artist, and the title of his most famous novel is *On the Road*. He lived between 1922 – 1969 and was an important representant of the Beatnik movement. Although they are not entirely contemporaries because Antal Szerb was born a couple of decades earlier, I chose him as the Hungarian equivalent of Jack Kerouac, because the title of his famous work *Utazás holdvilágban* [1937] [*Journey by Moonlight*] also contains a term related to travel-

ling. Instead of translating the term ‘regular’ in Lorelai’s reply, I used the Hungarian term ‘valóságos’ to enhance the effect of the simile. As the titles suggest, the main characters of the novels set out for a journey to self-awareness, where they seek to find their own selves. The books that were published 20 years apart have been loved by all generations for bringing human nature close to the reader. There are no major differences between the original Hungarian translation and my own, considering the fact that I made the translation before watching the series with the original translation in the direction of László Aprics. The translator omitted Joey’s destination, and also altered the structure of Lorelai’s reaction, meanwhile I kept both of them.

Sample 2.

The next example is rather delicate: it features a drag queen, RuPaul. He comes up during a conversation about lip glosses which Rory needs more than coffee or hot tea. Since this fashion is not exactly rooted in Eastern-Europe, I tried to find a person who can be somewhat connected to the topic: Csaba Mészáros, a make-up artist of our times. The changes I further made are the Hungarian generalization of Lorelai’s sentence and the replacement of the *need* and *have* verbs. In English, general statements are often expressed in person 1 singular, the literal translation of which would sound as if the sentence really was about ‘you’. However, it is not, in this case, thus I went with the general formulation in Hungarian. Furthermore, to make the sentence shorter, I decided to ignore the term ‘need’ and in my translation, Csaba Mészáros *does not have so much makeup*. I found it important to keep the detail referring to the color-changing quality of the lip gloss in order to make Lorelai sound more immature. The translator of the original Hungarian version decided to generalize the RuPaul phenomenon and simply called him a transvestite, meanwhile I found a name that delivers the message Rory is trying to suggest.

Original English	My own translation
LORELAI: <i>It has no smell but it changes colors with your mood.</i>	LORELAI: <i>Illata nincs, de hangulat szerint változik a színe.</i>
RORY: <i>God, RuPaul doesn’t need this much makeup.</i>	RORY: <i>Uram Isten, Mészáros Csabának sincs ennyi sminkje.</i>

LORELAI: Illata nincs, de a színe folyton változik.
RORY: Egy transzvesztitánál nincs ennyi smink.

Sample 3.

Next, Lorelai mentions Officer Krupke, a minor character from the musical *West Side Story*, which was based on Shakespeare's *Romeo and Juliet* and was first played in 1957 at Broadway, New York. The Hungarian equivalent could be Pityke őrmester, a policeman from the cartoon with the same title, which was released in 1981 by the order of the Home Office. The difference is that *West Side Story* is a musical, while *Pityke őrmester* is a cartoon, also the importance of Krupke's character is inferior to Pityke's, who is also the title character of the story. First of all, the translator made Lorelai address the 'Officer' in a formal manner, which I decided to keep on friendly terms, as I could not disregard the friendly relationship between the partakers of the dialogue. The translator also completely ignored the name of the above-mentioned officer, which I would prefer to keep, that is, analogously translate to Pityke őrmester: it would be a name sarcastic enough, and as the main character of a cartoon, he would make Luke even more difficult to be taken seriously.

[Behind Lorelai, Joey approaches Rory's table.]

Original English	My own translation
LORELAI: Look, Officer Krupke. She's right at that table, right over there. [to Luke]	LORELAI: Nézd, Pityke őrmester. Annál az asztalnál ül, pontosan ott.

LORELAI: Nem látja, biztos úr, hogy ott ül az asztalnál? Nézzel!

Sample 4.

We will continue with a dialogue between Rory and Lane, where the name of the rapper Eminem comes up. Eminem debuted in 1996 with his album *Infinite*. The Hungarian counterpart of the most famous white rapper will be in this section Majka, who became famous after participating in the reality show *Való Világ* at the beginning of the 2000s. For the sake of domestication, we will omit the term 'American', which appears twice in the following dialogue. In the first case, we will simply omit it, but the second case requires some consideration, as Americans are also famous for the food portions. So, the result will be about shock-

ing sizes of food in general. The translator of the Hungarian version, for some reason, decided to change rock music to rap music, probably because Lane’s response contains the name of a rapper. However, I decided to stay true to the original English version and more importantly, Lane’s musical preferences, thus I kept it rock music. Meanwhile the translator kept the *American* epithet, I changed it to *young*. A further change us translators made in Lane’s response is about the American food portions, in the original translator’s version, they are huge sizes in restaurants, but in mine, they are weird food combinations – I think combinations can be even more shocking than sizes.

[Rory and Lane are walking to school. Lane puts a Woodstock ‘99 shirt on over the shirt she left home in.]

Original English	My own translation
<i>RORY: When are you going to let your parents know that you listen to the evil rock music? You’re an American teenager, for God’s sake.</i>	<i>RORY: Mikor közlöd a szüleiddel, hogy a sátáni rock zene a kedvenced? Fiatal vagy, az Isten szerelmére.</i>
<i>LANE: Rory, if my parents still get upset over the obscene portion size of American food, I seriously doubt I’m gonna make any inroads with Eminem.</i>	<i>LANE: Rory, ha a szüleim kiakadnak egy-egy étel-kombináción, gyanítom, hogy Majkával sem lennék előrébb.</i>

RORY: Mikor közlöd a szüleiddel, hogy kemény rapet hallgatsz? Bele kéne törődniük, hogy amerikai vagy.

LANE: Rory, a szüleimet még mindig felháborítják a szemérmetlenül nagy éttermi adagok, úgyhogy nem kezdek bele Eminem magasztalásába.

Sample 5.

A very interesting fact about Budapest is that the nickname of Nagymező Street is *the Broadway of Budapest*, namely because there are five different theatres there within 50 meters. It used to be a cultural center of the previous era. Just like the Broadway in New York, there is one larger theatre on it, the Budapest Operetta.

Original English	My own translation
<i>RORY: About the job. You should check with Miss Patty. She teaches dance. She was actually on Broadway once.</i>	<i>RORY: Az állásról pedig a tánctanárnőt, Miss Pattyt kellene megkérdezned. Az Operettszínházban is fellépett már.</i>

RORY: Ha munkát akarsz, Miss Pattyt keresd. Tánctanár, a Broadway-en is fellépett.

Sample 6.

The first conflict presented in the show between Lorelai and Rory results in a cold war, where Lorelai tries to loosen the mood up by joking, as usual. She mentions *Mommy Dearest*, a best-selling 1978 memoir by Christina Crawford, who was adopted and allegedly abused by her adoptive mother. In Magda Szabó's *Mondják meg Zsófikának*, [*Tell Young Sophie*], the mother does not directly abuse the girl but she constantly makes her daughter feel unworthy and sure that she is an utter disappointment. The translator ignored the reference yet again, which I found more appropriate to keep in the form of an analogous translation, although I think the original Hungarian translation also sounds very good, as it should be, and it also creates the sarcastic cold war-atmosphere between the two main characters.

Original English	My own translation
<i>LORELAI: Aw, you're not gonna give me the "Mommy Dearest" treatment forever, are ya?</i>	<i>LORELAI: Na, csak nem úgy viselkedünk, mint Szabó Magda Zsófikája meg az anyja?</i>

LORELAI: Áru! el, meddig tüntetsz ki ezzel a fancsali képpel?

Sample 7.

Reaching slowly the end of the first episode, we finally get to the first famous Friday night dinner at the elder Gilmores.

[Lorelai and Rory stand on the front porch staring at the door]

Original English	My own translation
RORY: <i>So, do we go in or do we just stand here reenacting The Little Match Girl?</i>	RORY: <i>Na, bemegyünk, vagy állunk itt, mint Árvácska?</i>
LORELAI: <i>Okay, look, I know you and me are having a thing here and I know you hate me but I need you to be civil, at least through dinner and then on the way home you can pull a Menendez. Deal?</i>	LORELAI: <i>Jó, figyelj, tudom, hogy most nem vagyunk valami jóban, meg hogy utálsz, de muszáj kedvesnek lenned, legalább amíg itt vagyunk, aztán hazafele játszhatjuk a Gán fivéreket. Áll az alku?</i>

RORY: Most akkor bemegyünk, vagy a kis gyufaárus lányt játsszuk az ajtó előtt?

LORELAI: Na, jó, figyelj. Tudom, hogy még tart a hadi állapot és szívből utálsz, de moderáld magad, amíg itt vagyunk. Hazafele aztán kikaparhatod a szemem. Jó így?

The first reference in this paper we examine which is not from America is the little match girl, a character in Danish author Hans Christian Andersen's tale, a child fantasizing while dying in the cold. *Árvácska* by Móricz Zsigmond is about a poor young girl, the character of whom is inspired by the author's adopted daughter who was severely mistreated by her former adoptive parents. The comparison between the little match girl and *Árvácska* is made based on the facts that they are both very young, poor, in need of a serious guardian and they are both suggested to die at the end of the work. The allusion refers to the fact that they are standing at the door of someone more powerful than they are, which can be said about both the title characters. Then, Lorelai brings up the name of the Menendez brothers who killed their parents in 1989. In Hungary, the Gán brothers allegedly killed for money, but they were released after 15 months of pre-trial detention, they even were given compensation for the time they spent in custody. The case of the two pairs is somewhat different in terms of guiltiness and victims, they are both violent, complex and shocking nonetheless. The most important factor is that murder is involved in the life of a pair of brothers who are not fictional characters. The translator chose an aggressive act as the replacement of the Menendez brothers, I stuck to the idea of violence in the family. I also went with the *deal - alku* match, unlike the translator who simplified it.

Sample 8.

[Lorelai is running down the steps in cowboy boots, really short frayed shorts, and a bright pink tie-dyed tight tee-shirt. She's hurriedly putting her hair into a messy ponytail. Rory is standing at the foot of the stairs and looks up]

Original English	My own translation
RORY: It's 7 -	RORY: Még csak hét -
LORELAI: Don't even think of finishing that sentence. What?!	LORELAI: Be se fejezd azt a mondatot. Mi van?!
RORY: Nothing. I just didn't know the rodeo was in town.	RORY: Semmi, csak nem tudtam, hogy lovagolni megyünk.
LORELAI: All right, that's it. I'm bringing the baby pictures.	LORELAI: Kész, ennyi volt. Hozom a gyerekkori képeidet.

RORY: Hét óra...

LORELAI: Eszedbe ne jusson, hallod? Mi van?!

RORY: Nem is mondtad, hogy ma van a tehenészbál.

LORELAI: Ami sok, az sok. Hozom a gyerekfotóid.

The representants of the competitive equestrian sport Rodeo wear approximately the same garment Lorelai does on that particular morning: denim shorts, t-shirt, cowboy hat. Though rodeo is not part of the Hungarian heritage, horse riding very much is. In that sentence, the key-words *rodeo/lovagolni* are of different word classes, thus the structure of the sentence must have been altered: *rodeo* is a noun, appearing as subject, while *lovagolni* is a verb which indicates an adverb of purpose. Hungarians do not have much connection to rodeo, however, horse riding has been a part of the Hungarian culture for 2000 years. While I went with the horse-line, the translator of the original Hungarian version stucked to the cow culture, and turned *rodeo* into *cow ball*, which I personally think is a very creative way to translate the term. He made one word of *baby pictures* – *gyerekfotók*, but I thought *gyerekkori képek* sounds more natural. He probably decided thus for the sake of words per seconds.

Sample 9.

The next sample is between Lorelai and Luke, where Luke tries to limit Lorelai's coffee intake, as usual, because she tends to consume an excessive amount of coffee.

Original English	My own translation
<i>LORELAI: This is a jumbo coffee morning. I need coffee in an IV.</i>	<i>LORELAI: Ma reggel extra adag kávéra van szükségem. Intravénásan.</i>
<i>LUKE: I can give you tea and a Balance bar.</i>	<i>LUKE: Kaphatsz teát meg Sport szeletet.</i>

LORELAI: Ez egy különösen kávéos reggel. Intravénásan kell beadnod.
Luke: Adok egy energiaszeletet.

Drinking coffee has become a personality trait for the Gilmore girls. In this dialogue, Luke offers Lorelai a Balance bar which is an energy snack originating from California. In the translation, I replaced it with the Hungarian Sport szelet, a rum-flavoured chocolate bar, but unlike its American counterpart, the Sport szelet lacks protein. The reason I chose this bar is precisely its name, because both Balance bar and Sport szelet makes the audience associate to physical activity. I also ignored the abbreviation *IV* – *intravenous*, because I deemed it an uncommon phrase in common speech. The translator also went for the full word *IV* – *intravénásan*, he ignored the tea in Luke's response and generalized the Balance bar to energy bar.

Sample 10.

In the following example, Lorelai does not name the person but she only describes someone, remarking the person's outstanding appearance. As a Hungarian equivalent I chose Maria Geronazzo, who took the name of her fourth husband and who was born not too long after the woman of the original allusion, Swiss-American billionaire socialite Jocelyn Wildenstein. Lorelai mentions the lion-like curly hair of Wildenstein, but Geronazzo is known for her unnaturally huge lips. In the original Hungarian translation, from the point of view of an Eastern-European person, the lion-headed woman could be anyone, however, Maria Geronazzo earned the fame in the area. It is also remarkable that the original

English version compares the woman's hair to a lion's, meanwhile the translator refers to the facial attributes of the woman in question.

Original English	My own translation
<i>LORELAI: I'd rather get my face surgically altered to look like that lunatic rich lady with the lion head than go to the club with you.</i>	<i>LORELAI: Inkább átmttetném az arcom, hogy úgy nézsek ki, mint a zakkant gazdag nő a virsliszájával, mint hogy bulizni menjek veled.</i>

LORELAI: Inkább szabatom át az arcom annak a dúsgazdag hibbant oroslánképű nőnek a mintájára, mint hogy veled tartsak.

Sample 11.

The Hungarian match of the couple in the following reference – Madonna and Sean Penn – is Judy and her ex-husband, drummer of the band Groovehouse, Roland Nagy.

Original English	My own translation
<i>LORELAI: Oh, keep it. Christmas is early this year. So, you know what I was thinking?</i>	<i>LORELAI: Oh, tartsd csak meg. Karácsonyi ajándék. Szóval, tudod mire gondoltam?</i>
<i>RORY: That Madonna and Sean Penn should get remarried?</i>	<i>RORY: Hogy Judynak és a dobosnak újra össze kéne házasodnia?</i>

LORELAI: Oh, tartsd meg. Vedd karácsonyi ajándéknak. Tudod, min gondolkodtam?

RORY: Hogy Sean Penn újra elvehetné Madonnát?

Both the Madonna-Sean Penn and Judy-Roland Nagy couples have been acquainted in the music industry: Madonna met her ex-husband at the shooting of the videoclip *Material Girl* in 1985 and they got married after six months of dating. The reason for their breakup was heavy jealousy from Penn's part, which resulted in divorce after four years of marriage. The reason for the other couple's divorce can only be suspected. Similarly, the singer Judy worked together with Roland Nagy in their band Groovehouse, where he played the drums. Their marriage was also short-lived, it only lasted for three years. Regarding Lorelai's Christmas com-

ment, the translator and I thought similarly: we both left out the bulky remark on how early Christmas this year is.

Sample 12.

At the beginning of Episode 4, we learn how Chilton pupils think of marks received at school. This is a part of a dialogue between Paris, the mean girl of the school and her friends, Madeline and Louise:

Original English	My own translation
<i>PARIS: Madeline, what'd you get?</i>	<i>PARIS: Madeline, hányast kaptál?</i>
<i>MADELINE: You know I got a B.</i>	<i>MADELINE: Tudod, hogy hetest.</i>
<i>PARIS: A B not bad.</i>	<i>PARIS: A hetes nem rossz.</i>
<i>LOUISE: Oh, not at all.</i>	<i>LOUISE: Oh, egyáltalán.</i>
<i>PARIS: Respectable even.</i>	<i>PARIS: Sőt, egy tisztességes jegy.</i>
<i>LOUISE: I'd be proud.</i>	<i>LOUISE: Én büszke lennék.</i>
<i>PARIS: A D however, that would be cause for concern.</i>	<i>PARIS: Az ötös viszont már aggasztó.</i>
<i>LOUISE: A cry for help.</i>	<i>LOUISE: Segítségért kiált.</i>
<i>PARIS: A job application at McDonald's.</i>	<i>PARIS: Biztos állás a Pesti Pipiben.</i>
<i>LOUISE: Would you like fries with that?</i>	<i>LOUISE: Krumplit adhatok?</i>

PARIS: Hányast kaptál?

MADELINE: Tudod jól, hogy négyest.

PARIS: Az nem szégyen.

LOUISE: Egyáltalán.

PARIS: Elismerésre méltó.

LOUISE: Büszke lehetsz.

PARIS: Egy kettes azonban mélységes aggodalomra ad okot.

LOUISE: Teljesen kikészülnék.

PARIS: Beállnék McDonald's dolgozónak.

LOUIS: Itt fogyasztja, vagy elviszi?

The marks of the American educational system must have been converted into a more familiar one first – this time, into the system of Romanian education, an obvious example to domestication. Paris men-

tions the franchise restaurant chain McDonald’s as a negative example to work at, which is very much similar to the Hungarian Pesti Pipi fast food chain. Even the colors of the design are the same: they both use mostly yellow, red and white. Just like McDonald’s, Pesti Pipi can be found at a large number of spots in the city, it is also relatively cheap and deals burgers in the first place. The translator used the Hungarian grading system, I used the Romanian one, simply because that is where I am from and it still fits the Carpathian Basin that we are comparing the American references with. The translator also turns the last few sentences into first person singular mode, which makes the dialogue more personal – and insulting, for that matter.

Sample 13.

Sticking to the topic of food, the next quote refers to the name of First Lady Dolley Madison, wife of American President James Madison. It is not about the personality of the woman, however, but the brand that was named after her. The structure of the sentences must have been altered, as the name of the brand in the English version was replaced by the name of a bakery. In the Hungarian version, I mention the Lipóti bakery-chain, a very popular one in Hungary. Lipóti also sells cakes, not only pastries. In the translation, I omitted the name of the school, and used the term ‘school’ in itself, unlike the translator of the original Hungarian version, who left out the school and kept but the name of it. Also, instead of ‘homemade’, I mentioned the place the cakes must be prepared, thus it works out perfectly well with Rory’s next reply: *They must be prepared at home ... not at Lipóti*. The translator also chose a more well-known producer Nestlé, and boosted it with the term *nanny*.

Original English	My own translation
RORY: <i>Mom! The Chilton bake sale is today!</i>	RORY: <i>Any! Ma van az iskolai sütívásár!</i>
LORELAI: <i>I know. I got it covered.</i>	LORELAI: <i>Tudom, bízd csak rám.</i>
RORY: <i>They expect the things to be homemade.</i>	RORY: <i>Otthon kell elkészíteni őket.</i>
LORELAI: <i>I know.</i>	LORELAI: <i>Tudom.</i>
RORY: <i>By someone other than Dolly Madison.</i>	RORY: <i>Nem pedig a Lipótiban.</i>

RORY: Anya, a Chiltonban ma rendezik a vásárt!

LORELAI: Ne félj, elintézem.

RORY: Házi készítésű süti kell legyen.

LORELAI: Tudom.

RORY: De nem Nestlé néni konyhájából.

Sample 14.

Original English	My own translation
<i>EMILY: Everything's a joke. Everyone's a punch line... My daughter – Henny Youngman.</i>	<i>EMILY: Mindenből viccet csinálsz. Mindenkiből lehet csattanó... A lányom – Hofi Géza.</i>

EMILY: Mindenből viccet csinálsz, neked semmi sem szent... A lányom kiköpött Miller.

Emily, disappointed in her daughter yet again for acting immature at the dinner table, introduces her to the company – to her husband and Lorelai's daughter – as a comedian of the XX. century, Henny Youngman. Géza Hofi, probably the most famous Hungarian lived the same age Youngman did. The translator of the original Hungarian version chose another comedian in the place of Henry Youngman.

Sample 15.

Original English	My own translation
<i>LORELAI: So, how would you like two parties this year?</i>	<i>LORELAI: Na és mit szólnál két szülinapi bulihoz idén?</i>
<i>RORY: You couldn't get her to cave.</i>	<i>RORY: Nem tudtál hatni rá.</i>
<i>LORELAI: No, but she did agree to make the string quartet to learn "Like A Virgin."</i>	<i>LORELAI: Nem, de rávettem, hogy a vonós négyes a Nem vagyok én apácát játssza.</i>

LORELAI: Figyelj, idén rendezhetnénk két bulit.

RORY: Szóval, nem adta be a derekát.

LORELAI: Nem, de a vonós négyes hajlandó betanulni a Like a virgint.

The topic of this dialogue is Lorelai's failure to convince her mother to give up on the fancy birthday party for Rory, which the birthday girl

does not even want. Lorelai's mother is a strict, conservative person who most likely would not listen to Madonna. The point of her remark is that Emily Gilmore allegedly agreed to a song that could be considered inappropriate at a party hosted by her. The term 'virgin' is closely connected to the 'term' *apáca* [nun], so the song *Nem vagyok én apáca – I am not a nun* in English – by Sarolta Zalatnay 'Cini' makes a rather acceptable alternative in the translation. Also, the songs were released with a one-year difference, Madonna's *Like a Virgin* in 1984, Cini's *Nem vagyok én apáca* in 1985.

CONCLUSION

As a conclusion it can be declared that similarities have been found, but perfect matches are very rare. There are several reasons for that. We are talking about two different cultures that have an enormous distance in between, the result of which is that trends could travel with quite some difficulty before the time of the internet. However, as we are talking about the early 2000s, some of the famous people and other phenomena could be heard of in Eastern-Europe, too. The Western culture of America has been more liberal than Eastern-Europe, which was ruled by the socialist-communist regime for a very long time, the media was controlled and censored heavily. This is also a reason a match for RuPaul for example can only be found in the period starting from a couple of years earlier. Thus, there is a shift in the eras of the pairs I found. America and Hungary did not evolve in the same pace, even though there are certain matches to phenomena, they cannot usually be found in the same age.

As for how enjoyable the translation is, it can be sensed that the original script was not meant to feature celebrities and other items from the Hungarian culture sphere. The process of the translation was very entertaining indeed, but watching the series with Hungarian indication might sound somewhat wrong. The difference between the basic American and Hungarian culture is so major that hardly any reference sounds natural in Hungarian, even though the Hungarian culture reaches over the borders of the present Republic of Hungary.

SOURCES

- Klaudy, Kinga. "Nyelvi és kulturális aszimmetria a reáliák fordításában." Reáliák – A lexikológiától a frazeológiáig. Értelmezések és fordítási kérdések, Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2013, pg. 86-91
- Bakti, Mária. "Brit és egyesült államokbeli reáliák magyarul." A fordítás arcai, Eger: Líceum Kiadó, 2016, pg. 108-120
- Peterecz, Zoltán. "Az amerikai sport- és politikai kifejezések magyar nyelvbe való átültetésének kérdései és problémái." A fordítás arcai, Eger: Líceum Kiadó, 2016, pg. 121-133
- Heltai, Pál. "Kultúraspecifikus kifejezések és reáliák." Fordítástudomány vol. XV. no. 1, 2013, pg. 32-53
- Honti, Enikő. "A reáliák fordítása." Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe, 2012, Szombathely, pg. 293-298
- Gilmore Girls. Directed by Amy Sherman-Palladino, Dorothy Parker Drank Here Productions, Hofflund/Polone, Warner Bros. Television, 2000. Netflix, <https://www.netflix.com/search?q=gilmore&jbv=70155618>
- Gilmore Girls Transcripts, 2000/2001, <https://transcripts.foreverdreaming.org/viewforum.php?f=22>
- Wikipedia

TÁJ – TAG

■ LÁSZLÓ ILDIKÓ ■ laszlo-ildiko@partium.ro

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar,
Vizuális kommunikáció, MA, I. év

■ Témavezetők: DR. ONUCSÁN MIKLÓS, egyetemi tanár

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar

Művészi kutatásom kiindulópontja alapképzésem során készült képversem. A képversem rámutat egy olyan folyamatra, amely új elemeket és új összefüggéseket igyekszik létrehozni. A képversem minden eleme hordozza önmagában a képi- és szöveg részt. Kutatásom egy munkafolyamatot mutat be. Munkám alapját a szótag és a táj feltagolása, valamint a képforma adja, amellyel dolgozom.

Koncepcióm a redőny és a táj viszonyából indul ki. A redőnyt mint egy tájat tagoló elemként használom. Innen jött a munkám címe is, a "táj-tag". Munkámat azzal kezdtem, hogy a gépet a kezemben tartva a szobám redőnyét egészen, majd minden egyes redőnyrészt külön befotóztam. A képeken, mivel nem állványra helyezett géppel készültek, hanem kézben tartott fényképezőgéppel, jóval nagyobb elmozdulások figyelhetők meg, mint ami egy állványra helyezett gép esetén megtörténne. Miután minden redőny nyílást befotóztam, összeraktam a képeket, a "tájat" Photoshopban. Az összes kép alkalmazásával egy olyan felület jött létre, amely a redőny érzetét adta vissza, viszont semmilyen információ nem látszott. Annak érdekében, hogy az alapelem, amelyre nekem szükségem volt, érvényesülni tudjon, bele kellett nagyítanom a képbe. Az alapelemem nem más, mint a redőny rés, amelyet mint elválasztójel alkalmazok munkám során. .

A szavak kiválasztásában nem követtem szabályt, szubjektív módon választottam ki, hogy éppen mit emelek ki a képből. Van, ahol a képen szereplő legkisebb elemet emeltem ki, de van köztük olyan is, ahol jól látható legnagyobb tárgy kerül kiemelésre. Ezen szavakat a képek segítség-

gével tagoltam. Az, hogy csak kétszótagú szavakat használtam, tudatos döntés volt. Elsősorban a kétszótagú szavak által adott lehetőségeket akartam kiaknázni.

A munkám folytatása egy alternatív feladat kapcsán merült fel bennem: "a kép formája-nem hagyományos képformák". Egy olyan kép megalkotása volt a feladat, amely nem konvencionális formát igényel. "Ha mi nem látunk derékszögű keretben miért van az, hogy a képek többsége ezen négyzetes konvenció keretben vannak bemutatva?" Ez a téma egészíti ki és hozza be a képbe az alternatív kollázsolást. Itt elsősorban képeket látunk. Megbontom a mindenkor négyzetes képkeretet, ami jelen esetben alaplóból nem négyzetes.

Az alapelem, amely a redőny rése, egy fixációs pont. A kép önmagában egy olyan potenciált tartalmaz, amely az új kihívásnak képes eleget tenni, a kép keretét könnyedén tudjuk feszegetni, el is tudjuk hagyni. Amint elkezdünk a kép keretével játszani, egy új fogalom kerül terítékre, amely a "térkép". Ez az asszociáció a térképpel okot ad arra is, hogy az egységek léptékét, a kép helyzetét tekintve elmozduljanak, méretben különbözzenek [nagyobb, kisebb], tridimenzionális tér látzatának érzetét keltve transzparenskévé változnak, színes, színtelen képpekkel új asszociációkat hozva létre. A művészi kutatás minden esetben egy kérdéssel kezdődik, amit a gyakorlat követ, aztán egy probléma, egy megoldás, majd ennek megkérdőjelezése és egy újabb kérdés, gyakorlat, probléma és így tovább. Ez a metódus zajlott le nálam is.

Mi történik, ha az eredeti képversből indulok ki? Meghagytam a képek méretét, helyzetét és úgy igyekeztem így megbontani a kép keretét. Ekkor ütköztem bele az első problémába. Fotózáskor hiába, hogy a kép lényeges része a redőny részében található, egy fekete keretet is kapott. Meghagyva a téglalapokat, de a képekből néhányat kiszedve megszületett egy eredmény. A hagyományos keret megbomlott, de még mindig éles sarkak, négyzetes részek maradtak benne.

Ezt a problémát igyekeztem megoldani. Hogyan alakul tovább a képvers, ha a fotózáskor keletkezett keretet elkezdem kitörölni? A következő próbálkozásomban a fekete keretet helyenként kitöröltem, így "képtömbök" jöttek létre. Ezeket egymással kombinálva, összerakva jöttek létre az új tájtagok, amelyek különállóak, mégis egymást kiegészítve alkotnak egy egészet. Ez az eredmény már kezdett olyan irányba haladni, amerre el szerettem volna indulni, viszont azt éreztem, hogy a túl sok kép gátol meg abban, hogy ezt a munkámat tovább tudjam vinni.

Ha két képre szűkítem a képözönt, sikerül kilépnem ebből a keretből? Két képet választottam ki. Egy olyat, ahol az égbolt látható, valamint egy olyat, amelyen a lehető legtöbb minden látható a tájból. Az "üres", vagyis az égboltról készült kép feliratozásával kezdtem. Amint kész volt, a másik képen látható dolgokat is szótagoltam. Ez után az "üres" képet kombináltam önmagával, 4-szer helyeztem egy kompozícióba, mivel négy fogalmat tudtam társítani ahhoz az egy képhez. Az elszótagolt szavakat eltérő méretben igyekeztem megkülönböztetni és úgy elhelyezni a kompozícióban. Majd ezt követően a másik képet is egy kompozícióba helyeztem 16-szor, mivel 16 fogalmat tudtam társítani hozzá. Ezt követően a két képet igyekeztem egy kompozícióba helyezni, úgy, hogy mind a 20 fogalom megjelenjen. A végeredménnyel nem voltam megelégedve.

Egy új táj behozása segíthet a továbblépésben? Visszatértem az alapképzésem során készült munkámhoz és a képvers formáját meghagyva elkezdtem újra dolgozni. Behoztam egy új tájat. Szükséges volt, hogy hozzak egy másik tájat, hogy az kibillentsen az új asszociációk érdekében. Ezt a tájat ugyanúgy fotóztam le, mint az elsőt. Miben hasonlít a két táj? Az első képvers szövegét meghagyva beillesztettem az új képeket, majd megfigyeltem, hogy melyek azok a képek, amelyek az eredeti képvers szövegéhez találnak és azokat meghagyva, valamint az előző táj képeit is használva egy vegyes táj-tag jött létre. Ezután elkezdtem a régi képek kitörlését. Ezt először sorrendben kezdtem el. Balról jobbra, illetve fentről lefele haladva, az olvasási szabályoknak megfelelően. Ezt Photoshopban maszkolással tettem egy digitális rajztábla segítségével. A törlést egyenesen szerettem volna véghezvinni, ezért a SHIFT gombot lenyomva húztam meg a vonalat, amelyet a következő vonal megrajzolásáig nyomva tartottam. Azt vettem észre, hogy az első vonal végpontja és a második vonal kezdőpontja között a SHIFT gombot nyomva tartva a program magától összeköti a két vonalat. Ennek az összekötő vonalnak a vastagsága változik. Ez annak köszönhető, hogy a digitális rajztábla nyomásérzékelése be volt kapcsolva. A végpontnál vastagabb, míg a kezdőpontnál vékonyabb lett ez a vonal. A program által meghúzott vonal nem csak az általam kiválasztott képeket törölte, hanem a két kép közötti térből is törölt kisebb-nagyobb részleteket. Mi történik akkor, ha a képeket nem sorrendben törölöm ki? Egy törlési "hálózat" alakult ki. Ez által fel lehet térképezni a törlés útvonalát. A következő lépésben az új táj képeit töröltem sorrendben, majd azt is össze-vissza, amely szintén egy törlési útvonalat mutat be. További variációk születtek úgy, hogy vettem

sorban az azonos szavakat és azokat töröltem. Ezt követően az írásban is használt áthúzást alkalmaztam. Fehér vonallal áthúzom az oda nem illő táj képeit, amelyet a fentebb említett módon tettem meg.

A határaitam feszegetve igyekeztem a legszabadabban kezelni a képeket és a szöveget is. A képek és a szövegek méretét és helyzetét, az eredeti és a vegyes képeket alapul véve, szabadon változtattam, elforgattam. Tovább haladva az egész fekete keretet elhagytam és csak maga a kép, amely az információt tartalmazza, és a szöveg maradt. Ezeket méretben megkülönböztetve, elforgatva alkottam meg az új alakzatokat.

A jelenlegi eredmény, ami igazából csak egy részeredmény egy térképet jelent, ez a munkafolyamatom végigkísérését, feltérképezését és megértését segíti.

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA FEJLESZTÉSE GYERMEKIRODALOMMAL, AZ EMOCIONÁLIS KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSE, AZ ÉRZELMEK FELISMERÉSE ÉS KIFEJEZÉSE CÉLJÁBÓL

■ BAJUSZ MÁRIA BEÁTA ■ bajuszbea88@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdasági és Társadalomtudományi kar,
Az óvodai és elemi oktatások szak, III. év

■ Témavezetők: DR. BORDÁS ANDREA, egyetemi adjunktus

DR. ALBU-BALOGH ANDREA, egyetemi adjunktus, Partiumi Keresztény
Egyetem

Kutatásom során az érzelmi intelligencia tág témakörén belül a hat alapérzelem felismerését és kifejezését vizsgáltam a 6-7 éves gyermekek körében. Ekman és munkatársai [1980] szerint hat alapérzelmekkel rendelkezünk. Ezek a következők: harag, öröm, félelem, meglepetés, undor, bánat [Ekman, P., Freisen, W. V., & Ancoli, S., 1980]. Goleman szerint két féle intelligenciát különböztetünk meg: az EQ-t [érzelmi intelligencia] és az IQ-t [intelligencia hányados], tehát úgy is vehetjük, hogy két agyunk van. Sok esetben bebizonyosodott, hogy a magas IQ-val rendelkező emberek nem feltétlenül boldogulnak jól a társas kapcsolataikban, sőt olykor a magánéletüket is nehezebben bonyolítják. Sokszor az életben való boldogulásuk sem egyértelmű. Ezt elkerülendő Goleman véleménye szerint nem kellene minden gyermeknek egyforma neveltetést kapnia és egyformán értékelni sem célszerű őket. Sokkal inkább célrevezető lenne, ha felismenénk bennük az adottságaikat, és azokat fejlesztenénk [Goleman, 1997]. Az érzelmi intelligencia kifejezését 1990-ben Peter Salovey és John Mayer használta először. Salovey és Mayer az érzelmi intelligencia képességét négy kategóriába osztották: az érzelmek felismerése, értékelése, kezelése és a kapcsolatkezelés. Szerintük az érzelmi intelligencia az a képesség, amely segítségével az egyén észleli az érzelmeket, ezek közötti kapcsolatokat fedez fel, kezeli őket és problémákat old meg. Mayer, J. D. – Diopaulo, M. T. – Salovey, P. [1990] idézi, Kádár, A. [2012].

Összegezve tehát, amikor az érzelmi intelligencia kifejezésre gondolunk tudatában kell lennünk, hogy egy nagyon összetett mégis alapjában véve természetes, velünk született tulajdonságról beszélünk, melynek fontos szerepe és fejlesztése az emberi élet során vitathatatlan.

Elmondhatjuk továbbá, hogy a meséknek fontos szerepük van az EQ fejlesztésében, mert a mese képes értékeket és érzelmeket is közvetíteni a gyermek felé. Feltárja és kezeli a rejtett indulatokat. Megtanítja a gyermekeknek a szociális értékeket, mint például az együttérzés, segítőkészség, erkölcsös viselkedés, stb. A mesék révén a gyermekek megtanulnak különbséget tenni jó és rossz között. Ugyanakkor megtanulhatják, hogy a negatív érzelmek is kezelhetőek [Kádár A. , 2012].

Kutatásom célja, hogy megfigyelhessem, milyen hatásai vannak a mesének a gyermekek érzelmi intelligenciájának fejlesztésére nézve. Fontosnak tartom, hogy a gyerekek tudásának gyarapodása mellett fejlesszük az érzelmeiket is. Fontos továbbá, hogy a gyerekek rendelkezzenek azokkal a képességekkel, amelyek lehetővé teszik az érzelmek felismerését, kifejezését és megértését. Olyan sok információval vannak elhalmozva manapság, és rengeteg lehetőség áll előttük, de hol maradnak az igazi értékek? Azt gondolom, hogy egy pedagógusnak feladata és kötelessége az információk átadása mellett az érzelmeket is fejleszteni, ezáltal gazdagabbá tenni a gyerekeket. Fejleszteni az érzelmi kompetenciát a kognitív kompetenciák mellett. Megláttatni velük a társaik szép oldalát, különlegességét. Képesé tenni őket arra, hogyan vegyék észre hol nyújthatnak segítséget vagy esetleg hogyan fejezzék ki ők maguk azt, amit éreznek. Ezen érzelmek megismertetésére és megértésére segítségünkre vannak a mesék, a drámapedagógiai, és fejlesztő játékok, és a művészetek. Az anyanyelv és a személyiségfejlesztő órák pedig kiváló alkalomnak mutatkoznak az érzelmi intelligencia fejlesztésére, hiszen a mesék és történetek világában megannyi szereplővel és helyzettel azonosulhat a gyermek, amennyiben ezek az irodalmi szövegek értéket képviselnek, és tanulhatnak belőle. A játék, a művészeti nevelés, és a dráma pedig remek eszközök a mesék feldolgozásához, a lélek további bontogatásához.

Kutatásomban szerettem volna bizonyosságot nyerni arról, hogy azok a gyerekek, akiket nem fosztunk meg ettől a lehetőségtől, hanem felkínáljuk nekik, mint az érzelmek gazdagítását, sokkal ügyesebben fejezik ki és ismerik fel önmaguk és társaik érzelmeit.

A szakirodalom, és a pedagógiai gyakorlat során szerzett tapasztalatom alapján a következő hipotézist fogalmaztam meg: Az érzelmi

intelligencia fejlesztő mesék feldolgozása [EQ fejlesztő játékokkal, művészeti neveléssel és a drámapedagógiával] fejlesztően hatnak az előkészítő tanulóknak érzelmi kompetenciáira. Azaz, azok a tanulók, akik fejlesztő foglalkozásokon vesznek részt, jobb eredményeket érnek el, az érzelmi kompetenciát [főként az érzelmek felismerését, azonosítását] mérő feladatlapokon, mint azok, akik nem vesznek részt hasonló foglalkozásokon.

Kutatásomat egy nagyváradai iskola előkészítő B osztályában végeztem, ők voltak a kísérleti csoport. Kontroll csoportként pedig az előkészítő A osztály áll rendelkezésemre. A két osztály hivatalos létszáma 46, melyből 40 diák adatait értékeltem ki, csoportonként 20-20 diákot. Minden diák két különböző pre- és poszttesztet oldott meg. A résztvevők nemének egyensúlyát tekintve teljesen kiegyenlített volt a minta: 20 fiú, és 20 lány vett részt a kísérletben, osztályonként 10-10. A kísérleti csoportban osztályszinten végeztem a fejlesztést. A mesefeldolgozások során lehetőség szerint mindenki részt vett a játékokban, feladatokban.

A kísérlet során az előkészítő B osztály tagjai vettek részt, azokon a foglalkozásokon, amely során játék, művészeti nevelés, és drámapedagógia módszerek segítségével dolgozunk fel érzelmi intelligenciát fejlesztő meséket. Míg a kontroll csoportban található tanulókat nem részesítettem semmilyen fejlesztő tevékenységben. Fontos megjegyezni azonban, hogy mindkét osztály ugyanazon tanterv alapján tanul. Az iskolában fontos szerepet kap a vallásos nevelés. Alapelvei között találhatóak a keresztény értékekre való nevelés.

A kutatásom során a deduktív és az induktív stratégiát is alkalmaztam. Az évfolyamtársam és általam készített érzelmfelismerést mérő játékos feladatlap adatait statisztikai módszerekkel dolgoztam fel, a kérdésekre adott válaszokat pedig F és T teszt segítségével hasonlítottam össze.

Kutatásom egy előidézett kísérlet volt, amely során független változóként vezettem be az érzelmi intelligenciát fejlesztő mesék, játékkal, művészettel, és drámával való feldolgozását.

A kísérletem szerkezetét tekintve kétcsoportos, tagjai: egy kontroll és egy kísérleti csoport. Színtere szerint természetes kísérlet, ezen belül is klasszikus kísérlet. A kutatás alatt egy független változót vezettem be a kísérleti csoport számára, a mesefoglalkozásokat, majd megfigyeltem a függő változóra gyakorolt hatását, hogyan fejlődtek a gyerekek a foglalkozások során. A kontroll, és kísérleti csoportok eredményeinek összehasonlítására elő, és utóteszteket készítettem.

Kutatásom során elkészítettem a vizsgálat alapjául szolgáló játékos feladatlapot. Ez a feladatlap volt segítségemre, melyet mindkét osztályban használtam a felmérések során.

A játékos feladatlap során három részre osztottam a feladatlapot. Az első részben meg kellett nevezniük a 6 alapérzelmet ábrázoló képeket. Minden képre helyesen adott válasz 1 pontot ért. A második részben 6 kérdést tettem fel, amire a hat alapérzelem egyikével kellett válaszolniuk. A kérdések ezeket az érzelmeket célzóan voltak feltéve. Minden helyes válasz 1 pontot ért. A harmadik részben az előzőleg feltett kérdésekre adott válaszaikhoz kellett egy érzelmet kifejező képet rendelniük. Itt is minden helyesen választott kép 1 pontot ért, így összesen 6 pontot lehetett szerezni. Az utóbbi két feladatot egyszerre teljesítették a tanulók olyan módon, hogy először feltettem a kérdést, amire nekik egy érzelemmel kellett felelniük, majd az alatta található érzelmet kifejező képek közül kellett választaniuk egyet az érzelemnek megfelelően. Így összesen a 3 részfeladatra maximálisan 18 pontot kaphattak a tanulók a játékos feladatlap teljesítése során. A poszttesztek képeit és kérdéseit megváltoztattam a preteszthez képest. A módszer ugyanaz volt, csak a tartalom változott. A preteszteket követően a kísérleti csoportban, tíz alkalommal tartottam mesefeldolgozó foglalkozásokat, 6 héten keresztül.

A mesék feldolgozása során drámapedagógiai módszereket és játékokat használtam hangulatkeltő és levezető gyakorlatként. Ezekhez *Baji-Gál Ferencné: Drámapedagógia alkalmazása* [Baji-Gál, 2004], című könyvéből merítettem ötleteket. Az említett szakirodalom számos, anyanyelvórán is hasznosítható, változatos és izgalmas drámamódszert mutat be.

A képzőművészeti nevelés alkalmazása során ötleteimet többek között *Antalfai Márta: Alkotás és kibontakozás A Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata* [Antalfai, 2016] című könyvében található érdekes művészetterápiás foglalkozások alkalmával használt ötletekből gazdagítottam.

A kutatás során a játék általi fejlesztést is használtam. Ehhez ötlet szintjén rendelkezésemre állt Kádár Annamária ajánlásával kiadott *Érzelmese* nevű társasjáték, melyet kifejezetten az érzelmi intelligencia fejlesztése érdekében alkottak meg. A játék megalkotói szerint lehetőséget biztosít arra, hogy az érzelmekről beszélgethessünk. Segít az érzelmek felismerésében és kifejezésében a benne található 30 darab érzelmkártyához hasonló, érzelmeket kifejező képeket vittem a gyerekeknek. Ezek a képek különböző érzelmeket jelenítenek meg. Voltak fiú és lány rajzolt

arcképek is. A játék során lehetőség nyílt valaki bőrébe bújni, és kifejezni az ő érzéseit. A foglalkozások során a képeket felhasználtuk olyan módon is, hogy egy-egy érzelem okozta emléket felidézzünk a mesében olvasott helyzettel és helyszínnel kapcsolatban. Például, ha valakinek volt hozzátartozója kórházban, és a szomorúságot ábrázoló képét választotta, annak lehetősége volt elmesélnie egy ilyen életeseményt. Ezáltal a gyerekek megismerték az egy-egy érzelmet kifejező arcképeket, arckifejezést.

Az előtesztek elvégzését követően a kísérleti csoporttal, az érzelmi intelligencia fejlesztésének érdekében Kádár Annamária tíz, általam választott meséjét dolgoztam fel a tanulókkal. A választott mesék mindegyike egy vagy több érzelem fejlesztését célozza meg. Egy táblázatba rendezve bemutatam a mesékben megjelenő, fejlesztendő érzelmet [lásd az 1.sz.táblázatban]:

1.sz.táblázat: A feldolgozott mesék és a hozzátartozó érzelmek:

Feldolgozott mese címe:	Érzelem
1. Lilla és Tündérbogyó	Félelem
2. A hétköves és a pincebogár és a várakozástörténete	Düh
3. Kakukkóra, porcelánfigurák és sátrazás	Öröm
4. Kinek kellett ez a testvér?	Szomorúság, düh
5. Mese a gonosz Szombati bácsiról	Szomorúság
6. Az autó megsebesülése	Félelem
7. Mamát megoperálták	Undor, Félelem
8. Tündérbogyó elbúcsúzik	Meglepődés, szomorúság
9. Az Adventi diótörés meséje	Meglepődés, öröm
10. Tündérbogyó visszatér	Öröm

A mesemondások előtt és után a drámapedagógiát, a művészeti nevelést és a játékot használtam a feltett kérdések mellett a mese feldolgozására. Az Eq fejlesztő meséket Kádár Annamária: *Lilla és Tündérbogyó*, valamint *Lilla és Tündérbogyó kincset keres* című könyveiből választottam [Kádár A. , 2016], [Kádár A. , 2018]. A választott mesék széleskörű, változatos témakörrel rendelkeznek, valamint egy-egy alapérzelmeket ragadnak ki, mint például az öröm, a szomorúság, a félelem, a meglepődés vagy a harag. Az alapérzelmeken túl mindegyik mese egy-egy élethelyzetet dolgoz fel, mint az egyedüllet, egy szeretett személy el-

vesztése, testvérféltékenység, stb. Ezekre az élethelyzetekre hoz példát, és nyújt segítséget a problémák feldolgozásában.

A kísérleti csoporttal megvalósított mesefeldolgozásokat követően újra elvégeztem a játékos feladatlapot. Az utófelmérésen megváltoztattam azokat a szituációkat, amellyel kapcsolatban a gyerekeknek ki kellett fejezniük érzelmeiket. A szituációkat most is úgy állítottam össze, hogy minden alapérzelmet érintsenek. A harmadik részben pedig, szintén 4 érzelmet kifejező kártya közül választhatták ki a megfelelőt. Pontot az érzelem kifejezésére, és a hozzá illő helyes ábra kiválasztására is kaptak.

A felmérő feladatlapot a kontrollcsoporttal és a kísérleti csoporttal is elvégeztem, fejlesztés előtt és után is. A válaszokat táblázatokba rendezve összesítettem.

A feladatlapokat egyenként végeztem a gyerekekkel egy csendes teremben, nyugodt körülmények között. A gyermekek saját nemüknek megfelelő ábrát kapták a feladatlapokon, hogy könnyebben tudjanak azonosulni a képen látható gyermekkel.

A játékos feladatlap elvégzése során, az érzelmek felismerésére és kifejezésére fókuszált a feladatlap. Az első feladat során a hat alapérzelmet kellett felismerniük a gyerekeknek, a képeken látható érzelmek azonosítása, és megnevezése által, vagyis egy vizuális módon ábrázolt érzelmet kellett felismerniük. A képekre mutatva egyenként kérdeztem meg a gyerekektől, hogy milyen érzelmet fejez ki a kép, szerintük hogyan érzi magát az ábrán látható gyerek. Minden helyes felismerésért egy pont járt. Ezek az érzelmek a következők voltak: öröm, szomorúság, düh, félelem, csodálkozás és undor.

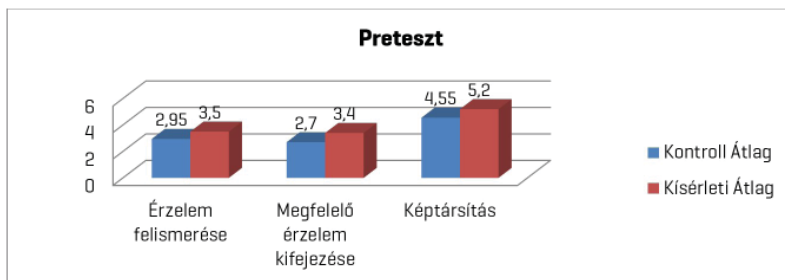
A második és harmadik alpontban pedig, különböző szituációkat olvastam fel a gyerekeknek, amire reagálniuk kellett, meghatározva, hogy ők mit éreznének abban az adott helyzetben. Itt az érzelmi szókincsükre voltam kíváncsi. Az adott szituációk egy-egy alapérzelmet hívtak elő. Minden kérdés mellett 4 érzelmet kifejező ábra volt, amelyek közül egyet választottak, ami a legjobban kifejezte a kérdésre adott válaszukat [érzelmüket]. Ehhez a tanulóknak meg kellett érteniük a szóban bemutatott szituációt, és ki kellett választaniuk azt a képet, amely szerintük kifejezi azt a lelkiállapotot, ahogyan a szituáció főszereplője érzi magát. Vagyis a verbális információt képi, vizuális információkká alakították. Ezeknél a feladatoknál is minden helyes válasz egy pontot ért. Egy pontot kaptak a megfelelő érzelem megnevezéséért, és még egy pontot, ha az érzelmehez a megfelelő képet társították. Mindkét esetben, rossz válasz esetén

0 pontot kaptak a gyerekek. Például: az egyik feladat kérdése a következő: Nagyon szeretnél egy kiskutyát. A szüleid születésnapodra megajándékoznak veled. Hogyan éreznéd magad? Válaszd ki a megfelelő kártyát!

Az utótesztek elvégzése során a játékos feladatlap poszttesztjeiben felcseréltem a tesztekben található képeket, és megváltoztattam a kérdéseket. Az azonban változatlan maradt, hogy mind a kérdésekre, mind pedig a képek kiválasztására a 6 alapérzelem egyike volt a megfelelő válasz.

A játékos feladatlap eredményeit táblázatba foglaltam össze. Az első részében a hat alapérzelmet ábrázoló képek felismerésére kapott pontozás eredménye látható. A táblázat második részében a hat kérdésre adott választ pontoztam, az érzelem kifejezésére vonatkozó megfelelő szavak használata esetében. A harmadik részben az érzelemhez megfelelően társított képet pontoztam

1.sz.ábra: A kontroll és kísérleti csoport a játékos feladatlap preteszten elért eredményeinek átlaga

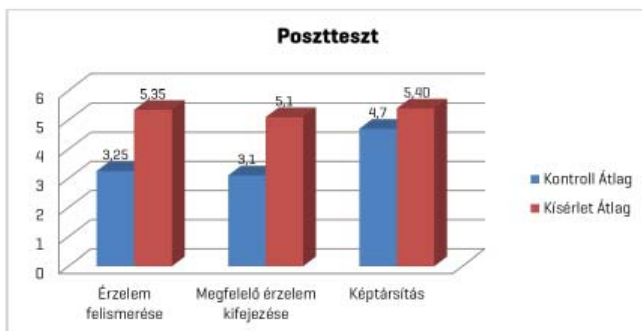
A feladatlap során, maximálisan elérhető pontszámot [18] egyik csoport tanulójának sem sikerült teljesítenie. A legnagyobb pontszám mindkét csoportban 16 volt. A legkisebb pontszámot elérő tanuló a kontroll csoportban volt, K. D. 4 pontot ért el csupán. Mindössze két érzelmet sikerült felismernie az első, az érzelmeket felismerő részben: az örömet és a bánatot. A kérdésekre adott válaszai közül pedig, csak az örömet tudta megnevezni, majd a megfelelő képpel párosítani.

A kísérleti csoporttal tovább foglalkoztam hat héten keresztül. A mesefeldolgozások segítségével tartottam tervezett foglalkozásokat. Minden tevékenységet röviden megterveztem. Minden foglalkozás után készítettem egy reflexiót, melyben leírtam a tanulók reakcióit, válaszait, hozzászólásait. A foglalkozások során a tanulók empátiával és türelem-

mel voltak egymás iránt. Lehetőségünk volt a mesében hallott érzelmek megismerésére. A tanulók elmesélhették saját tapasztalataikat a témával kapcsolatban. A mese hallgatás során a gyerekek tudtak azonosulni a szereplőkkel. Lelkesek voltak, ha megoszthatták élményeiket a témában. Megfogalmazhatták véleményeiket a történetekkel kapcsolatban. A mesefeldolgozás során többször végeztünk olyan jellegű gyakorlatokat, amiben a tanulók feladata az volt, hogy kifejezzék érzelmeiket.

A játékos feladatlap poszttesztjeinek elvégzése után megfigyelhető volt, hogy a kontroll csoportban továbbra sem tudott senki maximális pontot elérni, sőt az előzőleg elért 16 pontszámot sem sikerült elérnie senkinek. Az a tanuló [K. D.], akinek az előző teszten a legkisebb lett az eredménye [4 pont], az most 10 pontot ért el, további két tanulóval együtt. Ellenben másik három tanuló [B. V., C. E., és N. M.] csupán 8 pontot értek el, ők hárman lettek a kontroll csoport legkevesebb pontot elérő tanulói ezen a teszten.

2.sz. ábra: A kontroll és kísérleti csoport posztteszten elért eredményeinek átlaga

A kísérleti csoportban viszont az előző teszthez képest hat ember érte el a maximális pontszámot. Az előzőleg mért legnagyobb 16-os pontszámot öt embernek sikerült elérnie, míg a kettő közötti 17-es pontértéket két tanuló érte el. Így összességében a tanulók több, mint fele teljesített nagyon jól a posztteszt során. A legkevesebb pontot, 12-t, E. A. kapta, aki ugyanúgy teljesített, mint a preteszten. Itt megjegyezendő, hogy a tanuló spanyol anyanyelvű, bár szinte tökéletesen beszél a magyar nyelvet, azért az eredmények lehetnek nyelvi kifejezés nehézségeiből adódóak is. A preteszt során gyengébben teljesítő L. C. és D. B. tanulók a posztteszten lényegesen jobban teljesítettek. Egyetlen gyermek

kivételével [itt 1 pont különbség figyelhető meg a preteszt pontjaihoz képest], mindenki jobb pontozást ért el a posztteszten, mint a preteszten.

A két csoport poszttesztjei után megvizsgáltam azok átlagait. Az eredmények szerint a kísérleti csoport, lényegesen jobban teljesített a kontroll csoportnál, ezt a 2.sz. ábra mutatja be.

Ezeket a kapott eredményeket külön-külön is megvizsgáltam a három mért részfeladat alapján.

Az érzelmek felismerését és megnevezését mérő kérdések során a posztteszteken kapott átlageredmények kimutatták, hogy a kísérleti csoport jobban teljesített a kontroll csoportnál. A T-teszt elvégzése után kimutatható volt, hogy van szignifikáns különbség a két csoport között, $p=0,000$.

A kutatásom során a posztteszt eredményeit a három feladat részfeladataira bontottam. Az első feladatípus az érzelmek felismerése és megnevezésére szolgált, jelen esetben egy képről. Az első pontban az örömet kellett a tanulóknak felismerniük. A kísérleti csoportban minden gyermeknek sikerült felismernie az örömet, míg a kontroll csoportban, csak a gyerekek 30%-ának. A meglepődést a kísérleti csoportból egy gyermeken kívül mindenki megnevezte, a kontroll csoportban azonban ismét csak 30%-nak sikerült felismernie az érzelmet. Az undor esetében a kontroll csoportból senkinek nem sikerült megneveznie az undort, mint érzelmet. A kísérleti csoport tanulói sem értek el maximális pontszámot, mindössze 45%-ot. Ez egy nehezebben megnevezhető érzelemnek bizonyult, de volt olyan gyerek, akinek a foglalkozások során sikerült el-sajátítania ezt az érzelmet is, annak ellenére, hogy a pretesztek során a kísérleti csoportból mindössze két gyermek szerzett pontot ebben a kérdéskörben. A düh 100% és 75% arányban került felismerésre szintén a kísérleti csoport javára. A félelmet ábrázoló arcot a kontroll csoportban lévők kicsivel több, mint fele [55%] ismerte fel helyesen, míg a kísérleti csoportból ismét egyetlen tanuló ejtett csak hibát. Az összes alapérzelem közül a szomorúság az, amelyet a kontroll csoport tagjai a legnagyobb számban felismertek. Egyetlen tanulón kívül mindenki tudta azonosítani az ábrát. A kísérleti csoport tagjai itt is tökéletesen teljesítettek. Ez arra utal, hogy a szomorúság a gyermekek számára egy könnyen felismerhető érzelem.

Összességében megfigyelhető, hogy minden részfeladatban a kísérleti csoport teljesített jobban.

A vizsgálatom során arra voltam kíváncsi, hogy a fejlesztés befolyá-

solja-e az érzelmi intelligencia fejlődését. A kísérleti csoportban végzett foglalkozások után összehasonlítottam a két csoport poszttesztjeinek eredményeit. Az átlagok összehasonlításához statisztikai próbaként F-próbát és kétmintás t-próbát alkalmaztam. Mivel az F-próba bizonyította, hogy a két csoportban a szórásnégyzetek szignifikánsan különböznek [$F= 0,48, p \geq 0,05$], a T-próbát nem egyenlő szórásnégyzetekre végeztük. A t-próba [$t(38)=7,70, p \leq 0,05$] eredményei igazolják, hogy a játékos feladatlap során megszerzett, összesített pontszámainak átlagát tekintve szignifikáns különbség van a két csoport átlageredményei között. A kísérleti csoport tanulói szignifikánsan jobban teljesítettek, mint a kontroll csoporthoz tartozó tanulók.

3.sz.ábra: Él feladatlap eredmények T-próbája fejlesztést követően

Csoportok	M	t(df)	p
Kontroll csoport	11,05	7,70 (38)	0,00...
Kísérleti csoport	15,85		

A játékos feladatlap utófelmérése során a kontroll csoport tanulói-
nak átlaga 11,05, míg a kísérleti csoport tanulói 15,85-ös átlaggal rendelkeznek. A szignifikancia vizsgálat után megállapíthattam, hogy szignifikáns különbség van a két csoport között. A kísérleti csoport tanulói jobban teljesítettek a kontroll csoport tanulóinál.

4.sz.ábra: A kísérleti és kontroll csoportok poszttesztjei során elért összpontszámok átlaga

Összességében tekintve a játékos feladatlap poszttesztjei során, a két csoport összpontszámait tekintve, az elért átlag eredményeik is különbséget mutatnak. A kontroll csoport tanulóinak átlaga 11,05, a kísérleti csoport tanulóié pedig 15,85 [4.sz.ábra].

A vizsgálat során arra a következtetésre jutottam, hogy hipotézisem, miszerint az általam használt mesefeldolgozás módszerei pozitív hatással vannak a gyermekek érzelmi intelligenciájának fejlődésére, teljesült. Hiszen a kísérleti csoport eredményei lényegesen javultak a fejlesztés előtti mérésekhez képest. Illetve azt is elmondhatjuk, hogy szignifikánsabban jobban teljesítettek a kontroll csoportnál. A mesék feldolgozása során tapasztalt empátia, és érzelmi kifejezőképesség is ezt támasztotta alá. A gyermekek a foglalkozások során segítettek egymásnak az esetlegesen adódó feladatok megoldásában. Türelmesen hallgatták végig társaik mondanivalóját. A tanító is arról számolt be, hogy a gyermekek többször beszélgetnek a mesék tartalmáról, és az azzal kapcsolatos tapasztalataikról, és érzéseikről. Kialakult bennük az igény a mesék hallgatására, és az azokról való beszélgetésre, elemzésre. Az osztályközösségben felmerülő események, konfliktusok során is kapcsolatot teremtettek az adott helyzet, és a mesékben hallott történetek, és azok megoldásai között.

A kutatás során arra a következtetésre jutottam, hogy a mesék feldolgozása a játék, a képzőművészet, és a drámapedagógia módszereivel, valóban nagyon megfelelnek a gyermekek érzelmi intelligenciájának fejlesztésére. Ezen túl megtapasztalhattam, hogy mennyire jó hatással van a gyermekek empátia készségére, az egymás iránt való tolerancia kialakulására. Az érzelmi intelligencia fejlesztő mesék olvasása közben számos olyan „gubanc” merült fel, amely sok gyermek életében felfedezhető, ezért a foglalkozások közben gördülékenyen ment a mese átélése.

Nagyszerű tapasztalatokat szereztem a mesélés hatásáról, arról, hogy a gyermekek mennyire bele tudják képzelni magukat egy-egy meseszereplő bőrébe, és milyen ügyesen képesek a mesék történeteiben meglátni a saját életükben megtapasztalt eseményeket. A történetekben hallott megoldásokat pedig könnyedén formálták saját problémáik megoldására is.

A kutatásom során a résztvevőknél felhasznált játékos feladatlapot megfelelő módon tudtam hasznosítani. A színes képek, és változatos feladatok elnyerték a gyerekek tetszését.

Azt tapasztaltam, hogy azok a gyerekek, akik a foglalkozásokon részt vettek, azok a posztteszt elvégzése során sokkal könnyedebben

fejleszték ki érzelmeiket. Amit szeretnék tovább folytatni, az a különböző témájú mesék feldolgozása, még több beszélgetéssel. Érdekesnek gondolnám a mesék visszamondását is, úgy, hogy minél több érzelmet hangsúlyozzanak ki, amit a mese során megtapasztaltak. A későbbi munkám során is szívesen foglalkoznék az érzelmi intelligenciát fejlesztő mesékkel akár az anyanyelv óra keretén belül is. A foglalkozások során nagyon sokat tanultam a gyermekek érzelmeiről, és arról, hogy miként fejezik ki azokat. Megfigyelhettem, hogy ebben a korban [6-7 évesen] milyen könnyedén fogékonyak a jóra. A kutatásom után még inkább azt gondolom, hogy nem szabad elhanyagolnunk a gyermekek érzelmi nevelését, hiszen ők nyitottak, és befogadóak. Az előttük álló példából tanulhatnak leginkább, ezért fontos, hogy olyan „világgal” vegyük körül őket, amiből építkezni tudnak. Lehetőség szerint erősítsük meg őket abban, hogy bátran kifejezhetik érzelmeiket, és segítsük is őket ezen az úton.

BIBLIOGRÁFIA

Antalfai, M. [2016]. *Alkotás és kibontakozás, A Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata*. Budapest: Léleekben Otthon Közhasznú Alapítvány.

Baji-Gál, F. [2004]. *A drámapedagógia alkalmazása*. Debrecen: Pedallus Tankönyvkiadó.

Báthory, Z. - Falus, I. [1997]. *Pedagógiai lexikon I-III*. Budapest: Keraban.

Ekman, P., Freisen, W. V., & Ancoli, S. . [1980]. Facial signs of emotional experience. *Journal of Personality and Social Psychology* , 1125-1134.

Goleman, D. [1997]. *Érzelmi intelligencia*. Budapest: Háttér Kiadó.

Kádár, A. [2012]. *Az érzelmi intelligencia fejlődése és fejlesztésének lehetőségei óvodás- és kisiskoláskorban*. Kolozsvár: Ábel Kiadó.

Kádár, A. [2016]. *Lilla és Tündérbogyó*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó.

Kádár, A. [2018]. *Lilla és Tündérbogyó kincset keres*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó.

Kádár, A. [2013]. *Mesepszichológia*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó KFT.

Salovey, P. -S. [1997]. *Emotional development and emotional intelligence: Implications for educators*. New York: Basic Books.

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA FEJLESZTÉSE ÉLMÉNYKÖZPONTÚ VERSFELDOLGOZÁSSAL II. OSZTÁLYBAN

■ KLÉH ZSÓFIA ■ zkleh00@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdasági és Társadalomtudományi kar,
Az óvodai és elemi oktatások szak, III. év

■ Témavezetők: DR. BORDÁS ANDREA, adjunktus
Partiumi Keresztény Egyetem

BEVEZETÉS

Jövendőbeli pedagógusként legfontosabb feladatomban tartom azt, hogy a gyerekeket, akikkel találkozom, dolgozom, ne csak szellemileg, hanem lelkiileg is tápláljam, neveljem. Ezen célkitűzésem megvalósításának egyik alapvető eszköze az irodalmi szövegek, mivel szerepük kiemelten fontos a gyerekek személyiségformálásában [Sárosi, 2008]. Az irodalom személyiségformáló erejéről azonban csak abban az esetben beszélhetünk, hogyha az olvasó/ a hallgató és a szöveg között létrejön egy személyes kapcsolat, mely nagymértékben a szövegfeldolgozás eredményességétől, minőségétől függ. A lírai szövegek befogadása nehezebb feladatot jelent a gyerekek számára, mint az epikus műveké, mivel előbbi esetében a külső világ ábrázolása másodlagos szerepet kap, leginkább a lírai én belső világán van a hangsúly, melyet az olvasó saját érzései által újraterezt, s a kisiskoláskorú gyerekek ezen képessége még nincs kialakulva [Sárosi, 2008].

A versek is lehetnek legalább annyira érthetőek, szerethetőek, befogadhatóak és nem utolsósorban érzelmileg fejlesztő hatásúak a gyerekek számára, mint az epikus szövegek, hogyha megfelelő módon, az ő képességeikhez mérten, változatos módszerekkel vannak feldolgozva. Többek között ezt szeretném bebizonyítani a dolgozatomban alapjául is szolgáló kutatásommal, melynek fő alapkérdése: 1. Fejleszthető-e a gyerekek érzelemfelismerő képessége dramatikus és művészetalapú módszerek által?

Kutatásomat két hipotézisre építem, melyek a következők: 1. A dramatikusan és művészetalapú módszerekkel feldolgozott versek pozitívan hatnak a II. osztályos gyermekek érzelmeinek felismerését mérő feladatlapon elért eredményekre. A versfeldolgozó foglalkozások hatására a gyermekek felismerik, és meg tudják nevezni a saját és mások érzelmeit; 2. A kísérleti beavatkozások pozitívan hatnak a gyerekek verssel kapcsolatos attitűdjére. A kísérleti beavatkozásokat, melyeket hipotéziseim bizonyítása céljából tartottam, II. osztályos gyerekekkel végeztem. 6 kortárs és 6 klasszikus költő versét dolgoztam fel dramatikusan és művészetalapú módszereket használva. A gyerekek érzelmeinek felismerő és érzelmeinek nevező képességét preteszttel és poszttesztrel mértem fel a fejlesztés elején illetve végén. A gyerekek vers iránti attitűdjét is felmértem a foglalkozások elején majd végén egy célzott kérdőívvel.

AZ ÉRZELEM FOGALMA

Az érzelmekhez való hozzáállás a történelem, a társadalom fejlődése során folyamatosan változáson ment keresztül. Napjainkban, a pszichológia érzelmekkel kapcsolatos véleménye ellentétes a korábbi elképzelésekkel, melyek szerint az érzelmeknek romboló hatása van. Az érzelmek fontos és nélkülözhetetlen funkciót látnak el mindennapi életünk során: befolyásolják a gondolkodási folyamatokat, irányítják a cselekvést, a kommunikációs folyamatokat is segítik a saját és a velünk kapcsolatban lévő személyek belső állapotainak jelzésével, valamint a személyiségfejlődés egyik alapvető komponense is [Nagy, 2010.].

Az érzelmek egyértelmű meghatározása összetettségük, szubjektivitásuk miatt nem egyszerű feladat. A holland pszichológus, Frijda [1986] meghatározása a legelfogadottabbak egyike: ő úgy definiálja az érzelmet, mint egy jellegzetes típusú mentális állapotot, melyet testi kifejezéssel, változással és cselekvéssel együtt élünk meg [Frijda 1986, Mesquita-Frijda 1992]. Ekman és munkatársai 1980-ban végzett kutatásaik eredményeként hat alapérzelmet határoztak meg: öröm, bánat, harag, félelem, meglepetés és undor. Az említett érzelmek velünk születettnek tekinthetők. A csecsemők mindegyik olyan arcizmot tudják működtetni, melyekkel ezeket az alapérzelmeiket fejezik ki [Kádár, 2012]. Ezek szabályozása, kifejezése, megértése csecsemőkortól kezdve kislétszámú korig folyamatosan fejlődésen megy keresztül.

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA

Az érzelmi intelligencia elméletének, fogalmának megalkotása, az egyik első olyan tudományos publikáció, amely az érzelmi intelligenciát úgy említi, mint ahogyan azt ma mi is ismerjük Mayer, DiPaolo és Salovey [1990], valamint Mayer, Caruso és Salovey [1990] szerzőtársak nevéhez fűződik [Kádár, 2012]. Szerintük az érzelmi intelligencia egy olyan képesség, mely magába foglalja az érzelmek észlelését, kezelését, jelentésének és kapcsolatának felismerését, a gondolkodást, a problémák megoldását, a különböző érzelmekhez való alkalmazkodást valamint az érzelmek által közvetített információk megértését. Gardner meghatározott nyolc intelligenciatípust, melyek közül az intraperszonális és az interperszonális intelligenciát az érzelmi intelligencia mai értelemben használt szerkezetének alapjaként, előzményeként tekinthetjük [Gardner, 2001].

Az érzelmi intelligencia kutatásának igazi népszerűsítőjeként azonban Daniel Golemant tartják számon, aki *Érzelmi intelligencia* című könyvével világszerte ismertté tette az érzelmi intelligencia fogalmát.

Carolyn Saarni meghatározta azt a nyolc képességet, melyek az érzelmi intelligenciát alkotják. Ezek közül hármat alapul vettem a kutatásomhoz, melyek a következők: „1. Saját érzelmek tudatosítása, a saját érzelmi állapot felismerése, annak felismerése, hogy egy személy egyszerre több érzelmet is átélhet, még érettebb szinten annak felismerése, hogy egy személy érzelmei nem mind tudatosak; 2. A másik személy érzelmeinek felismerése szituációs és kifejező jelzések alapján; 3. Az adott szubkultúrában rendelkezésre álló érzelmeket jelölő szavak adekvát használata” [Saarni et al. 2006, 250.o, idézi Kádár, 2012. 64.o.].

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA NEVELÉSE, FEJLESZTÉSE AZ ISKOLÁBAN LÍRAI ALKOTÁSOK FELDOLGOZÁSÁVAL

Az oktatásnak számos feladatot kell megvalósítania annak érdekében, hogy a gyerekek felnőttként megfeleljenek a jövő kihívásainak. Néhány közülük a következő: mindenkinek meg kell tanulnia ismereteket szerezni, dolgozni, másokkal együtt élni valamint élni. Az utóbbi kettő az érzelmi intelligencia területére vonatkozik. Az élethosszig tartó tanulás feltétele a másokkal való együttműködés és a személyes hatékonyság, magabiztosság, munkaszervezés [Kádár, 2012]. Az érzelmi intelligencia fejlesztése, nevelése ezért egyértelmű feladat és cél kell legyen a gyerekek nevelésének folyamatában.

Az irodalmi nevelés során fontos, hogy a gyerekek örömet szerezzen a vers hallgatása, a verssel kapcsolatos beszélgetés, saját érzelmeinek, gondolatainak kifejezése, megélése [Komáromi, 1999]. Antalfai Márta [2016] pszichológus szerint „A vers egy külön dimenzió, amelyben együtt lélegzik élő és élettelen. Egy sajátos kettős térben játszódik, amely a spiritualitáshoz éppúgy közel áll, mint az élet hétköznapijaihoz” [Antalfai, 2016. 135.o]. Ebből is adódik az, hogy a verstanítás egyik legnehezebb részét az élmény megragadása, megfogalmazása jelenti. Minél kisebbek, lírai művek befogadásában tapasztalanabbak a gyerekek, annál nagyobb szerepe van a pedagógusnak a vers közvetítésében [Komáromi, 1999]. Oda kell arra figyelnie, hogy megteremtse a vers befogadására alkalmas tárgyi és lelki környezetet egyaránt. Neki is azonosulnia kell a verssel, a vers által közvetített érzelmekkel, mert másképp nem tudja hitelesen átadni azt. A vers bemutatása utáni beszélgetésen, mely egy intim és meghitt szituáció, türelmet és empátiát kell tanúsítania a tanítónak, hogy a gyerekek bizalommal tudjanak megnyílni felé. Fontos azokra a gyerekekre is odafigyelni, akik kevésbé szeretnek kitérülkedni, akik visszahúzódóbbak, mert nekik is lehet véleményük, melyet nem feltétlenül szóban, hanem egy rezdüléssel, mimikával, gesztussal fejeznek ki [Komáromi, 1999].

DRAMATIKUS ÉS MŰVÉSZETALAPÚ MÓDSZEREK A VERSFELDOLGOZÁSBAN

A versfeldolgozás során a pedagógusnak figyelnie kell arra, hogy a gyerekek alkotói tevékenységére építsen, mert az aktivitására, kreativitására épülő versfeldolgozás közelebb viszi a kisiskolást a vers mélyebb megértéséhez [Konrád, 2008]. Ilyen kreativitáson alapuló módszerek a különböző dramatikus eljárások, mert cselekvést és aktív részvételt követelnek minden részt vevőtől. A drámapedagógiai módszer alkalmazásának a feltétele a bizalom, a gyerekek ne érezzék feszélyezve magukat a foglalkozás alkalmával. Alkalmas ez a módszer a versfeldolgozásra, mert olyan módszereket, eljárásokat tartalmaz, amely érthetőbbé, élethűvé teszi a feldolgozott mű mondanivalóját [Csájiné és Szilvásiné, 2008].

Másik megfelelő módszer a versélmény kialakításához a zene bevonása. Antalfai [2016] szerint a zene „nagy hatással van az érzelmek felszabadítására, a feszültségek oldására, az indulatok elcsendesítésére” [Antalfai, 2016. 141.o.], vagyis minden olyan lelki folyamatot aktivál, ami a versekhez kapcsolódik.

A képzőművészetben alapuló módszerek szintén az érzelmi intelligencia területéhez tartoznak, s fontos elemeit képezik a versfeldolgozási folyamatnak. Antalfai Márta [2016] Alkotás és kibontakozás című könyvében leírja, hogy a pszichés egyensúly megteremtésének, az érzelmek egyik megélési, kifejezési formája az alkotás.

A főntebb röviden ismertetett 3 művészeti módszer az érzelmek megélését, kifejezését segítik, ezért megfelelőnek tartom őket a versfeldolgozási folyamatba beépíteni, melyek esetében szintén fontos szerepet játszanak az érzelmi folyamatok. A drámapedagógiai, képzőművészeti és zenei módszerek segíthetnek abban, hogy a gyerekek versélménye minél intenzívebb legyen.

A KUTATÁS PROBLÉMAKÉRDÉSEI

Kutatásom fő problémakérdése az volt, hogy fejleszthető-e a gyermekek érzelmi intelligenciája élményközpontú versfeldolgozás által. Választ kerestem arra, hogy az érzelmi intelligencia mely területein tapasztalható szignifikáns változás a fejlesztés hatására, a saját és mások érzéseinek felismerésének területén vagy az érzelemmegnevezés területén. Emellett szerettem volna megvizsgálni azt, hogy változik-e a gyerekek versekhez való hozzáállása, hogyha a nem megszokott módon, interaktív, művészetjellegű módszerekkel dolgozzuk fel azokat. A gyerekek érzelemfelismerő képességét és vers iránti attitűdjét preteszttel és poszttesztrel mértem fel a kísérleti beavatkozás elején illetve végén.

A kutatási kérdésemből kiindulva kettő hipotézist fogalmaztam meg:

2.1. A dramatikus, zenei, verbális és művészetalapú módszerekkel feldolgozott versek pozitívan hatnak a II. osztályos gyermekek érzelem felismerését, megnevezését mérő feladatlapon elért eredményekre. A kísérleti beavatkozás hatására a gyermekek felismerik, és meg tudják nevezni a saját és mások érzelmit.

2.2. A kísérleti beavatkozások pozitívan hatnak a gyerekek verssel kapcsolatos attitűdjére.

A KUTATÁS RÉSZTVEŐI

A kutatásom alapjául szolgáló kísérleti beavatkozást egy nagyváradi iskola II. osztályos diákjaival végeztem el. A csoport létszáma 13 fő volt, 8 lány és 5 fiú. A tanulók életkora 8-9 évre tehető. A csoport, tag-

jainak képességét tekintve változatos összetételű: egy autizmus spektrumzavarral élő kisfiú és egy súlyos beszédproblémával küzdő kislány is az osztályközösség részét alkotja. Úgy gondolom, hogy a csoport e tagjai kihívást jelentettek a kutatásom szempontjából, és a foglalkozások sikerességét, kimenetelét is befolyásolták.

A KUTATÁS STRATÉGIÁJA, MÓDSZEREI, ESZKÖZEI

Kutatásomat a Paul Ekman [1980] által meghatározott hat alapérzelemre építettem fel, melyek a következők: öröm, bánat, harag, félelem, meglepetés és undor.

A gyerekek saját és mások érzelmefelismerési és érzellemegnevezési képességét egy általam kidolgozott feladatlappal mértem fel, melyet az ÉRZEL-MESE – Érzelmi intelligenciát fejlesztő társasjáték egyes elemeinek a felhasználásával állítottam össze. Két felmérőlapot készítettem, melyet a gyerekek a kísérleti beavatkozás előtt illetve a foglalkozások után töltöttek ki. Az előteszt és utóteszt feladatai típus szempontjából hasonlóak voltak, csak kontextusukban változtak meg, annak érdekében, hogy a kiértékelés során egymáshoz tudjam viszonyítani őket. A tesztek két egységből álltak: az első rész a mások érzelmeinek a felismerési és megnevezési képességét vizsgálta a gyerekeknek. A fentebb említett társasjátékból hat érzelmi hívóképet mutattam meg a gyerekeknek, amelyek olyan gyerekek portréit ábrázolták, akik a hat alapérzelem valamelyikét fejezik ki. A tanulóknak meg kellett nevezniük, milyen érzést ismernek fel az adott képen. Minden helyes válaszáért 1 pontot adtam az adatok értékelésénél. A feladatlap második része két komponensét mérte fel a gyerekek érzelmi intelligenciájának: a saját érzelmeik vizuális azonosítását valamint azok megnevezését. Hat különböző helyzetet vázoltam fel a gyerekeknek, melyek az alapérzelmeket voltak hivatottak előhívni. A tanulóknak el kellett képzeljék, hogyha abban a szituációban lennének, hogyan éreznék magukat, s ki kellett választani négy érzelmi hívókép közül azt, amelyik az általuk megélt érzelmet fejezi ki. A helyes válaszok itt 0.5 pontot értek. A feladat második részében a szituációk által kiváltott érzéseket kellett megnevezni, amely számokban kifejezve szintén 0.5 pontot jelentett jó válasz esetén. Az előteszten és utóteszten összesen 12 pont volt a maximálisan megszerezhető érték.

A gyerekek versekhez való hozzáállását szintén egy általam összeállított feladatlappal mértem fel, mely két attitűdskálából, egy el-

döntendő kérdésből és egy nyílt kérdésből állt. Az első kérdés a versek szeretetét vizsgálta. A *Mennyire szereted a verseket?* kérdésre egy 5 árnyalatot magába foglaló színskála egyik elemének a megjelölésével tudtak válaszolni. Az árnyalatok a fekete és a piros színek között képeztek átmenetet. Az eredmények összesítésének érdekében minden árnyalat egy bizonyos értéknek felelt meg 1-től 5-ig. A fekete szín 1-es értéket [nagyon nem szeretem a verseket], míg a piros az 5-ös értéket kapta, melynek megjelölésével a gyerekek azt fejezték ki, hogy nagyon szeretik a verseket. A második kérdés *Hogyan érzed magad verhallgatás közben?*, válaszlehetőségeiként 5 különböző érzést kifejező hangulatjel volt megadva, melyekhez szintén tartozott egy 1-től 5-ig terjedő értékkála. A harmadik kérdés azt mérte, szeretnek-e a részt vevők verset tanulni. A feladatlap utolsó részében azt kérdeztem a vizsgálat alanyaitól, hogy melyik a kedvenc versük, és arra kértem őket, hogy válaszukat indoklással támasszák alá.

A gyerekek saját és mások érzelemfelismerésével és érzelemmegnevezésével kapcsolatos képességét versekkel és azok élményközpontú feldolgozásával szerettem volna fejleszteni. Ennek érdekében 12 találkozás során egy-egy vers került feldolgozásra dramatikus, képzőművészeti, zenei és verbális gyakorlatok kíséretében. Minden alapérzelemhez két lírai alkotást választottam, egy kortárs és egy klasszikus költő művét [lásd: 1.sz. táblázat].

1.sz. táblázat: A foglalkozások során feldolgozott versek

	ÖRÖM	BÁNAT	DÜH	FÉLELEM	MEGLEPŐDÉS	UNDOR
Klasszikus	Reviczky Gyula: <i>Erdei dal</i>	Juhász Gyula: <i>Mese</i>	Weöres Sándor: <i>A liba pék</i>	Móricz Zsigmond: <i>Disznók az esőben</i>	Tandori Dezső: <i>Tartalma: Medve</i>	Pósa Lajos: <i>Macs-kos Pali</i>
Kortárs	Mészárosová Melinda: <i>Januári hó</i>	László Noémi: <i>Bicikli-dal</i>	László Noémi: <i>Kataszt-rófa</i>	László Noémi: <i>Normális</i>	Lackfi János: <i>Kerti kaland</i>	László Noémi: <i>Taccs</i>

A foglalkozások során az interakciót, mozgást és a beszélgetést, igénylő tevékenységformák egyenlő arányban jelentek meg. A kísérleti beavatkozás alkalmainak szerkezeti felépítése verstől, érzelemtől függetlenül hasonló volt: a foglalkozások többségét egy mozgásos, bemelegítő játékkal kezdtük, mely mindig kapcsolódott a vers témájához. Kérdések megválaszolásával, rövid feladatok megoldásával bizonyíthatták a gyerekek azt, mennyire értették meg a költemény elsődleges mondanivalóját. Ezt követték a vers által közvetített alapérzelemhez kapcsolódó kérdések, beszélgetős körök, élménymegosztásnak helyet adó helyzetgyakorlatok, szituációs játékok, képzőművészeti tevékenységek. Az alkalmakat egy közös játékkal vagy a foglalkozások kollektív kiértékelésével zártuk.

A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA ÉS ÉRTELMEZÉSE A VERSFELDOLGOZÓ FOGLALKOZÁSOK BEMUTATÁSA

A versek témájához kapcsolódó mozgásos, interaktív játékok többsége az egymásra való odafigyelésre, együttműködésre épült, mely a foglalkozások kezdetén nem ment problémamentesen a gyerekeknek. Az volt a tapasztalatom, hogy a részt vevők türelmetlenek egymással szemben, nem figyelnek oda társaikra, leginkább saját boldogulásukat tartották szem előtt. Az idő előrehaladtával ez a figyelmetlenség egyre inkább kezdett elhalványulni és a gyerekek kezdték megérteni azt, hogy nagyon sok játékban csak akkor tudnak érvényesülni, előrehaladni, önmagukon segíteni, hogyha először társuknak nyújtanak segítséget. A dramatizáción alapuló mozgásos játékok új helyzetet jelentettek az osztályközösség tagjai számára, de a kezdeti szégyenlős magatartást hamar felváltotta a bátor, magabiztos szerepbelépés. A képzőművészeti tevékenységekben a csoport minden tagja szívesen vett részt. A rajzokon, festményeken jellemzően olyan aktuális témák is megjelentek, például a félelem vagy a düh érzésének megjelenítésekor, mint a háború vagy a koronavírus.

A zene sokkal nagyobb hatást ért el a foglalkozások alatt, mint ami-re én számítottam. A gyerekek átadták magukat a hangulatnak, és olyan érzéseket, gondolatokat fogalmaztak meg a dallam hallatán, amelyek őszinték és lélekből jövőek voltak.

A költemények közül azokat szerették a legjobban, amelyek viccesek voltak a számukra, amiken a legtöbbet lehetett nevetni. Azok a versek,

amelyekben állatok szerepeltek szintén a kedvelt művek közé tartoztak. A költemény által közvetített elsődleges érzelmre jellemzően minden gyerek ráhangolódott, és felismerte a versben megjelenő érzést. Fel tudtak eleveníteni olyan helyzeteket, amikor ők is hasonló érzéseket éltek át, néhányan közülük részletesebben is ki tudta fejteni az okát az akkori lelkiállapotuknak. A csoportból néhányan a versekben olyan érzelmeket, üzeneteket is felfedeztek, melyek rejtettebbek voltak.

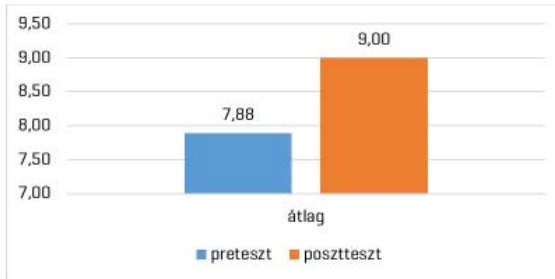
A foglalkozások elején, a beszélgetős, élménymegosztós körök-nél nehézséget jelentett az, hogy türelmetlenek voltak és nem hallgatták végig egymás mondanivalóját, beleszóltak társuk beszédébe, vagy unalmukat fejezték ki. Ebből a tapasztalatból kiindulva egy másik fontos céloom az lett, hogy a kísérleti beavatkozás során megtanulják tiszteletben tartani, megbecsülni egymás érzéseit és azt, hogy valaki tisztán és őszintén beengedi őket személyes, belső világába. Az utolsó alkalmakon már felszólítás nélkül is meghallgatták egymást, és nem nevettek ki társukat akkor, amikor ő valamilyen személyes élményét, érzését osztotta meg a közösséggel.

Szerettem volna, hogyha egy olyan környezetet teremtünk meg együtt, ahol mindenki biztonságban érzi magát, ahol a tévedés, hibázás megengedett, ahol nyíltan és őszintén beszélhet, játszhat, alkothat mindenki úgy, hogy közben versekkel, azok üzenetével találkozunk, ismerkedünk meg. A gyerekek visszajelzései alapján úgy gondolom, hogy ezt a célt többnyire sikerült elérnem.

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA MÉRÉSÉRE ALKALMAZOTT PRETESZT ÉS POSZTESZT EREDMÉNYEI

Az előteszten és az utóteszten gyerekek által elért átlgokat az 1.sz. diagram ábrázolja. A gyerekek preteszten elért átlaga 7,88 pont volt, míg a poszteszten 9 pont.[lásd: 1.sz. diagram]. Habár a különbség több, mint egy pontnyi, a kétmintás párosított t-próba elvégzése után arra az eredményre jutottam, hogy nincs szignifikáns különbség, a kísérleti beavatkozás kezdeti szakaszában és végén elvégzett tesztek összesített átlageredményei között, [$t=1,44$, $p= 0,085 > 0,05$], tehát a foglalkozások hatására nem történt jelentős változás a gyerekek érzelm kifejezésével és érzelmmegnevezésével kapcsolatos képességének fejlődésében. A továbbiakban arra is kíváncsi voltam, hogy az egyes részfeladatokban van-e különbség a két felmérés eredményei között.

1.sz. diagram: A preteszt és posztteszt átlaga

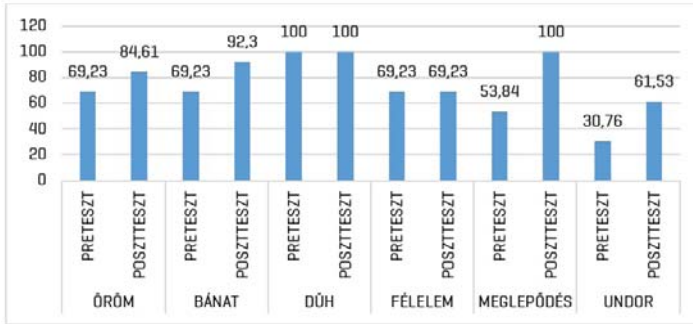
A tesztek első feladata a gyerekeknek azon képességét mérte fel, amelynek segítségével felismerik, azonosítani tudják mások érzelmeit. A preteszt illetve a posztteszt első feladatának átlagai között szignifikáns különbséget találtam, miután elvégeztem a kétmintás párosított t-próbát [$t=2,95$, $p<0,05$]. [lásd: 2. sz. diagram]

2. sz. diagram: 1. feladat: mások érzelmeinek felismerése

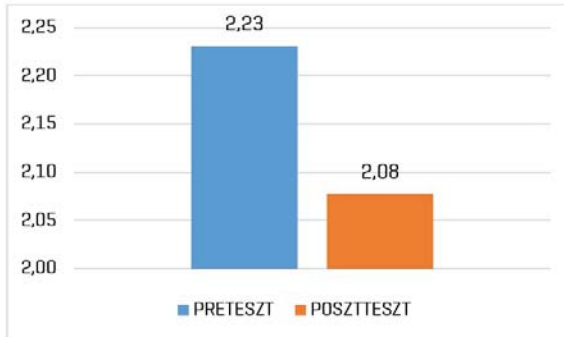
Az első feladat esetében a válaszok alapján a düh volt az a hat alap-érzelem közül, melyet minden gyerek kivétel nélkül azonosított és megnevezett mind a preteszten, mind a posztteszten. Mindkét teszt esetében az undort ismerték fel a legkevesebben. Itt is megfigyelhető a kettő közötti szignifikáns különbség, vagyis a változás. Akik az undor érzését nem tudták megnevezni, felismerték, hogy valamilyen kellemetlen érzésről van szó, leginkább a „gusztustalan” és „fű” szavakat használták. [A különböző érzések megnevezésének gyakoriságát lásd: 3. sz. diagram.]

3. sz. diagram: A 6 alapérzelem megnevezésének gyakorisága

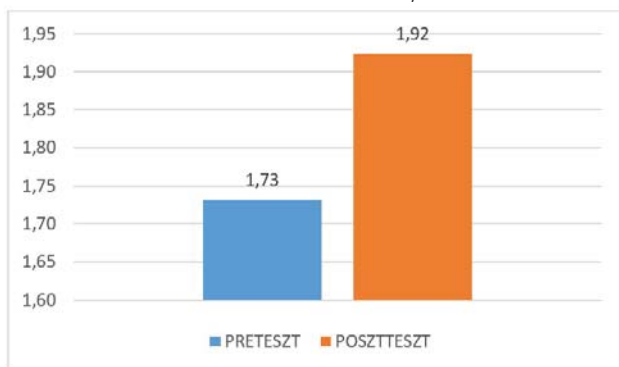
A feladatlap második feladata két területét méri a gyerekek érzelmi képességének: a saját érzelmek felismerését, tudatosítását valamint az érzelmek verbális kifejezésének képességét. A saját érzelmek felismerésénél a kétminős párosított t-próbát elvégezve nem találtam szignifikanciát a preteszt és posztteszt eredményei között, mivel $[t=0,23, p>0,05]$. [lásd: 4. sz. diagram]

4. sz. diagram: Saját érzelmek azonosítása

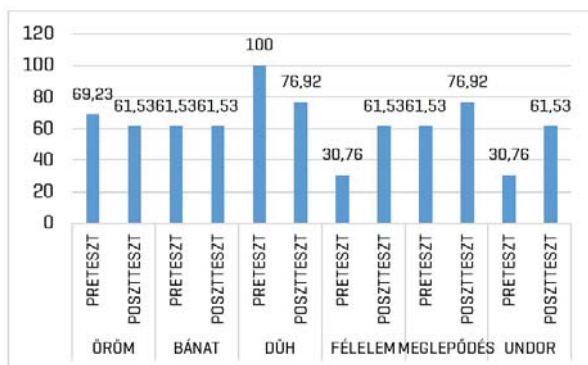
A második feladattal a gyerekek érzelmmegnevezési képességét is vizsgáltam [lásd: 5.sz diagram]. A gyerekek meg kellett nevezzék azt az érzelmet, melyet a bemutatott szituációk átélésekor éreznek. Szignifikáns különbség itt sem állítható fel a preteszt és posztteszt eredményei között a kétmintás párosított t-próba elvégzése után $[t=0,59 p> 0,05]$.

5. sz. diagram: Az érzelmek kifejezésére megfelelően használt szavak felmérésének eredménye

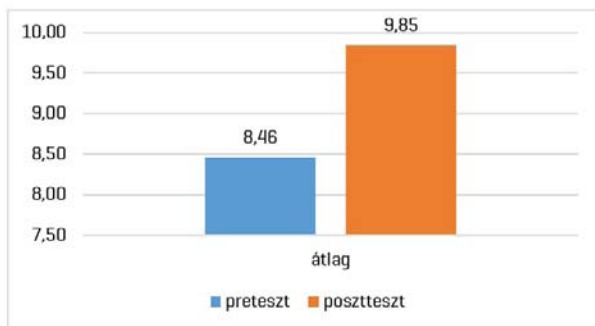
A saját érzelmek megnevezése esetében is a düh volt az, amit mindenki meg tudott helyesen nevezni. Az undor érzése volt az, amit a legkevésbé tudtak megnevezni mindkét teszten, ugyanakkor a helyesen válaszolóok száma növekedést mutat a két teszt között [lásd: 6. sz. diagram].

6. sz. diagram: Az érzelmek helyes megnevezésének aránya

A gyerekek versek iránti attitűdjét vizsgáló preteszt és posztteszt összesített eredményeit a 7.sz. diagram szemlélteti.

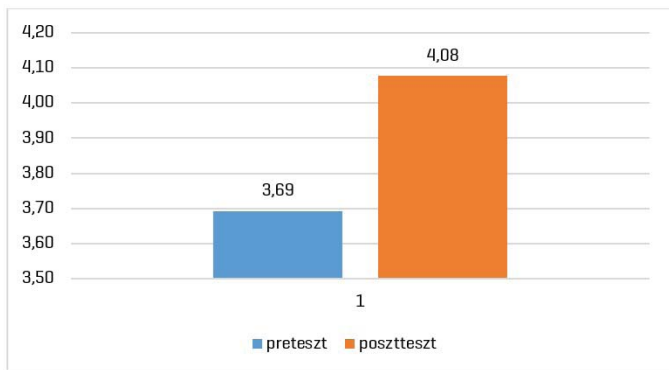
7. sz. diagram: Vershez való hozzáállást felmérő tesztek átlagai

A kétmintás párosított t-próba elvégzése után szignifikáns különbséget találtam az előteszt illetve az utóteszt átlagai között [$t=1,92$, $p < 0,05$], ami arra enged következtetni, hogy a versfeldolgozó foglalkozások pozitív hatással voltak a gyerekek vershez való hozzáállására.

Az első attitűdskálával azt kérdeztem meg a gyerekektől, hogy mennyire szeretik a verseket [8.sz. diagram]. E feladat esetében nem találtam szignifikáns különbséget a kétmintás t-próba elvégzése után [$t=1,16$, $p > 0,05$]. Mindkét teszthelyzetben inkább pozitívan viszonyultak a gyerekek a versekhez.

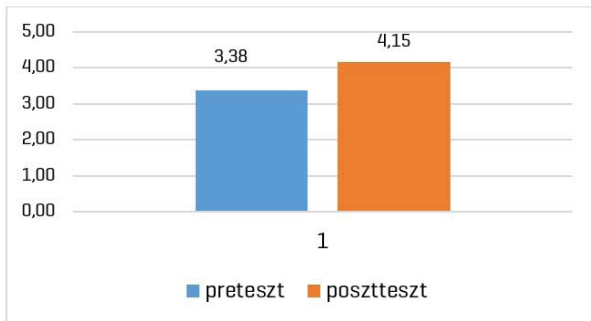
8.sz.diagram: A gyerekek viszonyulása a versekhez [5-fokú skálán mérve]

A tesztek második részében azt szerettem volna megtudni, hogy hogyan érzik magukat a gyerekek vershallgatás közben. Itt is elvégeztem a kétmintás párosított t-próbát, melynek eredményeként szignifikáns különbsé-

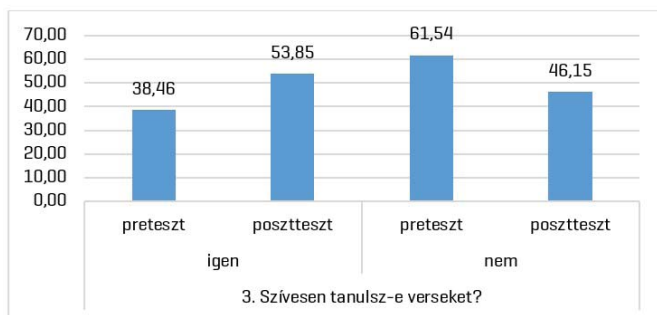
get állapítottam meg az előteszt és az utóteszt eredményei között [$t=2,99$, $p<0,05$] [lásd: 9.sz. diagram]. A kísérleti beavatkozások hatására a gyerekek, amikor verset hallgatnak, jobban érzik magukat, mint a foglalkozások előtt.

9.sz. diagram: A gyerekek lelkiállapota vershallgatás során [5-fokú skálán mérve]

A vers iránti attitűdöt felmérő feladatlap harmadik része a verstanulás szeretetét vizsgálta [lásd: 10. sz. diagram]. Az itt kapott eredmények azt bizonyítják, hogy azok a versek, melyeket együtt dolgoztunk fel a gyerekekkel pozitív hatással voltak a gyerekekre, sokkal pozitívabban álltak a verstanuláshoz, nőtt azoknak az aránya, akik szeretnek verset tanulni és csökkent azoké, akik nem szeretnek verset tanulni.

10. sz. diagram: Az felmért gyerekek verstanulásának szeretetével kapcsolatos eredmények

A verssel kapcsolatos attitűdöt mérő feladatlap előtesztjének eredményei alapján Juhász Magda: Hová lett az ellenőrző? című verse és

Lackfi János: Fiúk dala című alkotása volt a gyerekek kedvenc lírai műve. Az utóteszten a kedvenc versek sora bővült még annak a két versnek a címével, amit a kísérleti beavatkozás során közösen dolgoztunk fel: Tartalma: Medve, melyet Tandori Dezső írt, és László Noémi Katasztrófa című verse. Az indoklásokból kiindulva azt a következtetést vontam le, hogy az adott csoport leginkább a vidám, szórakoztató hangvételű lírai alkotások felé nyitott és befogadó, illetve azoknak a szövegeknek a lírai énjével, hangulatával, tartalmával tudnak azonosulni, amelyekben szerepel valamilyen állat.

KÖVETKEZTÉSEK

Kutatásom első hipotézisével azt feltételeztem, hogy a különböző jellegű művészeti ágak módszereivel feldolgozott versek hozzájárulnak a gyerekek érzelmi intelligenciájának fejlődéséhez. Szignifikanciát találtam a mások érzelmeinek felismerését mérő előteszt és utóteszt eredményei között, ami azt jelenti, hogy a versfeldolgozó foglalkozások a gyerekek ezen képességére pozitív hatással voltak.

A második hipotézisem, mely a verssel kapcsolatos attitűdöt mérte fel, igaznak bizonyult, ugyanis a posztteszten szignifikánsan jobb eredményt értek el a részt vevők, mint az előteszten. A kortárs és klasszikus költők verseinek különböző művészeti ágak szerinti feldolgozásának hatására a gyerekek jobb véleménnyel vannak a versekről, mint a fejlesztés elején.

Az eredmények azt mutatják, hogy az a II. osztályos gyerekek azon képessége, mely a mások érzelmeinek felismerésére vonatkozik fejlődést mutatott a kezdeti eredményekhez képest. A foglalkozások a gyerekek verssel kapcsolatos attitűdjét is pozitív irányba mozdították el, a fejlesztés végén már több gyerek nyilatkozta azt, hogy szereti a verseket, mint az elején.

A kísérleti beavatkozások során az volt a tapasztalatom, hogy a gyerekek nagyon kevés teret kapnak arra az iskolában, ahol érzéseiket, saját véleményüket, élményeiket nyíltan, bátran felvállalják és kifejezzék, megosszák az osztályközösséggel. A közös találkozásaink előrehaladtával egyre nyíltabbak és őszintébbek lettek a gyerekek, egyre többen voltak azok, akik mesélni, megszólalni szerettek volna egy adott témában.

A másik tanulságos élményem az, hogy a verseket is lehet úgy a gyerekek elé vinni, hogy azt átéljék és szeressék legalább annyira, mint a

prózai műveket. A foglalkozások előrehaladtával a tanulók egyre inkább ráhangolódtak a költeményekre, az általuk közvetített érzelmekre és saját élményeikhez tudták kapcsolni őket. Ez a változatos, interaktív gyakorlatoknak, módszereknek, játékoknak volt köszönhető.

Kutatásom átfogó képet adott azzal kapcsolatban, hogy a vizsgálatban részt vevő II. osztályos diákok érzelemfelismeréssel és megnevezéssel kapcsolatos képességei milyen szinten vannak, és megmutatta azt, hogy célzott fejlesztéssel lehet pozitív eredményt elérni, vagyis az érzelmi intelligenciájuk ezen komponensei fejleszthetők.

BIBLIOGRÁFIA

- Antalfai Márta [2016]. *Alkotás és kibontakozás - A Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata*. Érd: Lélekben Otthon Közhasnú Alapítvány.
- Csájiné Knézics Anikó, Szilvásiné Turzó Ágnes [2008]. Drámapedagógiai gyakorlatok az anyanyelvi órákon. *Anyanyelv-pedagógia*, 2[1]. URL: <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=55>
- Frijda, N.H. [1986]. *The Emotions*. New York: Cambridge University Press.
- Gardner, Howard [2001]. The Multiple Intelligences. In Frank Banks, Ann Shalton Mayes (ed.), *Early Professional Development for Teachers* [133-142.]. Margate: Thanet Press.
- Goleman, Daniel [1995]. *Érzelmi intelligencia*. Budapest: Háttér Kiadó.
- Kádár Annamária [2012]. *Az érzelmi intelligencia fejlődése óvodás- és kisiskoláskorban*. Kolozsvár: Ábel Kiadó.
- Komáromi Gabriella [1999]. *Gyermekirodalom*. Szekszárd: Helikon Kiadó.
- Konrád Ágnes [2008]. A gyermekek aktivitására, kreativitására épülő versfeldolgozás. *Anyanyelv-pedagógia*, 3-4[1]. URL: [Anyanyelv-pedagógia \[anyanyelv-pedagogia.hu\]](http://anyanyelv-pedagogia.hu)
- Mayer J. D., Caruso D., Salovey P. [2000]. Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, 27 [4], 267-298.
- Nagy Henriett [2010]. *A képesség-alapú érzelmi intelligencia modell érvényességének empirikus elemzése*. Budapest: ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar.
- Saarni, Carolyn [1999]. *The Development of Emotional Competence*. New York: The Guilford Press.

A KOKAS-PEDAGÓGIA MÓDSZERTANÁNAK JELENTŐSÉGE A 21. SZÁZADI GYERMEKNEVELÉSBEN

■ KOÓR GRÉTA ■ k.greta52@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsész tudományi és Művészeti Kar,
Zeneművészet a jelenkorban II. év

■ Témavezetők: DR. HABIL SZTACHÓ LÁSZLÓ, egyetemi adjunktus
Partiumi Keresztény Egyetem, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

BEVEZETŐ

Kokas Klára [1929–2010] magyar zenepedagógus, pszichológus, kutató. Kodály zenepedagógiai elveire alapozva – különleges látásmódjával, pedagógiai gondolataival és módszereivel kiegészítve azt – új nézőpontból tárta fel a zenei képességfejlesztés és a művészettel való nevelés alternatíváit. Kokas Klára rendkívüli kapcsolatot ápolt tanítványaival. Közvetlensége, kedvessége áthatotta foglalkozásait, szelíd módszereivel a zenén keresztül figyelemre, szeretetre, szabad önkifejezésre és empatikus kommunikációra tanította a gyermekeket. Filmfelvételein láthatjuk, írásaiban olvashatjuk, hogy zajos és figyelmetlen gyermekek az ő idejében is szép számmal akadtak. A gyermeki létből fakad, hogy szeretnek hangosan nevetgélni, szaladgálni, gyakran szétszórtak. A csönd és a belső figyelem megteremtése nem kis feladat volt akkor sem, korunkra pedig kétségkívül még nagyobb kihívássá vált.

A 21. századi gyermekeket rengeteg impulzus éri, ezért is nehezebb, hogy teljes figyelmükkel jelen legyenek és csöndben ráhangolódjanak számukra nem mindennapi zenékre, dalokra, képzeletjátékokra. Kutatásomban a következő kérdésekre kerestem választ: El lehet-e jutni a Kokas-pedagógián keresztül olyan szabad kreativitásba és közvetlenségbe, mint ahová – három évtized filmfelvételeinek tanúsága szerint – Kokas Klára eljutott a tanítványaival? Miként hat ez a pedagógia a mai gyerekekre: történeteiket, mozgásos és vizuális átélésüket mennyire változtatta meg a kor, amelyben élünk? A válaszokat saját pedagógiai gyakorlatom példáin keresztül szeretném megtalálni.

1. CSOPORTJAIM

Jelenleg két helyen tartok Kokas-foglalkozásokat Békéscsabán, heti rendszerességgel:

1. Egy alternatív, tanyasi iskolában – Acton Academy¹ – két csoportra bontva a gyermekeket [I. csoport: Kis Sasok, 8 fő, II. csoport: Főnixek, 7 fő].

2. Saját szervezésemben, oktatási intézménytől függetlenül [III. csoport: Pacsirták, 6-12 fő].

A csoportjaim kezdő² Kokasosok, közel fél éve dolgozom velük heti rendszerességgel. Korosztályban és nemben egyaránt vegyes összetételűek. A Pacsirta csoportom tagjai néhány foglalkozás alkalmával találkoztak, alkottak és játszottak együtt, de nem összeszokott osztály, hanem egy ad hoc közösség, állandó és változó tagokkal. Ennek ellenére nagyon jól tudnak együtt dolgozni, lelkesen tanulják a dalokat, és többé-kevésbé teljes figyelmükkel jelen vannak a foglalkozásokon.

2. A KOKAS-PEDAGÓGIA MÓDSZERTANI ELEMEI

Kokas Klára visszaemlékezéseiben szívesen és szeretettel beszél Kodály Zoltánnal való szoros szakmai és emberi kapcsolatáról. Pedagógiája is a kodályi koncepciót követve alakult ki, annak egy különleges kibontása, módszertani megvalósítása.³ A kodályi elvek megvalósulásának kulcselemei a zene és az éneklés, amelyeknek az átélése mozdítja elő a teljes emberré válás folyamatát. Kokas Klára is ezt a szemléletet ültette át saját pedagógiájába, kiegészítve a szabad mozgás örömteli élményével és a vizuális kifejezés varázslatos lehetőségével.

Közös énekléssel és játékos mozgással kezdődik egy-egy Kokas-foglalkozás, mely gyakran átfordul névéneklésbe,⁴ amelyben mindenki

1 Acton Academy: amerikai alternatív 21. századi iskolatípus, melynek központjában a matematika és az angol nyelv áll; emellett nagy hangsúlyt fektetnek a közösségépítésre, közös gondolkodásra, problémamegoldásra, önállóságra. Nem művészetorientált intézmény, de nyitott a különböző művészeti ágakra.

2 Haladó csoportnak a legalább két éve aktívan járó gyermekekből álló csoport számít.

3 Deszpot Gabriella [2014]: Zeneöröm az iskolában. A Kokas-módszer lehetőségei a zenepedagógiában és általában a képességfejlesztésben. *Tanító*, 52. évf., 25. szám, 25.

4 Uo., 12-13.

különleges figyelmet kap.⁵ Mindezzel biztonságos és bensőséges légkört teremtünk az önfeledt énekléshez, a körjátékokhoz és dramatizáláshoz. A dalos játékok után, a zenehallgatás első hangja előtt „meg kell keresni a csöndünket”,⁶ ezt követően válogatott komoly- és népzenei részletekre történő mozgás következik, egyéni vagy társas formában. További fontos eleme a módszernek a történetmesélés, melynek során a gyerekek a szabad mozgás közben átélt történeteiket verbálisan is kifejezhetik. Az elmesélt történetek és érzések ezután vizuális kompozícióban is megjelenhetnek síkban vagy három dimenzióban.⁷ A foglalkozás búcsúénekekkel zárul, biztonságos keretet teremtve a magját alkotó szabad önkifejezésnek.

A dolgozatomban a Kokas-pedagógia módszertani elemeit négy alegységbe rendszerezem: dalos játékok, zenehallgatás, vizuális kifejezés és búcsúének, s ezt az alábbi táblázattal szemléltetem:

Dalos játékok	<ul style="list-style-type: none"> · Köszöntőénekek, névéneklés · Énekes körjátékok · Mozgások énekre
Zenehallgatás	<ul style="list-style-type: none"> · Zenehallgatás előtti csend · Zenehallgatás · Improvizatív mozgások zenére · Mozgáskompozíció eljátszása · Történetmesélés
Vizuális kifejezés	<ul style="list-style-type: none"> · Ábrázolás, a történetek képi kifejezése · Képmesélés, képbemutató
Búcsúének	<ul style="list-style-type: none"> · Elbúcsúzás

2.1 Dalos játékok

A dalos játékok a köszöntőénekeket, a névéneklést, a körjátékokat és a szabad mozgásos játékokat foglalják magukba. Ezek többnyire ma-

5 Deszpot Gabriella: *Elvek, személyiség és a módszertan szerepe a Kokas-pedagógiában*, kokas.hu/deszpot-gabriella-elvek-szemelyiseg-es-modszer-tan-szerepe-a-kokas-pedagogiaban/

6 Kokas Klára [1992]: *A zene felemeli a kezeimet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 38.

7 Deszpot Gabriella [2014]: Zeneöröm az iskolában. A Kokas-módszer lehetőségei a zenepedagógiában és általában a képességfejlesztésben. *Tanító*, 52. évf., 25. szám, 25.

gyar népdalokra épülő játékok, mozgások, de igényesebb műdalok és gyermekdalok – például Kodály Zoltán: *Kis emberek dalai* – is felhasználhatók. Éneklés közben különböző szabad mozgásformák jönnek létre, melyek – amint Kokas Klára fogalmaz – „kedvező feltételeket teremtenek az óvodás és kisiskolás gyermek mozgásának fejlődéséhez és tökéletesedéséhez.”⁸ Az énekes játékok a mozgási képességekkel egyidőben az értelmi képességeket is fejlesztik: megmozgatják a fantáziát, ezáltal gondolkodásra ösztönöznek, s a memóriát, a beszédkészséget, a szókinccset is fejlesztik. A dalok átalakításakor a gyermekek eleinte gyakran ragaszkodnak a valósághoz kötődő képzettársításokhoz – például koszos csizma, fekete kalap –, de amint sikerül kilépniük a szürke hétköznapi napokból és szabadon engedniük a képzeletüket, beléphetnek a mesék világába, s így bele tudnak bújni „varázs csizmácskáikba” és fel tudják venni a „szivárványkalapot”.

2.1.1 Köszöntőénekek, névéneklés

A Kokas-foglalkozások kezdetét köszöntőének jelzi. A zajos világból betoppanva a közös énekléssel megnyugszunk, megérkezünk és egymásra hangolódunk. Ezáltal megteremtjük az egész foglalkozás hangulatát, és előrevetítjük és megalapozzuk a soron következő dalt vagy zenei részletet. A köszöntőénekekbe gyakran beleszójuk egymás nevét is, de olykor a névéneklés önálló elemként működik.

A névéneklés kiemelkedő szereppel bír a Kokas-pedagógiában: nevével megszólítjuk egymást, ezáltal sokkal közvetlenebb szinten tudunk kapcsolatot teremteni. Kokas Klára így írt erről: „A nevem magam dallamán, a magam hangján zengő névjegy, bemutatkozom, íme, én már vagyok és így hívnak. Akik megismétlik körülöttem, azok elfogadnak, dallamostul, nevestül.”⁹ Számtalan lehetséges formája van a névéneklésnek. Zenei kérdésre improvizatív dallammal válaszként énekelhetik a nevüket, egyé lehet varázsolni a dallal, de még egymás arcára vagy kezére is simogathatjuk, ahogyan azt Kokas Klára is oly sokszor megtette tanítványival.¹⁰ Továbbá kombinálható olyan kognitív képességeket

8 Kokas Klára [1972]: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Budapest: Zeneműkiadó, 13.

9 Kokas Klára [2012]: *Megfésültem a felhőket*. Budapest: Kokas Klára Agape Életöröm-Zene Alapítvány, 33.

10 Kokas Klára [2013]: *Zenében talált világ*. Kokas Klára filmjeiből készült válogatás a szerző magyarázó szövegével. Együtt egymásért / Névéneklés a szabadban c. részlet. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.

és kreativitást fejlesztő feladatokkal, mint például: „énekeld el a nevedet és azt, hogy ma hogyan érzed magad!”, „énekelj egy jelzőt a neved elé, ami téged jellemez, a következő énekelje vissza a tiédet, és tegye hozzá a sajátját!”

A Pacsirtáknak tartott egyik februári foglalkozás során egy egyszerű és rövid angol kánonnal köszöntöttük egymást: *Menj, köszönts Sárít*. Azok a dalok, melyek természetesen tartalmaznak nevet, egyszerűen alakíthatók. Esetünkben a Sári nevet kell kicserélni a sajátunkra vagy egy társunkéra. Plusz feladatként – mely a kreativitásukat is fejleszti – azt kértem, hogy tegyenek hozzá egy üdvözlő gesztust. Köszöntöttem az első kislányt, E.-t [6 éves], a nevét énekelve egy kedves, bátorító pukedlival. E. még kissé szégyellős volt; mellette maradtam bátorításként. Végül engem köszöntött vissza egy félénk simogatással, a nevemet énekelve. Pacsival üdvözöltem G.-t [6 éves], ő pedig a kistestvérét, A.-t [4 éves] köszöntötte egy kedves simogatással, aki édesanyjukat köszöntötte, miközben megtáncoltatta őt. Nehezen hagyták el a komfortzónájukat. Az édesanya aztán bátran oda-vissza pacsival köszöntötte B.-t [10 éves], aki határozottan ment oda L.-hez [4 éves], nagyon figyelmesen, óvatosan megpörgette és nevén szólította. B. az a kisfiú, aki a kezdetektől jár hozzám minden héten, teljes mértékben képes alkalmazkodni a többi gyermekhez és szabaddá meri engedni a fantáziáját minden félelem nélkül. L. anyukájába bújva, kissé szégyenlősen köszöntötte [másik] L.-t [9 éves] egy baráti pacsival. A két utolsó kislány, L. és K. [8 éves] szintén pacsival köszöntötték egymást. K. és L. december óta járnak hozzám Kokas-foglalkozásokra; rengeteget oldódtak, egyre bátrabban merik megosztani az ötleteiket. K. eleinte verbálisan nehezen fejezte ki magát, bátortalan volt. Azóta ez megváltozott, és sokkal felszabadultabb a foglalkozásokon.

2.1.2 Énekes körjátékok

Kokas Klára a dalt, az együtténeklést, a sok különböző színű szimultán felcsendülő hangot egy színes virágokkal teli réthez hasonlította, mely olyan, mint „a hangokból szőtt összetartozás.”¹¹ A Kokas-pedagógiában a körjátékok nem a klasszikus értelemben vett, az óvodában és

11 Kokas Klára [2007]: Öröm, bűvös égi szikra. Multimédiás DVD-ROM tanítási airmról. Körséta / Erre leltünk földnek nyomát c. fejezet. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.

iskolában betanult mozgásokon alapulnak. Nálunk a mozgás szabad, eseteként rövid instrukciókat adunk [például változzunk át fává, kismadár, bogarakká], hogy képzeletünket ne korlátozzuk és mozdulataink szárnyalhassanak.

Gyakran a névéneklés és a körjátékok nem különülnek el egymástól: az egyik a másikhoz vezet, egymásba fonódnak. Az egyik február végi, Pacsirtáknak tartott foglalkozásom jól illusztrálja ezt a folyamatot. Kört alkottunk, és elénekeltük a *Hold, hold, fényes lánc* kezdetű gyermekdalt. Először mindenkit üdvözöltem a dalbeli Gergely gazda helyett a saját nevét használva, és a „vámot” szót kicseréltük egy-egy kedves köszöntő szeretetgesztusra. Ezt követően a kör közepére választottunk két Holdat. Én és B. voltunk a Holdak, a többiek körbesétáltak. Ezután mi választottuk ki a Holdakat – én az egyik legszegeylenősebb kislányt választottam, K.-t, ő meg a kis barátnőjét.

A lányok nem igazán tudtak mit kezdeni azzal a helyzettel, hogy ők a Holdak. Érthetetlenül és megszeppenve álltak a kör közepén, és elénekelték a dalt. Közben azt az instrukciót adtam, hogy táncoljuk körbe a Holdakat. Ekkor mindannyian megmozdultak és szabadon mozogtak. A Holdat le is vettük az égről, és úgy is megtáncoltattuk. Kétszer énekeltük el a dalt, majdnem mindenki mozgott, csak egy kislány állt. Megkérdeztem tőlük, hogy milyen égitesteket ismernek még. Azt válaszolták: „napocska, csillagok”. Mondtam, hogy mindenki válasszon egy számára kedves égitestet és bújjon a bőrébe. Énekeltünk, mozogtunk, mindenki a saját táncát járta. S. csillag volt, de neki nem volt története. L. a következőt mesélte: „Csillag voltam és pörögtem. – *Egyedül pörögtél vagy a társaiddal?* – Egyedül. – *Milyen érzés volt?* – Jó.” L. nagyon szűkszavú kislány, nem szeret sokáig központban lenni, éppen ezért nem is kérdezgettem tovább, örültem annak, amit megosztott velünk. K., a másik kislány is rendkívül csöndes. Annyit felelt most is, hogy Hold volt. Éppen egy másik kis tanítványomat kértem, hogy mesélje el a történetét, milyen volt napnak lenni, mikor K. közbeszólt, hogy: „Megvan, tudom, mit csináltam! Játszottam! – *Barátokkal játszottál?* – Nem, egyedül. – *Jól érezted magad?* – Jól.”

Ki mivé változott még? B.: „Csillag voltam, de csak álltam egyhelyben.” Az egyik kislány anyukája ezt felelelte: „Csillag voltam, repültem, szárnyaltam, csillogtam-villogtam az égen, mindenki engem nézett, úgy gondoltam. Ezért gyorsan leszálltam a földre, hogy játszhassak a gyerekekkel.” A csöndünket keresve mind csillaggá változtunk és szépen lezuhogtunk az égről, megpihentünk a zenehallgatás előtt.

2.1.3 Mozgások énekre

Sokféleképpen lehet mozogni egy énekre. Kokas Klára pusztá énekhangjára gyönyörűséges tánckompozíciót szerkesztettek a gyermekek.¹² Még nem csináltunk ilyet egyik csoportommal sem, ez haladó szint. De előfordul, hogy a különféle mozgásvariációkat nem körben végezzük.

Április első hétvégéjén találkoztunk a kis Pacsirtákkal. Egyre inkább érezhető, ahogyan közösséggé kezdünk alakulni a gyermekekkel, szülőkkel egyaránt. Az egyik kislánynak éppen születésnapja volt, így elénekel-tük neki a *Hej páva, hej páva* kezdetű népdalt. Mindenki számára új volt a dal, mondtam nekik, hogy nyugodtan kapcsolódjanak be, dudorásszák ők is. Feladatot kaptak: *Miközben énekeljük a dalt, szedjünk szép virágokat a születésnaposnak és kössük bokrétába, hogy a végén megajándékozhas-suk vele!* A két fiúval és a legkisebb kislánnyal szedtük a virágot serényen, a többiek csak sétáltak körbe, körbe. A végén odaadtuk a csokrot S.-nak, aki nagyon örült neki. A való világban a parkettán nem voltak virágok, és egy-két gyermek kivételével nem tudták beleélni magukat abba, hogy mi most virágot szedünk.

2.2 Zenehallgatás

A zenehallgatás a Kokas-foglalkozások kulcseleme, ahová a da-los játékokon keresztül érkezünk meg és ahonnan a kalandozásainkat folytatjuk. Sokféleképpen lehet találkozni a zenével. Van, hogy csöndben hallgatjuk, megpihenünk benne. Van, hogy önfeledt, szabad mozdula-tainkat fejezzük ki általa és van, hogy vizuális képekben örökítjük meg átváltozásainkat, történeteinket. „Mozdulat és megjelenítés természe-tesen fakad a gyermekekből, ha szép zenéből kapnak hozzá ihletést. A megjelenítés olykor dramatizálás, eljátszás, máskor az ábrázolás vala-milyen formája, például festés, rajzolás, mintázás.”¹³

Fontos néhány gondolatot szentelni a zeneválogatás jelentőségé-nek is. Két nagy csoportba osztjuk a felcsendülő muzsikákat: népzene és komolyzene. Nagyon fontos, hogy csak idegen népek jól kiválogatott zenéit használjuk fel a foglalkozásnak ezen részénél, mert a jellemző-

12 Kokas Klára [2013]: *Zenében talált világ*. Kokas Klára filmjeiből készült válo-gatás a szerző magyarázó szövegével. Együtt egymásért / Hej páva, hej páva c. részlet. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.

13 Kokas Klára [1998]: *Öröm, bűvös égi szikra*. Budapest: Akkord Zenei Kiadó, 45.

en páros lüktetésű magyar tánczene – például a csárdás – leszűkítheti a mozgás lehetőségeit.¹⁴ A komolyzenei részletek spektruma széles: a gregoriántól egészen a kortársig zenéig terjed. Hasznos és szükséges a zenei részletek többszöri ismétlése, hogy a gyerekek be tudják járni a „zenetájt”, és hogy az ismeretlen ismerőssé váljék.¹⁵ A zenehallgatás során nem beszélünk: a szavak nélküli kifejezés sokféle módját – mint például a gesztusokat, a mimikát – gyakoroljuk a zene és a mozdulatok által.¹⁶ S Kokas Klára azt a lényeges mozzanatot is megfogalmazta *A zene felemeli a kezeimet* című könyvében: „A zenére figyelés és az egymásra figyelés kéz a kézben halad, egymástól nem elválasztható.”¹⁷

2.2.1 Zenehallgatás előtti csönd

A Kokas-foglalkozásoknak e mozzanatára meg kell érjen egy csapat. Nehéz szavak és fegyelmelés nélkül elérni a csöndet – ha mégis sikerül, az rendkívüli pillanat. „A csönd, ha elérem, mindig élő, elevenítő, sőt tápláló is, mint valami szőlőcukor vagy üde vadvirágméz. És annyi, hogy kanálszám osztogathatom, mégsem fogy. Óráimon a csöndemet osztogatom. A zene csak utána következik. [...] A csönd másképp indít a zene felé. A bőrünkön érezzük a hangokat.”¹⁸ A zenehallgatás előtti hallkulást és figyelmet fokozatosan építjük ki a dalos játékok során, mellyel a csöndet készítjük elő.

2.2.2 Mozgásos zenehallgatás és a közben létrejövő gyermeki történetek

A Kokas-foglalkozásokon kiemelt szerepe kap a mozgás: „A zenét élik át a maguk mozdulataival. Ahogy a testük átveszi a zene rezgéseit, spontán mozdulataik születnek.”¹⁹ „A mozdulatból szőtt mesét átváltozásnak nevezzük” – fogalmazza meg Kokas Klára.²⁰ Ezek lehetnek táncok, melyekhez nem tartozik történet, és lehetnek olyan átváltozások is, melyekhez szavakkal elmondható cselekmény is kapcsolódik.²¹

14 Uo., 39.

15 Uo., 40.

16 Kokas Klára [1992]: *A zene felemeli a kezeimet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 38.

17 Uo.

18 Kokas Klára [2002]: A deszka galaktikája. *Parlando*, 44. évf., 5. szám, 2–8.

19 Kokas Klára [1992]: *A zene felemeli a kezeimet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 16.

20 Kokas Klára [1992]: *A zene felemeli a kezeimet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 27.

21 Kokas Klára [1992]: *A zene felemeli a kezeimet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 27.

Februárban Tylman Susato *Ronde & Salterelle* című ABA formájú kompozícióját hallgattuk Pacsirtáimmal. Vidám hangulatú zene, melyben egy fúvós- és vonóscsalád felelgetve váltja egymást. A gyerekek nem sokáig teketóriáztak, pár másodperc múlva mozogtak is a zenére, de voltak néhányan, akik csak csendben ültek és figyeltek. L. [9 éves] elsőként mozdult, a földön pörgött mosolyogva. S. [5 éves] is csatlakozott hozzá és önfeledten táncolt a zenére. S. finom, légies, táncos mozdulatai teljességében adták vissza a zene könnyedségét, s a többiek is csodálattal figyelték. Kicsivel később K. [8 éves] is beszállt a földön pörgők csapataiba, elkezdtek összefonódni és együtt táncolni, majd szétváltak és újra együtt mozogtak, de mindig nagyon odafigyelve egymásra. Most először – két hónap elteltével – mozogtak közösségi szinten együtt a zenére. K. és L. vidám, pörgős, páros táncba kezdtek, önfeledten fogócskáztak a zene vidám hangulatára reflektálva. S. a sarokban táncolt anyukájával, pörögtek, forogtak, párban, ahogyan a zenében is a két hangszercsoport váltotta egymást. L. és K. szokásukkal ellentétben szinte már – magukhoz képest – „hangoskodva”, szaladgáltak; csodálatos volt látni. Mikor a figyelem már szétszéledt, összekötöttem a társaságot egy improvizatív, teljesen szabad körtáncre, hogy egymás mozdulataiban megfürdőzhessünk. A közös táncba mindenki beszállt: ki szégyellősebben, ki légies mozdulatokkal, ki szökellve fejezte ki a zenét.

Ez volt az első Kokas-foglalkozásom, ahol szólót kaptam a gyermekeimtől. L. és K. táncolták el a történetüket elsőként. „*Mit láthattunk?* – L.: Nekem ilyen pörgős volt. K.: Nekem is. – *Meséljetez még! Fogócskáztatok?* – L. és K. egyszerre nevetve: Igen! – *Hol fogócskáztatok?* – L.: Hát, én egy mezőn képzeltem el. – *Te is, K.?* – K.: Én is. – *Hogyan kezdődött?* – L.: Nem akartam egy helyben ülni.” Másik gyönyörű szólónk S. és anyukája, T. világából érkezett. „*Elmondod, mit láttunk, S.?* – S.: Erdőben kerestünk állatokat, hol vannak. Megtáncoltattuk őket. – És anya? – T.: Én repültem. S.: Én is repültem. – *Milyen állatokat táncoltattatok meg?* – S.: Cica, róka meg kutyusok. – *Őzike is volt?* – S. [kacagva]: Igen.” B. [10 éves] általában rendkívüli történeteket szokott elénk tárni. „*Hát te?* – B.: Én most nem éreztem semmit. – *Nem baj, előfordul.* – B.: Maximum annyit, hogy egy régi palotában vagyunk és ennyi.” A reneszánsz zene, úgy tűnik, nem járta át teljes lényét, láttam rajta, hogy nincs kedve beszélgetni, így nem firtattam tovább történetéről.

Mindegyik gyermek rengeteget fejlődött önmagához képest az első alkalmak óta, káprázatos volt látni, hogy többségük be tudta fogadni a

zenét és mozdulataikkal ki is tudták fejezni dinamikáit, hangszínbeli sokszínűségét.

2.3 Vizualis kifejezés

Az auditív élményt, a mozgásból fakadó történeteket és érzéseket jelenítjük meg valamilyen vizuális formában is megjelenítjük. Számptalan eszköz áll rendelkezésünkre: ceruza, tempera, akrilfesték, szén, porpasztell, olajpasztell, agyag, hogy csak néhányat említsek azok közül, amelyek napri pedagógiai gyakorlatomban használlok. Amikor egy csoport először találkozik egy vizuális technikával, érdemes megmutatni nekik a lehetőségeket és egy-egy vizuális eszköz működését. „Eszközöket mutatott, mi mindent lehet csinálni egy ceruzával vagy egy darabka szénnel. Vonalakat és suhanásokat, érkezőseket és eltűnéseket”²² – mesélt Pállay Józsefről²³ Kokas Klára, akivel sokáig működtek együtt a Kokas-foglalkozások vizuális részének kidolgozásán.²⁴ Szerencsémnek mondhatom magam, hogy személyesen is ismerhetem, neki köszönhetem, hogy szabadon, félelmek és aggályok nélkül, bátran ki merem magamat fejezni a különböző vizuális eszközökkel.

2.3.1 Ábrázolás, kifejezés a zene hatása alatt

A kisebbek – mint ahogy Kokas Klára is írja – jellemzően először a mozdulataikon keresztül tudták kifejezni és átélni a zenét és később érik be náluk a vizuális kifejezés.²⁵ Van, hogy ez éppen fordítva történik és

22 Kokas Klára [2007]: Öröm, bűvös égi szikra. Multimédiás DVD-ROM tanítási-ímről. Körséta / Állatnyelven dobol c. fejezet. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.

23 Pállay József magyar festőművész Fischer Ernőt tartja mesterének. A Magyar Képzőművészeti Egyetemet [akkor még főiskola] végzett 1989-ben. Már 1985-től működött együtt Kokas Klárával komplex-művészetpedagógiai módszerén, a vizuális területet fejlesztve. Empatikus pedagógus és művész, a festésben-rajzolásban való elmélyedésemet és kibontakozásomat neki köszönhetem.

24 Kokas Klára [2007]: Öröm, bűvös égi szikra. Multimédiás DVD-ROM tanítási-ímről. Körséta / Állatnyelven dobol c. fejezet. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.

25 Kokas Klára [2007]: Öröm, bűvös égi szikra. Multimédiás DVD-ROM tanítási-ímről. Körséta / Állatnyelven dobol c. fejezet. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.

a gyermekek a festésbe merülnek el előbb. Hasonlóan történt ez az én gyermekeimmel is, különösen a tanyasi iskolában. Főnix csoportom tagjai például teljesen bele tudnak feledkezni a vizuális alkotásba.

2.3.2 Felidézés, értelmezés: képesmesélés

A Főnix csoportommal legutóbb Beethoven *e-moll vonósnégyesének* [op. 59, no. 2] III. tételére festettünk közösen. B. [12 éves] az elején nem igazán szeretett rajzolni, de Beethoven muzsikájának hallatán valami megváltozott. „Ez egy hinta akar lenni. Ezek igazából repülőgépeknek indultak, aztán az összes madár lett, mert nem bírok repülőgépeket rajzolni. A hőlégballon meg azért lett, mert a madár sem sikerült és hőlégballon lett belőle. Repülő, akiből madár lett, akiből hőlégballon lett. – *Hogyhogy minden duplán van?* – Mert kétszer is elrontottam. – *Hogyan jelenik meg a zene a képen?* – Ezek azért lettek [mutat a hintákra], mert vidám a zene és a vidám zene miatt, mivel vannak hinták, ezért repülőknek is kell legyenek, ezért lett madár, meg hőlégballon.” A zene könnyedségét, játékoságát, légiességét nagyszerűen jelenítette meg madarakkal, hőlégballonokkal és hintákkal úgy, hogy tudatában sem volt ennek:

B. [12 éves fiú] találkozása Beethovennel [vízfesték]

A. [9 éves]: „Erről a zenéről a vidámság jutott eszembe és a sokszínűség. – *Mi volt a zenében sokszínű?* – Például a zene ritmusa.” Itt sajnos abbamaradt a beszélgetésünk, de A. jól érzi a zene során végbemenő folyamatokat, a hangszínbeli és ritmikai változásokat. Mindig öröm látni, ahogyan alkot.

A. [9 éves fiú] találkozása Beethovennel I.
[vízfesték]

A. találkozása Beethovennel II.
[vízfesték]

F. [14 éves] a következőt mesélte: „Igazából ennek a rajznak nincsen semmi jelentése. Csak szimplán megfogtam a színeket és összehúzógtattam, ilyen feszkóvezetés gyanánt és valamiért a bal felső sarka felé irányultam. – *Megmaradt a feszkó, vagy sikerült kialakítani magadból?* – Nagyjából sikerült.”

F. [14 éves fiú] találkozása Beethovennel [vízfesték]

Ugyanezt a zenét a Kis Sasok csoporttal is meghallgattuk, és a Főnixektől függetlenül hasonló kifejezőmódokat tapasztaltam. T. [9 éves]: „Nekem csak szimplán ez jutott eszembe a zenéről. – *Mesélsz nekem még picit?* – Az összes színt ki akartam próbálni.”

T. [9 éves fiú] találkozása Beethovennel [vízfesték]

2.4 Búcsúének

A Kokas-foglalkozások zárómozzanataként a sok élmény és történet után kell egy kis idő, amíg az élmények megemésztődnek és leülepednek mindenki benn. A búcsúéneklés ezt a célt szolgálja. Minden alkalommal gyertya köré gyűlünk és együtt éneklünk. Kokas Klára is fontosnak tartotta az elválás előtti közös pillanatokat: „A búcsúének, szertartásaink legkedvesebbike el nem maradhatott. Gyertyafényben emlékeztünk a hagyományra, bensőséges megnyugvásban. Mintánk a régi falu estéje volt, öreganyánk karjaiban.”²⁶ Ez a pillanat mindig gyönyörű, meghitt befejezése a foglalkozásoknak.

ZÁRSZÓ

Véleményem szerint nincsenek könnyű helyzetben a 21. századi gyermekek: környezetük nem segíti őket abban, hogy kiegyensúlyozottak legyenek és rá tudjanak hangolódni a természet nyugalmára, a zenére, az alkotásra, vagy akár egymásra. Minden zajosabb, hangosabb, gyorsabb lett körülöttük, tele ingerekkel és impulzusokkal. Az infokommunikációs eszközökön keresztül immár minden elérhető számukra, bármilyen információ, zene, film, játék, ami könnyen elterelheti a figyelmünket, beszűkítheti a fantáziájukat; emellett sokszor ebből a virtuális világból merítenek, kevésbé tudnak tőle elvonatkoztatni. Nehezebben tudják felszabadítani a képzelőerejüket, elengedni a figurális, kötött kompozíciókat.

Képzletviláguk kicsit beszűkült még – ezt jól mutatják átváltozásai –, de lelkesen vesznek részt a feladatokban, egyre felszabadultabbak. Az elvontabb instrukcióimat, kérdéseimet – *Változz át fává! Legyél te a Hold!* – nehezen tudják értelmezni. Mindemellett egyre nyitottabbak a Kokas-pedagógia közvetlenségére, és értékelik az együtt töltött időt. Hatalmas fejlődés érzékelhető a kognitív területen, a viselkedésükben és a kreativitásukban egyaránt. Sikerült olyan bizalmi kapcsolatot és egyre oldottabb légkört kiépíteni a gyermekekkel a zenék és a módszer által, hogy reményeim szerint egyre inkább kibontakozhatnak képességeik és tehetségük, és megnyilvánulásaik is egyre színesebbek és felszabadultabbak lesznek.

²⁶ Kokas Klára [2013]: *Zenében talált világ*. Kokas Klára filmjeiből készült válogatás a szerző magyarózó szövegével. Együtt egymásért / Tavasz szél c. részlet. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Deszpot Gabriella: *Elvek, személyiség és a módszertan szerepe a Kokas-pedagógiában*, kokas.hu/deszpot-gabriella-elvek-szemelyiseg-es-modszer-tan-szerepe-a-kokas-pedagogiaban
- Deszpot Gabriella [2014]: Zeneöröm az iskolában. A Kokas-módszer lehetőségei a zenepedagógiában és általában a képességfejlesztésben. *Tanító*, 52. évf., 25. szám, 25–27.
- Kokas Klára [2002]: A deszka galaktikája. *Parlando*, 44. évf., 5. szám, 2–8.
- Kokas Klára [1992]: *A zene felemeli a kezeimet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kokas Klára [1972]: Képességfejlesztés zenei neveléssel. Budapest: Zeneműkiadó.
- Kokas Klára [2012]: *Megfésültem a felhőket*. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.
- Kokas Klára [2007]: Öröm, bűvös égi szikra. Multimédiás DVD-ROM tanításaimról. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.
- Kokas Klára [1998]: Öröm, bűvös égi szikra. Budapest: Akkord Zenei Kiadó.
- Kokas Klára [2013]: *Zenében talált világ*. Kokas Klára filmjeiből készült válogatás a szerző magyarázó szövegével. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány.

KÖZÖSSÉGI MÉDIA HASZNÁLATA A KÖZÉPISKOLÁSOK KÖRÉBEN

■ GÁSPÁR MILÁN ■ gaspar-milan@partium.ro

Partiumi Keresztény egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi kar,
Szociológia szak, II. év

■ Témavezetők: DR. SZÉKEDI LEVENTE, egyetemi adjunktus

Partiumi Keresztény Egyetem

DR. TOLNAI TÍMEA KATALIN, tanársegéd, Partiumi Keresztény Egyetem

1. BEVEZETŐ

Kutatásomban a nagyváradi Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium középiskolás diákjainak közösségimédia- használatát vizsgáltam három dimenzió [általános, nyitottság- bezárkózás, illetve a közösségi- médiahasználat intenzitásából fakadó nyugtalanság forrásait vizsgáló dimenzió] alapján. Azért tartom érdekesnek és relevánsnak e célcsoport közösségimédia-használatának vizsgálatát, mert a középiskolás korosztály egyrészt legálisan használhatja a közösségi médiát, másrészt számos lehetőség még zárva áll előttük, hiszen többségük jogi értelemben még gyermekstátusban van. Emellett a téma jelenleg aktuális, hiszen a járványügyi helyzet nemcsak megváltoztatta, de előtérbe is helyezte a közösségi médiát az élet számos területén [Andok, 2021].

2. A KUTATÁS ELMÉLETI MEGALAPOZÁSA

A közösségi média fogalma alatt közösségi platformok összességét értjük. Ez egy olyan digitális környezet, amely a felhasználók interaktivitásán, az általuk létrehozott tartalmak megosztásán és a közöttük történő információcserén alapul. A közösségi média tulajdonképpen az egyén társas életének virtuális dimenzióba való kibővítését szolgálja [Klausz, 2016].

Jelen kutatásban vizsgált populáció a Z generációhoz [1992-2010 közt világra jöttek] tartozik. A digitális technológia vívmányai- köztük a közösségi média- már egészen fiatalon jelentős szerepet töltenek be az életükben. Digitális eszközhasználatukat tekintve elődeikhez képest sokkal nagyobb dinamikusság, magabiztosság és kockázatvállalás jellemzi őket. [Falmann, 2015].

A személyes információk publikussá tétele kockázatot rejt magában. Erre utal egy amerikai tanulmány is, mely szerint az amerikai tinédzserek kevésbé tartják fontosnak személyes adataik megőrzését, és egyre több információt osztanak meg magukról a közösségi médiában, ezáltal ki vannak téve a közösségimédia- használat esetleges veszélyeinek [Madden, és mtsai., 2013].

Országonként is jelentős különbségek lehetnek abban a tekintetben, hogy a fiatalok mely közösségi oldalakat részesítik előnyben. Egy magyarországi fiatalokra vonatkozó felmérés alapján a Facebook és a Facebook Messenger számítanak a legnépszerűbbeknek [Pásztor & Bak, 2020a], míg egy amerikai fiatalokra vonatkozó kutatás szerint a YouTube, Instagram és Snapchat népszerűség tekintetében a Facebook előtt áll [Anderson & Jiang, 2018].

Egy tanulmány szerint tanulási célra a Facebook mellett a Twittert és a LinkedInt használják jelentős számban a diákok. A közösségi oldalak viszont nem válthatják fel teljesen az oktatási keretrendszereket, de megfelelően kiegészíthetik azokat [Kárpáti, Szálas, & Kuttner, 2012].

Kevésbé egyértelmű viszont az, hogy a közösségi oldalak és más internetes felületek mennyire serkentik, vagy épp gátolják a személyes kapcsolattartást. Az ITKI [Információs Társadalom Kutatóintézet] által végzett kutatásban részt vevő alanyok véleménye szerint, a közösségi oldalak kiváló terepet nyújtanak a személyes kapcsolatok ápolására, ugyanakkor negatív hatással vannak azok minőségére [Rab & Török, 2020].

A közösségi platformok közül a Facebookot a tizenéves korosztály leginkább barátokozásra használja. Ezen belül főként a barátokkal való kapcsolattartásra, és a már meglévő barátságok mélyítésére veszik igénybe, kevésbé az új kapcsolatok kialakítására [Kárpáti, Szálas, & Kuttner, 2012].

A közösségi oldalak egyaránt lehetnek nyugtató, de ugyanakkor szorongást keltő hatással is a fiatalokra [Pásztor & Bak, 2020b]. A szorongáshoz társulhat egyfajta kényszerítő hatás a tizenéves korosztály-

hoz tartozó egyénekre vonatkozóan, abból kifolyólag, hogy a kortársak nagy része jelen van a közösségi médiában [Davies, 2012]. Ehhez a kényszerhez kapcsolódik a Fomo jelensége, amelynek lényege a következő: az egyén fél attól, hogy lemarad valamiről, ami számára fontos. Jelen esetben az egyén kényszerrel érzi arra, hogy meglátogassa az általa használt közösségi oldalakat, ezáltal értesüljön az őt érdeklő hírekről, eseményekről, üzenetekről [Pásztor & Bak, 2020b].

3. MÓDSZERTAN

3.1 Kutatási célkitűzések

Kutatásomban választ szeretnék kapni arra, hogy általánosságban mely közösségi oldalakat részesítik előnyben, melyiket milyen célra használják és milyen eszközön keresztül a mintában megkérdezett középiskolás diákok.

Továbbá az is érdekel, hogy a tanulók közösségimédia-használati attitűdje inkább a bezárkózás vagy az önfeltárás felé hajlik. Szeretném tehát kideríteni, hogy az alanyok mennyire nyílnak meg mások előtt, mennyire nyitottak az ismeretlenekkel való interakcióra, mi mindent árulnak el magukról és mi az, amit megosztanak másokkal a közösségi médiában.

Ezen kívül azt szeretném feltárni, hogy a közösségi oldalak gyakori vagy ritka használata, a kapott üzenetek, illetve reakciók alacsony vagy magas száma vált-e ki nagyobb nyugtalanságot az alanyok körében.

Emellett szeretnék néhány összefüggést keresni. Az általános és a nyitottság-bezárkózás dimenziókhöz tartozó függő változókat klasszikus értelemben vett független változókkal szeretném megvizsgálni keresztábrák-elemzés segítségével. Ilyen ismérvek többek között a nem, a lakóhely és az osztály profilja.

A nyugtalanság forrásaihoz kapcsolódó három változónak pedig a közösségimédia-használathoz szorosabban kapcsolódó ismérvekkel, például egyes közösségi oldalak használatával való összefüggései érdekelnek. Ezt többváltozós lineáris regresszióelemzéssel fogom megvizsgálni.

3.2 Feltevések

- A legnépszerűbb közösségi oldalak a Facebook és a Facebook Messenger. A feltevésemet arra alapozom, hogy az általam elolvasott magyar nyelvű tanulmányok többsége a Facebookot, illetve a Facebook Messengert említi meg mint leggyakrabban használt közösségi oldala-
kat. [Falmann, 2015] [Pásztor & Bak, 2020a]. Ezzel szemben az ame-
rikaiakra vonatkozó szakirodalomban a népszerűségi listában nem a
Facebook áll az élen [Madden, és mtsai., 2013]. Ez alapján, arra számí-
tok, hogy az alanyok a földrajzi közelség és a közös nyelv használatából
kiindulva, a magyarországi közösségimédia-használati kultúrához köze-
lebb állnak, mint az amerikaihoz.

- A tanulók közösségimédia- használatának legfőbb célja a kapcsolat-
tartás. Ezt a feltevésemet abból származtatom, hogy egy tanulmány uta-
lást tesz arra, hogy a fiatalok leginkább ismerősökkel való kapcsolattartás-
ra használják a Facebookot [Kárpáti, Szálas, & Kuttner, 2012]. Ez a gondo-
lat pedig feltételezésem szerint igaz lehet a közösségi oldalak többségére.

- Ismerkedésre lényegesen kevesebben használják a közösségi mé-
diát, mint kapcsolattartásra. Ez a feltevésem is a fentebb már említett
tanulmányon alapszik, melyben az áll, hogy a fiatalok kapcsolattartás-
hoz képest az új ismeretségek kialakítására kevésbé használják a közös-
ségi médiát [Kárpáti, Szálas, & Kuttner, 2012].

- A tanulók jelentős arányban használják tanulási célokra a közös-
ségi oldalakat. Ez a feltevésem részben egy tanulmányra alapszik, mely
kitér arra, hogy a tanulásban a középiskolások segítségére lehet a kö-
zösségi média [Kárpáti, Szálas, & Kuttner, 2012]. Ezen kívül egy másik
tanulmány arról ír, hogy a járványhelyzet következtében a digitális meg-
oldások növekvő szerephez jutottak többek között az oktatásban is [An-
dok, 2021]. Ez feltételezésem szerint máig érezteti hatását, így azóta
valamelyest megnőhetett a közösségi média szerepe is az oktatásban.

- A tanulók inkább az önfeltárulkozás felé hajlanak a bezárkózás he-
lyett. Ez a feltevésem azon alapul, hogy a szakirodalomban a Z generációt
úgy mutatják be mint egy olyan nemzedéket, amely kevésbé ügyel arra,
hogy milyen információkat oszt meg a közösségi médiában [Madden,
és mtsai., 2013]. Ebből kiindulva, feltételezéseim szerint, a generációra
más kontextusban is jellemző az önfeltárulkozás. Így tehát feltételezem
azt is, hogy az alanyok nyitottak arra, hogy új ismeretségeket kössenek
a közösségi médiában.

- A tanulóknak nem a túl sok, hanem a túl kevés mértékű közösségi médián belüli aktivitás, a túl kevés üzenet és reakció vált ki nagyobb nyugtalaniságot. Ez a feltevésem is a szakirodalmon alapul, több szerző is hangsúlyozza azt, hogy a Z generáció lételeme a pörgés és az aktivitás [Falmann, 2015]. Így azt feltételezem, hogy inkább a közösségimédia-használat intenzitásának alacsony, nem pedig magas foka hat jellemzően nyugtalanítólag az alanyokra.

3.3 Célcsoport és minta

A kutatás célcsoportja a nagyváradi Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium IX- XII. osztályos diákjai. A 2019-es adatok szerint 153 líceumi diák tanult az intézményben [Erdélystat- Statisztikák-Nagyvárad, 2020]. A célcsoport mérete miatt teljes körű lekérdezésre törekedtem, de ez végül nem teljesült, így tulajdonképpen a mintavétel önkényes, és nem reprezentatív a sokaságra nézve.

3.4 Kutatási eszköz

Kvantitatív kutatást végeztem, az online kérdőív 27 kérdést tartalmaz. Ezeket négy kategóriába csoportosítottam, melyek a következők:

- Demográfiai kérdések
- Gazdasági helyzet
- Társas környezet
- Közösségi média használata

Az eszközt a LimeSurvey kérdőívszerkesztő program segítségével készítettem el, majd közvetett módon, az igazgatónő és az osztályfőnökök segítségével juttattam el a diákokhoz. A kérdőív linkjét a tanárok a mintába került osztályok Facebook csoportjaiban osztották meg, és a kitöltés online történt. Az adatelemzéshez a PSPP-t illetve Microsoft Excelt vettem igénybe.

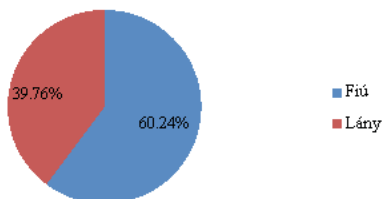
4. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

4.1 A minta megoszlása

Összesen 86 kitöltés gyűlt össze, melyből 69 teljes és 17 részleges. Az osztályokat tekintve a minta 7 osztály diákjaiból áll, mely közül 3(10A, 11A, 12A) elektrotechnika és 4 (9B, 10B, 11B, 12B) református teológia profilú. A diagramok és táblázatok készítésénél az érvényes relatív gyakoriságot vettem figyelembe. Az elemzésbe a részleges válaszokat is bevontam, ezért nem egyforma minden diagramnál az esetszám.

1. ábra. A minta nemek szerinti megoszlása (N =83)

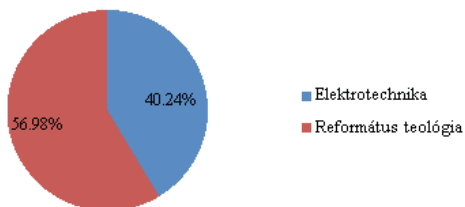
Mi a nemed?

A minta 60,24%-a fiú, 39,76%-a pedig lány.

2. ábra. A minta megoszlása az osztály profilja szerint (N=82)

Milyen profilú osztályba jársz?

A minta 40,24%-a elektrotechnika, míg 56,98% református teológia profilú osztályba jár.

3.ábra. A minta település szerinti megoszlása[N=76]

A minta 44,74%-a Nagyváradon lakik, 55,26%-a pedig más településen. Közülük 52,63% vidéki településen és 2,63% más városban.

A dimenziók ismertetése

A közösségimédia- használatot három fő dimenzió mentén vizsgáltam. Ezen belül megkülönböztettem egy általános dimenziót. Az általános dimenzióhoz olyan szempontok tartoznak mint: a felsorolt közösségi oldalak népszerűsége, használatuk gyakorisága, a közösségimédia- használat céljai, és az igénybe vett digitális eszközök típusai.

A második dimenzió alatt a közösségimédia- használatához kapcsolódó nyugtalansággal és ennek két lehetséges forrásával foglalkozom. Ez a kettő pedig a közösségimédia- használat intenzitásának túl alacsony vagy pedig túl magas foka. Ezt a viszonyt három szempontra bontottam: külön vizsgálom az aktivitás mértékéből, a reakciók számából, illetve az üzenetek gyakoriságából fakadó nyugtalanságot.

A harmadik dimenzióban az alanyoknak más felhasználókhöz való attitűdjét vizsgáltam aszerint, hogy inkább a bezárkózás vagy pedig a nyitottság felé hajlanak. A nyitottságot, illetve a bezárkózást két aldimenzió szerint az ismeretlenekkel való kapcsolatépítésre, illetve a személyes adatok megosztására bontottam.

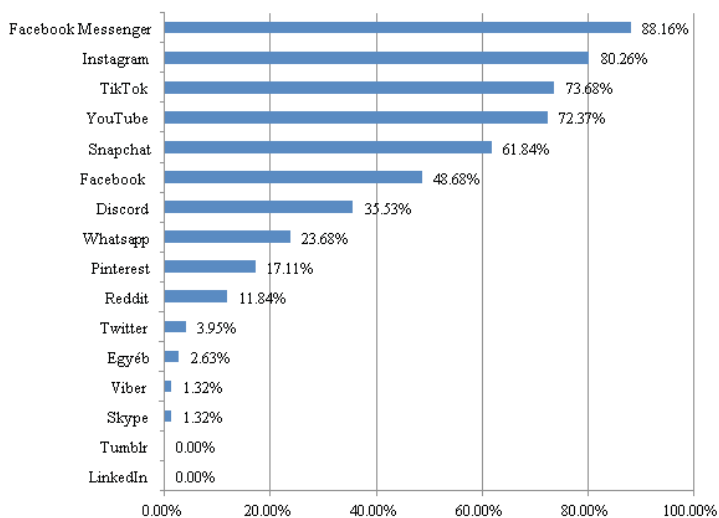
4.ábra. A vizsgált dimenziók

4.2 A közösségimédia- használat általános dimenziója

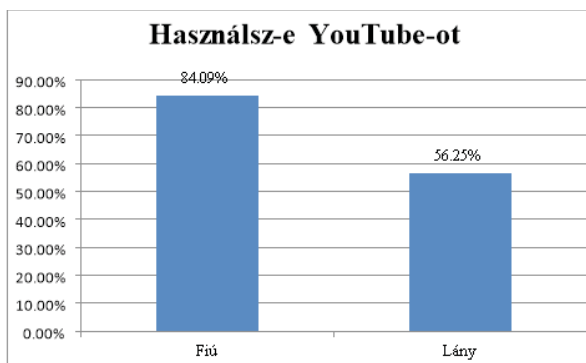
5.ábra. Közösségi oldalak népszerűsége a mintán belül[N=76]

Mely közösségi oldalakat szoktad használni ?

A mintán belül a legnépszerűbb közösségi oldal a Facebook Messenger, melyet a válaszolók 88,16%-a használ. Ezt követi az Instagram [80,26%], a TikTok [73,68%], a YouTube [72,37%], a Snapchat [61,84%] és a Facebook [48,68%].

6.ábra. YouTube használat és a nem[N= 76]

Külön vizsgáltam a YouTube és a nem összefüggéseit, mely változók között szignifikáns kapcsolat ($p=0,007$) áll fenn. A kapcsolat közepes erősségű, mivel a Cramer-féle együtttható értéke 0,31**. Ahogy a diagram is mutatja, a fiúk [84,09%] nagyobb arányban használják a YouTube-ot, mint a lányok [56,25%].

7.ábra. Nagyváradon és más településen lakók Facebook használata [N=76]

A Facebook használat szignifikáns kapcsolatot [$p=0,036$] mutat az-
 zal, hogy az egyén Nagyváradon vagy más településen lakik. A kapcsolat
 a két változó között közepes erősségű [Cramer= $0,24^*$]. A Nagyváradon
 lakók [35,29%] közül kevesebben, míg a más településen lakók [59,52%]
 között többen használják a Facebookot.

Milyen gyakran használ- od azalábbi közösségi oldalakat?	Naponta többször	Naponta	Hetente	Havonta vagy ritkábban
Facebook	27.03%	45.95%	18.92%	8.11%
Facebook Messenger	71.64%	25.37%	2.99%	0.00%
Instagram	60.66%	32.79%	3.28%	3.28%
Snapchat	68.09%	29.79%	0.00%	2.13%
TikTok	62.50%	32.14%	1.79%	3.57%
Whatsapp	38.89%	16.67%	22.22%	22.22%
Reddit	33.33%	11.11%	55.56%	0.00%
Pinterest	15.38%	23.08%	23.08%	38.46%
Discord	25.93%	37.04%	29.63%	7.41%
YouTube	56.36%	36.36%	3.64%	3.64%

1. táblázat. Az egyes közösségi oldalak használatának gyakorisága az adott
 oldalt használók arányában [N=76]

A táblázatból észrevehető az, hogy a népszerűbb közösségi olda-
 lakat gyakrabban is látogatják a válaszolók. A mintában az öt legna-
 gyobb esetszámmal rendelkező közösségi oldalt: Facebook Messenger
 [71,64%], Instagram [60,66%], TikTok [62,50%], YouTube [56,36%],
 Snapchat [68,09%] a megkérdezettek több, mint fele naponta többször
 is felkeresi. A sorban utánuk következő Facebook [45,95%] és Discord
 [37,04%] esetében a legmagasabb azok aránya, akik napi rendszeres-
 séggel használják ezen platformokat. A felsoroltak közül a mintában
 kevesebb esetszámmal rendelkező közösségi oldalakat ritkábban hasz-
 nálják az alanyok.

8.ábra. Digitális eszközök közösségi oldalak használatához [N=76]

A digitális eszközhasználatot tekintve, a mintába kerültek csaknem egésze [97,37%] vesz igénybe okostelefon közösségi oldalak használatához, 40,79% használ Laptopot, 34,21% asztali számítógépet, illetve 29,95%-uk okostévé e célból. Ennél a kérdésnél több válaszlehetőséget jelölhettek meg az alanyok.

Mire használod...?	Ismerkedés	Kapcsolat-tartás	Ismerősök követése	Az oldalt használó alanyok száma összesen
Facebook	10.81%	37.84%	48.65%	37
Facebook Messenger	16.42%	88.06%	14.93%	67
Instagram	24.59%	45.90%	44.26%	61
Snapchat	21.28%	63.83%	34.04%	47
TikTok	1.79%	0%	8.93%	56
Whatsapp	11.11%	77.78%	0%	18
Reddit	0%	0%	0%	9
Pinterest	7.69%	0%	0%	13
Discord	22.22%	92.59%	14.81%	27
YouTube	3.64%	0%	7%	55

2.táblázat. Közösségimédia- használat céljai 1 [N=76]

Az adatok alapján a közösségi médiában való ismerkedés nem tartozik a legkedveltebb tevékenységek közé, tekintve, hogy az itt felsorolt közösségi oldalak közül egyik sem érte el a 25%-ot ebben a kategóriában. A legmagasabb értéket e téren az Instagram [24,59%] érte el.

Sokkal inkább használják a közösségi oldalakat kapcsolattartásra. E tekintetben négy közösségi oldal is 50% feletti értéket ért el. Ezek pedig a következők: Discord [92,59%], Facebook Messenger [88,06%],Whatsapp [77,77%],Snapchat [63,83%].

Két közösségi oldal van 40% felett az ismerősök követése kategóriában: a Facebook [48,65%] és az Instagram [45,90%].

Mire használsz...?	Hírek követése	Szóra-kozás	Tanulás	Munka	Önkife-jezés	Az oldalt használó alanyok száma összesen
Facebook	54.05%	45.95%	24.32%	8.11%	2.70%	37
Facebook Messenger	13.43%	17.91%	26.87%	5.97%	2.99%	67
Instagram	24.59%	55.74%	3.28%	0%	8.20%	61
Snapchat	6.38%	48.94%	0%	0%	2.13%	47
TikTok	16.07%	91.07%	14.29%	1.79%	5.36%	56
Whatsapp	16.67%	5.56%	11.11%	16.67%	0%	18
Reddit	78%	56%	11%	0%	0%	9
Pinterest	8%	38.46%	15.38%	0%	46.15%	13
Discord	3.70%	55.56%	11.11%	7.41%	7.41%	27
YouTube	30.91%	85.45%	43.64%	9.09%	3.64%	55

3.táblázat. Közösségimédia- használat céljai 2 (N=76)

A hírek követésében is a Facebook áll az élen. A mintába került felhasználók 54,05%-a veszi igénybe a Facebookot hírek követésére.

A kapcsolattartást megelőzve a szórakozás a közösségi média használat legkedveltebb tevékenysége. A két legmagasabb értéket a TikTok [91,07%]és a YouTube érte el[85,45%]. 50% fölötti értékkel az Instagram [55,74%] és a Discord [55,56%] rendelkezik.

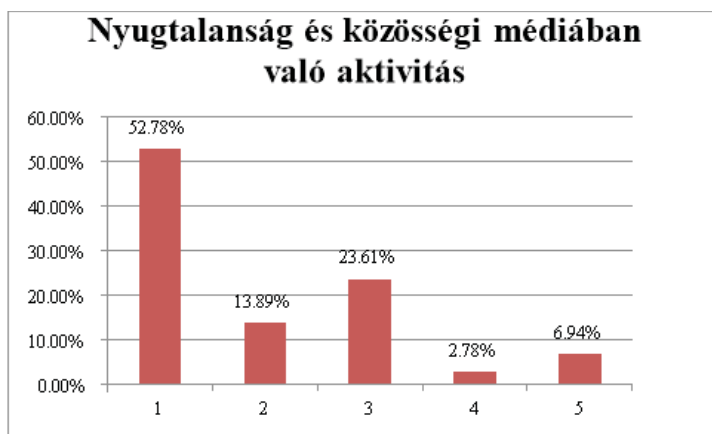
A tanulást tekintve a YouTube áll az élen 43,64%-kal. Az itt felsorolt többi közösségi oldal aránya jóval ezalatt van.

Munkára csak egy közösségi oldalt, a Whatsappot [16,67%] használja a mintába bekerült felhasználók több, mint 15%-a.

Az önkifejezést tekintve csak a Pinterestet érdemes megemlíteni. APinterestet használók 46,15%-a használja önkifejezésre az előbb említett platformot.

4.3 Stressz és közösségimédia- használat intenzitása

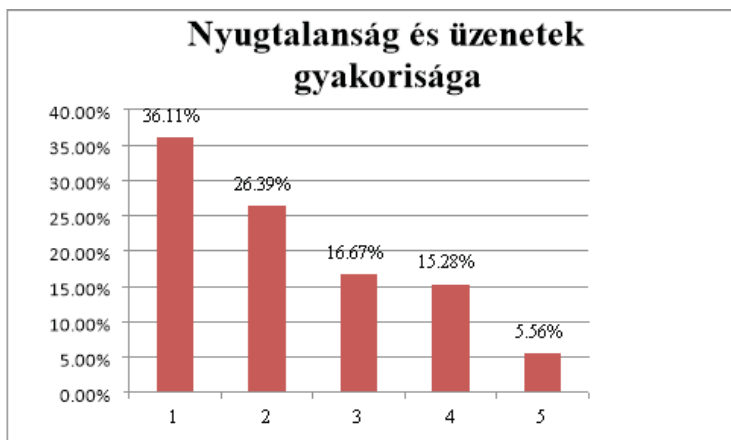
9.ábra. Nyugtalanlás és közösségi médiában való aktivitás, N=72

A válaszolókat arra kértem, jelöljék meg, hogy számukra a túl sok vagy inkább a túl kevés mértékű közösségi médiában való aktivitás hat nyugtalanító hatással. A fenti diagramon az 1-es kód a túl kevés mértékű közösségi médián való aktivitást jelenti, míg az 5-ös a túl sokat.

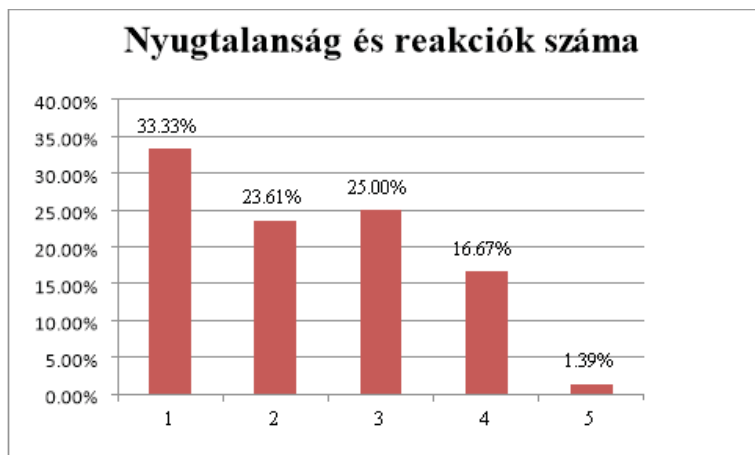
Ahogy a diagramon is látszik, az alanyokat inkább a túl kevés mértékű közösségi médiában való aktivitás nyugtalanítja. A legmagasabb értéket az 1-essel jelölt végpont kapta [52,78%], de a válaszolók 23,61%-a a 3-ast jelölte meg.

10.ábra. Nyugtalanlás és üzenetek gyakorisága[N=72]

Ugyanazon elv szerint az 1-es válaszlehetőség jelenti azt, hogy a válaszoló a túl kevés, az 5-ös pedig azt, hogy a túl sok üzenet miatt nyugtalan. Az eloszlás lefelé görbül, tehát az 1-est jelölték meg a legtöb-
ben [36,11%], utána a 2-est [26,39%] és így tovább.

11.ábra. Nyugtalanlás és reakciók száma[N=72]

A fenti diagram is hasonló logika mentén értelmezhető. Az 1-es jelöli a felhasználók által előállított tartalmakra kapott túl kevés, míg az 5-ös a túl sok reakciót, mint nyugtalanságot kiváltó tényezőt. A helyzet nem annyira egyértelmű, mint a másik két diagram esetében, de lényegében ebben az esetben is az intenzitás túl alacsony szintjének a megjelenése jellemző, mivel az 1-est a minta 33,33%-a választotta, ezt követi a közepen elhelyezkedő 3-as 25%-kal, majd a 2-es 23,61%-kal. A rangsor végén pedig a 4-es [16,67%] és az 5-ös [1,39%] áll.

Aktivitás mértéke	Beta érték	Szignifikanciaszint
Facebook	-0.19	0.092
Instagram	0.25	0.084
Snapchat	-0.43**	0.004
TikTok	0.18	0.152

4.táblázat. Az aktivitás mértékéből fakadó nyugtalanság összefüggése egyes közösségi oldalak használatával [N=70]

Üzenetek gyakorisága	Beta érték	Szignifikanciaszint
Facebook	-0.19	0.101
Instagram	0.27	0.054
Snapchat	-0.44**	0.003
TikTok	0.24	0.051

5.táblázat. Az üzenetek gyakoriságából fakadó nyugtalanság összefüggése egyes közösségi oldalak használatával [N=70]

Tartalmakra való reakció	Beta érték	Szignifikanciaszint
Facebook	-0.24*	0.040
Instagram	0.19	0.170
Snapchat	-0.36*	0.015
TikTok	0.21	0.099

6.táblázat. A tartalmakra való reakciók számából fakadó nyugtalanság összefüggése egyes közösségi oldalak használatával [N=70]

Amint a táblázatokból észrevehető, a Facebookot és a Snapchatet használó alanyok esetében a kapcsolat fordított arányú, tehát az intenzitás túl alacsony foka vált ki nyugtalanságot. Az Instagram és a TikTok esetében viszont egyenes arányú az összefüggés, ezen platformokat használó alanyok esetében a közösségi médiahasználati intenzitás túl magas foka vált ki nyugtalanságot.

A táblázatokban felsorolt négy közösségi oldal használata együttesen 16%-ban [Rsq=0,16] határozza meg az aktivitás mértékéből, 18%-ban [Rsq=0,18] az üzenetek gyakoriságából és 15%-ban [Rsq=0,15] a tartalmakra való reakciók számából fakadó nyugtalanságot.

A közösségi médiában való aktivitás mértékére vonatkozóan a regressziós modell szignifikanciaszintje 0,016. A független változók közül a Snapchat használata hat szignifikáns mértékben [$p=0,004$] az aktivitás mértékéből fakadó nyugtalanságra. Az üzenetek gyakoriságát tekintve a modell szignifikanciaszintje 0,009. Ebben az esetben is a Snapchat használatát tekinthetjük szignifikánsnak [$p=0,003$]. A tartalmakra való reakció esetében a regressziós modell szignifikanciaszintje 0,022. Erre vonatkozóan a Snapchat [$p=0,015$] és a Facebook [$p=0,040$] használata hat szignifikánsan a függő változóra.

A fenti összefüggések alapján tehát elmondhatjuk, hogy a Facebookot és Snapchatet használók esetében erősebb a függési viszony a közösségi média és az egyén között. A Snapchat esetében a közösségimédia-használati intenzitás mindhárom dimenziójában szignifikáns összefüggés mutatkozott, míg a Facebook esetében ez csak a tartalmakra való reakciókra tekintve jelenthető ki.

Ezzel ellentétben az Instagramot és a TikTOKot használók esetében a túlzott mértékű közösségimédia-használati intenzitás hat nyugtalanítólag az alanyokra. Viszont ezek a hatások nem tekinthetőek annyira jelentősnek, mert az Instagram és a TikTok esetében egyik dimenzióban sem mutatkozott szignifikáns összefüggés.

A megkérdezettek által előállított tartalmakra való reakció	Beta érték	Szignifikanciaszint
Beszélgetés	0.37**	0.006
Huzamosabb ideig való csevegés	-0.13	0.347
Személyes találkozás	0.06	0.640

7.táblázat. A tartalmakra való reakciók számából fakadó nyugtalanság összefüggése a kapcsolatépítés néhány indikátorával

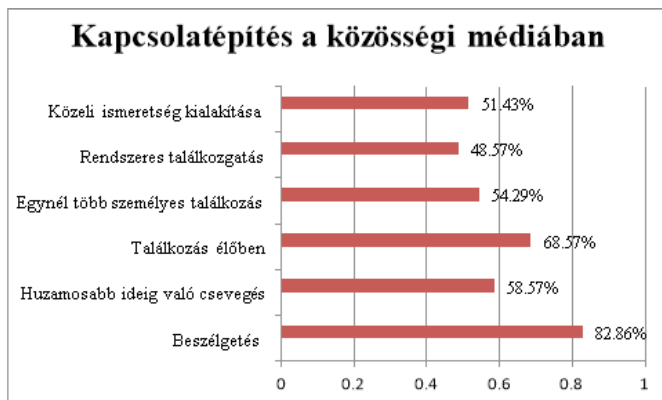
Összefüggést találtam az alanyok által előállított tartalmakból fakadó nyugtalanság és a kapcsolatépítéshez tartozó három változó között. A három változó együttesen 11%-ban ($Rsq=0,11$) magyarázza a függő változót. A modell szignifikanciaszintje pedig 0,045.

Megállapítható, hogy a való életből nem ismert személlyel történő beszélgetés és a személyes találkozás esetében a kapcsolat egyenes irányú. Tehát azon alanyok, akik beszélgettek a közösségi oldalon keresztül olyan személlyel, akit a való életben előzőleg nem ismertek [a továbbiakban csak *beszélgetés*], vagy személyesen találkoztak közösségi oldalon megismert személlyel [továbbiakban csak *személyes találkozás*], azok esetében az általuk előállított tartalmakra való, túl sok reakció vált ki nyugtalanságot. Szignifikáns mértékben ($p=0,006$) a beszélgetés hat a függő változóra.

A huzamosabb ideig való csevegés kapcsolata viszont fordított irányú a függő változóval. Tehát azon alanyok, akik már huzamosabb ideig csevegtek közösségi oldalon megismert személlyel, azokra a túl kevés reakció hat nyugtalanítólag.

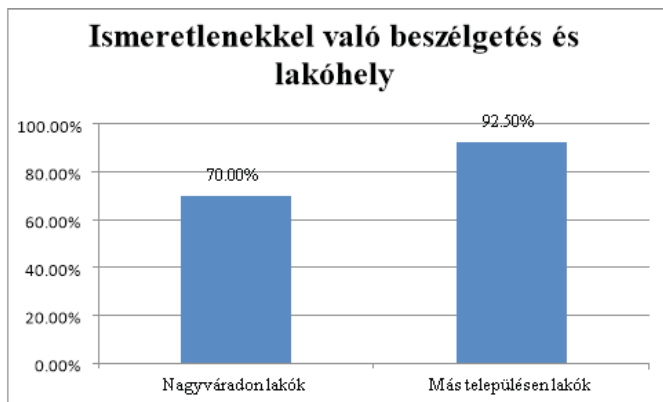
4.4 Nyitottság vagy bezárkózás

12. ábra. Kapcsolatépítés a közösségi médiában (N=70)

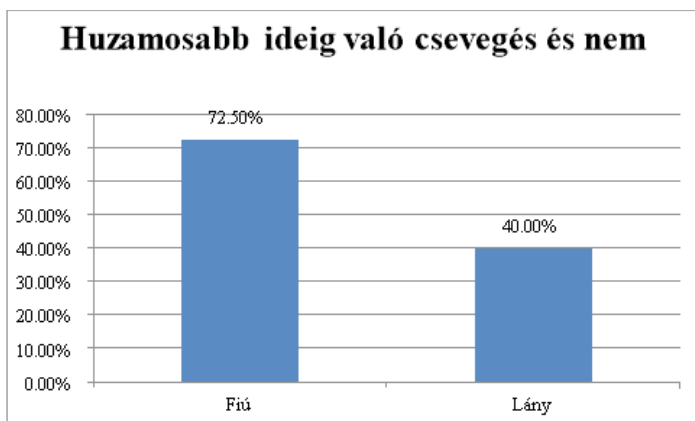
A kapcsolatépítést tekintve elmondható, hogy az alanyok 82,86%-a beszélgetett már olyan személlyel közösségi oldalon keresztül, akit személyesen nem ismert. A személyes találkozás esetében a megoszlás 68,57%, a fentebb felsorolt többi változót tekintve pedig 50% körüliek az arányok.

13.ábra. Ismeretlenekkel való beszélgetés és lakóhely kapcsolata (N=70)

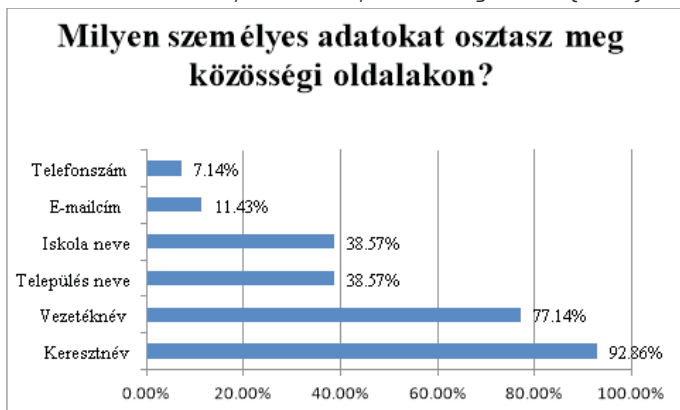
Összefüggés [$p=0,013$] mutatható ki aközött, hogy a megkérdezett alanyok Nagyváradon vagy más településen lagnak és aközött, hogy beszélgettek-e olyan személlyel, akit előzőleg személyesen nem ismertek. A kapcsolat a két változó között közepes erősségű [Cramer=0,30*]. Az ismeretlenekkel való beszélgetés tekintetében az mondható el, hogy a nem Nagyváradon lakók közül nagyobb arányban[92,50%] beszélgettek már olyan személlyel közösségi oldalon keresztül, akit személyesen nem ismertek. Ez az arány a Nagyváradon lakók esetében kevesebb [70,00%].

14.ábra. Huzamosabb ideig való csevegés kapcsolata a nemmel (N=70)

Összefüggést ($p=0,006$) figyeltem meg a huzamosabb ideig való csevegés és a nem között. A kapcsolat közepes erősségű [Cramer= $0,33^{**}$]. Az eredményeket tekintve az mondható el, hogy a fiúk aránya [72,50%] magasabb, mint a lányoké [40,00%] abban a tekintetben, hogy csevegtek-e már közösségi oldalon keresztül olyan személlyel, akit a közösségi médiában ismertek meg.

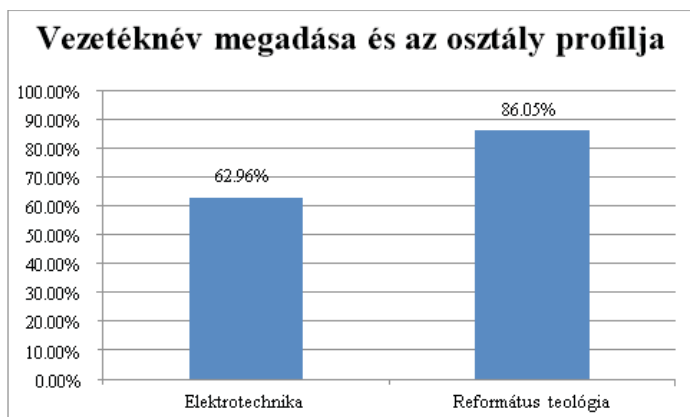
15.ábra. Személyes adatok nyilvános megosztása [N=70]

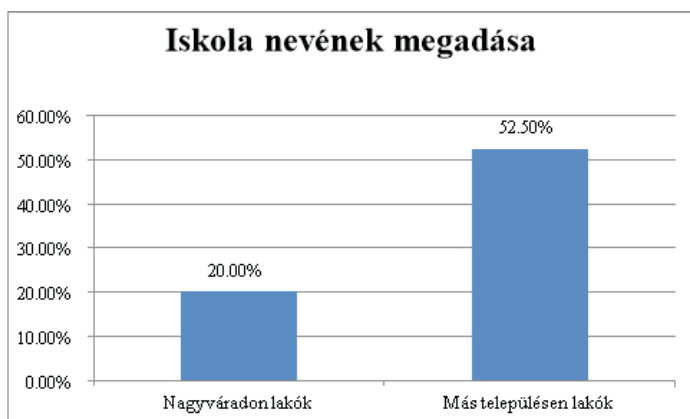
A személyes adatok megosztásával kapcsolatban elmondható, hogy a többség csak a keresztnévét [92,86%] és a vezetéknévét [77,14%] osztja meg nyilvánosan a közösségi médiában. A települése nevét és az iskola nevét egyaránt a minta 38,57%-a, míg az E-mail címét 11,43% és a telefonszámát 7,14% adja meg. Ezek az arányok arra engednek következtetni, hogy a diákok többsége feltehetően tudatában van a személyes információk nyilvánossá tételével járó kockázatoknak. Ez a kérdés is több válaszlehetőséges volt.

Szignifikáns összefüggés ($p=0,025$) figyelhető meg a vezetéknév nyilvános megosztása és az osztály profilja között. A kapcsolat a két változó között a kapcsolat közepes erősségű [Cramer= $0,27^{*}$]. A diagramon észrevehető, hogy a református teológia profilú osztályba járók között magasabb [86,05%], míg az elektrotechnika osztályos diákok között alacsonyabb [62,96%] azok aránya, akik nyilvánosan megosztják a vezetéknévüket a közösségi médiában

16.ábra. A vezetéknev megadása és az osztály profilja közötti kapcsolat [N=70]

17.ábra. Az iskola nevének megadása és a lakóhely közötti kapcsolat [N=70]

Szignifikáns összefüggés ($p=0,006$) mutatható ki továbbá a lakóhely és az iskola nevének nyilvános megosztása között. A kapcsolat a két változó között közepes erősségű [Cramer=0,33*]. Az eredmények szerint elmondható, hogy a más településen lakók nagyobb [52,50%], míg a Nagyváradon lakók kisebb [20,00%] arányban osztják meg nyilvánosan az iskola nevét.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy bár a mintában a Facebook Messenger számít a legnépszerűbb közösségi oldalnak, de a Facebook népszerűség és látogatottságának gyakorisága alapján az Instagram, a TikTok, a YouTube és a Snapchat mögött áll. Az erre vonatkozó feltevésem tehát csak részben igazolódott, mivel a szakirodalmi áttekintés alapján arra számítottam, hogy a mintában a két leggyakrabban használt közösségi oldala Facebook és a Facebook Messenger lesz.

A mintában a közösségi oldalakat a legtöbben szórakozásra használják, de a kapcsolattartás is egy fontos célja a közösségi média használatnak. A közösségi médiában való ismerkedés, az előzetes várakozásoknak megfelelően nem tartozik a legnépszerűbb tevékenységek közé, de azt sem lehet mondani, hogy az alanyok teljesen elzárkóznának tőle. Tanulásra pedig nem igazán használják a közösségi médiát. Tehát a tanulással kapcsolatos feltevésem nem igazolódott be, az ismerkedésre vonatkozó viszont teljesült, a kapcsolattartáshoz társuló állításomat pedig részben igazolták az eredmények.

A személyes adatok megosztását tekintve, a vártakkal ellentétben az alanyok inkább a biztonságot és a bezárkózást választják az önfeltárás helyett, de viszonylag nyitottak az új ismeretségek felé.

Az utolsó feltevésem viszont teljes mértékben beigazolódott. A túlcsekély mértékű közösségi médiában való aktivitás, a kevés üzenet és reakció vált ki nagyobb nyugtalanságot, nem pedig a közösségimédia-használati inenzitás túl magas foka.

6. KÖNYVÉSZET

- [2020]. Letöltés dátuma: 2022. 02 22, forrás: Erdélystat- Statisztikák-Nagyvárad: <http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/nagyvarad/352>
- Anderson, M., & Jiang, J. [2018]. Teens, social media & technology. *Pew Research Center*, 1673-1689.
- Andok, M. [2021]. Digitális médiahasználati trendek és hatásai a fiatalok körében. In L. Balázs [Szerk.], *Digitális kommunikáció és tudatosság* [old.: 81-92]. Budapest: Hungarovox Kiadó.
- Davies, J. [2012]. Facework on Facebook as a new literacy practice. *Computers & education*, 59 [1], 19-29.
- Falman, T. [2015]. A Z generáció digitális identitása a közösségi médiában. *Marketing & Menedzsment*, 49 [1], 18-29.

- Kárpáti, A., Szálas, T., & Kuttner, Á. [2012]. Közösségi média az oktatásban- Facebook- esettanulmányok. *Iskolakultúra* , 22 [10], 11-42.
- Klausz, M. [2016]. *A közösségi média nagykönyve*. Budapest: Athenaeum Kiadó.
- Madden, M., Lenhart, A., Cortesi, S., Gasser, U., Duggan, M., Smith, A., és mtasai. [2013]. Teens, social media and privacy. *Pew Research Center* , 21 [1055], 2-86.
- Pásztor, J., & Bak, G. [2020a]. Folyton online: A közösségi média használat, a társas kapcsolatok és a boldogság összefüggései az Y és Z generáció tekintetében. *XVI. Nemzetközi Tudományos Napok*, [old.: 1-11]. Gyöngyös.
- Pásztor, J., & Bak, G. [2020b]. Z generáció online- Közösségi média használat, Fomo és társas kapcsolatok közötti összefüggések. *XXII. Tavaszi Szél Konferencia*, [old.: 1-11]. Budapest.
- Rab, Á., & Török, B. [2020]. *Bizalom, tudatosság, veszélyérzet az interneten*. Budapest.

EGÉSZSÉGMAGATARTÁS VIZSGÁLATA KÖZÉPISKOLÁS FIATALOK KÖRÉBEN

■ HORVATH YVETTE ■ horvath_yvette@yahoo.com

Partiumi Keresztény egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi kar,
Szociológia szak, III. év

■ Témavezetők: DR. GÁL KATALIN, egyetemi adjunktus, Partiumi Ke-
resztény Egyetem

DR. TOLNAI TÍMEA KATALIN, tanársegéd, Partiumi Keresztény Egyetem

BEVEZETÉS

Kutatásom témája az egészségmagatartás vizsgálata a fiatalok körében, mely számomra fontos és érdekes témának bizonyult, témaválasztásomat személyes érdeklődésem befolyásolta.

Az egészségmagatartás alatt azokat az attitűdöket és magatartás-mintát, viselkedésmintákat értjük, melyek hatással vannak, befolyásolják az egyének egészséget, az egészség romlásához vagy megőrzéséhez vezetnek [Ádám, Susánszky, & Székely, 2018]. Az egészségmagatartáshoz kapcsolódnak azok a rizikófaktorok, melyek hatással vannak az egészség romlására, betegségek kialakulásához vezethetnek. Ilyen rizikómagatartások az alkoholfogyasztás, dohányzás, a drogfogyasztás, korai szexuális aktivitás stb. [Tuza, Barth, Szőnyi, & Szóllósi, 2020]. Kutatásom során mint rizikómagatartás vizsgálom az alkoholfogyasztási szokásokat, valamint dohányzást. A sportolást, mint proaktív tényezőt vizsgálom, vagyis arra vagyok kíváncsi, hogy az egyének sportolási szokásai és motivációi mennyire befolyásolják a fentebb említett kockázatos viselkedési formákat.

Azért tartottam fontosnak, hogy a fiatalok körében kutassam a témát, mivel általában tinédzserkorban próbálják ki először ezeket a szereket, valamint a fiatalkori viszonyulás meghatározza ezek későbbi

fogyasztását. A kérdőívet aradi középiskolás diákok körében kérdeztem le, az adatok gyűjtése online módszerrel történt, a diákok osztályfőnöki órán töltötték ki a kérdőíveket.

Az alkohol napjainkban a legnépszerűbb élvezeti cikk, narkotikum, bár fogyasztása legális mégis káros szervezetünkre nézve és pszichoaktív drognak minősül, függőséget okoz. Az emberek többsége nem igazán gondolja veszélyesnek hiszen legális, viszont azt, hogy egy szer legális-e vagy sem sajnos nem az egészségre gyakorolt hatása befolyásolja, ez valójában egy gazdasági politikai kérdés. Az alkohol eladásából rengeteg profitot termelnek, és mivel könnyen elérhető mindenki számára e szer okozza a függőségek többségét [Rosta, 2007].

Az alkohol több társadalmi problémát okoz, a legismertebb és leg-súlyosabb probléma a függőség kialakulása, de e mellett jelen vannak még különböző egészségügyi problémák, például a szív- és érrendszeri megbetegedések, a terhesség alatti alkoholfogyasztás következménye a magzati alkoholspektrum szindróma, munkahelyi és magánéleti konfliktusokat okoz, súlyosabb esetekben munka elvesztésével jár és a halálos autóbalesetek, valamint munkahelyi balesetek több mint 50%- ért felel az alkohol [Elekes, 2004].

Kulturális kontextusban és megközelítésben elmondható, hogy a kultúránk befolyásolja az alkoholfogyasztás módját és ennek mennyiségét. Továbbá a kultúránkhoz kapcsolódik az alkoholhoz rendelt funkciók és diszfunkciók jelenléte is, a legrégebbi funkciója az ünnepléshez kapcsolódik, mely a mai napig jelen van, például a újévi koccintás, vagy egy családi vacsora. Az alkoholnak szakrális funkciója is van, ez is jelen van a ma is, a katolikus, evangélikus egyház áldozatbemutatásában. Energiatartalma miatt étkezés kiegészítésére, helyettesítésére használták, voltak idők, amikor a víz szennytartalma miatt fogyasztották, ezzel elkerülve a különböző fertőzéseket. A tömény italokat kezdetben kizárólag gyógyító hatásuk miatt alkalmazták például: nyugtató, fájdalomcsillapító, fertőtlenítő, vérkeringést serkentő stb. Az alkohol jelenléte rengeteg 8 munkahelyet teremt, és most nemcsak a termelésben dolgozókra gondolunk, hanem az alkoholizmussal foglalkozó szakemberekre is. Diszfunkcióként pedig ide sorolhatjuk a túlzott alkoholfogyasztás okozta egészségügyi problémákat (pl.: emésztőrendszerrel kapcsolatos betegségeket, szív- és érrendszeri rendellenességek kialakulását), munkahelyi valamint magánéleti konfliktusokat, és a baleseteket is [Elekes, 2004].

Az alkoholfogyasztás tekintetében a szülők fogyasztásának nagy

befolyása van a gyermek fogyasztására, a szocializációs folyamat során ugyanis a gyermek elsősorban a mintakövetés segítségével sajátítja el az értékeket, normákat. Emellett a gyermek iránti odafigyelésnek kulcsfontosságú szerepe van. A szülői kontroll és odafigyelés csökkentheti a rizikómagatartások kialakulását [Balázs & Pikó, 2013].

A dohányzás társadalmilag elfogadott szokás, Európába Kolumbusznak köszönhetően jutott el, akinek amerikai indiánok ajándékozták, a gonosz elűzése céljából, mivel úgy tartották, hogy füstje elűzi, távol tartja a gonoszt [Albert, 2011].

A dohányzás függőséget okoz, a cigarettában több mint 400 káros anyag található, melyből 50 rákkeltő azonban magát a függőséget a nikotin elnevezésű vegyület okozza, melynek azonban van jótékony hatása is. A dohányzást gyakran a heroin függőséghez hasonlítják, ezért erkölcstelen devianciaként jelenik meg. A dohányosok látszólag racionálisan viselkednek életük rendezett, produktívnak tűnnek, és maga a függőség jelei csak abban az esetben jelentkeznek, amikor megpróbálnak leszokni. Azonban a dohányosok esetében is a szer befolyásolja egész életüket, mondhatni irányítja viselkedésüket, például nem mennek el egy eseményre csak azért, mert akkor nem dohányozhatnak, állandóan az jár a fejükben, hogy mikor lesz lehetőségük újból rágyújtani. A cigarettát az öngyilkosság egyik formájának tekintik, mivel a dohányzásnak a következményei főként az egészségügyi állapotra gyakorolt negatív hatása során érhető tetten. E hatás pedig nem következik be azonnal, viszont a morbiditási mutatókat befolyásolja, de ismert negatív hatásai mellett pozitív kellemes érzések társulnak hozzá [Helen, 2016].

A dohányzással kapcsolatban is kiemelkedően fontos a fiatalok vizsgálata, mivel a dohányos karrier ebben a korban kezdődik, a legtöbb dohányos 10 éves kora előtt szívta el az első cigarettát, valamint az esetek többségében 18 éves kora előtt függővé vált. A pozitív érzés kiváltását követően egyre többször cigarettáztak, ez pedig a tolerancia kialakulásához vezetett, ami növeli a dohányzás mennyiségét [Szabó, Albert-Lőrincz, Albert-Lőrincz, Gáspárik, & Bernáth, 2015]. A dohányzás motivációit tekintve az egyének nem feltétlen tudják, miért van szükségük a szerre, ám sokan a szorongás csökkentésének érdekében fogyasztják. Az egyének általában tisztában vannak a dohányzás káros voltával, ám ismereteik és tanúsított magatartásuk nincs feltétlen összhangban, mivel pszichológiai okok miatt nem tudnak lemondani a szerről, ezt nevezzük kognitív disszonanciának. A disszonancia összeférhetetlenséget jelent, esetünk-

ben az egyén tisztában van a dohányzás káros hatásaival, egészségügyi kockázataival, viszont mégis dohányzik. A disszonancia állapota kellemtelenséget szül, ezért az egyén ezt megpróbálja redukálni, különböző megoldásokat keres, a legkedvezőbb esetben abbahagyja a dohányzást, a másik esetben tagadja magát a kockázatot, elbagatellizálja azt, hártja, ami magához a függőség kialakulásához vezet. Serdülőkorban gyakori az úgynevezett irreális optimizmus vagy más néven a sérthetatlenség illúziója, a függőség kialakulásának elbagatellizálása, valamint a saját kontroll lehetőségének túlértékelése jellemző, azt gondolják, hogy bármikor le tudnak szokni a dohányzásról, csak akarniuk kell [Pikó, 2007].

Összességében elmondhatjuk, hogy ahogy az alkoholfogyasztást is a dohányzást is rengeteg szociális tényező befolyásolja, a függőség kialakulásához hosszabb ideig tartó expozíció szükséges, viszont a serdülőkori hozzáállás mindkét esetben döntő tényező a függőség kialakulásában [Pikó, 2007].

KUTATÁSI EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

A kutatásom során kvantitatív módszertant alkalmaztam, online kérdőívet használtam, melyet a LimeSurvey-ben készítettem és kérdeztem le, kitöltése 5-10 percet vett igénybe. A kérdőívet előzetesen teszteltem, ebben segítségemre voltak csoporttársaim, valamint közeli ismerősem. A tesztelés során körülbelül 10 személy töltötte ki a kérdőívet, két alkalommal. Az előzetes tesztelésnél regisztrált adatok nem kerültek be a végleges mintába. Egy aradi középiskola diákjai körében kérdeztem le, az adatgyűjtésben nagyon sokat segítettek az iskola tanárai, mivel a diákok a kérdőíveket osztályfőnöki órák keretén belül töltötték ki, a kitöltés teljes mértékben önkéntes és anonim volt. A kérdőívet 9-12. osztályos diákok töltötték ki, a legfiatalabb kitöltőm 15 éves, míg a legöregebb 19 éves volt, a kérdőív lekérdezése 2022. január 31.-e és 2022. március 15.-e között történt. Az adatgyűjtés során összesen 196 kitöltés érkezett, ám ebből csak 172 teljes kitöltés született, továbbá 24 részleges, az adatok elemzése során csak a teljes kitöltéseket vettem figyelembe. Így kialakult egy 172 főből álló minta. A kutatásom nem reprezentatív, csupán leíró jellegű. A kérdőív adatainak feldolgozására a PSPP statisztikai programot használtam.

Kérdőívem négy kérdésblokkot tartalmazott, melyekben összesen 26 kérdés található: demográfiai kérdések, alkoholfogyasztásra vonat-

kozó kérdések, dohányzásra vonatkozó kérdések, valamint sportolásra vonatkozó kérdések

A kutatói munka során öt hipotézist állítottam fel.

Az első hipotézisem szerint a szülők szerfogyasztása úgy az alkohol, mint a dohányzás esetében befolyásolja a gyermek fogyasztását is.

A következő állításom az lenne, hogy aki rendszeresen dohányzik, nagyobb valószínűséggel fogyaszt sűrűbben alkoholt is.

A harmadik hipotézisem szerint azok, akik az egészségük miatt sportolnak nem rendszeres szerhasználók, tehát a sport motivációja befolyásolja a szerfogyasztást.

A negyedik állításom alapján azoknál a gyerekeknél nem jellemző a rendszeres szerhasználat, akik nagyobb szülői kontroll alatt álnak.

Az ötödik egyben utolsó hipotézisem szerint azoknál a gyerekeknél jellemzőbb a szerfogyasztás, akik alacsonyabb médiával rendelkeznek.

A nemek szerinti megoszlás tekintetében a megkérdezettek 53,2%-a nő, 46,8%-a pedig férfi.

Kérdőívemet egy középiskola diákjai körében kérdeztem le, ezért nem meglepő, hogy a kitöltők átlag életkora 16,5 év, a legfiatalabb kitöltő 15 éves, a legidősebb válaszadó pedig 19 éves volt. A 19 évesek kivételével az értékek nagyjából hasonlóan oszlanak meg, nincsenek nagyobb eltérések. A legtöbb kitöltés a 16 évesek köréből került ki, ez pontosabban 28,1%-ot jelent, 26,9%-uk 17 éves, 22,2%-a a mintának 15 éves, 22,2%-uk 18 éves, továbbá 0,6% [1 személy] 19 éves.

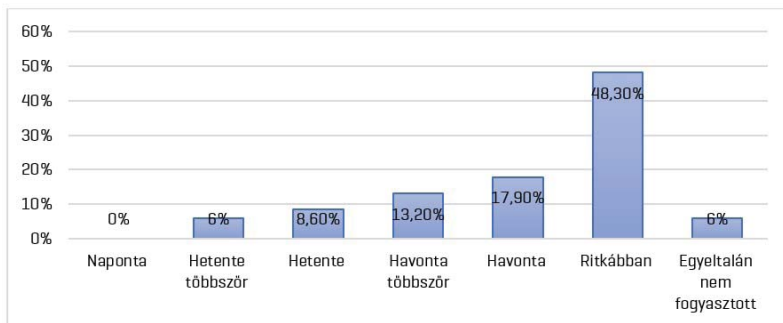
Lakóhely szerinti megoszlást tekintve a diákok 52,1%-a községben vagy faluban él, 47,9%-a pedig megyeszékhelyen vagy városban. Megkérdeztem a diákokat arról is, hogy milyen profilú osztályba járnak. A kitöltők többsége 41%-a Közgazdaságtan profilú osztályból került ki, 24%-uk természettudományok, intenzív angol szakosak, 22%-a matematika informatika, intenzív angol szakra jár, 13%-uk pedig turizmust tanul. Az osztályok szerinti megoszlás tekintetében elmondhatjuk, hogy csakúgy, mint az életkor esetében az értékek között nincsenek nagyobb eltérések. A legtöbb kitöltés a 10. osztályosok köréből származik, ez pontosabban 28,7%-ot jelent, 26,3%-uk 12. osztályba jár, 24,6%-a 11.-es, a legkevesebb kitöltés pedig a 9. osztályból érkezett, a kitöltések 20,5%-a született.

Kíváncsi voltam arra is, hogy az iskolai teljesítmény milyen hatást gyakorol a szerfogyasztásra, ezért megkérdeztem a diákokat arról is, hogy az előző évben mennyi volt az év végi átlaguk. A mintám tanulmányi

átlag az előző évben 8,59 volt, a legkisebb átlaggal rendelkező diákok teljesítménye 6,00 volt az előző évben, a legkisebb átlaggal 3 diák rendelkezett, a mintám legmagasabb átlaga 10,00, tehát a kapható maximális érték, ebben az esetben 6 diákról beszélünk.

A megkérdezett diákok 88,3%-a fogyasztott már élete során legalább egy alkalommal alkoholos italt, 11,7%-uk pedig még soha nem fogyasztott alkoholt. Az alkoholt fogyasztó diákok többsége, 72,2%-a szülei előtt is fogyaszt alkoholt, míg 27,8%-a kizárólag akkor fogyaszt alkoholt tartalmú italt, ha szülei nincsenek jelen. A diákok nagy része, 62,2% esetében 13-15 éves korára tehető az első alkoholfogyasztás időpontja. 17,6%-uk 16-18 éves kora között fogyasztott először alkoholt, 16,2%-uk esetében ez 10-12 éves korra tehető, míg a diákok 4,1%-a már 9 éves korában vagy annál is fiatalabb korban fogyasztott először alkoholtartalmú italt.

diagram 1 A vizsgálatot megelőző 12 hónapban a diákok alkoholfogyasztásának gyakorisága.

Az alkoholt már fogyasztott diákok esetében megkérdeztem azt is, hogy a vizsgálatot megelőző évben, 12 hónapban milyen rendszerességgel fogyasztottak alkoholos italt, ezt láthatjuk a 2. diagrammon. A diákok 6%-a hetente többször, 8,6%-a hetente, 13,2%-a havonta többször, 17,9%-a havonta, 48,3%-a ritkábban fogyasztott alkoholt az elmúlt 12 hónapban. A diákok 6%-a a vizsgálatot megelőző 12 hónapban egyáltalán nem fogyasztott alkoholt. A diákok közül senki nem fogyasztott naponta alkoholtartalmú italt.

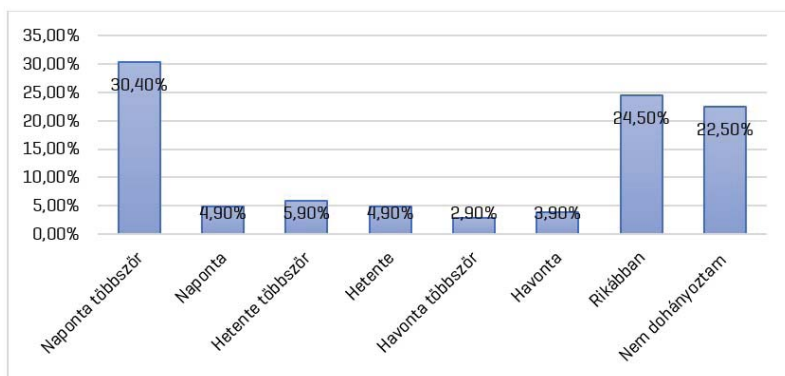
A diákok többsége, 47%-a egy alkalommal 1-2 pohár alkohol tartalmú italt fogyaszt el, 31,1%-uk 3-4 pohár alkoholos italt fogyaszt el átlagosan egy alkalom során, míg 21,9%-uk 5 pohárral, vagy annál nagyobb mennyiséget fogyaszt átlagosan egy alkalom során.

A megkérdezettek nagy része 40,4%-a legszívesebben egyéb szeszes italokat fogyaszt ilyenek például a pezsgő, vagy a különböző koktélok, 26,5%-uk legszívesebben sört fogyaszt, 17,9%-uk választotta a bort, míg a diákok 15,2%-a legszívesebben rövid italokat fogyaszt. Ebben az esetben eltérést véltem felfedezni a nemek között, míg a nők legszívesebben egyéb szeszes italokat fogyasztanak, a férfiak legkedveltebb itala a sör.

A megkérdezettek több, mint felénél, 58,3%-nál az elmúlt 12 hónapban előfordult részegség állapota.

A diákok többsége 59,6%-a eddigi élete során már legalább egyszer dohányzott, 40,4%-uk pedig még soha nem dohányzott. A diákok nagy része, 63,4%-a 13-15 éves korában cigarettázott első alkalommal, 23,8%-a 16-18 éves volt amikor első alkalommal cigarettázott, 8,9%-a 10-12 éves korában próbálta ki, míg a diákok 4%-a csupán 9 éves vagy még ennél is fiatalabb volt amikor elszívta az első szál cigarettáját.

diagram 2 . A dohányzás gyakorisága.

Vizsgáltam a dohányzás gyakoriságát is az elmúlt 12 hónapban azoknak a diákoknak az esetében akik már dohányoztak eddigi életük során, ennek eredménye 2. diagrammon látható. A diákok 30,4%-a naponta több alkalommal dohányzik, 4,9% naponta, 5,9% hetente több al-

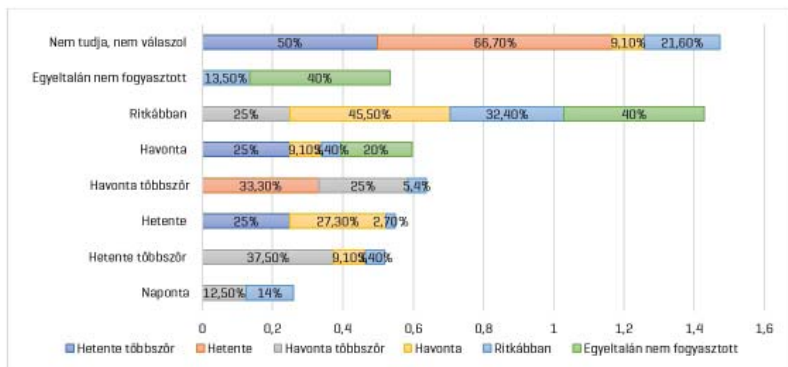
kalommal, 4,9% hetente, 2,9% havonta többször, 3,9% havonta, 24,5%-uk pedig ritkábban dohányzott az elmúlt egy évben, a minta 22,5%-a egyáltalán nem dohányzott a vizsgálatot megelőző egy évben.

A minta 100%-a tisztában van a dohányzás káros hatásival. A diákok a dohányzás tekintetében kevésbé érzik a barátok hatását, a diákok 77,4%-a nem értett egyet azzal a kijelentéssel, miszerint azért dohányzom, mert barátaim többsége is dohányzik. A válaszadók többsége 69,6%-a gondolja úgy, hogy bármikor le tud szokni a dohányzásról, ez csak tőle függ. A dohányzó diákok többségének szülei tisztában vannak azzal, hogy gyermekük dohányzik.

A diákok többsége naponta, vagy hetente több alkalommal sportol, és ebben legfőképp a sport szeretete, az egészséges életmód, valamint a megfelelő testalkat kialakítása jelenik meg mint motivációs tényező.

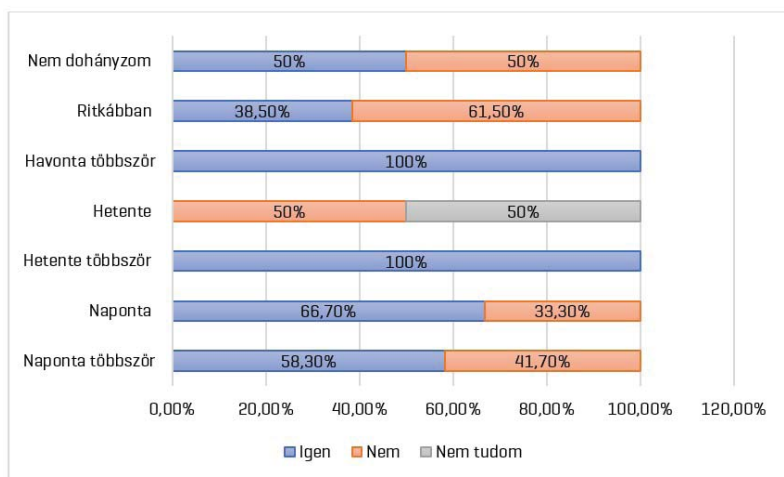
Az első hipotézisem beigazolódott, a szülők szerfogyasztása befolyásolja a diákok szerfogyasztását. Az alkoholfogyasztás tekintetében az apa szerfogyasztása, míg a dohányzás esetében az anya fogyasztása a mérvadó.

diagram 3 Apa alkoholfogyasztásának hatása a diákok alkoholfogyasztására.

A 3. diagrammon jól látszik, hogy azoknak az apáknak esetében akik ritkábban vagy egyáltalán nem fogyasztanak alkoholt sokkal nagyobb valószínűséggel gyermekük is ritkábban vagy egyáltalán nem fogyaszt alkoholt.

diagram 4. A gyerekek dohányzási gyakorisága az anya dohányzása mentén.

Elmondhatjuk, hogy azok a diákok dohányoznak sűrűbben, akiknek az édesanyja is dohányzik.

A második hipotézisem a két szer együttes fogyasztására vonatkozott, vizsgálataim alapján elmondhatom, hogy jelen esetben a két szer fogyasztása között nincs szignifikáns kapcsolat, tehát nem befolyásolják egymást.

A következő hipotézis, amelyet vizsgáltam az volt, hogy akiket az egészséges életmód motivál a sportra, azok szerfogyasztása alacsonyabb. Ebben az esetben is minőségi változók voltak, ezért keresztábra elemzést végeztem külön az alkohol és a dohányzás esetében is. Egyik esetben sem találtam összefüggést a változók között, az alkoholfogyasztás esetében a keresztábra szignifikancia szintje 0,22, a dohányzás esetében pedig 0,5, tehát elmondhatjuk, hogy az, hogy valaki az egészséges életmód miatt sportol nem jelenti azt, hogy szerfogyasztása alacsonyabb lenne.

A negyedik hipotézisem szerint azok esetében alacsonyabb a szerfogyasztás, akik esetében nagyobb a szülői kontroll. Ebben az esetben négy Likert skálán mért kijelentésem voltak, megyek a következők: A szüleim mindig tudják, hogy kivel töltöm a szabadidőmet., A szüleim mindig tudják, hogy hol vagyok., A szüleim bevonnak a házimunkába, vannak tevékenységek, melyeket muszáj elvégeznem és csak ezek elvégzésével

csinálhatom azt amit én szeretnék., A szüleim érdeklődnek iskolai teljesítményem iránt és rendszeresen tartják a kapcsolatot az osztályfőnökkel. A kijelentéseket alkoholfogyasztás és a dohányzás gyakoriságával vettem össze, ebben az esetben mivel minőségi és mennyiségi változók is voltak egyaránt, Anova tesztek végeztem. Elmondhatom, hogy egyik kijelentés esetében sem találtam szignifikáns összefüggést egyik szer kapcsán sem, vagyis a szülői kontroll jelen esetben nem befolyásolta a szerfogyasztást.

Az ötödik és egyben utolsó hipotézisem szerint azok körében magasabb a szerhasználat, akiknek tanulmányi átlaga alacsonyabb, ebben az esetben is külön vizsgáltam az alkoholfogyasztást és a dohányzást. Az alkoholfogyasztás esetében szignifikáns összefüggést véltem felfedezni a tanulmányi átlag, valamint a fogyasztás között, a modell szignifikancia szintje 0,008, vagyis elmondhatjuk, hogy minél nagyobb valakinek az átlaga annál ritkábban fogyaszt alkoholos italt.

KÖVETKEZTETÉS

Elmondhatjuk, hogy a megkérdezett diákok 88,3%-a fogyasztott már élete során legalább egy alkalommal alkoholos italt. A diákok neme nem befolyásolja az ivás gyakoriságát sem az elfogyasztott mennyiséget, kizárólag az ital típusára van hatással.

A szülők szerfogyasztása hatással van a diákok fogyasztására is, az alkoholfogyasztás esetében az apa, a dohányzás esetében az anya fogyasztása a mérvadó. Az alkoholfogyasztás társas tevékenység, a diákok jobban érzik magukat egy buliban ennek hatására, gördülékenyebben kommunikálnak. Bár a diákok többsége rendszeresen sportolt, és ebben főként az egészséges életmód motiválta őket, jelen esetben ez mégsem befolyásolta a szerfogyasztást sem pozitívan sem negatívan.

A diákok 100%-a tisztában vannak a dohányzás káros hatásaival, ám ez nem befolyásolja a dohányzás gyakoriságát

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ádám, S., Susánszky, É., & Székely, A. [2018]. Egészség- és rizikómagatartás alakulása a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében . In S. Levente, *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében- Magyar Ifiúság Kutatás 2016*. Budapest: KUTATÓPONT KFT.;ENIGMA 2001 KIADÓ; MÉDIASZOLGÁLTATÓ KFT.
- Albert, L. E. [2011]. *Az egészséges életviteltől a drogfogyasztó magatartásig*. Budapest: Kolozsvári Egyetemi Kiadó; Loisir Könyvkiadó.
- Bácskai, E., Czodor, P., & Gerevech, J. [2010, 06 02]. A dohányzás biológiai, szociális prediktorjellemzői és az általános egészség percepciója. *Orvosi hetilap*, pp. 1018-1027.
- Balázs, M. Á., & Pikó, B. [2013, 01 02]. A serdülőkori alkoholfogyasztást befolyásoló tényezők, a szociális háló, és a barátok szerepe . *Mentálhigiéné és pszichoszomatika* , pp. 25-44.
- Cseh, S. L. [1994]. A deviáns magatartási formák elsajátítása a családban végbemenő szocializálódás során. In S. L. Cseh, R. Andorka, & B. Buda, *A deviáns viselkedés szociológiája* . Budapest : Gondolat .
- Elekes, Z. [2004]. *Alkohol és társadalom*. Bupaest: Országos addiktológiai intézet.
- Helen, K. [2016]. Dohányzás, függőség és időteremtés . *Helikon irodalmi szemle*, pp. 110-122.
- Kakuszi, B., Bácskai, E., Gerevich, J., & Czobor, P. [2014, 11 24]. A dohányzás és az anyagi helyzet összefüggése serdülőkori és felnőttkori terhesség esetén . *Orvosi hetilap*, pp. 376-381.
- Pikó, B. [2007]. Kockázatkezelés serdülőkorban, a sérthetlenség illúziója vagy józan előrelátás. *Addiktológia* .
- Robin, R. [1983]. Sociological Aspects of the Disease. *Alcohol and Drug Problems* , 47-91.
- Rosta, A. [2007]. *A deviáns viselkedés szociológiája* . Budapest- Piliscsaba : Loisir Könyvkiadó.
- Szabó, B., Albert-Lőrincz, M., Albert-Lőrincz, E., Gáspárik, I., & Bernáth, K. [2015]. A serdülőkori dohányzás családi háttere maros, hargita és kovászna megyei mintán. *PedActa*, pp. 81-89.
- Tuza, A., Barth, A., Szőnyi, K., & Szöllősi, G. J. [2020, 11 29]. Egészségműveltség és alkoholfogyasztás összefüggéseinek vizsgálata szaktárgyban tanuló fiatalok körében. *Acta Medicinæ et Sociologia*, pp. 2-12.

AZ ISKOLAI ERŐSZAK, A DEPRESSZIÓ ÉS AZ INSZOMNIA KÖZÉPISKOLÁSOK KÖRÉBEN

■ RANCZ TAMÁS ■ rancztamas@yahoo.com

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Marosvásárhelyi Kar, Köz-
egészségügyi szolgáltatások és politikák szak, I. év

■ Témavezetők: DR. KOVÁCS RÉKA ROZÁLIA, egyetemi adjunktus

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Marosvásárhelyi Kar, Al-
kalmazott Társadalomtudományok Tanszék

ELMÉLETI HÁTTÉR

Bullying fogalma

A dolgozat címében megjelenő bullying az angol szakkifejezésből származik. Tág értelemben úgy lehetne leírni ezt az problémát, hogy egy olyan jelenség, ami mindenütt megjelenik, ahol a gyerekek iskolába járnak. Sokáig nehezen találtak rá magyar kifejezést: erőszakoskodás, zaklatás, megalázás, kegyetlenkedés.

A nemzetközi szakirodalomban általánosan elfogadott definíció Dan Olweus, a Berger Egyetem professzora, alkotta a hetvenes években, miszerint: „diákot zaklatás vagy elnyomás éri akkor, ha ismétlődően és hosszú időn keresztül negatív cselekedetnek teszi ki egy vagy több más diák” [Olweus, 1999:717]. Tehát ez értelmezés szerint a bullying egy negatív cselekedet, amikor egy személy szándékosan sérti meg/okoz kellemtelenséget a másik személynek fizikailag, verbálisan, vagy más módon. Fontos eleme az ártó szándék, az ismétlődés, és az hogy hatalmi különbségek, hierarchia van a személyek között.

Az iskolai bántalmazásnak három eleme tehát:

1. szándékosság
2. ismétlődés
3. hatalmi egyensúly hiánya

Tehát fontos elkülöníteni, ha két nagyjából erős gyerek játékosan összeverekedik, civódik, konfliktusba keverednek, annak van valami oka, és előzménye. A bullying esetébe legtöbbször nincs valódi oka.

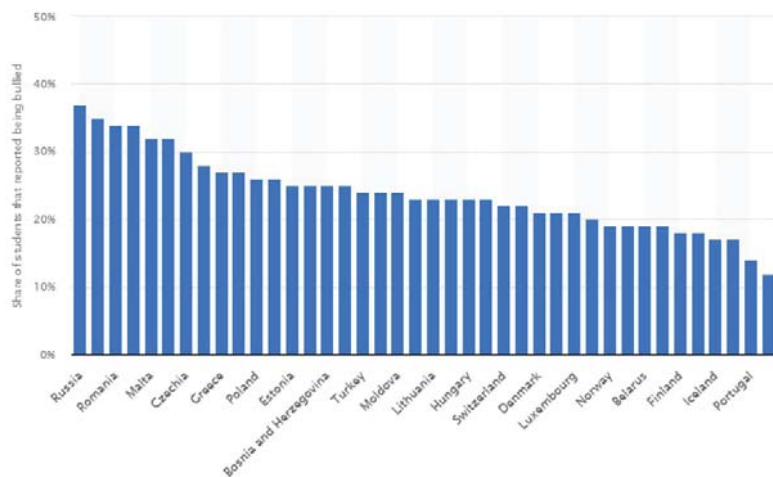
Számos hazai [Tomşa és mtsai, 2012; Cosma & Baban, 2013], és nemzetközi kutató [Figula, 2019; Olweus, 1994] foglalkozik/-ott a témával az iskolai zaklatás jelensége iránt érdeklődő gyerekek, szülők, pedagógusok, pszichológusok rendelkezésére.

A bullying nem új keletű probléma csak nagyon régóta senki sem beszél róla, és ez sok gyerek a szenvedés forrása.

Az iskolai bántalmazás világszintű probléma. A bullying minden iskolában előfordulhat, ezért a diákok jóllétének, népegészségügyi problémának kell tekinteni [Várnai és mtsai, 2016].

Egy 2018-as reprezentatív kutatás, amelyet 15 éves európai országokban élő diákoknál körében végeztek, megmutatta, hogy havonta legalább néhány alkalommal jelentettek bármilyen zaklatást áldozatok. Románia a második helyen van.

1 ábra: Európai országokban azon diákok, akik havonta legalább néhány alkalommal bármilyen típusú zaklatás áldozatává váltak

Forrás: Statista, 2021

A bántalmazás büntethető. A bántalmazás a büntető törvénykönyv szerint büntethető, kiemelten, ha faji, vallási, szexuális beállítottságú miatti hátrányos megkülönböztetésről van szó. „a társadalmi kirekesztéshez való jog figyelmen kívül hagyása, nemzetiség, etnikai hovatartozás, vallás,

társadalmi kirekesztés, szexuális irányultságú személyek...” [221/2019].

A romániai közoktatási törvényben megjelent a „bullying-ellenes” törvény, amelynek célja, hogy fellépjenek az iskolai bántalmazás ellen, valamint a tanárok továbbképzésekben fognak részt venni, hogy legyenek tájékozottak a témában [Lázár, 2021].

Ha az áldozat saját képeit használják fel, akkor kimeríti a személyi jogot megsértését.

Ha bullying-ra gondolunk, akkor az a kép jelenik meg bennünk, hogy milyen rossz annak a szülőnek, akinek a gyermeke bántalmazva van. Azonban milyen rossz, annak a szülőnek is, akinek a bántalmazó gyermeke van, mert ilyenkor is, ebben a helyzetben mit lehet tenni, hogyan lehet ezzel a gyermekkel dolgozni, beszélgetni, és hogyan lehetne családban is változtatni, hogy ne legyen egy bántalmazó gyermek egy nagyon összetett folyamatok kiván.

Bullying megjelenési formái

Az iskolai zaklatásnak többféle formája lehet, ezért fontos, hogy felismerhessük ezeket, akkor is, ha még nem találkoztunk ezzel a problémával. Buda [2010] szerint az iskolai zaklatás két formája különíthető el [direkt, indirekt], mindkét esetben beszélhetünk verbális és nem verbális támadásról. A direkt verbális támadás például a csúfolkodás, fenyegetés, sértegetés [ide tartoznak az illetlen gesztikulációk, a grimaszokfások, kinevetés]. A direkt nem verbális zaklatáshoz minden olyan támadás beletartozik, ami testi jellegű erőszakot követnek el az elkövetők, ilyenek lehetnek a bezárás, a rúgás, az ütés, a verés [ide tartoznak még azok is, amikor szétszórják az áldozat holmiját, leköpi. A másik felől az indirekt zaklatási forma van, amiben a legkisebb az esélye, hogy kiderül ki az elkövető, kicsi a lebukás esélye, vagy éppen az áldozatnak fizikailag jelen sem kell lennie. A indirekt verbális zaklatás lehet: a pletykák, az illetlen hírek terjesztése az áldozatról. Ennél a helyzetnél nehezebb is segítséget kérni. Az indirekt nem verbális zaklatásban mégis leggyakrabban szociális irányultságú a bántalmazás. Ilyenek, amikor az áldozatot levegőnek nézik, nem szólnak hozzá, vagy a baráti kapcsolatokkal fenyegetőznek „Nem leszek a barátod!”.

1. táblázat. Az iskolai zaklatás típusai [Forrás: Buda, 2010]

Direkt		Indirekt	
Verbális	Nem verbális	Verbális	Nem verbális
<ul style="list-style-type: none"> - csúfolás - fenyegetés - zsarolás 	<ul style="list-style-type: none"> - megütés - lökdösődés - bezárás - kinevetés - valamire kényszerítés - köpködés - tulajdon elvétele, megrongálása 	<ul style="list-style-type: none"> - pletyka-terjesztés - a kapcsolat szétrombolásával való fenyegetőzés 	<ul style="list-style-type: none"> - kiközösítés - hamis információk, lelemetlen vagy manipulált képek, videók felkerülése az internetre - mások által megveretni valakit - levegőnek nézés

A bullying szereplői

Az iskolai zaklatásban több szereplőt lehet elkülöníteni: az elkövető, áldozat, és szerepük van a kívülállóknak is. Tipikus áldozatról vagy zaklatóról, csak a statisztikában beszélünk erről, mivel konkrét esetben a szereplők tulajdonságai eltérés található [Buda és mtsai., 2008]. Az alábbiaknak ezret a szereplőket szeretném bemutatni röviden:

Zaklató/ elkövető/ bully/ vezetők:

Az elkövető, aki tulajdonképpen a zaklató szerepét veszi fel, általában véve ellenségesek, impulzívok, könnyen feldühödnek, ha akadályba ütköznek, gyenge kontrollal bírnak, de nagy manipulálással. Nemcsak a sértett fél ellen szól, hanem a társas közeg megnyerésére irányul. A bántalmazó a kívülálló, többi gyerek figyelmét próbálja magára vonni. Ők azok, akik fenyegetnek, lopnak, rugdosnak, gúnyolódnak, kiközösítik az áldozatot, álhír terjesztenek róluk.

Szociális készségük fejlett, mivel tudják, mikor kell indirekt zaklatási formára váltani. Figula és mtsai. [2015] szerint „az iskolai erőszak során támadóvá váló tanulók – nemi hovatartozástól függetlenül – elsősorban haragot, dühöt és undor érzését élik át, amely érzelmi indíttatású cselekvésre teszi hajlamossá őket. A haragot agresszív, ellenségeskedő módon a társaik felé vezeti le.” A körében levő személyek általában jót nevetnek beszólásain, vagy éppen ők biztatják, hogy csinálja azt.

Gyakran erősebbek az áldozatnál, vagy lehetnek idősebbek is, amikor egy iskolában a felsőbb évesek piszkálják az alsósokat. Sokan úgy

gondolják, hogy ezek a személyek rossz hátterűek, azonban akármilyen meglepő elég gyakran jó szociális, népszerű egyének lehetnek. Az empátia-képességet tekintve, azonban megállapítható, hogy kevés empátiát mutatnak [Jármí, 2008]. A családi háttérnek van jelentősége, azonban nem az anyagiak miatt, hanem a családi nevelést illetően. Ilyen családi hatások állnak, mint a gyerekekre való odafigyelés hiánya, testi és lelki bántalmazás, biztonságos kötődés hiánya, melegség. Az alacsony szülői kontroll, szeretet és gondoskodás hiánya az elkövetőknél kevésbé van jelen, mint az áldozatoknál [Olweus, 1999].

Az ismétlődő zaklatási rituálé, nemcsak az áldozatban erősíti meg azt, hogy ő gyenge, és alul van, hanem az elkövetőben is, hogy megmutassa, hogy az ő kezében van a hatalom.

Ha fiúk a zaklatók, akkor fizikai erőszak párosul a verbális zaklatás mellé, durvábbak és erőszakosabbak, mint a lányok [Maccoby, 1986]. Ez természetesen, azért van, mert biológiailag, és társadalmilag különbség van a két nem között. De ez nem azt jelenti, hogy a lányok közötti erőszak nem létezik. Finomabb módszereket alkalmaznak erre, mint például: pletykákat terjesztenek, vagy a baráti kapcsolatokat manipulálják (pl. legjobb barátjánól megfosztják) [Buda, 2015]. Fiúk gyakrabban válnak iskolai zaklatás áldozatává, és különösen, gyakrabban követnek el közvetlen zaklatást, mint a lányok [Olweus, 1999:725].

Áldozat:

Nehéz egy képet adni az áldozatnak a profiljáról, mivel nem lehet leválasztani a zaklatás következtében kialakult jegyeket, és azt hogy milyen volt a zaklatás előtt. Általánosságba azt lehet mondani az áldozatról, hogy félénkek, visszahúzódók, alacsony önértékeléssel rendelkeznek, nem népszerű személy, kevés barátja van [lehet nincs is] [Ribby, 1996, idézi Harris & Petrie 2002]. „Gyakran csódtömögnek, butának, szegénylősnek és csúnyának tartják magukat” [Olweus, 1995: 727]. Ha fiú fizikailag gyengébb a többiekhez képest. „A csoport eltérő viselkedésű vagy formájú öltözködésű, színű tagját- sokszor testi hibás embert is- agresszív viselkedésformákkal közösitene ki” [Csányi, 1995: 687].

Olweus [1995] szerint az áldozatot két alcsoportra osztja az áldozatokat: passzív és provokáló. A legtöbb esetben passzív áldozatok vannak, amikor nem tudja megvédeni magát, alacsony az önbecsülése, érzékeny. Ezzel szemben a provokáló áldozatok agresszív viselkedésmódokat mutat, feszültek, támadásra készen állnak [Olweus, 1995].

Lehet, hogy egy ok nélküli konfliktushelyzetben vagy támadásra nem tud megfelelően reagálni, és mivel nem tudja megvédeni magát, újra ki fognak kezdeni vele. A többszöri támadások miatt a szorongása megnő, visszahúzódóvá válik.

Kívülállók/szemlélők

A bullying szeplői közül már megismerkedtünk a zaklatóval és az áldozattal. A többi jelenlévők a kívülállók csoportja. Az ők szerepük is igen fontos lenne, ők azok, akik megállíthatnak a zaklatót.

Több csoportba besorolhatóak, hogy hogyan viszonyulnak a helyzethez. Lehetnek: zaklató segítői, zaklató megerősítői, áldozat védői, és a kívülállók [Jármí, 2008]. A zaklató segítői, megerősítői valószínűleg, hogy ők is hasonló beállítódásuak, vagy az is lehet, hogy így akarnak ők is hatalmat szerezni a zaklató által. Az áldozat védői, ők azok, aki többé, kevésbé járnak sikerrel az áldozat megvédésénél. Elítélik a zaklatást, a félelem sem tarja vissza, hogy áldozat segítségére siessen. A kívülállók azok, akik közömbösek [„Nem az én dolgom”], vagy az is lehet, nem akar belekeveredni egy csatározásba, és inkább ezt a passzív szemlélő típusát választja, mert ezt tartja biztonságosnak.

Mi van a bullying hátterében?

Ahhoz, hogy meg lehessen érteni, hogy miért van zaklatás egy iskolában, ahhoz vizsgálni azt, hogy mi zajlik otthon.

A bántalmazó azokat a saját fájdalmaikat tükrözik vissza, amelyek a környezetükből erednek. Azt tükrözik vissza, ami bennük van. Ezek a diákok nagyon mérgesek és nincs más mód csak, úgy tudják ezt visszatükrözni, hogy más gyerekeket bántanak. Ezt a viselkedést ők is tanulják. A bántalmazó is szenved. Ez a gyermek, akinek sokszor mondják otthon, hogy „nem eléggé jó”. Az állandó negatív visszajelzések miatt nem tud feltöltődni, mivel ő csak rossz, nem kap pozitív üzenetet, ezért már magában is úgy van elkönyvelve, hogy ő rossz. Ezt a rosszaságot vetíti ki az áldozatra. Ennek értelmében úgy is lehet értelmezni, hogy a bántalmazó részéről ez egy segítségkérés. A bántalmazó elszakad a saját jószágától. Azzal, hogy Ők bántatnak másokat, az az üzenet számukra, hogy Ők rosszak, és Ők ezt ki kell a rosszaságot vetítsék valaki másra [Margitics és mtsai., 2019].

Az áldozat részéről ezt a bántást üzenetként értelmezik önmagukról, hogy nem vagyok elég jó. És ezeknek a kívülről érkezett üzenetnek mélyebb hatásait fogják érzékelni. Az zaklató nem fog olyan áldozatot

választani, akinek otthon erősen támogatást kapott önmagáról, mert ezek a személyek nem fogják tolerálni a bántalmazást.

Ilyenkor a bántalmazónak vissza kell vonulnia és egy más, labilissabb gyerek fog áldozatául választani. Ezért nagyon fontos hogy milyen körülmények vannak otthon. Ha otthon a szülő saját rossz dolgaid kivetítik a gyerekeikre [szorongás, hiányosság] akkor önbecsülése nem fog fejlődni. Inkább azzal kell felruházni a gyerekeket, hogy ők igenis jók, tökéletesek, és egészségek. A bántalmazók azt hiszik, hogy nincs más út csak a bántalmazás, csak így tudnak fennmaradni a világba. Azonban hogyha megtapasztalják a feltétel nélküli szeretet, elfogadást, akkor újraértelmezik a problémát és lehetőségük van rá, hogy átalakítsák az életüket.

KUTATÁSI TERV

Témaválasztás

Hogy miért éppen iskolai erőszak? Személyes történet miatt. Általános iskolában egyszerre voltam zaklató és zaklatott is. Abban az időben rettenetesen pattanásos és túlsúlyos voltam, emiatt rengeteg bántást kaptam az osztálytársi közösség néhány tagjától. Miután lefogytam pedig pont azért cikiztek, hogy miért fogtam le. A mi volt osztályközösségünkben a hierarchiát az határozta meg, hogy mennyire tudtak bántani a másikat, így én is zaklattam, nem olyan mennyiségben, mint az a néhány osztálytársam, akik a piramis legtetején voltak, de ez lényegtelen, mert sérülést okoztam, mint magamban, mint akit bántottam, csak hogy ezt mai szemmel nézni elítélem és sajnálom ezt a tevékenységet.

Célcsoport

A kutatás célcsoportjaként a középiskolai [9-12. osztály] ifjúság. A kutatásom fő célja, hogy feltárja az iskolai erőszak kapcsolatát középiskolás tanulók depresszió, illetve inszomnia szintjével. A felmérés során külön vizsgáljuk az iskolai erőszak résztvevőit: az áldozatot, a támadót, az agresszív áldozatot és a szemlélőket, figyelembe véve az életkori és a nembeli eltéréseket.

Kutatás célja

A kutatás célja az iskolai erőszak és a depresszió és az inszomnia milyen kapcsolatban állnak az iskolai erőszakkal kimutatott egyes magatartásmintákkal [áldozat, támadó, agresszív áldozat, szemlélő].

Meggyőződésem szerint, ha már mesélhetővé válnak a bullying esetek, akkor ott már el is indult megoldás útján, valamint nem szabad bagaterizálni ezt a jelenséget, hanem akkor és ott fel kell lépni az iskolai erőszak ellen. Azt gondoljuk, hogy ha azt az „egy” személy bántják, az nem tesz ki semmit, azonban mint ahogy a közmondás mondja: sok kicsi sokra megy, annak az egy személynek azért mégse mindegy, hogy kap-e valamilyen támogatást, problémamegoldást társaitól, vagy elutasítást, rá nem figyelést kap.

Alapfeltevésem, hogy nagyon sok iskolában az ebből kifolyó tragédiák után se beszélnek erről, mert nincs erre megfelelő óra, vagy nincs erre keret. Ezért a sok hiányzó vagy meg nem szervezett beszélgetés negatívan hat a fiatalok bullying kezelési készségeiknek a kifejlődésében.

A kutatás eredményeképpen egy átfogó képet kapunk arról a kérdésről milyen mértékben van a középiskolás diákok körében iskolai erőszak.

Mintaválasztás

Hólabda módszerrel [a célcsoport csak néhány tagját keressem fel, és megkérem őket, hogy továbbítsák, pl. ismerőseiket bevonva, hogy minél több orvos és asszisztens ki tudja tölteni].

A kapott adatokat az IBM SPSS Statistics 26 statisztikai program alapján történt a feldolgozás. Használatra kerültek a keresztábrázat, Khi négyzet próba, Egymintás T-próba. Az eredményeket akkor tekintettük szignifikánsnak, ha a $P < 0,05$ volt.

Kutatási módszerek, eszközök

A kutatás gerincét egy online és papír alapú kérdőíves felmérés tárja. amelyet az illető célcsoportban végzünk el, a véletlenszerű kiválasztás módszerével. Anonim kérdőív nagyobb őszinteséggel biztosítanak. Fontos többféle módszert alkalmazni a kutatásban, mert így el lehet kerülni a különböző torzításokat, mivel lehet, hogy a kitöltő egy elvárt szerepet jelöl be. A diákoknak összeállított kérdőívcsomag három kérdőívből állt:

1. Kérdőív az iskolai zaklatás-erőszak jelenségének feltárására [Figula, 2008]: 23 itemből álló kérdőív. Az 1-16 kérdések az áldozatra vi-

selkedésére vonatkoznak, a 17 [„Ha a társaim között erőszakot tapasztalok, megpróbálom kibékíteni őket!”, 18-as [„A tanárok beavatkoznak, ha a diákok között erőszakos akciók zajlanak!”] kérdések a kívülállókra, a békítés és a tanári beavatkozásra kérdez rá. A 19-23 kérdések pedig a támadó viselkedésére kérdez rá.

2. Az Athén Inszomnia Skála [Soldatos, 2000]: egy 8 kérdésből álló skála, amelyben 5 kérdés az éjszakai tüneteket mér fel, 3 kérdés pedig a nappali tüneteket méri fel. Maximum 24 pont érhető el, 10 pontnál szignifikáns inszomniáról beszélünk. 8 kérdést tartalmaz, például: „Vannak-e alvással kapcsolatos problémái, amelyek az elmúlt hónap során hetente 3 alkalommal előfordultak?”, „Problémát okoz az elalvás? Az éjszakai felébredés? A túl korai ébredés? Az alvás teljes időtartama?” [0: nem okoz problémát, 1: enyhe problémát okoz, 2: jelentős problémát okoz, 3: súlyos problémát okoz].

3. Kopácsi László: 11 kérdéses Depresszió Önértékelő Kérdőív

Hipotézisek

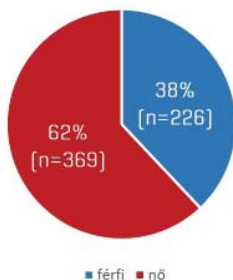
1. Feltételezem, hogy összefüggés van az áldozatok traumatizáltsága [bántalmazás gyakorisága], mértéke valamint az áldozatok depresszió és inszomnia szintje között.
2. Feltételezem, hogy a felmért tanulók közül több diák érzi magát áldozatnak, mint támadónak [Figula, 2004].
3. Feltételezem, hogy az áldozatnál nagyobb arányban fordul elő a depresszió és az inszomnia, mint a zaklató magatartásnál.
4. Feltételezem, hogy az életkor előrehaladtával az áldozatok aránya csökken, a támadóé pedig növekszik [Olweus, 1999].
5. Feltételezem, hogy a fiúk nagyobb arányban válnak agresszorrá, mint a lányok [Nagy és mtsai., 2012].
6. Feltételezem, hogy az agresszoroknak a bántás után nincs büntudata [Korte, 1999].

Eredmények

Minta

A vizsgálatban 595 középiskolás tanuló vett részt [369 lány, 226 fiú].

2. ábra: A válaszadók neme

A kérdőív standardizálása különböző osztályok csoportjainak megfelelően történt. A standardizálás során a következő csoportokat vizsgáltam:

- 9 osztály: 75 tanuló
- 10 osztály: 209 tanuló
- 11 osztály: 159 tanuló
- 12 osztály: 152 tanuló

A tanulók életkori átlaga 16,9 év.

Az eredményeket egy négyrétegű strukturális modell felállításával, négy tiszta típusú csoportot lesz elkülönítve [áldozat támadó, agresszív áldozat, szemlélő]. A tisztán áldozat és a tisztán támadó szerep megnevezése nem igényel külön értelmezést. Azok a diákok, akik zaklatva vannak, Ők az áldozat csoportjába tartoznak, ugyanakkor azok a személyek, akik mindezt cselekszik, bántanak, ezeket a személyeket nevezzük támadónak. Agresszív áldozat csoportjába tartoznak azok a diákok, akik mind az áldozatot és mind a támadó szerepet bejelölték. Negyedik csoportba tartoznak a szemlélők vagy kívülállók, akik se az áldozat és se a támadó csoportba vannak, ők a szemtanúk.

3. táblázat: Az iskolai erőszak csoportjainak típusai

Csoportok megnevezése	Megosztás
	Fő
Áldozat	198
Támadó	99
Agresszív áldozat	17
Szemlélő	281
Összesen:	595

Az első hipotézisemben korrelációt használtam. Összefüggést mutat a bántalmazás gyakorisága és mértéke valamint az áldozatok depresszió [$p < 0.01$, $r = 0.265$] és inszomnia [$p < 0.01$, $r = 0.269$] szintje között, vagyis minél több pontot ért el az áldozat, annál inkább depressziósabb és inszomniásabb. A depresszió és az inszomnia között biztos, de gyenge pozitív kapcsolat van.

A második Figula Erika [2004] vizsgálatából kiindulva vizsgáltam meg. Kutatásomban úgy értékeltem az áldozat eredményét, hogy aki legalább 1 pontot ért el az már áldozatnak tekintettem. A kitöltők szubjektív megítélése alapján 198 középiskolás érzi magát áldozatnak, 384 személy, az összminta 64,5%-a egyáltalán nem érzi magát áldozatnak.

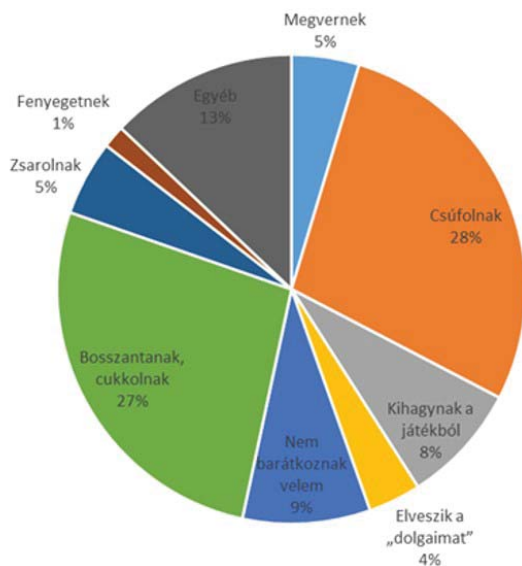
4. táblázat: Az áldozat [bal oldalt] és támadó [jobb oldal] pontszámai a vizsgált mintában

Pontszám	Gyakoriság	%	Pontszám	Gyakoriság	%
0	384	64.5	0	42	7.1
1	59	9.9	1	33	5.5
2	31	5.2	2	132	22.2
3	49	8.2	3	168	28.2
4	22	3.7	4	106	17.8
5	14	2.4	5	54	9.1
6	8	1.3	6	24	4.0
7	4	0.7	7	7	1.2
8	4	0.7	8	14	2.4
9	3	0.5	9	3	0.5
10	4	0.7	10	5	0.8
			11	2	0.3
			13	1	0.2

A harmadik hipotézis igazolására Korrelációt alkalmaztam. Nem igazolódtott be, fordított eredményt kaptam. Egyirányú szignifikancia jött ki, erős pozitív kapcsolat van [$p < 0.03$, $r = 0.086$]. Vagyis az életkorral együtt nő a bántalmazások (áldozatok) száma. Az agresszió szempontjából, azonban nincs szignifikáns összefüggés az életkor és az agresszió gyakorisága között [$p < 0.53$, $r = 0.026$].

Az áldozatot legtöbbször csúfolkodással [$N = 54$] bántják, ez után a legtöbbet bejelölt válasz a bosszantással és a cukkolással [$N = 52$]. További válaszokat adtak meg a diákok egy 9. lány ezt válaszolta: „Nyilvánosan kibeszélnék, kinevetnek, pletykálnak rólam”, 10. lány „olyasmit mondanak, ami nem esik jól” 10 fiú „Egy kicsit háttérbe szorítanak”. Az 595 középiskolás diákból érzik magukat áldozatnak. A bántás helyszínét tekintve a legtöbben vannak bántva. 11 lány ezt válaszolta: „Bármikor, de főképp kiránduláson és tornaórán”.

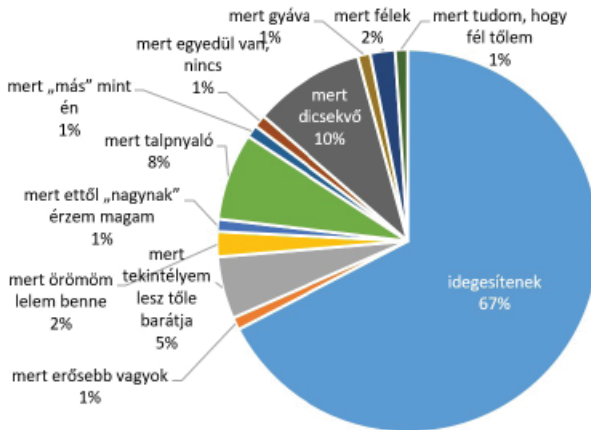
3. ábra: A bántás módja az áldozat szempontjából

Az agresszor felől, hogy miért bántják az áldozatot a legtöbbet bejelölt válasz az idegesítés volt.

Egyéb válaszokat jelelöltek be a diákok, mint például „Csak viccből idegesítem őket” [12. lány].

4. ábra: Az agresszor, hogy miért bántja az áldozatot

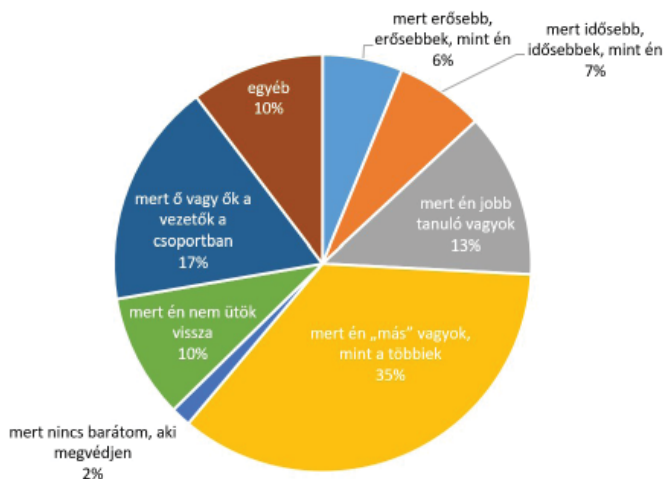
A negyedik hipotézisemet Dan Olweus [1999] könyvéből kiindulva vizsgáltam meg, miszerint azt írja, hogy „az életkor előrehaladtával, és - következésképp - kevesebben mondják, hogy iskolai zaklatás áldozatai voltak”. A két mintás T-próba alapján megállapítható, nem találtam szignifikáns különbséget a fiúk és a lányok között ($p < 0.16$), de a lányok esetében [$m=1.12$] magasabb, mint a fiúknál. A 11. osztályos tanulók körében szignifikancia közeli értéket kaptam ($p < 0.06$), ebben az esetben is a lányoknál magasabb [$m=1.29$], mint a fiúknál [$m=0.67$].

A diákok szerint, ha bánt valaki valakit, a 205 diák szerint azért tesz, mert az a személy más, mint a többiek.

A válaszadók által beírt feleletek közül a következőket írták:

- o „Szerintem az iskolai bántalmazások oka lehet a másság és ennek az elfogadása, lehet az irigység, pl. ha valaki jó tanuló előfordulhat, hogy e miatt bántalmazzák, vagy adódhat családi háttérből például a 2 megfelelő, bántalmazó, agresszív nevelésből, emiatt a gyerek is agresszív, „bántalmazóvá” válhat” [10. lány].
- o „Mert menőnek érzik magukat” [10. fiú].
- o „Mert valami történt saját életükbe” [9. lány].

5. táblázat: A kitöltők szerint, hogy miért bántják az áldozat

A tanárok bántására a válaszadók közül 39 diák bántalmazza a tanárokat.

A diákok által beírt feleletek közül a következőket írták:

- o „Mert sosem próbálják meghallgatni a diákokat” [10. fiú].
- o „Nem igazságosak velem” [9. fiú].
- o „Mert nem adnak igazat és bunkók” [11. lány].
- o “Mert megszegyenítnek” [10. fiú].

A ötödik hipotézisemet Nagy Ildikó és mtsai, kutatásából [2012] kiindulva vizsgáltam meg, mivel a következőt találták: „A fiúk inkább a zaklató vagy a zaklató áldozatok szerepében voltak jelen, míg a lányok az áldozatok és a szemlélők között képviseltek magas arányt.” A T-próba alkalmazása után, az én kutatásomban szignifikáns különbséget találtam [$p < 0.01$] a két nem között, valamint a fiúk esetében magasabb volt annak az átlaga, hogy agresszorrá válnak [$m=3.50$], a lányokhoz viszonyítva [$m=3.07$]. 10 fiú véleménye szerint „Sokkal több bántalmazás van, mint amennyit látunk”.

A hatodik hipotézisemet Korte kutatási [1999] eredményei alapján kiindulva vizsgáltam meg, miszerint azt írja: „általánosságban véve a támadók... és büntudatot sem érznek”. Az én kutatásomban pont ellenkezőleg található. A támadók a bántás után 70 diáknak büntudata van.

ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásomban tehát az iskolai erőszak kapcsolatát vizsgáltam a középiskolás tanulók depresszió, illetve inszomnia szintjével. Fontosnak tartom a téma további fejlesztését, nemcsak a középiskolások diákokra nézve, hanem általánosságban az iskola klíma és a tanárok függvényében is, mivel úgy érzem, hogy Romániában kevés figyelmet kapnak a diákok pszichoszociális fejlődését befolyásoló jelenség. Egyrészt érdekes lenne egy kutatást végezni, hogy a tanárok mennyire vannak tudatában az osztályban lévő erőszakos cselekedeteket. Egyrészt érdekes lenne, mert napjainkban nagyon sokat lehet hallani, hogy a tanárok nagyon jól ismerik az osztályaikat, másfelől, mert kevesebb kutatás született eddig, mint az iskolai zaklatásról. A kitöltő személyek lehetőséget kaptak arra, hogy bármi, ami eszükbe jutott, míg a kérdőívet kitöltötték, hozzá szeretne-e fűzni valamit. Az alábbiakban néhány választ idézek:

- o „Az iskolánkban mindig a hátrányosabb helyzetű gyerekeket bántják, vagy a betegeket, amihez nincs joguk!”
- o „Én az egyik osztálytársamra gondoltam, aki mindig az embereket kifigurázza, rosszat kíván nekik, legrosszabb esetben elküldi melegebb éghajlatra. Persze, ezt nem mondja el nekik, viszont nekem ezeket mondja, és engem nagyon lehúz ezekkel a dolgokkal, mert én az ellenségemnek sem kívánnék olyat, amit ő kíván másoknak. Nagyon sokszor kijavít engem, vagy megkommentál, viszont én nem fűzök hozzá semmit...”
- o „Az zavar, hogy sokan csak úgy bántanak másokat, mert miért is ne... Ha azt látják, hogy magad alatt vagy kinéznek és beléd rúgnak többször.”
- o „Az én esetemben nem került erre sor, viszont tudom, hogy ebben az országban van bőven gyerek, akiket az osztálytársai bántalmaznak valamilyen módon. Nem tudnak kiállni magukért mivel félnek, hogy mi történhet, és ez elfajulhat addig, hogy senkinek sem szólj mivel fél. Fontos az, ha nem is egy, de több fel2ttel/tanárral beszélni a gyerekeknek, ha bántalmazzák”
- o „Azok, akik bántanak mást ritkán veszik észre maguk és szerintem ritka lesz az aki fel meri vállalni.”

Olvasva ezeket, az iskolai erőszak megelőzése és felismerése mindannyiunk közös feladata. Segítsünk a körülöttünk lévőknek!

Menő kiállni egymásért!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Buda M. [2010]. Közérzet és zaklatás az iskolában. Habilitációs értekezés, Debreceni Egyetem. Kézirat.
- Buda M. [2015]. Online Kutatás- Értelmezési kísérlet hazai és nemzetközi kontextusban. https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/buda_mariann_online_kutatas_ertelmezesi_kiserlet_hazai_es_nemzetkozi_kontextusban.pdf Letöltve: 2022. 04. 12.
- Buda M., Kőszeghy A., Szirmai E. [2008]. Iskolai zaklatás- Az ismeretlen ismerős. *Education*. 373-386.
- Cosma A. & Baban, A. [2013]. The associations between bullying behaviors and health outcomes among Romanian school children. *Cognition, Brain, Behavior*. 17, 263-276.
- Csányi V. [1995]. Az emberi természet [pp. 677-693]. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Dan O. [1994]. Bullying at School. *Springer Link*, 97-130.
- Dan O. [1995]. Gewalt in der Schule. Was Lehrer und Eltern wissen sollten- und tun können. Göttingen: Has Huber Verlag.
- Dan O. [1999]. Az iskolai zaklatás. *Educatio*. 8 [4], 717-737.
- Eleanor M. [1986]. Social groupings in childhood: Their relationship to prosocial and antisocial behavior in boys and girls. In D. Olweus, J. Block & M. Radke-Yarrow [Eds]. *Development of Antisocial and Prosocial Behavior: Research, Theories, and Issues*. San Diego, Academic Press. 263-284.
- Figula E. [2019]. Az iskolai erőszak. Jellemzői és családi szocializációs háttértényezői. Budapest: Tudatosság Könyvek Kiadó.
- Figula E., Margitics F., Pauwlik Zs. [2015]. Az iskolai erőszak során előforduló magatartásminták háttértényezői egy kutatássorozat tükrében. *Tanulmányok*. 324-333
- Harris S.& Petrie G. [2002]. A study of bullying in the middle school. *NASSP Bulletin*. 86[633]. 42-53.
- Jármí É. [2008]. Bullying-iskolai zaklatás. Jegyzet. *ELTE PPK*, Budapest.
- Lázár Cs. [2021]. A zaklatás csak iskolai szintű összefogással fékezhető meg – Mi szükséges a törvényi kereten és a gyakorlati útmutatókon túl? *Magiszter*, 19 [1]: 90-106.
- Margitics F., Pauwlik Zs., Figula E. [2019]. Érzelem, attitűd, megküzdés és iskolai erőszak. *Élmény'94 Bt*, Nyíregyháza. 71-93.
- Statiszta, <https://www.statista.com/statistics/1092217/bullying-in-europe/> Letöltés: 2022.04.12.

- Tomşa R., Jenaro C., Campbell M., Neacşua D. [2013]. Student's Experiences with Traditional Bullying and Cyberbullying: Findings from a Romanian Sample. *Science Direkt. Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 78: 586-590.
- Várnai D., Zsíros E., Németh Á. [2016]. A kortársbántalmazás [bullying] mint népegészségügyi probléma. *Agora Egészségfejlesztés*. 57 [4].

NEVELŐSZÜLŐI ELHELYEZÉS SAJÁTOSÁGAI

■ KIS VIKTÓRIA ■ kisvktra@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem Szociális munka, III.év

■ Témavezetők: DR. PÁSZTOR RITA, egyetemi adjunktus
Partiumi Keresztény Egyetem

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány témája a nevelőszülői elhelyezés sajátosságai. A témaválasztásomat az indokolja, hogy 2017 óta önkénteskedem a gyermekvédelemben, így már van némi rálátásom a témára. Tulajdonképpen az önkénteskedés által nyert betekintésem a gyermekvédelemben egyértelműen befolyásolta a tanulmányaim megkezdését.

A témaválasztásomat az is indokolja, hogy az önkénteskedésem során sok nevelőszülői családot ismertem meg. Láttam, hogy a gyermekek mennyire boldogok és mennyire szeretik egymást a nevelőszülőikkel, ezért is vagyok azon a véleményen, hogy nem a vér határozza meg a családot, hiszen a nevelőcsalád is ugyan azt a szeretetet, összetartást és biztonságot nyújthatja, ahol teljes értékű embernek érzi magát a gyermek. Szerettem volna mélyebben bele látni a nevelőszülőiség rejtelmeibe. Motivált az is, hogy a tanulmányom segítségével tisztább képet adhatok a nevelőszülőiségről olyan embereknek, akik nem ismerik, tévhiteket gondolnak, vagy félre értelmezik ezt a hivatást.

Azt gondolom, hogy ez egy olyan téma, amely egyre inkább aktuálisabbá válik, hiszen egyre nagyobb figyelmet kap a gyermekvédelem társadalmunkban. Megannyi oka lehet, annak, ha a gyermeket ki kell emelni a családjából, ez történhet veszélyeztetettség miatt, ami lehet bántalmazás vagy elhanyagolás. A gyermek családjából való kiemelése történhet átmenetileg, illetve tartósan is. Számos otthont nyújtó ellátási forma létezik, mint például a nevelőszülői ellátás, gyermekotthoni illetve lakásotthoni ellátás. Én az otthont nyújtó ellátások formái közül a nevelőszülői ellátás bemutatását választottam. Az otthont nyújtó ellátási

formák biztosítják a gyermekek számára a teljes körű családi ellátást és megtestesítik számukra a családot. Mindemellett minden gyermek számára fontos család intézménye, ami egyenlő a szocializációs színtérrel. A nevelőcsalád a gyermek számára biztonságot nyújt. Olyan példákat tanulhatnak el, amik által könnyebben át tudják venni a megfelelő viselkedési és magatartási szokásokat.

I. ELMÉLETI RÉSZ

A szakirodalmi áttekintés a gyermekvédelmet foglalja össze, a nevelőszülői hálózatok működését Magyarországon és a nevelőszülőiséget.

1.1. A gyermekvédelem

Magyarországon 1991-ben iktatták törvénybe az ENSZ Egyezményt, amely a gyermek jogokról szól. Ez négy év múltán, 1995-ben hozott változást a magyar családjogban először. A kortárs gyermekvédelem létrejött az 1997. évi XXXI. Törvénynek köszönhető, ami tágabb körben kialakította a gyermekvédelmi gondoskodás egységét [Filó & Katonáné, 2006].

A napjainkban is érvényben lévő hazai gyermekvédelmi törvényt nagyban befolyásolta a korábban említett ENSZ Egyezmény, tulajdonképpen ebből született meg a Gyermekvédelmi Törvény hazánkban, amely a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásukról szól, ez pontosabban az 1997. évi XXXI. törvény. A törvény legfőbb célja, hogy meghatározza az elemi szabályokat, amelyek alapján az állam, az önkormányzatok, a jogi és nem jogi személyek, akik a gyermekek védelmét szolgálják az adott ellátások és intézkedések segítségével a törvénybe foglaltak szerint a gyermekek jogait és érdekeit képviseljék. További fontos tényező, hogy a szülői kötelezettségek teljesítése, gondoskodása megvalósuljon, ahogyan a veszélyeztetettség megelőzése és megszüntetése is, a mulasztott szülői gondoskodás pótlása, valamint a gyermekvédelemből kikerült fiatalok beilleszkedése a társadalomba. 1997. évi XXXI. törvény első fejezet Magyarországon az 1997. évi XXXI. törvény szerint az állam és az önkormányzatok kötelessége a gyermekvédelmi rendszer működtetése. Legfőbb feladatok: a gyermek családban való nevelkedésének a támogatása, megelőzni vagy megszüntetni a gyermek veszélyeztetettségét, a szülő, esetleg más hozzátartozó gondviseléséből kikerülő gyermek számára szolgáltatni kell a védelmet.

Hogy a gyermekvédelem mi ellen védi a gyermekeket, az két csoportra osztható. Az első a bántalmazás, ami lehet, fizikai, érzelmi, pszichés vagy szexuális bántalmazás. A túlzott büntetés vagy a gyermek életének kockáztatása is ebbe a kategóriába tartozik. A másik csoport pedig az elhanyagolás ami, fizikai, egészségügyi vagy érzelmi elhanyagolás. Az oktatás hanyagolása is ide tartozik, a gyermek elhagyása vagy a szülői feladatok és kötelességek elhanyagolása is [Domszky, 2004].

II. NEVELŐSZÜLŐI HÁLÓZATOK MŰKÖDÉSE MAGYARORSZÁGON

Számos nevelőszülői hálózat található meg napjainkban Magyarországon, amelyek a gyermekek és fiatalok átmeneti elhelyezését segítik elő. Például az SOS Gyermekfalvak, Benita Nevelőszülői Hálózat, Szent Ágota Nevelőszülői hálózat, stb [BEFOGADLAK, 2019].

Magyarországon a nevelőszülői ellátás elsősorban azt tartja fontosnak, hogy a gyermek vér szerinti családját helyettesítő, otthont nyújtó ellátását biztosítsa. Cél, hogy a gyermekek és fiatalok számára megteremtse a szocializációhoz szükséges feltételeket, ez mind a nevelőszülők és a szakmai alkalmazottak feladatkörébe tartozik. Hozzájárulnak, ahhoz, hogy a gyermek be tudjon illeszkedni a társadalomba, önálló életét bírja, tudja, képes legyen vezetni és saját gyermekei nevelésére képes felnőtt váljon belőle [Szakmai Program, 2014].

II.1. A nevelőszülő

A nevelőszülőség fogalmi meghatározását tekintve, helyettesítő szülő a családjából ideiglenesen vagy tartósan kiemelt gyermek számára. Megteremti a gyermeknek a megfelelő, biztonságos családi légkört, illetve gondozza és neveli, amíg szükség van rá. Biztonságot nyújt a gondoskodás ideje alatt, segíti a gyermek fejlődését, veszteségeinek feldolgozását. A gyermek jogilag nem válik a család tagjává, a nevelőszülő csak helyettesítő szerepet tölt be a gyermek életébe, ez az, ami az örökbefogadó szülőtől megkülönbözteti [Herczog, 1995].

A nevelőszülős elhelyezésre szükség van, hiszen minél több az ellátórendszerben a lehetőség, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy ideális ellátást lehet biztosítani a gyermek szükségletei számára [Rákó, 2014].

Ahhoz, hogy valakiből nevelőszülő váljon, számos feltételnek kell megfelelnie. Elsősorban fontos, hogy a nevelőszülőnek jelentkező legyen

büntetlen előéletű. További fontos tényezőnek számít az is, hogy a jelentkező betöltötte-e már legalább a huszonegyedik életkorát. Legyen minimum tizenhét évvel, legfeljebb ötven évvel idősebb a gondozott gyermeknél. 1997. évi XXXI. Gyvt. 54. §6

A nevelőszülők kiválasztása többlépcsős folyamat. Nyilvánvalóan a legelső lépés a munkára való jelentkezés, majd, miután a hálózat vezetője bekérte az önéletrajzot, motivációs levelet és ezeket elfogadták, a kirendelt tanácsadó környezettanulmányt készít a jelentkező lakhatási körülményeiről, hogy alkalmas-e a gyermek fogadására, azonkívül pedig hány gyermek fogadására, ellátására képes. Hiányosságok észlelése során az észrevételeit megbeszéli a leendő nevelőszülővel. A meghallgatáson a nevelőszülőnek jelentkezőket több szakember is felülvizsgálja például a szakmai vezető, tanácsadó, pszichológus stb. A beszélgetés célja felmérni a nevelőszülői hivatás motiváltságát és annak feltárása, szűrése.

A sikeres meghallgatást követően pszichológiai vizsgálaton kell részt venni, alapja egy munkaköri elemzés, amelyben a pszichológus a vizsgálat alapján javaslatot készít és véleményezi az alkalmasságot. A vizsgálaton a házaspárok és élettársak mindkét fele részt vesz és meg kell csinálniuk a vizsgálatot. A házi orvosi igazolás is szükségszerű a leendő nevelőszülők számára, mivel fizikai, egészségügyi alkalmasságot ad arról, hogy a jelentkező nem szenved olyan fogyatékoságban, betegségben, amely a gyermek egészségét veszélyeztetheti és korlátozná a tevékenységei során. A folyamat végén erkölcsi bizonyítványt kell benyújtani, amely nem lehet több három hónaposnál. A vizsgálatok és a környezettanulmány végeztével, egy 60 órás nevelőszülői tanfolyamon kell részt venni, amelyben a hivatással járó felelősséget és az ahhoz szükséges információkat és kompetenciákat elsajátíthatják [Szakmai Program, 2014].

A tanfolyam végeztével létrejön a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony, egy megállapodás a szolgáltató és a nevelőszülő közt. A nevelőszülő legfeljebb hat gyermeket és fiatalot láthat el a saját kiskorú gyermekével együtt. 1997. évi XXXI. Gyvt., 54/A. §1 Indokolt esetekben előfordulhat az is, hogy a rendszer túlterheltsége miatt ez a szám eltérhet. 513/2013. [XII. 29.] Korm. rendelet 15. §

III. A KUTATÁS BEMUTATÁSA

A kutatás azt vizsgálja, hogy amit a törvény megfogalmaz, az a gyakorlatban tetten érhető-e a nevelőszülők körében, tehát tükröt tart a törvény és a gyakorlat megvalósíthatósága között, amely rávilágít arra, hogy van-e eltérés, avagy nincs.

III.1. A kutatás célja

A cél, hogy a kutatás által egyértelműbb kép alakuljon ki a nevelőszülősegről, valamint azokról a tényezőkről, amelyek segítik a munka hatékonyságát, hozzájárulnak az eredményes nevelőszülői tevékenységhez. Az otthont nyújtó ellátások formái közül, a nevelőszülői ellátás bemutatására és annak sajátosságainak feltárására vállalkozik, hangsúlyt fektetve a nevelőszülőiség minőségi összetevőinek bemutatására.

III.2. Az alkalmazott módszerek és eszközök

A tanulmány megírásához a primer kutatásnak fontos szerepe volt. A primer kutatásom egy kérdőívből és egy szakmai interjúból tevődik össze, amelyek segítségével a kutatásomhoz való információt gyűjtöttem össze. A kutatáshoz először is kvantitatív módszert alkalmaztam, nem valószínűségi szubjektív mintavételezési eljárással, ebből adódóan nem törekedtem reprezentativitásra a mintavétel során, valamint az eredmények általánosíthatósága is kisebb. A kérdőív nyitott és zárt kérdéseket tartalmaz egyaránt. A kitöltésre online került sor Google Drive-on keresztül. Emellett kvalitatív módszer segítségével egy személyesen tartott szakmai interjút készítettem, amelyet hangfelvétellel rögzítettem.

A kérdőíves adatfelvétel saját készítésű online kérdőív segítségével történt, amely összesen 28 kérdésből tevődik össze. A kérdésekre a válaszok megadása kötelező volt, kivéve az utolsó négy kifejtésre. A lekérdezés időtartalma körülbelül három hetet vett igénybe 2022.január 10.-2022.január 28 között. A kérdőív teljesen anonim volt és önkéntes alapon történt a kitöltése. A kutatásom alatt egy szakmai interjú készítésére is kitérek, amelyet a Szent Ágota nevelőszülői hálózatának egyik szakmai vezetőjével készítettem személyesen Békés megyében. Az adatok feldolgozása és a különböző grafikonok elkészítése Excel segítségével történt.

Maga a kérdőív négy fő dimenzióból állt. Az első dimenzió olyan demográfiai kérdéseket tartalmazott, amelyek relevánsak a kutatásom

szempontjából, ezek pedig a következők voltak: a kitöltők neme, kora, családi állapota, iskolai végzettsége, lakhelye, foglalkozása, milyen fenntartású hálózathoz tartoznak, honnan értesültek a nevelőszülősről, mióta tevékenykednek nevelőszülőként, vettek-e részt nevelőszülői képzésen és miért döntöttek a nevelőszülői hivatás mellett. A következő szerkezeti egység a nevelőszülő és a gyermek együttműködésével foglalkozott, és azt volt hivatott felmérni, hogy a nevelőszülő jelenleg hány gyermeket nevel, számít-e neki a gyermek származása, hogyan nyújtja a gyermek számára a nélkülözhetetlen testi és lelki fejlődés feltételeit. Mennyire tud a nevelt gyermek a nevelőszülővel együtt működni, mennyire barátságos a gyermek, ha valami nem engedélyezett a számára, a nevelőszülő hogyan kezeli a konfliktust a gyermekkel, támogatja-e a gyermek vér szerinti családjához való hazagondozást, illetve támogatja-e az örökbefogadást. A harmadik dimenzió a nevelőszülői feladatokkal foglalkozott, ami arra tért ki, hogy mennyire nehéz a nevelőszülők számára a feladatok elvégzése, illetve mely feladatok jelentik a nehézséget számukra. Mi motiválja őket a munkájukban, számítanak-e a pénzbeli juttatások, valamint a tapasztalatok szerint mit gondol a társadalom a nevelőszülői tevékenységről. A negyedik egyben utolsó dimenzió pedig az alanyok szubjektív véleményére kérdezett rá az eredményes nevelőszülői munkával összefüggésben, pontosan, hogy mikor eredményes és mi kell ehhez, három pozitív és negatív szó megadása a nevelőszülősről, van-e jó nevelőszülő, és ha van, akkor milyen, végül pedig, hogy kinek ajánlanák ezt a hivatást.

A szakmai interjú 10 kérdésből tevődik össze, amely szintén hozzájárult a kutatáshoz. Az interjú kérdései kitérnek az alany motivációjára, a hálózaton belüli feladatkörökre, a Békés megyei hálózat létszámáról, a nevelőszülőiségre, annak szükségességére és fontosságára, valamint, hogy a gondozott gyermekek és nevelőszülőiknek milyen programokat biztosítanak, végül arra is kitér az interjú, hogy mit is jelent a mai világban nevelőszülőnek lenni.

III.3. Mintavétel

A kutatás célcsoportja különböző magyarországi nevelőszülő hálózatok nevelőszülői voltak. A nevelőszülők között megismerhettük több korosztály és más-más fenntartású hálózatok nevelőszülőiknek a választát, ennek köszönhetően pedig az elemzés során alkalmam volt arra,

hogy átfogóbb képet kapjak a kutatott jelenségről. A kitöltők elérésében elsősorban a Szent Ágota Békés és Csongrád megyei nevelőszülői hálózata segített, majd pedig egy közösségi oldalon található nevelőszülőcsoporthoz lett megosztva a kérdőív, amely segítségével elérhettem különböző hálózatok nevelőszülőit is.

A lekérdezés során 102 érvényes kérdőív érkezett be. Az válaszadók 3%-a volt férfi és 97%-a nő, az átlagéletkor pedig 49,3 év.

A szakmai interjút a Szent Ágota nevelőszülői hálózatának egyik szakmai vezetőjével készítettem. Az interjú alanyának kiválasztása során azért rá esett a választás, mert évek óta az ő irányítása alatt áll a Békés megyei hálózat működése. Korábbi közös munkáink során kialakított jó kapcsolat miatt felkeresése nem jelentett gondot és készségesen válaszolt minden kérdésre.

III.4. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatási kérdésemmel arra kerestem a választ, hogy a nevelőszülői feladatokat ellátó gyermekvédelmi munkatársak, hogyan ítélik meg munkájukat, miképp vélekednek a szakma kihívásairól, hogyan definiálják a sikeres nevelőszülőt, illetve, hogy miből ered a motivációjuk.

A szakirodalmi áttekintés során négy hipotézist fogalmaztam meg:

1. Feltételezéseim szerint a nevelőszülői munka jellemzően a középkorosztályú nők körében elterjedt és ez egy lehetőséget teremt a munkanélküliségből való kilépésre.

2. Feltételezéseim szerint a nevelőszülői feladatok közül a legnagyobb kihívásnak a vér szerinti szülőkkel történő kapcsolattartás tekinthető.

3. Feltételezéseim szerint a nevelőszülői feladatkörben jellemzően a hazagondozás nagyobb kihívást okoz, mint az örökbefogadás.

4. Feltételezéseim szerint a nevelőszülői munkakörben dolgozók hosszú időt töltenek el nevelőszülőként, nem átmeneti munkát végeznek.

III.5. A kutatási eredmények összegzése

A következő fejezetben az előzetesen felállított kutatási kérdésekre és hipotézisekre szeretnék kitérni, mindegyikkel külön foglalkozva, felhasználva a saját kutatásom során kapott információkat. A tanulmány keretein belül elvégzett kutatás során a nevelőszülői ellátást és annak sajátosságainak feltárását vizsgáltam, kitérve az olyan különböző jelen-

ségekre, mint például a demográfiai adatok, a nevelőszülő és a gyermek együttműködése a nevelőszülői feladatok, valamint az alanyok szubjektív véleményére kérdezett rá a sikeres nevelőszülői munkával összefüggésben. A kutatási kérdésemben arra kerestem a választ, hogy a nevelőszülői feladatokat ellátó gyermekvédelmi munkatársak, hogyan ítélik meg munkájukat, miképp vélekednek a szakma kihívásairól, hogyan definiálják a sikeres nevelőszülőt, illetve miből ered a motivációjuk.

a) Kutatási kérdések megválaszolása

Az első kutatási kérdés megválaszolását, hogy a nevelőszülői feladatokat ellátó gyermekvédelmi munkatársak, hogyan ítélik meg munkájukat, a kérdőív és a szakmai interjú is segítette. Egyértelműen fontosnak ítélik meg munkájukat, mind a nevelőszülők, mind a gyermekvédelmi munkatársak, erre utalnak vissza a kapott válaszok. Elsőként a kérdőívben elhangzottakra szeretnék kitérni, ahol a 25. kérdés válaszaiban előjött az, hogy az eredményesség érdekében fontos, hogy a gyermek megtalálja a célját, beilleszkedjen a társadalomba és rendeződjön a sorsa, amely a munka fontosságára és céljára is utal egyaránt. Ez hasonlóan előjött az interjú során is, amelyben a válasz az volt, hogy fő cél, hogy a gyermekek és fiatalok számára megteremtsék a szocializációhoz szükséges feltételeket és a gyermek számára a vér szerinti családját helyettesítő, otthont nyújtó ellátást biztosítsák, amely azért fontos, hogy a gyermekek kiegyensúlyozott és szeretetteljes családi légkörben nevelkedhessenek. Az össze dolgozás a legfőbb elem a sikeres munka érdekében és ezt mind a nevelőszülők és a szakemberek feladata.

A második kutatási kérdés az volt, hogy a nevelőszülői feladatokat ellátó gyermekvédelmi munkatársak, miképp vélekednek a szakma kihívásairól. A kutatási kérdésre kapott válaszok szintén megjelennek a kérdőívben és az interjúban egyaránt. A kérdőívben a nevelőszülők válaszaiból kiderült, hogy számukra a feladatok elvégzése közepesen nehézségű. A leggyakoribb kihívást számukra a kapcsolattartás jelenti a gyermekek vér szerinti családtagival. Továbbá az alulfizettség és a megbecsülés hiánya is szóba került leginkább a 26. kérdésben, amelyben az alanyoknak három negatív és pozitív szót kellett írjanak a nevelőszülői munkával kapcsolatban, kaptunk választ arra, hogy miképp vélekednek a szakma kihívásáról. Elő került problémaként a gyermekvédelmi törvény, a bürokrácia, a nem megfelelő szakemberek, valamint a rossz és lassú ügyintézési lehetőségek is. Az interjú során pedig a szakma kihívásainak egy

másik oldalát ismerhettük meg, ahol kiderült az, hogy mivel a rendszerbe folyamatos a gyermekek beáramlása, szükség lenne minél több elhivatott nevelőszülőre, annak érdekében, hogy minden bekerülő gyermeknek a lehető legjobb körülményeket tudják biztosítani. Ez is egy kihívás számukra, mivel ha kevés a nevelőszülő, annál kevesebb gyermeket tudnak elhelyezni családiás légkörben.

Az harmadik kutatási kérdés az volt, hogy a nevelőszülői feladatokat ellátó gyermekvédelmi munkatársak, hogyan definiálják a sikeres nevelőszülőket. Szintén a kérdőívben és az interjúban kapott válaszok segítettek a kérdés megválaszolásában. A kérdőív a 27. kérdésben azt mérte fel, hogy milyen a jó nevelőszülő. Erre az alábbi leggyakrabban előforduló válaszok érkeztek: a gyermek érdekeit támogatja és elfogadja olyannak amilyen, a sikeres nevelőszülő kitaró és türelmes, empatikus és befogadó. Hasonló válasz érkezett az interjú során is. A válaszok szerint a nevelőszülő elhivatott, szeretetteljes, biztonságos otthont teremt a családjukból kiemelt gyermekeknek. Bármilyen sorsú, életkorú gyermeket befogadnak családjukba.

Az utolsó kutatási kérdés pedig az volt, hogy a nevelőszülői feladatokat ellátó gyermekvédelmi munkatársaknak miből ered a motivációjuk. Ugyancsak a kérdőív és az interjú válaszai segítettek a kérdés megválaszolásában. És mint az a kérdőívben is kiderült, a nevelőszülőket a gyermek szeretete és a segítségnyújtás motiválja. Az interjú egyik részlete ezekre ad igazolást, hogy a feltétel nélküli elfogadás, biztonság nyújtása, elhivatottság, szeretet, bizalom szükséges ehhez a munkához. Szintén ezeket igazolják a kérdőív nyitott kérdéseire kapott válaszok, amelyből néhányat szó szerint szeretnék vissza idézni:

„Akkor eredményes, ha látom a gyermekem, hogy nyugodt kiegyensúlyozott és bizalommal fordul hozzám! Egy szerető és kiegyensúlyozott család.”

„Akkor eredményes, ha a nevelt gyermek be tud illeszkedni a társadalomba, elvégzi a tanulmányait és saját „lábán megállva” tud érvényesülni.”

„Erdményes a nevelőszülői munka, ha a gyerek sorsa rendeződik sikeres hazagondozással vagy örökbeadással. Az kell ehhez szerintem, hogy az összes szereplő, vérszerinti család, szakemberek, gyámhivatal, én, egy irányba menjünk, a gyerekekért dolgozzunk.”

b) Hipotézisek ellenőrzése

A kutatás során négy hipotézist fogalmaztam meg. Az első hipotézisemben azt vizsgáltam, hogy a nevelőszülői munka jellemzően a középkorosztályú nők körében elterjedt és ez egy lehetőséget teremt a

munkanélküliségből való kilépésre. A hipotézis megvizsgálása során, a kitöltők nemét, korát, foglalkozását vettem figyelembe, valamint hogy miért döntöttek a nevelőszülőség mellett és a pénzbeli juttatások fontosságát is egyaránt. A kitöltők neme 97%-ban nő volt. Az átlagéletkor pedig 49,3 év. A nevelőszülők 53%-a foglalkozása csak a nevelőszülőség. Magasan a legtöbb válasz arra érkezett, hogy érzelmi indíték miatt döntöttek a nevelőszülőség mellett. A kitöltők nagy részének a 69%-nak számítanak a pénzbeli juttatások. Tehát a nevelőszülői munka a férfiak elenyésző száma miatt elnőiesedett munkának látszik. És mivel a kitöltők nagy többsége középkorostályú és az átlagéletkor is 49,3 év ezért valóban a középkorostályúak körében elterjedt munka. További megállapítások válaszok alapján a legtöbben azt válaszolták, hogy érzelmi indíték miatt választották a nevelőszülőséget, azonban mégis a pénzbeli juttatások fontosságánál arra válaszoltak a legtöbben, hogy igenis számítanak a pénzbeli juttatások, így megcáfolható az, hogy csak érzelmi indíték miatt választották a nevelőszülőséget, mivel ez nem csak hivatás, de munka is egyben, így számítanak az anyagi javak is. Végül pedig, mivel a kitöltők többsége csak nevelőszülőként dolgozik, így valóban ez egy lehetőséget teremthet számukra a munkanélküliségből való kilépésre. Mindent figyelembe véve a hipotézisem beigazolódott.

A második feltételezés, hogy a nevelőszülői feladatok közül a legnagyobb kihívásnak a vér szerinti szülőkkel történő kapcsolattartás tekinthető. A hipotézis megvizsgálása során a kérdőívben a 21. kérdés válaszait vettem figyelembe, ami azt vizsgálta, hogy a nevelőszülők számára mely feladatok jelentik a legnagyobb kihívást. A legtöbb válasz a vér szerinti szülőkkel való kapcsolattartásra érkezett. Számos tényező befolyásolhatja azt, hogy a kapcsolattartás a vér szerinti szülőkkel, miért okozhat nehézséget. Nehézséget lehet, ha a kapcsolattartás rosszul sikerül, mivel a gyermeket felzaklathatja lelkileg, ha nem úgy sikerül, mint ahogy ő azt szeretne volna és a nevelőszülő feladata az, hogy a gyermek lelkileg megnyugodjon. Ha nevelőszülőnek és a vérszerinti szülőnek más elképzelései vannak a gyermek nevelését illetően, illetve mások az értékrendek. Olyan esetek is előfordulhatnak, mikor a nevelőszülő ellen biztatják a gyermeket a vér szerinti szülei. Mindent egybe vetve ez a hipotézis is beigazolódott.

A harmadik feltételezés, hogy a nevelőszülői feladatkörben jellemzően a hazagondozás nagyobb kihívást okoz, mint az örökbefogadás. A hipotézis megvizsgálásához figyelembe vettem a 18. és a 19. kérdést,

amelyek azt mérik fel, hogy a nevelőszülők támogatják-e a hazagondozást és az örökbefogadást. A két kérdésre kapott válaszok alapján mindkét esetet támogatják a nevelőszülők, azonban az örökbefogadást [89%] magasan többen támogatják, mint a hazagondozást [55%]. A válaszukat sok esetben meg is indokolták: Nem biztos, hogy hazakerülhet, ismeretlen helyen vannak a vér szerinti szülők, így nincs kapcsolat, illetve ha a gyermeket nem lehet haza gondozni, akkor támogatják az örökbefogadást. Azt gondolom, hogy a kapott válaszok alapján egyértelműen kiderült, hogy az örökbefogadást miért támogatják jobban a hazagondozásnál. Akadhatnak olyan esetek, amikor a gyermeket nem lehet hazagondozni, ilyenkor az örökbefogadás lehetősége nyílik meg a gyermek felé egy újabb esélyt teremtve a gyermek stabil családi környezetben való nevelkedéséhez. Kijelenthetjük, hogy ez a hipotézis szintén beigazolódt.

Az utolsó feltételezés, hogy a nevelőszülői munkakörben dolgozók hosszú időt töltenek el nevelőszülőként, nem átmeneti munkát végeznek. Az utolsó hipotézis megvizsgálásához a 9. ábrát vettem figyelembe, amelyen az látható, hogy a kitöltők mióta tevékenykednek nevelőszülőként. A válaszadók jóval több, mint a fele 86%-a, több, mint 5 éve jelen van ebben a foglalkoztatási státuszban, tehát hosszú időt töltenek itt, nem átmeneti munkát végeznek. Ez a hipotézis beigazolódt.

IV. ÖSSZEFOGLALÁS

Számomra nem volt nehéz kiválasztani a tanulmány témáját, hiszen 2017 óta önkénteskedem a gyermekvédelemben, a szakmai gyakorlatomat pedig nevelőszülői hálózatnál végeztem el, így a téma választás egyértelmű volt. A tanulmány, az otthont nyújtó ellátások formái közül, a nevelőszülői ellátás bemutatására és annak sajátosságainak feltárására vállalkozott, hangsúlyt fektetve a nevelőszülőség minőségi összetevőinek bemutatására. Ma Magyarországon körülbelül 5700 nevelőszülőt tartanak számon. A cél az volt, hogy a kutatás által egyértelműbb kép alakuljon ki a nevelőszülőségről, valamint azokról a tényezőkről, amelyek segítik a munka hatékonyságát, hozzájárulnak az eredményes nevelőszülői tevékenységhez.

Kutatásom során 28 kérdésből álló kérdőívet és egy 10 kérdésből álló szakmai interjút készítettem. Arra kerestem a választ, hogy a nevelőszülői feladatokat ellátó gyermekvédelmi munkatársak, hogyan

ítélik meg munkájukat, miképp vélekednek a szakma kihívásairól, hogyan definiálják a sikeres nevelőszülőt, illetve miből ered a motivációjuk. Valamint négy különböző hipotézist fogalmaztam meg.

A kérdőíves vizsgálatomat magyarországi nevelőszülőkkel végeztem egy online kérdőív keretein belül, a szakmai interjút pedig egy nevelőszülői hálózat szakmai vezetőjével készítettem személyesen, amelyek válaszainak kidolgozása segítettek az eredményeim elérésében. A kérdőívre összesen 102 válasz érkezett.

Eredményeim szerint a nevelőszülők többségének neme nő, ami 99 fő, az átlagéletkor 49,3 év, a nevelőszülők több, mint fele, 54 fő csak nevelőszülőként dolgozik, ami pedig a hova tartozásukat illeti, a többség 87 fő egyházi fenntartású nevelőszülői hálózathoz tartozik. 55 fő arról számolt be, hogy 1-10 éve dolgozik nevelőszülőként.

A tanulmány elkészítése közben arra a következtetésre jutottam, hogy a nevelőszülői munka rendkívül fontos tevékenységnek számít. Hiszen a fő cél, hogy a gyermekek és fiatalok számára megteremtsek a szocializációhoz szükséges feltételeket és a gyermek számára a vér szerinti családját helyettesítő, otthont nyújtó ellátás biztosítva legyen, amely azért fontos, hogy a gyermekek kiegyensúlyozott és szeretetteljes családi légkörben nevelkedhessenek. Továbbá a nevelőszülő a gyermek érdekeit támogatja és elfogadja olyannak amilyen, a sikeres nevelőszülő kitartó és türelmes, empatikus és befogadó, valamint elhivatott, szeretetteljes, biztonságos otthont teremt a családjukból kiemelt gyermekeknek. Bármilyen sorsú, életkorú gyermeket befogadnak családjukba. A feltétel nélküli elfogadás, biztonság nyújtása, elhivatottság, szeretet, bizalom szükséges ehhez a munkához.

IRODALOMJEGYZÉK

- BEFOGADLAK. [2019. április 01]. *BEFOGADLAK nevelőszülői program*.
Forrás: neveloszuloiprogram.hu: <https://www.neveloszuloiprogram.hu/static/dokumentumok/webre.pdf>
- Domszky, A. [2004]. *Gyermekvédelmi szakellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgához*. Budapest: Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet.
- Filó, E., & Katonáné, P. E. [2006]. *Gyermeki Jogok, gyermekvédelem*. Budapest: HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó.
- Herczog, M. [1995]. A nevelőszülő helye és szerepe a gyermekvédelemben. *Társadalom és szociálpolitikai folyóirat*, 83.

Rákó, E. [2014]. *Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyermekek életkörülményei*. Szeged: Belvedere Meridionale.

Szakmai Program, N. h. [2014. április 01]. *Szeged-Csanád Egyházmegye Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató*. Forrás: szentagota.hu: <https://www.szentagota.hu/orszagos-egyhazi-modszertani-intezmenyunk-szakmai-programja/#>

EGYÉB FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1997.évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról: gyermeki jogok [Megtekintve: 2022. január 10.]

513/2013. (XII. 29.) Kormányrendelet a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony és a helyettes szülői jogviszony egyes kérdéseiről [Megtekintve: 2022. január 10.]

KULTURÁLIS FOGYASZTÁS A PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEM HALLGATÓI KÖRÉBEN

■ ÁGOSTON ANDOR ■ andor.agoston2@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Szociológia, III.év

■ Témavezetők: DR. SZÉKEDI LEVENTE, egyetemi adjunktus
Partiumi Keresztény Egyetem

1. BEVEZETŐ

Szakedolgozatom témája a kultúrafogyasztásra összpontosult, ezen belül pedig a kulturális fogyasztással kapcsolatos szokásokat, véleményeket, attitűdöket vizsgáltam. Elsősorban azok a tevékenységek kerültek elemzésre, melynek során az egyén művelődik, ismereteket sajátít el a saját kultúrájáról. A témával kapcsolatban az érdekelt leginkább, hogy a célcsoportom esetében megfigyelhető-e a kultúrafogyasztás jelensége, ugyanis elmondhatjuk, hogy a kulturális fogyasztás általános jelenség, elsősorban az ún magas kultúra fogyasztását vizsgáltam.

A kultúra fogalmához a manapság használatos kéziszótár három jelentést rendel hozzá. Az első jelentés szerint a kultúrát anyagi és szellemi értékek alkotják, melyet az emberek hoztak létre, és a művelődésnek egy bizonyos ágazata. A második jelentésben a kultúra az egyén tanult személyére utal. A harmadik jelentésben a kultúra a műveltség terjesztésére vonatkozik, biológia illetve szellemi értelemben. A fogalom megértésében sokat segít, ha megvizsgáljuk a szó jelentését. A kultúra a colore latin szóból ered, melynek jelentése, művelni. Az első írásos nyelvemlék ami megjelent a kultúra fogalmával kapcsolatban megtalálható Cicero Tusculane disputationes című művében. A kultúra fogalma a társadalomtudományokban is helyet kap, melynek során megvizsgálják a szó szoros értelmében. A fogalom ebben az esetben nem folyamatként értelmeződik, hanem olyan jelenségként, esetleg dologként magyarázzák, amely a társadalomban való létezését biztosítja [Korpiacs 2011].

A kultúra és a kultúrafogyasztás értelmében évtizedek óta szélsőséges változások következtek be, újabb és újabb műfajok, csatornák örvendenek népszerűségnek. A régebbi kultúrához viszonyítva az idősebb generáció azt gondolja, hogy a fiatalok kultúrafogyasztásáról, hogy kevésbé kötődik a valódi kultúrához. Én ebben a tekintetben úgy gondolom, hogy a fiatalok nem mondtak le a művelődésről, csupán a kiterjedt csatornáit választják.

A fogyasztási szempontot figyelembe véve olyan tevékenységek tekinthetők kulturálisnak, amelyek során az artistikai termék befogadása valósul meg. Az egymás mellett létező társadalmakat különböző kultúrák, vagy szubkultúrák alkotják. R. Benedict a következő kijelentéssel magyarázza, mely szerint: "A kulturális mintázatot az érdekek és tevékenységek megválasztásából létrejövő alakzat és annak különös értéke alkotja, ami jellegzetes szerveződést, egy bizonyos életmódot hoz létre." A kultúrán kívül előfordulnak hasonló szabadidős tevékenységek, amelyek gyakorlása során nem a művészet elsajátítása valósul meg, de a fennmaradó kulturális tevékenységgel együtt, az életmódnak egy darabját képezik [Hunyadi 2005].

Az olvasás előtörténetébe beletartozik egész addigi életünk. Az olvasás utóélete gyors módon elmúlhat, akár hosszú időre meg-megszakadva, továbbá időnként felidéződve, folytatódhat vagy folyamatosan életünk végéig eltarthat. Életünk, érdeklődésünk és értékrendünk alakulásán, a legszemélyesebb mozgatóinkon, ezen kívül a mű kiválasztását nagymértékben meghatározza az általunk addig elolvasott művek mennyisége, továbbá szerkezete. [Kamarás, 2007].

Szociológiai nézőpontból az irodalommal kapcsolatos beállítódásokhoz kötődő egyes művekre használatos olvasási stratégiák valóban több vagy kevesebb hasonlóságot mutattak mind különféle olvasók, mind különféle művek esetén. A kortárs művek, valamint olvasók esetekor, a művek megalkotása, terjesztése, kiválasztása, valamint befogadása részben olyan társadalmial is behatárolt társas játék keretei között következik be, melynek szabályai többé kevésbé érvényesek mind az alkotóra, mind a közvetítőre, mind a befogadóra [Kamarás 2007].

A színház átöleli és kifejezi az életet. Történelmének megírása olyan hatalmas területre való behatolást jelent, amelyben az emberi megnyilvánulások minden irányából származó tények, események, intézmények, gondolkodás- és cselekvési formák, lelkiállapotok, eszmék, érzések és szenvedélyek összefonódnak [Zamfirescu 1958].

A színház a kulturális közgazdaságtan talán legösszetettebb ága, gyakran emlegetik. A kulturát képviselő gazdasági modell, melynek több oka is van. A színház terheléssel, így a bevételi és kiadási, finanszírozási problémák elemezhetőek, emellett nyilvánvaló a külső technológiai és társadalmi civilizációs változások hatása a keresletre [Jánosy 2010].

A színház nyilvános jellegéből adódóan a szociológiai megközelítés szinte magától értetődő. Marvin Carlson szerint manapság mindenki szociológus, de általában azt látjuk, hogy a színház szociológia nem vált a drámaolvasás domináns diszciplínájává. Ennek több oka van, és ez egyike azon kevés absztrakt munkának, amelyet a magyar állam első oldalon közölt a témában. Shevstova szerint ennek oka elsősorban a drámatudomány tárgyának humanista eredete, a szociológiai módszertan iránti idegenkedés, valamint a színház szociológia tárgyának pontatlan és töredezett meghatározása [Szabó, 2019].

KUTATÁSI EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

Szakedolgozatomban elsősorban a kulturális fogyasztási szokásokra, véleményekre, attitűdökre kerestem a választ. A kutatási kérdésem éppen ezért azt hivatott felmérni, hogy a napjainkban megfigyelhető kulturális fogyasztási szokásokról és intézmények látogatottságáról milyen kép alakult ki a hallgatókban, attitűdök, valamint vélemények formájában.

A kutatásomhoz kvantitatív kutatási módszert alkalmaztam, nem valószínűségi szubjektív mintavételezési eljárással. Ebből adódóan a mintavétel során nem törekedtem a reprezentativitásra sem, valamint az eredmények általánosíthatósági foka is kisebb, azonban így is alkalmasak hozzávetőleges tendenciák kimutatására. A kérdőívet online formában tettem elérhetővé melyet a LimeSurvey program segítségével dolgoztam ki.

A dolgozatom keretén belül kivitelezett kutatás célcsoportja a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatóinak köre. A 2021/2022-es tanévet összesen 822 hallgató kezdte meg a tanulmányait a Partiumi Keresztény Egyetemen, kétkülönböző kar tagjaiként, 14 alapképzés és 6 mesteri képzés keretein belül. Egyetemünk hallgatói között több korosztály tagjait ismerhetjük, ezért az elemzés során lehetőségem nyílt, hogy egy átfogóbb képet kapjak a kutatott jelenségről. A jelenségek tanulmányo-

zásával a különböző korcsoportok preferenciáit is megismerhettem. A potenciális kitöltők elérésében az egyetem által fenntartott Facebook és Google csoportok hallgatói voltak a segítségemre, tehát a kutatásban az egyetem valamennyi hallgatója volt érintett. A lekérdezés során összesen 106 érvényes kérdőív érkezett be. Az adatközlők 71,7%-a nő és 28,3%-a férfi, az átlagéletkor pedig 23,2 év volt.

Az adatfelvétel saját készítésű online kérdőív segítségével készült. A lekérdezés időtartama körülbelül egy hetet vett igénybe. A kérdőív teljesen anonim volt és önkéntes alapon történt a kitöltése. Az adatok feldolgozása az SPSS statisztikai program segítségével történt. A különböző grafikonok elkészítéséhez a Microsoft Excel programot is alkalmaztam. Maga a kérdőív négy fő kérdéscsoportból állt. Az első csoport olyan demográfiai kérdéseket tartalmazott, amelyek relevánsak a kutatásom szempontjából, ezek pedig a következők voltak: nem, kor, jelenlegi lakhely típusa és az általuk választott szak megnevezése. A következő csoport a kultúrafogyasztás volt, azon belül pedig a válaszadók kulturális fogyasztási szokásaira vonatkozó kérdések szerepeltek. A harmadik pillér a könyv olvasással foglalkozott, és azt hívatott felmérni, hogy a válaszadók olvasnak-e nyomtatott könyveket, ezen kívül pedig könyvkategóriákkal kapcsolatos attitűdjeiket, véleményeiket is vizsgálta. A negyedik és egyben az utolsó csoport a színházlátogatás jelenségével foglalkozott, ami leginkább a színházba járási szokásokra tért ki.

Az első kutatási kérdésemben arra kerestem a választ, hogy a napjainkban megfigyelhető kulturális fogyasztási szokások és intézmények látogatottságáról milyen kép alakult ki a hallgatókban.

A második kutatási kérdésemben arra kerestem a választ, hogy a férfiak többet olvasnak-e mint a nők

A szakirodalom alapján a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. Feltételezem, hogy a szülők alacsony iskolai végzettsége fékezi a kulturális tevékenységek gyakorlását, a magasabb iskolai végzettség pedig ösztönző hatással van rá [Croitoru és Becuț Marinescu 2020].

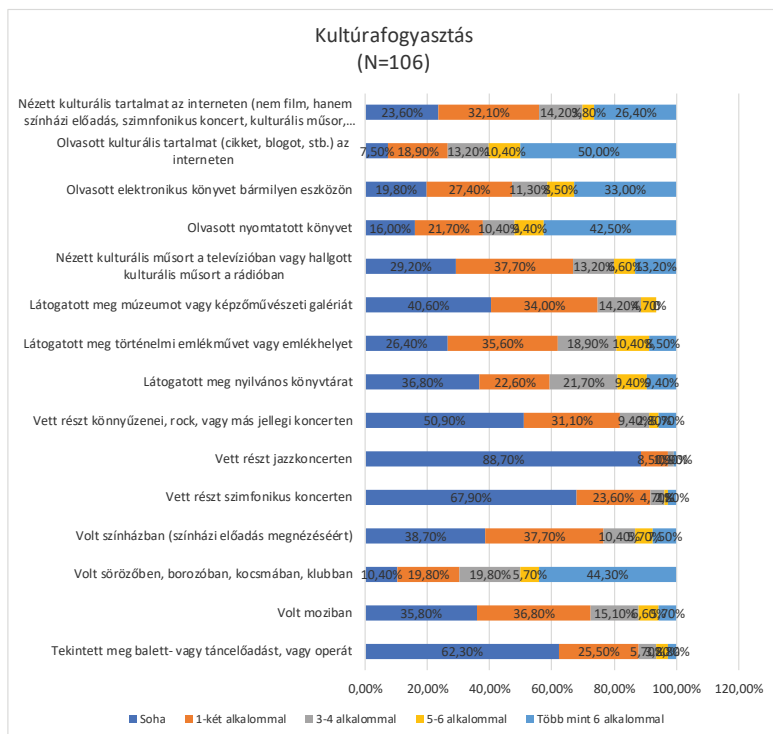
2. Feltételezem, hogy akik járnak azok úgy gondolják, hogy a színházba járás az értelmiségi létnek a része [Sántha, 2005].

Lakóhely szerinti megoszlást illetően a válaszadók többsége [44,3%] faluban vagy községben él, kisebb arányban vannak azok, akik megyeszékhelyen élnek [34,9%], egyéb városban [17,9%], és fővárosban csupán [2,8%] él. A továbbiakban megkérdeztem azt is, hogy a hallgatók

milyen szakon tanulnak. A Bölcsészettudományi és Művészeti Kar valamennyi szakja képviselve volt legalább egy hallgató által a kutatás során. Az összesítés alapján erről a karról 37 hallgató töltötte ki a kérdőívet. A Gazdaság- és Társadalomtudományi karról összesen 69 hallgató vett részt a kutatásban. Ebben az esetben szintén elmondható, hogy a kar valamennyi szakja képviselve volt legalább egy hallgató által.

A kulturális fogyasztási szokásokra vonatkozó kérdések során a válaszadókat többek között arról kérdeztem, hogy az elmúlt 12 hónapban hány alkalommal végezték az alábbi kulturális tevékenységeket. Az eredményeket az alábbi grafikon ábrázolja.

1. ábra. A kultúrafogyasztás

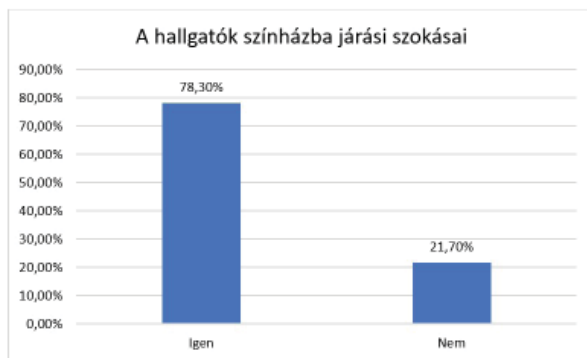

Forrás: Saját szerkesztés

Az első kutatási kérdésekre alapozva elmondhatjuk, hogy a legnépszerűbb tevékenységek az alanyok körében: kulturális tartalmak olvasása 50%-kal [N=53], sörözőbe, borozóba, kocsmába való járás 44,30%-kal [N=47] amit nem tartok kulturális fogyasztásnak, ezt a viszonyítás miatt használtam, következő nyomtatott könyvek olvasása 42,50%-kal, [N=45], elektronikus könyvek olvasása 33%-kal [N=35].

A színházzal kapcsolatban az első kérdésem az volt, hogy a hallgatók az elmúlt 5 évben voltak-e színházi előadáson. Az eredményeket az alábbi grafikon szemlélteti.

2. ábra. A hallgatók színházba járási szokásainak gyakorisága

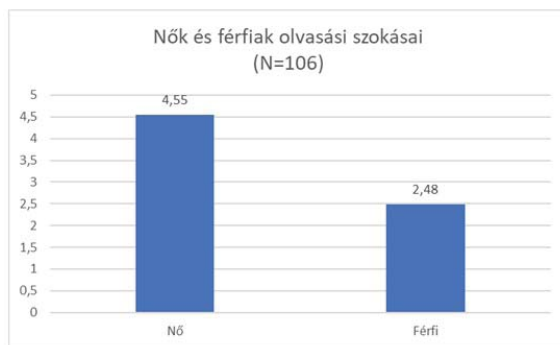
Forrás: Saját szerkesztés

A megkérdezettek 78,3%-a volt színházi előadáson és 21,7%-a pedig nem volt egyáltalán.

A könyvolvasással kapcsolatban több kérdésre rákérdeztem ezzel kapcsolatban. Első körben arra kérdeztem rá, hogy az elmúlt 5 évben olvastak-e nyomtatott könyvet. A megkérdezettek 90,6%-a olvasott, és 9,4%-a pedig egyáltalán nem olvasott.

A második kutatási kérdésemben arra kerestem a választ, hogy a nők többet olvasnak-e mint a férfiak. A vizsgálathoz egytényezős Anova tesztet alkalmaztam, melyhez szükségem volt egy minőségi és mennyiségi változóra. A minőségi változóm volt a nem, a mennyiségi pedig, hogy az elmúlt 5 évben hány könyvet olvastak a hallgatók.

3. ábra. Nők és férfiak olvasási szokásai

Forrás: Saját szerkesztés

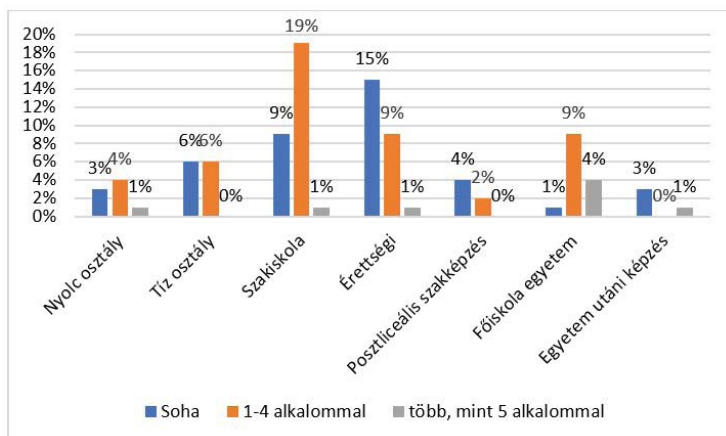
Az eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a szignifikanciaszint 0,013 vagyis van összefüggés a két változó között, van olyan átlag, amely eltér a többitől. Ebben az esetben láthatjuk, hogy a nők akik több könyvet olvasnak el, mint a férfiak.

Az első hipotézisem, mely szerint feltételezem, hogy a szülők alacsony iskolai végzettsége fékezi a kulturálistevékenységek gyakorlását, a magas iskolai végzettség pedig ösztönző hatással van rá. Vizsgálat-hoz keresztábra-elemzést használtam, mivel két minőségi változó állt rendelkezésemre: a szülők iskolai végzettsége és a kulturális fogyasztási szokások kategóriái.

Az elemzés szignifikanciaszintje 0,023, vagyis van összefüggés a változók között, a Cramer-V mérőszám értéke 0,38 a két változó között a kapcsolat közepes erősségű, tehát elmondhatjuk hogy, a szülők alacsony iskolai végzettség fékezi a kulturális fogyasztást, ebben az esetben az érettségi 15%-kal, és a magasabb iskolai végzettség ösztönző hatással van rá, ebben az esetben az egyetem 9%-kal. Az eddigiek alapján elmondhatjuk, hogy azon szülőknek akik egyetemi végzettséggel rendelkeznek ösztönzőbb hatással vannak a gyerekeikre, hogy járjanak színházba, mint azon szülők akik csak érettségit tették le.

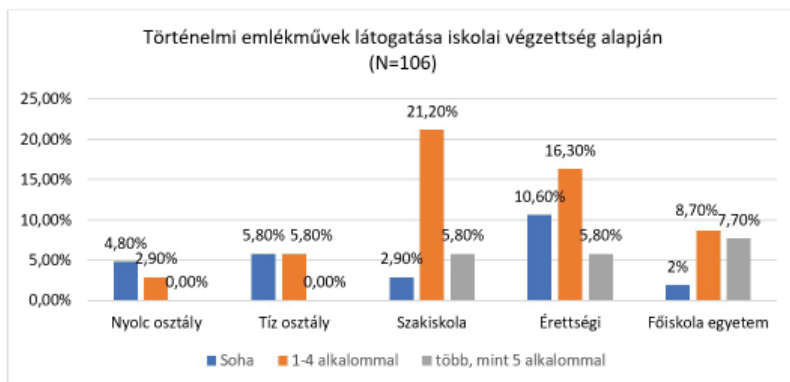
A következő tevékenység amelynél elvégeztem a keresztábra elemzést, az a történelmi emlékművek látogatása volt. Ezen változót is szintén a szülők iskolai végzettségével vettem össze. Az eredményeket az alábbi grafikon szemlélteti.

4. ábra. Színházlátogatás iskolai végzettség alapján

Forrás: Saját szerkesztés

5. ábra. Történelmi emlékművek látogatása iskolai végzettség alapján

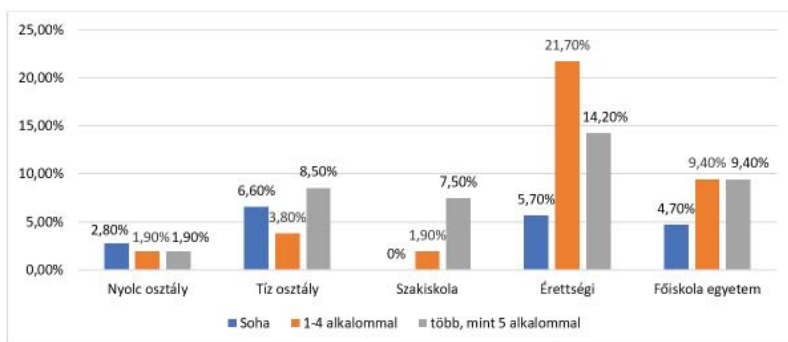
Forrás: Saját szerkesztés

Az elemzés szignifikanciaszintje 0,003, vagyis van összefüggés a változók között, a Cramer'V mérőszám értéke 0,34 a két változó között a kapcsolat közepes erősségű, tehát elmondhatjuk, hogy a szülők alacsony iskolai végzettség fékezi a kulturális fogyasztást, ebben az eset-

ben az érettségi 10,6%-kal, és a magasabb iskolai végzettség ösztönző hatással van rá, ebben az esetben az egyetem 8,70%-kal. Az eddigiek alapján itt is elmondhatjuk, hogy azon szülők, akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek gyerekei nagyobb arányban látogatnak meg történelmi emlékművet vagy helyet, mint azon szülőké, akik alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek.

Az ezt követő tevékenység, melynél szintén keresztábra elemzést végeztem el, az elektronikus könyvek olvasása volt. Az eredményeket a következő diagram szemlélteti.

6. ábra. Elektronikus könyvek olvasása

Forrás: Saját szerkesztés

Az elemzés szignifikanciaszintje 0,035, vagyis van összefüggés a változók között, a Cramer'V mérőszám értéke 0,28 a két változó között a kapcsolat közepes erősségű, tehát elmondhatjuk, hogy a szülők alacsony iskolai végzettség fékezi a kulturális fogyasztást, ebben az esetben az érettségi 15%-kal, és a magasabb iskolai végzettség ösztönző hatással van rá, ebben az esetben az egyetem 9%-kal. Az eddigiek alapján itt is elmondhatjuk, hogy azon szülők, akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek gyerekei nagyobb arányban olvasnak elektronikus, mint azon szülőké, akik alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek. Az eddigiek alapján elmondhatjuk, hogy ez a hipotézisem csak részben igazolódott be mert nem minden kulturális tevékenységre igaz, hogy a szülők alacsony iskolai végzettsége fékezi a kulturális fogyasztást, és a magasabb iskolai végzettség, pedig ösztönző hatással van rá. Azon kul-

turális tevékenységek, ahol összefüggés mutatható ki: színházlátogatás, történelmi emlékművek látogatása, és elektronikus könyvek olvasása.

A második hipotézisemben a színházba járás és a különböző korcsoportok összefüggését vizsgáltam, melyben feltételeztem, hogy akik járnak színházba azok úgy gondolják, hogy a színházba járás az értelmi-ségi létnek a részét képezi.

Az eredményeket az alábbi táblázat ábrázolja.

1. táblázat. Színházlátogatással kapcsolatos attitűdök és korrelációs együtthatók

Állítás	Korrelációs együttható
A színház kikapcsolódási lehetőség	0,87
A színház ismeretszerzési lehetőség	-0,44
A színház olyan művészeti ág, amit nem értek	-0,186
Színház nélkül nincs kultúra	0,289
A színházba járás olyasmí, amiről úgy érzem, hogy kötelező	0,06
A színház a nemzeti identitás megőrzésének az eszköze	0,05
Egy értelmiségi ember számára fontos a színházba járás	0,337
Gyerekkoromban a szüleim vittek színházba	0,25
A középiskola alatt az iskolával egyszerre mentünk színházba	0,42
A színház drága	-0,179
Megfordult a fejemben, hogy színész legyek	0,234
Szívesen veszek részt színjátszóköriökben	0,160
A mai színházat nem lehet megérteni	-0,29

Forrás: Saját szerkesztés

Az állítások kategorizálását az alábbi táblázat foglalja össze. A különböző állítások egy-egy adott kategóriát képviselnek, az ezekre adott véleményezés segítségével pedig elemzésre kerültek.

Az alábbi táblázat az attitűd mérésére szánt állításokat tartalmazza az összevetett korrelációs együttható értékével.

Az alábbi táblázat alapján összefüggés mutatható ki több változó esetében is. Az első eset, ahol összefüggés mutatható ki a színház nélkül nincs kultúra függvényében. Ebben az esetben a korrelációs együttható pozitív irányú [0,289], tehát egyenes arányú, közepes erősségű kapcsó-

lat mutatható ki az állítás és a színházba járás között. Ennek értelmében az a következtetés vonható le, hogy minél inkább jár valaki színházi előadásokra, annál inkább úgy gondolja, hogy a színházba járás az értelmiségi létnek a része.

A második eset, amelyben összefüggés mutatható ki, amely azt foglalja magába, hogy egy értelmiségi számára fontos a színházba járás. Ebben az esetben a korrelációs együttható szintén pozitív irányú [0,337] tehát itt is egyenes arányú kapcsolat mutatható ki a változók között.

A harmadik állítás szerint megfordult a fejekben, hogy színész legyenek. Ez az állítás szintén a színházba járással kapcsolatos általános attitűdöket mérte. Ennél az esetnél a korrelációs együttható értéke szintén pozitív irányú [0,234] és egyenes arányú kapcsolatról van szó.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összesítve, az eredmények alapján a következő általános következtetések vonhatók le: a hallgatók körében csak bizonyos tevékenységek tekintetében figyelhető meg a kulturális fogyasztás. A szülők alacsony iskolai végzettsége fékezi a kulturális tevékenységek gyakorlását, a magas iskolai végzettség, pedig ösztönző hatással van rá. Végezetül pedig elmondható, hogy színház látogatása nélkül nincs kultúra, tehát a színházlátogatás a kulturális fogyasztás részét képezi. A kérdőívre érkezett válaszok sokszínűségéből kifolyólag érdemesnek tartom az idősebb generációra irányuló kutatásokat, mivel a generációk között éles ellentét adódhat a témával kapcsolatos attitűdöket illetően, így a kutatás kiterjesztése esetén nagyobb hangsúlyt fektetnék ezen változók mérésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andorka Rudolf és Spéder Zsolt. 2006. *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Eighth printing, 1996. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre, Ferge Zsuzsa 1978. *A társadalmi egyenlőtlenségek újra termelődése tanulmányok*. Budapest: Gondolat.
- Croitoru, Carmen, és Anda Becuț Marinescu. 2020. *Barometrul de consum*

- cultural 2019. Experiența și practicile culturale de timp liber.* București: INCF, Editura Universul Academic, Editura Universitară.
- Escarpit, Robert. 1973. *Irodalomszociológia. A könyv forradalma.* Gondolat.
- Hofstede, Geert, Gert Jan Hofstede, és Michael Minkov. 2012. *Culturi și organizații: softul mental : cooperarea interculturală și importanța ei pentru supraviețuire.* București: Humanitas.
- Hunyadi, Zsuzsa. 2005. „A kulturális fogyasztás és a szabadidő eltöltésének néhány jellemzője”. In *A magyar városok kulturális gazdagsága*, szerk. Enyedi György és Keresztély Krisztina. Budapest: MTA, 91–109.
- Kamarás István. 2007. „Az irodalmi mű befogadása”. : 174.
- Kiss, Barna, Tamás, Gergő. 2011. „ERDÉLYI MAGYAR FIATALOK. ÖSSZEHA-SONLÍTÓ ELEMZÉS.Pdf”.
- Kiss, Tamás, és Gergő Barna. 2011. *Fókuszban a kultúra. Kulturális fogyasztás, társadalmi rétegződés és etnicitás Erdélyben, Romániában.* Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Kézirat.
- Korpics, Márta. 2011. „Az interkulturális kommunikáció”.
- Malota Erzsébet, Ariel Zoltán Mitev. 2013. *Kultúrák találkozása: nemzetközi kommunikáció, kultúrsokk, sztereotípiák.* Budapest: Alinea Kiadó.
- Rațiu, Dan Eugen. 2012. „Statul și cultura: Concepte, valori și justificări ale politicii culturale în România postcomunistă”. In *Politica culturală și artele: local, național, global*, Cluj: Casa Cărții de Știință, 58–96.
- Sági Matild. 2010. „Kulturális szegmentáció: »mindenevők«, »válogatósak«, »egysíkúak« és »nélkülözők« Az »omnivore-univore« modell alkalmazhatósága Magyarországon”. In *Társadalmi riport 2010*, szerk. Tamás Kolosi és István György Tóth. Társi, 288–311.
- Sántha, Ágnes. 2005. „Színházlátogatási szokások és preferenciák Marosvásárhelyen”. *Symbolon* VI[1–2]: 209–18.
- Székesi, Levente, Katalin Gál, és Rita Pásztor. 2016. *Kultúrafogyasztás és kultúrafogyasztási profil Nagyváradon a Szigligeti Színház jelenlegi és potenciális fogyasztói körében.* Oradea: Universitatea Creștină Partium, Teatrul Szigligeti. Research report.
- Török, Kristóf, Seres, Vendrei Erzsébet. 2008. „Könyvtárhasználat és szakirodalmi”. : 84.
- Wessely Anna, Babarczy Eszter, Berényi Gábor, Erdélyi Ágnes. 2003. *A kultúra szociológiája.* Budapest: Osiris : Láthatatlan Kollégium.
- Zamfirescu, Ion. 1958. *Istoria univiersală a teatrului.*

KIVONATOK

Fazekas Réka – Füleki Sándor Botond: Sikeres stratégia receptje, avagy a Mercedes-Benz Manufacturing Hungary stratégiai elemzése

A Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. bizonyára minden ember számára ismert, azonban nem mindenkinek elérhető, hiszen egy luxautómárkáról van szó. Minket egyetemi közgazdász hallgatókat hajt a kíváncsiság megtudni, milyen stratégia alapján épül fel és az adódó gazdasági változásokra, hogyan reagál és miként tartja meg pozícióját a piacon. Még a Covid19 járvány adta akadályokat is sikeresen küzdötte le, valamint a környezetvédelemre is nagy hangsúlyt fektet a hybrid, elektromos autók értékesítésével és a gyártási folyamat egyre inkább környezetszennyezés mentessé tételével. A különböző stratégiai elemzési módszereket követve szeretnénk átfogó képet kapni a vállalat működéséről. A külső és belső faktorok értékelésével olyan információ birtokába kerülhetünk, amely a mélyebb elemzési módszerek alkalmazásában nyújt nagy segítséget. A versenytárs értékelés stratégiai menedzsment eszköztárában fellelhető módszer alkalmazásával az eddigieken túl pedig arra kerestük a választ, hogy a Mercedes hol sikeres, és hol nem a fogyasztói sikertényezők kielégítésének mértékében.

Kulcsszavak: stratégia, makrokörnyezet, mikrokörnyezet, versenytárs-elemzés menedzsment

Misik Dóra: A turisztikai egységek szerepe a helyi lakosság életében. Esettanulmány Kisiratos példáján

Vajon a körülöttünk élő emberek pozitívan tekintenek egy-egy újonnan megjelenő turisztikai létesítményre? Kisebb-nagyobb, helyi közösségek életében az idegenforgalmi szuprastruktúra szerepe fokozottan felértékelődött, legyen szó a szolgáltatóegységek és egyéb vendéglátást nyújtó attrakciók köréről. Ezek mellett, sok esetben a helyi lakosok igényeinek kiszolgálására alapoznak ezek a vállalatok, étkezési egységek, a turisták mellett egyaránt.

Pályamunkámban egy kérdőív segítségével mérem fel Kisiratos, kb. 1600 fős népességgel rendelkező község lakóinak viszonyát a helyi vendéglátó egységekkel szemben. A települést nagy százalékban magyar lakosok töltik meg. Az a megszokott kis közösség, ahol mindenki ismer mindenkiket. Megkérdésezéses kutatási módszerrel, kérdőív segítségével mérem

fel a helyi lakosság hozzáállását a településen működő idegenforgalmi szolgáltató egységek és attrakciók köréhez.

Tanulmányomban igyekszem felmérni, hogy mennyire veszik igénybe e vállalkozások szolgáltatásainak körét, mi a véleményük az árakról, megfizethető-e számukra, melyek azok az időpontok, vagy évszakok, amikor meglátogatják ezeket a turisztikai létesítményeket, illetve melyik a legnépszerűbb mindkőzül. Ezeken kívül még meg szeretném tudni, hogy a lakosok hogyan élik meg az idegen emberek tartózkodását otthonuk, környezetük környékén.

Nagyvárosokban már egyértelmű lehet, hogy egy gyors, rohanó nap közben egy étteremben fogyasztjuk el az ebédünket, azonban megtudhatjuk egy kis községben élő ember véleményét is a következő esettanulmányban.

Kulcsszavak: község, turizmus, szuprastruktúra, esettanulmány, hozzáállás

Veres Dávid-Gábor – Balla János – Fazekas Florance Titanilla: Utazási szokások a COVID-19 kezdete óta

A turizmus szektorban az utazásokat több komoly regionális vagy világméretű válság sújtotta már az elmúlt évek során, mint például a 2008-as globális gazdasági válság, természeti katasztrófák, egészségügyi vészhelyzetek, világgjárványok.

A kutatásunk célja megvizsgálni a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatóinak az utazási szokásait a COVID-19 világgjárvány kitörésének kezdete óta, amelyet a romániai megjelenéséhez mérten, melyet 2020 márciusától számolunk. Kutatásunkkal olyan kérdésekre kerestük a választ, mint például: Milyen desztinációkba és hány alkalommal utaztak a világgjárvány kitörése óta? Milyen szempontok segítettek a döntés meghozatalában?

Kutatásunkat online kérdőív segítségével valósítottuk meg, melyben rá kérdeztünk arra, hogy milyen tényezők befolyásolták az utazással kapcsolatos kiadásait, illetve fontosnak találtuk felmérni azt is, hogy milyen módon tudják megszervezni, milyen módon tudnak felkészülni, ezekre az utazásokra. A válaszokból azt szűrtük le, hogy a kitöltők nagy részét az önállóság, másoktól való függetlenség jellemzi, hiszen saját maguk tervezik meg utazásaikat, saját gépjárművel utaznak, és mindezt saját jövedelmükből, megtakarított pénzükből teszik.

Kulcsszavak: utazás, COVID-19, fogyasztói magatartás, Partiumi Keresztény Egyetem, hallgatók

Szökön Eszter: Filmturizmus - a kulturális turizmus részterméke

A kulturális turizmus résztermékeként egyre nagyobb kereslet irányul a filmturizmusra. Az efféle kereslet pedig egyenes úton vonhatja maga után a filmforgatási helyszínek kevésbé ismertségének ellensúlyozásaként a promotálás lehetőségét, akár direktmarketing eszközként. A turisták egy-egy sikeres filmbéli desztináció iránti vonzalma a desztináció iránti keresletnövekedéshez vezethet. A dolgozat legfontosabb célkitűzése a filmek jelentőségét és hatását bemutatni, a turizmus síkján, vizsgálni a filmturizmus iránti érdeklődést, s az utazási szándékot-e motivációval. Jelen tanulmányban alkalmazott primer kutatási módszerként a kérdőíves megkérdezés általi véleményfelmérés segít tiszta képet alkotni.

Kulcsszavak: film, média, desztináció, kulturális turizmus, filmturizmus

Badon David: Román élelmiszeripari vállalatok teljesítményének elemzése

Napjaink gyors és kiszámíthatatlan világgazdasági alakulásait tekintve, a gazdasági szereplők közötti verseny egyre erősebbé vált. A vállalatvezetők jövőorientált stratégiájukat csak releváns in-formációkra és racionális összefüggésekre alapozhatják. A vállalatok növekvő teljesítménye és minél hatékonyabb módon való működése elengedhetetlen. Ennek alapvető feltétele a vállalati teljesítmény, folyamatos „nyomon követése”. A vállalati teljesítménymérés különböző módszerek segítségével elvégezhető. A hagyományos pénzügyi mutatókkal szemben, amelyek egy egyszemélyes teljesítménymérést biztosítanak, a DEA [Data Envelopment Analysis] benchmarking eljárás átfogóbb elemzést tesz lehetővé. Dolgozatomban a romániai élelmiszeriparban tevékenykedő vállalatok teljesítményét szeretném elemezni mind, hagyományos módon, jövedelmezőségi mutatók [ROA, ROE] felhasználásával, mind a DEA eljárást felhasználva. Az elemzést megalapozó számításokat az R statisztikai programrendszerben fogom elvégezni. Az romániai élelmiszeripari vállalatok elemzését a teljes sokaságra majd alágazatokra bontva szeretném elvégezni. Az egyes alágazatok, valamint a különböző régiókban tevékenykedő vállalatok közötti különbségeket teljesítmény tekintetében MANOVA többváltozós varianciaanalízissel szeretném elvégezni.

Kulcsszavak: teljesítményelemzés, jövedelmezőségi mutatók, DEA módszer, döntéstámogatás, élelmiszeripar.

Rák Evelin: Tőkepiaci válságok hatása a kőolajárakra

A kőolaj, mint energiahordozó meghatározó a mindennapi gazdasági életben, hiszen a pénzpiacokra is kiható válságok meghatározó mutatója az energiahordozók árának alakulása. Két kőolajfajta, a Brent, valamint a West Texas Intermediate [WTI] piaci árfolyamait vizsgálva a tőkepiac és az olajárak közötti kapcsolatot próbálom statisztikai összefüggések révén kimutatni tőkepiaci válságok, elsősorban a 2008-as pénzügyi válság, illetve a COVID-19 világjárványból kialakult gazdasági válság időszakában. Alapfeltevésem szerint létezik kapcsolat a tőkepiaci válságok idején jelentkező részvényárfolyam-volatilitás és a kőolajárak között, és azt a hipotézist is vizsgálom, mely szerint főleg válságok alatt az APT tőkepiaci modellben megnő a makroökonómiai faktorként használt kőolajárak magyarázó ereje.

Kulcsszavak: szén-hidrogén forrás, tőzsdeindex, pénzügyi piacok, esz-közarázás, pénzügyi válság

Tisza Eleonóra Márta: A young adult fantasy könyvpiaci helyzete és műfaji megítélése Magyarországon

A dolgozat a magyarországi könyvpiac egy szegmensét, a young adult fantasyt vizsgálja. A YA irodalom kapcsán felmerül a definíciós probléma, hiszen a területet sokszor illetik a zsánerre, a korcsoport meghatározásra vonatkozó jellemzőkkel vagy éppen a marketingből származó fogalmakkal, miközben egyik kategóriába sem illik teljesen, ám mégis mindegyik jellegzetességeit mutatja. Kutatásomban a Moly.hu felhasználók által összeállított YA fantasy toplistájára támaszkodva a befogadók preferenciáinak vizsgálata mellett a produkciós folyamat problémáira is koncentrálok. A listából kitűnik, hogy a hazai piacot is a népszerűbb nemzetközi bestsellerek uralják. Dolgozatomban kitérek arra, melyek azok a jelenségek [sztereotípiák, hibrid zsánerek], amelyekkel a YA fantasy kapcsán szembesülhetünk.

Kulcsszavak: ifjúsági könyvek, fantasy, könyvpiac, olvasási szokások, közösségi média

Angyal Olívia: Partiumi gyermekkönyv-illusztrációk a XX. század második felében. A szatmári mesterek illusztrációi

A 20. Században az erdélyi gyermekkönyv-illusztrációnak két nagy virágkora volt: az első 1919-től 1944-ig a második pedig 1957-től 1989-ig tartott. Mindkét korszakban kiemelkedők voltak a szatmári származá-

sú illusztrátorok. A 20. század második felét az illusztrációk területén néhány nagymester munkássága határozta meg, melyek közül kettő is szatmári származású volt. A Partiumi gyermekkönyv-illusztrációkat ennek a két mesternek a munkássága határozta meg, így tanulmányomban részletes stíuselemzésre kerülnek alkotásaik, melyek hatással voltak az erdélyi gyermekkönyv-illusztrációra is.

Kulcsszavak: gyermekkönyv-illusztrációk, Szatmár, 20. század, grafikus mesterek, egyéni stílusok

Réti Kincső-Zita: Sosemvolt mesék

Projektem egy magyar népmeséken alapuló interaktív kártyajáték, amelynek a célcsoportja az óvodás, kisiskolás korosztály. A magyar népmeséket tanulmányozva kiválasztottam olyan mesei elemeket, amelyeknek kulcsfontosságú szerepük van a történetben, mint például a szereplők, varázstárgyak stb. Így születik meg az illusztrált kártyalapokat tartalmazó társasjáték. A játék lényege, hogy a kártyalapokon található elemeket felhasználva a gyerek elmeséljen egy történetet. A kártyalapok illusztrációinál inspirációs forrásként szolgált különböző tájegységek népi motívumai és népviselete. Egy olyan képi világ megteremtésére törekedem, amely gyerekközpontú és mesélésre inspirál. Ugyanakkor a hangsúly az ábrázolt elemeken marad, mivel az elsődleges funkció a társasjáték lévén a könnyen érthetőség. A célom az, hogy egy olyan kártyajátékot alkossak, amely lehetőséget ad a gyerekeknek kreativitásuk és képzelő erejük használatára, mesélésre inspiráljon, valamint a megjelenített képi világgal közelebb hozzam a magyar kultúrát. A kártyajáték a későbbiekben segítené a pedagógusok, szakemberek munkáját, mivel a gyerekek által kitalált történetek többet árulnak el személyiségükről és életükről mind gondolnánk.

Kulcsszavak: mesepszichológia, magyar népmesék, gyerek, interaktív játék, kártyajáték, illusztráció

Vincze Zsófia: Szívek szállodája: Amerikai kulturális utalások a magyar fordításban

Ahhoz, hogy megértsük e dolgozat lényegét, fontos néhány szót említeni az sorozatról, mely a dolgozat alapját képezi. Lorelai és lánya, Lorelai, bübájosak és értelmesek, észrevétlenül osztogatják a sértegetéseket. A manapság roppant népszerű kifejezések, mint például a testszégyenítés vagy LMBTQ+ távolról sem voltak ismertek a század elején, így nem meglepő,

hogy a főszereplők elég kegyetlenül nyilvánulnak meg bárkivel szemben, aki kicsit is eltér a megszokottól. A párbeszédnek hemzsegnek az elmés megjegyzésektől és kulturális utalásoktól. A dolgozat hipotézise a következő: lehetséges a sorozat fordítását pusztán magyar kultúrkörből kivett megfelelőkből elkészíteni úgy, hogy az élvezhető legyen az angolul nem beszélő, vagy amerikai kultúrát nem ismerő közönség számára.

Kulcsszavak: Szívek szállodája, reáliák, általánosítás, kihagyás, amerikai kultúra, analóg fordítás, domesztikáció

László Ildikó: Táj – tag

Művészi kutatásom kiindulópontja alapképzésem során készült képversem. A képvers, mint köztudott, természeténél fogva egy olyan kifejezési mód, amely szövegrészeit úgy helyezi el, hogy egy bizonyos forma rajzolódik ki belőle, amely ábrázolás közvetlen, vagy szimbolikus kapcsolatban áll a vers témájával.

Kutatásom egy munkafolyamatot mutat be. Munkám alapját a szótag és a táj feltagolása, valamint a képforma adja, amellyel dolgozom. A tájat egy redőny nyílásain keresztül fotóztam be, „tagoltam” fel. Ez a nyílás egy „elválasztójelbe” helyezte a képeket. Innen jött a cím is- táj tag. Másod évben munkámat úgy kezdtem, hogy a látványt „felépítettem”, azaz az általam készített képkockákból összeraktam a képeket úgy, hogy azok összessége a redőny érzetét adják vissza, valamint a reális tájat mutassák. Ehhez társítottam a szöveget, amely nem volt más, mint a képen szereplő tárgyak, élőlények megnevezése. A szavak kiválasztásában nem követtem szabályt, szubjektív módon választottam ki, hogy éppen mit emelek ki a képből. Akad olyan, amely a képen szereplő legkisebb elem, de van köztük olyan is, amely jól látható legnagyobb tárgy a képen. Ezen szavakat a képek segítségével tagoltam. Az, hogy csak kétszótagú szavakat használtam, tudatos döntés volt. Elsősorban a kétszótagú szavak által adott lehetőségeket akartam kiaknázni.

Kulcsszavak: Művészi kutatás, képvers, táj tag, szótag, térkép, hagyományos képkeret.

Bajusz Mária Beáta: Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekirodalommal, az emocionális készségek fejlesztése, az érzelmek felismerése és kifejezése céljából

Napjainkban az a tapasztalat, hogy a tudás mennyiségi átadása nem teszi lehetővé, hogy időt szánjunk a gyermekek érzelmeinek fejlesztésére.

Kutatásom célja volt megvizsgálni, hogy azok a gyermekek, akikkel olyan meséket dolgoznak fel, amelyek fejlesztő hatással vannak az EQ-ra [érzelmi intelligencia] sokkal jobban képesek az érzelmek felismerésére és kifejezésére, mint azok a kortársaik, akiknél ez a fajta foglalkozás nem kap szerepet. Kutatásom kezdetén az volt a hipotézisem, hogy a fejlesztés során használt módszerek [a játékok, művészeti nevelés és a drámapedagógia] pozitívan befolyásolják a tanulók ÉI [érzelmi intelligencia] feladatlapon elért eredményeit.

Kulcsszavak: érzelmi intelligencia, emocionális készségek, gyermekirodalom, empátia, Mesefeldolgozás

Kléh Zsófia: Az érzelmi intelligencia fejlesztése élményközpontú versfeldolgozással II. osztályban

A dolgozat egy, az érzelmi intelligencia három komponensére [saját érzelmek tudatosítása; a mások érzelmeinek felismerése; érzelmek kifejezésére vonatkozó megfelelő szavak használata] vonatkozó kísérleti beavatkozást mutat be. A kutatást II. osztályos gyerekekkel végeztem. 6 kortárs és 6 klasszikus költő versét dolgoztam fel dramatikus és művészetalapú módszereket használva. A gyerekek érzelemfelismerő képességét és vers iránti attitűdjét preteszttel és poszttesztel mértem fel a kísérleti beavatkozás elején illetve végén.

Az elvégzett elő- és utóteszt eredményei alapján bizonyítást nyertek a következő hipotéziseim: 1. A versfeldolgozó foglalkozások hatására a gyermekek azonosítani tudják mások érzelmeit. 2. A kísérleti beavatkozások pozitívan hatnak a gyerekek verssel kapcsolatos attitűdjére.

Kulcsszavak: érzelmi intelligencia, élményközpontú szövefeldolgozás, drámapedagógia, művészetalapú módszerek, vers iránti attitűd

Koór Gréta: A Kokas-pedagógia módszertanának jelentősége a 21. századi gyermeknevelésben

Kokas Klára zenéből indított komplex művészetpedagógiájának központjában az aktív zenebefogadás, az improvizatív mozgás, a kreatív éneklés és a szabad vizuális kifejezés áll. Eltérő képességterületeket aknáz ki és kapcsol össze, s ennek révén lehetővé teszi a zene élményszerű és teljes figyelemmel történő befogadását. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy miként reagálnak a Kokas-pedagógiára a 21. századi gyermekek, akik nem részesültek semmilyen előzetes zenei nevelésben az iskolai énekórákon kívül, miközben a közízlés és a zenehallgatási szokások

is teljesen átalakultak. Rengeteg impulzus éri őket, ezért is nehezebb, hogy teljes figyelmükkel jelen legyenek és csöndben ráhangolódjanak a számukra nem mindennapi zenékre.

Kulcsszavak: Kokas-pedagógia, Kokas-módszer, zenebefogadás, teljes figyelem, kreativitás, szabad mozgásos zenehallgatás.

Gáspár Milán: Közösségi média használata a középiskolások körében

Dolgozatom témája egy nagyváradai oktatási intézményben tanuló középiskolások közösségimédia-használata. Kutatásomban olyan kérdésekre kerestem a választ, mint: Általánosságban mire és hogyan használják az alanyok a közösségi médiát? Közösségi-médiahasználattal kapcsolatos attitűdjük a nyitottság vagy inkább a bezárkózás felé hajlik? A közösségimédia-használat intenzitásának alacsony vagy pedig magas foka okoz számukra nyugtalanságot? Kutatási eszközként online kérdőívet használtam, mely 27 kérdésből áll. A kitöltések száma összesen 86, ebből 69 teljes. A célcsoport mérete körülbelül 150 fő. A mintavétel szubjektív. Az eredmények alapján megtudtam, hogy a mintában a legnépszerűbb közösségi oldal a Facebook Messenger [88,16% használja], a legfőbb célok a szórakozás és a kapcsolattartás, a telefonszámát csupán az alanyok 7,14%-a osztja meg nyilvánosan, és az intenzitás alacsony foka okoz nyugtalanságot.

Kulcsszavak: közösségi média, középiskolások, közösség, kommunikáció, tartalom

Horvath Yvette: Egészségmagatartás vizsgálata középiskolás fiatalok körében

Dolgozatom témája a fiatalkorúak egészségmagatartásának vizsgálata. Célom a serdülők szerfogyasztásának feltérképezése, különös tekintettel e magatartások motivációira, valamint e szerek együttes előfordulásának vizsgálata. A sport, az iskolai teljesítmény, valamint a szülői befolyás hatását is vizsgálom e szerek fogyasztására.

Kutatásom során kvantitatív módszert alkalmazok, online kérdőív segítségével egy aradi középiskola diákjait vizsgálom, kutatásom leíró jellegű és nem reprezentatív. Választásom azért esett erre a korosztályra mivel általában tinédzserkorban találkoznak először ezekkel a szerekkel és a fiatalkorban való hozzáállásuk meghatározza a későbbi fogyasztásukat. Eredmények szempontjából várható, hogy a minta nagy része mindkét szert fogyasztotta már.

Kulcsszavak: egészségmagatartás, alkoholfogyasztás, dohányzás, motivációk, szülői kontroll, sportolási szokások

Rancz Tamás: Az iskolai erőszak, a depresszió és az inszomnia középiskolások körében

Olweus [1999, 717 o.] definíciója szerint „a diákot zaklatás vagy elnyomás éri akkor, ha ismétlődően és hosszú időn keresztül negatív cselekedeteknek teszi ki egy vagy több diák”. Fontos eleme az ártó szándék, az ismétlődés, valamint a hatalmi különbségek hierarchiai jelenléte a személyek között.

Buda [2010] szerint az iskolai zaklatás két formája különíthető el [direkt, indirekt], mindkét esetben beszélhetünk verbális és nem verbális támadásról. Direkt verbális zaklatás például a fenyegetés, nem verbális a megütés. Indirekt verbális zaklatás például a pletykaterjesztés, nem verbális a kiközösítés.

A Statista adatai szerint 2021-ben a középiskolás diákok hozzávetőleg 4,17% tapasztalt hetente verbális zaklatást.

A kutatásom fő célja, hogy feltárja az iskolai erőszak kapcsolatát középiskolás tanulók depresszió, illetve inszomnia szintjével.

Kulcsszavak: iskolai erőszak, középiskolások, depresszió, inszomnia, szándékosság

Kis Viktória: Nevelőszülői elhelyezés sajátosságai

A tanulmány a nevelőszülői ellátás bemutatására és annak sajátosságainak feltárására vállalkozik. Ma Magyarországon körülbelül 5700 nevelőszülőt tartanak számon. Ez a munka komoly kihívásokkal jár, ugyanakkor jelentős társadalmi hozadéka van. A cél a nevelőszülői feladatok feltárása, valamint azoknak a tényezőknek a beazonosítása, amelyek segítik a munka hatékonyságát, hozzájárulnak az eredményes nevelőszülői tevékenységhez.

A kutatási adatgyűjtést kvantitatív, online, saját készítésű kérdőív és kvalitatív, szakmai interjú módszere segítette. A lekérdezés online valósult meg, amiben magyarországi nevelőszülőket vontam be. A lekérdezés 2022. január 10 és 2022. január 28 között zajlott, mely során 102 érvényes kérdőív érkezett be. Az interjú a Szent Ágota egyik szakmai vezetőjével készült.

Kulcsszavak: gyermekvédelem, nevelőszülő, hatékonyság, család, feladatok

Ágoston Andor: Kulturális fogyasztás a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatói körében

A kultúra meghatározása magába foglalja a társadalmi csoport megőrzött értékeit, a szabályokat, normákat amiket ők követnek és azoknak az anyagi javaknak a rendszerét, amelyet ők hoztak létre. A kultúrával foglalkozó társadalomtudományok egyik ismert fogalma a kultúra-fogyasztás. A szakirodalom áttekintésével sor kerül a kultúra fogalmának meghatározásával, valamint a kulturális fogyasztás bemutatására. A kultúra területei, melyeket a dolgozat bemutat részletesen a színház és könyv olvasás.

A kutatásomban a kulturális fogyasztási szokásokat mértem fel a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem hallgatói körében. A kutatás módszertanát illetően kvantitatív kutatási módszert alkalmaztam. A kérdőíves kutatásomat 2022 márciusában végeztem el a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatói körében. A kérdőívet 106 hallgató töltötte ki, melyet online formában tettem elérhetővé, a LimeSurvey rendszer segítségével, amely 22 kérdést tartalmazott. Először a demográfiai adatokra kérdeztem rá, majd a kultúrafogyasztási szokásokra, végül a színház és könyv olvasásra.

Kulcsszavak: kultúra, normák, kultúrafogyasztás, színház, könyv olvasás

ABSTRACTS

Fazekas Réka – Füleki Sándor Botond: The Recipe for a Successful Strategy – a Strategic Analysis of Mercedes-Benz Manufacturing Hungary

Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. is certainly known to everyone, but not everyone is familiar with it, as it is a luxury car brand. We, as university economics students, are curious to know what strategy is used to build it up and how it reacts to the economic changes and how it maintains its position in the market. It has even managed to overcome the obstacles of the Covid19 pandemic, and it is also putting a strong emphasis on environmental protection by selling hybrid, electric cars and by making the production process increasingly pollution-free. By following different strategic analysis methods, we aim to get a comprehensive picture of the company's operations. By evaluating external and internal factors, we can obtain information that will be of great help in applying more in-depth analysis methods. In addition, by applying the method found in the strategic management toolbox of the competitor assessment, we have sought to find out where Mercedes is successful and where it is not in terms of satisfying customer success factors.

Keywords: strategy, macro-environment, micro-environment, competitive analysis, management

Misik Dóra: The Role of Tourism Units in the Lives of Local Communities. A Case Study of Dorobanți (Kisiratos)

Do people around us have a positive view of a new tourist facility? The role of tourism superstructures in the life of small and large local communities has become increasingly important, whether they are service units or other hospitality attractions. In addition to these, in many cases they are based on serving the needs of local residents, as well as tourists.

In my fieldwork I use a questionnaire to measure the attitudes of the residents of Kisiratos, a village with a population of about 1600 inhabitants, towards local catering establishments. The village is populated by a high percentage of Hungarian residents. It is a familiar small community where everyone knows everyone. I use a survey research method, a questionnaire, to measure the attitudes of the local popula-

tion towards the range of tourism service units and attractions in the municipality.

In my study I will try to find out to what extent they use the services of these businesses, what they think about the prices, whether they find them affordable, what times or seasons they visit these tourist facilities and which of them is the most popular. In addition, I would also like to know how residents experience the presence of foreigners in their homes and surroundings. In big cities it may be obvious to have lunch in a restaurant during a fast, hectic day, but we can also find out the views of people living in a small village in the following case study.

Keywords: community, tourism, superstructure, case study, attitude

Szőkrön Eszter: Film Tourism – A Sub-product of Cultural Tourism

Film tourism is increasingly in demand as a sub-product of cultural tourism. Such demand can directly lead to the possibility of promotion, even as a direct marketing tool, to compensate for the low profile of film locations. The attraction of a successful film destination for tourists can lead to an increase in demand for the destination. The main objective of this thesis is to demonstrate the importance and impact of films on the tourism plane, to investigate whether film tourism is a motivating factor for travel. As the primary research method used in this study, opinion survey through questionnaire survey helps to get a clear picture.

Keywords: film, movie, destination, culture tourism, film induced tourism

Veres Dávid-Gábor – Balla János – Fazekas Florance Titanilla: Travel Habits Since the Onset of the COVID-19 Pandemic

In the tourism sector, travel has been hit by several serious regional or global crises in recent years, such as the 2008 global economic crisis, natural disasters, health emergencies, and pandemics.

The aim of our research was to examine the travel habits of the students of Partium Christian University since the beginning of the COVID-19 pandemic, which is expected to occur from March 2020 onwards. Our research seeks answers to questions such as: What destinations and how many times have you traveled since the outbreak? What considerations helped you make the decision? We conducted our research with the help of an online questionnaire, in which we asked them what factors influenced their travel expenses, and we also found it important

to assess how they can organize, how they can prepare for these trips. We filtered out from the answers that the majority of the respondents are characterized by independence, as they plan their own trips, travel with their own car, and do all this from their own income and money.

Keywords: travel, COVID-19, consumer behavior, Partium Christian University, students

Badon David: Analysis of the Performance of Romanian Food Companies

Today's fast and unpredictable global economy, competition between economic actors has intensified. Business leaders can only base their strategies on relevant information and on rational basis. Increasing performance and efficient operating of companies is essential. A fundamental prerequisite for this is the continuous "monitoring" of corporate performance and efficiency. Investigation of corporate performance can be carried out by different methods. In contrast to traditional financial indicators, which can provide a one-dimensional performance analysis, the DEA [Data Envelopment Analysis] benchmarking approach allows a more comprehensive analysis. In this study, I would like to analyse the performance of companies in the Romanian food industry using both the traditional approach by using return ratios [ROA, ROE], and the DEA approach. The calculations will be carried out by using R statistical software system. I would like to analyse first the whole selected food companies sample and then by sub-sectors. In order to investigate the performance differences between regions and sub-sector of the food industry, I will use MANOVA multivariate analysis of variance.

Keywords: performance analysis, return ratios, DEA method, decision support, food industry.

Rák Evelin: Impact of Capital Market Crises on Oil Prices

As an energy source, oil is a key factor in everyday economic life, as the price of energy is a key indicator of crises that also affect financial markets. By examining the market prices of two types of oil, Brent and West Texas Intermediate [WTI], I try to show the relationship between the capital market and oil prices through statistical correlations during capital market crises, in particular the financial crisis of 2008 and the economic crisis resulting from the pandemic COVID-19. My basic hypothesis is that there is a relationship between stock price volatility

and oil prices during capital market crises, and I also test the hypothesis that, especially during crises, the explanatory power of oil prices as a macroeconomic factor in the APT capital market model increases.

Keywords: carbon-hydrocarbon resource, stock market index, financial markets, asset pricing, financial crisis

Tisza Eleonóra Márta: The Position and Genre Perception of Young Adult Fantasy in the Hungarian Book Market

The paper examines the young adult fantasy section of the Hungarian book market. It is difficult to delineate the definition of YA as a literary category, as the field is often referred to as genre, age group, or marketing category, while it does not fit completely into these categories. In my research, I rely on the YA fantasy top list registered by Moly.hu users. In addition to examining the preferences of readers, I also focus on the complications of the production process. The list shows that the Hungarian book market is also dominated by the most popular international bestsellers. In my paper, I discuss the phenomena [stereotypes, hybrid genres] that we face in relation to YA fantasy.

Keywords: young adult, fantasy, book market, reading habits, social media

Angyal Olívia: Children's Book Illustrations from the Partium Region from the Second Half of the 20th Century. The Illustrations of the Masters of Art from Szatmár

In the 20th century there were two major heydays of children's book illustration: the first period between 1919–1944 and the second one between 1957–1989. In either of them the illustrators from Szatmár [Satu Mare] were significant. The second half of the century was determined by the works of several masters of illustration and two of them were from Szatmár [Satu Mare]. The children's book illustrations from the Partium region were determined by them. In my study I will analyse in detail the style of their artworks, which had a great impact upon Transylvanian children's book illustrations.

Keywords: children's book illustrations, Szatmár [Satu Mare], 20th century, masters of graphic art, individual styles

Réti Kincső-Zita: Interactive Card Game Based on Hungarian Folk Tales

My project is an interactive card game based on Hungarian folk tales. Its target group is the preschool and elementary school age group. In-

vestigating the Hungarian folk tales, I chose tale elements that have a significant role in the progress of the story, such as characters, magic items, etc. and included them by the illustrative cards of the game. The goal of the game is for the child to tell a story, using the elements shown on the cards. For the illustrations of the cards, a variety of folk motifs and traditional costumes of different regions served as inspirational source. I strove to create a visual world that is child-centered and encourages one to tell a story. At the same time the emphasis remains on the depicted elements, since the primary function of the game is to be easily understandable. My goal is to create a card game, which gives children the opportunity to use their creativity and imagination, to inspire them to tell stories and to bring the Hungarian culture closer to children by the depicted visual world of the game. In the future, the game would also help the work of the teachers and professionals, since the stories of the children help us better understand and get to know them, more than we think.

Keywords: Tale psychology, Hungarian folk-tales, children, interactive game, card game, illustration

Vincze Zsófia: Gilmore Girls: American Cultural References in the Hungarian Translation

In order to understand the purpose of the paper, I believe it is rather important to mention a few facts about the series we are about to explore. Lorelai and her daughter Lorelai are charming and bright, and they sugarcoat insults with ease. Very popular terms of our era like body shaming or LGBTQ+ are nowhere to be heard at the beginning of the century, and the main characters happen, too, to be pretty harsh on anyone who seems to be somewhat different from the usual. The dialogues in this series are filled with witty remarks and cultural references. The hypothesis of the paper is that it is possible to build up the translation solely of Hungarian equivalents, to prepare one that can be enjoyable for the imaginary audience that might not speak English at all, or does not know English culture at all.

Keywords: Gilmore Girls, realia, generalization, omission, American culture, analogue translation, domestication

László Ildikó: Landscape-syllable

The starting point of my artistic research is my picture poem created during my bachelor's degree. Image poetry, as is well known, is by its

very nature a mode of expression that places its text parts in such a way that a certain form emerges from it, a representation that is directly or symbolically related to the theme of the poem.

My research presents a workflow. The basis of my work is the analysis of the syllable and the landscape, as well as the image form I work with. I photographed the landscape through the openings of a shutter, and „segmented” it. This opening placed the images in a “separator”. This is where the title „táj-tag” [landscape-syllable] came from. In sophomore year, I started my work by „constructing” the view, i.e., I put together the pictures from the frames I had taken so that all of them give back the feeling of the shutter, as well as show the realistic landscape. I associated the text with this, which was nothing more than the names of the objects and living beings in the picture. I didn’t follow any rules in choosing the words, I chose subjectively what I wanted to highlight from the picture. There is one that is the smallest element in the picture, but there are also some that are the largest object in the picture that is clearly visible. I divided these words with the help of pictures. Using only two-syllable words was a conscious decision. First of all, I wanted to exploit the possibilities offered by two-syllable words.

Keywords: Artistic research, picture poem, landscape syllable, syllable, map, traditional picture frame

Bajusz Mária Beáta: Developing Emotional Intelligence Through Children’s Literature, With the Aim of Developing Emotional Skills, Recognizing and Expressing Emotions

Nowadays, the experience is that the quantitative transfer of knowledge does not allow us to devote time to the development of children’s emotions. The aim of my research was to investigate whether children who are treated with stories that have a developmental impact on EQ [emotional intelligence] are much better able to recognize and express emotions than their peers who are not exposed to this type of activity. At the beginning of my research, my hypothesis was that the methods used during the development [games, art education and drama pedagogy] would positively influence the students’ results on the EI [emotional intelligence] worksheet.

Keywords: empathy, emotional intelligence, emotional skills, children`s literature, story processing

Kléh Zsófia: Developing Emotional Intelligence Through Experience-oriented Poem Processing in Second Grade

The study presents an experimental intervention concerning the three components of emotional intelligence [awareness of one's own emotions; recognizing the emotions of others; using appropriate words for expressing emotions]. I carried out the research with second graders. I processed the poems of 6 contemporary and 6 classical poets using dramatic and art-based methods. I assessed the children's ability to recognize emotions and their attitude towards the poem with a pretest and posttest at the beginning and the end of the development.

Based on the results of the pretest and posttests, my following hypotheses were proven: 1. As a result of the poetry processing sessions, children recognize and name other people's emotions. 2. The experimental interventions have a positive effect on the children's attitude towards poetry.

Keywords: emotional intelligence, experience-oriented text processing, drama pedagogy, art-based methods, attitude towards poetry

Koór Gréta: Significance of Kokas's Pedagogical Methodology in 21st Century Childrens' Education

Active music reception, improvisational movement, creative singing and free visual expression are at the heart of Klára Kokas's music-based complex art pedagogy. The method ["Kokas method"], based on this pedagogical approach, exploits and connects various skills and competences, and by this enables music reception with full attention. In my essay, I aim to find out how average 21st-century children without any preliminary music education at school, except for singing lessons, react to the Kokas method while public taste and music listening habits have been completely transformed. They get a wealth of stimuli, which is why it is harder for them to be fully present and silent and quietly tune in to music they are not familiar with.

Keywords: Kokas pedagogy, Kokas method, music reception, full attention, creativity, free-motion music listening

Gáspár Milán: Social Media Use Among High School Students

The topic of my paper is the use of social media by high school students studying in an educational institution in Oradea. In my research, I sought answers to questions such as: In general, what and how do subjects use social media? Are their attitudes toward social media use open or

closed? Does the low or high degree of intensity of social media use make them uneasy? As a research tool, I used an online questionnaire consisting of 27 questions. The total number of fills is 86, of which 69 are complete. The size of the target group is about 150 people. Sampling is subjective. Based on the results, I learned that the most popular social site in the sample is Facebook Messenger (88.16% use it), the main goals are entertainment and communication, only 7.14% of the subjects share their phone number publicly, and the low grade of intensity causes restlessness.

Keywords: social media, high school students, community, communication, content

Horvath Yvette: Examination of Health Behaviour Among High School Students

The topic of my paper is the examination of the health behavior of juveniles. My goal is to map the substance use of adolescents, with special regard to the motivations for these behaviors and the co-occurrence of these substances. I also examine the effect of sport, school performance, and parental influence on the consumption of these drugs.

I use a quantitative method in my research, I examine the students of a high school in Arad with the help of an online questionnaire, my research is descriptive and not representative. I chose this age group because they usually encounter these drugs for the first time as teenagers and their attitude in adolescence determines their subsequent use. In terms of results, it is expected that the majority of the sample has already consumed both agents.

Keywords: health behavior, alcohol consumption, smoking, motivations, parental control, sports habits

Rancz Tamás: School Violence, Depression and Insomnia Among High School Students

As Olweus (1999, 717 p) says: "A student is being bullied or victimized when he or she is exposed, repeatedly and over time, to negative actions on the part of one or more other students." Element is the presence of malicious intent, repletion and hierarchical power differentials between individuals.

According to Buda (2010), the two forms of school bullying can be distinguished direct and indirect, in both cases we can talk about verbal and non-verbal attack. Direct verbal harassment, for example, threat, not

verbal for example is hit. Indirect verbal harassment, for example gossip, non-verbal for example excommunication.

According to Statista data, in 2021, approximately 4.17% of high school students experienced a weekly verbal bullying.

The aim of my research is to explore the relationship between school violence and the different levels of depression and insomnia by high school students.

Keywords: bullying, high school students, depression, insomnia, aforethought

Kis Viktória: Peculiarities of Foster Care Placement

My study undertakes to present the foster care and to explore its peculiarities, with emphasis on the quality components of foster care. Nowadays, in Hungary there are about 5700 foster parents. This job presents serious challenges, but it has a huge impact on our society. The aim of this dissertation is to provide a clearer picture of foster care and the factors that help work efficiency contribute to effective foster care.

The research data collection was assisted by a quantitative questionnaire and a quantitative, professional interview method. The survey was conducted using a self-made questionnaire that was conducted online. For the completion, I involved Hungarian foster parents. This questionnaire took place between the 10th of January, 2022 and the 28th of January, 2022, and during this time, 102 valid questionnaire was sent back. I prepared the interview with the professional leader of a network of foster care.

Keywords: child protection, foster parent, efficiency, family, tasks

Ágoston Andor: Cultural Consumption Among Students of the Partium Christian University

The definition of culture includes the values a social group holds, the rules and norms they follow and the material goods they have created. A well-known concept in the social sciences dealing with culture is cultural consumption. A review of the literature will be conducted to define the concept of culture and to describe cultural consumption. The areas of culture that will be presented in detail in this thesis are theatre and book reading. In my research, I measured cultural consumption habits among students of the Partium Christian University of Oradea.

As for the research methodology, I used a quantitative research method. I conducted my questionnaire research in March 2022 among the stu-

dents of the Christian University of Partium. The questionnaire was filled in by 106 students and I made it available online, using the LimeSurvey system, which contained 22 questions. I asked first about demographic data, then about cultural consumption habits and finally about theatre and book reading.

Keywords: culture, norms, cultural consumption, theatre, book reading